

HANGFEJLESZTÉSEK

LÉPÉSRŐL - LÉPÉSRE

THOROCZKAY MIKLÓSNÉ
X. KERÜLETI LOGOPÉDIAI TAGOZATVEZETŐ MUNKÁJA

LEKTOROK:

HANGFEJLESZTÉS

Vassné Dr. Kovács Emőke

ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola

Fonetikai és Logopédiai Tanszékének ny. vezetője

Korompai Istvánné

ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola

gyakorlat vezető tanára

BESZÉDTECHNIKA

Vinczéné Bíró Etelka

OKI munkatársa,

a Magyar Rádió Rt. és az MTV beszédtechnika tanára

Huszár Lászlóné

a Színház és Filmművészeti Egyetem beszédtechnika tanára

a Magyar Rádió Rt. és az MTV beszédtechnika tanára

Szerzők:

THOROCZKAY MIKLÓSNÉ

valamint a

X. kerületi logopédiai tagozat munkatársai

Szerkesztette:

Thoroczkay Miklósné

a X. kerületi logopédiai tagozat vezetője

A fényképeket készítette és a szövegbe szerkesztette:

Bonczné Tóth Mária

X. kerületi logopédus

A könyv kiadását lehetővé tette a

FOGYATÉKOSOK ÉVÉBEN

Budapest Kőbánya Önkormányzata

Köszönjük a segítséget:

Andó Sándor polgármester úrnak

“Van három szavunk,
amely meghatározza létezésünk teljességét.
Az első az **anyaöl**,
a második az **anyaföld**,
a harmadik az **anyanyelv**.
Az első az életet adó, az életre nevelő,
a második létezésünk, sorsunk, munkánk, sikereink
színtere, s majdan nyugvóhelyünk is.
És ami e kettőt egybefogja - a harmadik - , az
az **anyanyelv**.”

GÁL SÁNDOR

TARTALOM

1	BEVEZETŐ.....	6
2	HOGYAN KEZDJÜK A LOGOPÉDIAI GYAKORLATI MUNKÁT? (KÓBÁNYAI GYAKORLAT)...	8
3	A PÖSZESÉGRŐL DIÓHÉJBAN.....	10
4	HOGYAN INDULUNK KÓBÁNYÁN A TERÁPIÁS MUNKÁVAL?	14
5	ELŐKÉSZÍTŐ GYAKORLATOK (I.)	20
5.1	<i>Artikulációs mozgásügyesítő gyakorlatok</i>	<i>21</i>
5.1.1	<i>A nyelvgyakorlatok gyakorlatformái - minták.....</i>	<i>26</i>
5.2	<i>Az auditív percepció komplex fejlesztése.....</i>	<i>46</i>
5.2.1	<i>Az auditív figyelem kialakítása</i>	<i>47</i>
5.2.2	<i>A beszédészlelés kialakítása, fejlesztése</i>	<i>50</i>
5.2.3	<i>Beszédmegértés fejlesztése</i>	<i>54</i>
5.2.4	<i>Az auditív emlékezet fejlesztése.....</i>	<i>55</i>
5.2.5	<i>A hangazonosítások - felismerések és megkülönböztetések menete</i>	<i>55</i>
6	HANGFEJLESZTÉS / HANGFELIDÉZÉS (II.)	62
7	RÖGZÍTÉS (III.).....	64
8	AUTOMATIZÁLÁS (IV.).....	70
9	MOTOROS DIFFERENCIÁLÁS (V.).....	83
10	A MÁSSALHANGZÓK FELOSZTÁSA	95
11	A P HANG (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)	96
12	A B HANG (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ).....	101
13	A M HANG (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ).....	107
14	A F HANG (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ).....	112
15	A V HANG (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)	117
16	A T HANG (RÁTKAI KRISZTINA)	122
17	A D HANG (HERTLIK ÉVA).....	127
18	A L HANG (JOHANNIS MELLAU ÉVA)	134
19	A N HANG (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)	140
20	A R HANG (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)	146
20.1	<i>Az R - előgyakorlatok.....</i>	<i>151</i>
20.2	<i>Az R - előgyakorlatok folyamata</i>	<i>154</i>
20.3	<i>A TR kapcsolat kialakítása.....</i>	<i>156</i>
20.4	<i>A DR kapcsolat kialakítása</i>	<i>158</i>
20.5	<i>GYAKORLÓANYAGOK PR-BR-TR-DR hangkapcsolatokkal</i>	<i>161</i>
20.6	<i>MESÉK: PR-BR-TR-DR hangkapcsolatokkal.....</i>	<i>163</i>
20.7	<i>A R HANG FEJLESZTÉSE.....</i>	<i>166</i>
21	MOTOROS DIFFERENCIÁLÁS: R-L; R-J HANGPÁROKKAL.....	170
22	A J HANG (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)	181

23	A HANG (SZILAGYI TÜNDE)	188
23.1	Különféle SZ torzítások javítása (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)	194
24	A Z HANG (MIHÁLYI EMESE)	202
24.1	A különféle Z torzítások javítása (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)	208
24.2	Motoros differenciálás: Z-SZ hangzó párokkal (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ).....	213
25	A C HANG (ELGES REN)	222
25.1	A különféle C torzítások javítása (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)	227
25.2	Motoros differenciálás: C-SZ hangzó párokkal (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ).....	232
26	A S HANG (LAKOS TAMÁS NÉ HORVÁTH ANIKÓ)	240
26.1	Motoros differenciálás: S-SZ hangzó párokkal (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ).....	247
27	A ZS HANG (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)	258
27.1	Motoros differenciálás: S-ZS hangzó párokkal (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)	266
28	A CS HANG (SÜMEGI MÓNICA).....	276
28.1	Motoros differenciálás: CS-C hangzó párokkal (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)	284
28.2	Motoros differenciálás: CS-S hangzó párokkal (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ).....	289
29	A TY HANG (ANGYAL GUTAI ILDIKÓ)	291
30	A GY HANG (DR. KOSZTÁKNÉ TAMÁS ÉVA).....	296
31	A NY HANG (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ).....	302
32	A K HANG (KISSNÉ MARKÓ MÁRIA)	308
32.1	Motoros differenciálás: K - T hangzó párokkal (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ).....	314
33	A G HANG (FÜZIK LÁSZLÓNÉ ARADI ANIKÓ).....	320
33.1	Motoros differenciálás: G – K hangzó párokkal (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ).....	327
33.2	Motoros differenciálás: G - D hangzó párokkal (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ).....	332
34	A H HANG (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ).....	336
35	AZ Ö - Ó HANG (BELLÁKNÉ HOMOR ILDIKÓ – CSORBÁNÉ TORMA MAGDOLNA)	341
36	AZ Ü - Ű HANG (GENZELMANN GYÖRGYI).....	346
37	UTÓSZÓ	351
38	IRODALOMJEGYZÉK	353

1 BEVEZETŐ

Napjainkban rengeteg kitűnő szakmai segédanyag áll a logopédia valamennyi területén tevékenykedő logopédusok rendelkezésére. Szinte hónapról - hónapra jelennek meg jobbnál - jobb szemléltető és szakmai anyagok, melyek nagyon megkönnyítik a diagnosztizálást is és a terápiás munkát is, vagyis a minél stabilabb eredmény elérését! Ugyanakkor az is tagadhatatlan, hogy a pályakezdők még nagyon bizonytalanok az elindulás éveiben. Nem tudnak és nem is mernek önállóan belevágni a logopédia mindennapi gyakorlatába.

30 évnél több aktív logopédiai gyakorlattal rendelkező logopédus vagyok Kőbányán. Jelenleg 34 logopédiai csoport tagozatvezetőjeként tevékenykedem. Munkám során az egységes szemléletű gyakorlat kialakítására törekedtem és azóta is törekszem. Fontosnak tartom az elméleti ismeretek állandó és folyamatos bővítését. Ezért mindig szorgalmaztam a szakmai és módszertani ismereteket bővítő továbbképzések folyamatos látogatását. (Még a kötelező pontszerző továbbképzések bevezetése előtt is rendszeresen látogattuk az FPI által meghirdetett speciális logopédiai tematikájú tanfolyamokat!)

A nagy létszámú logopédiai tagozatunkban folyamatosan mentek szülési szabadságra a logopédiai csoportvezetők, akik helyettesítéséről gondoskodnom kellett. Így kerültem folyamatos "munkakapcsolatba" a IV éves logopédia szakos hallgatókkal. Évről-évre új hallgatókkal ismerkedtem meg, így lehetőségem nyílt a főiskolai képzésről is képet szerezni. Személyes tapasztalatom, hogy a főiskolai hallgatók és a friss diplomások is segítségre szorulnak még a gyakorlati munkában. Leginkább a hangfejlesztés területén tapasztaltam a hiányosságokat.

A főiskolai évek gyakorlati tanításai nem minden területet ismertetnek meg a hallgatókkal, hiszen a gyakorlatvezető tanárok sem rendelkeznek minden tanévben kellő számú és különféle típusú beszédhibás csoportokkal. Így természetesen érthető, hogy a stabil gyakorlati ismereteket már a valódi tanári működés alatt kell minden friss diplomásnak megszereznie!

Ennek megsegítésére döntöttem úgy kollégáimmal, hogy közzé tesszük a hangfejlesztések apró gyakorlati fogásait. Lépésről-lépésre mutatjuk meg a hangfejlesztésig vezető utat. A hangfejlesztésben is több lehetőséget kínálunk, emlékeztetőül megjelenítjük a hangok rögzítésének sorrendjét, és kevéske gyakorlóanyaggal is szolgálunk.

Számomra, remélem valamennyiünk számára az nagyon fontos, hogy a logopédiai munkában elsőbbséget kapjon a beszédhibák javítása! Kőbányán elsődlegesen az artikulációs hibák kiküszöbölését, a beszéd tisztaságának helyreállítását oldjuk meg. További célunk és feladatunk a társuló nyelvi zavarok rendezése, valamint a tanköteles korba lépők részképesség-zavarainak rendezése. Sajnos egyre jobban erősödik az a tendencia, hogy a "szakosodás" elvonja a figyelmet a szükséges és elengedhetetlenül fontos beszédhibákat javító logopédiai munkáról!

Több évtizedes logopédiai munkálkodásunk alatt rengeteg gyakorlati tapasztalatot gyűjtöttünk a beszédhibák leküzdése, azaz javítása során. Tagadhatatlan, hogy valamennyi, sok éves gyakorlattal rendelkező logopédiai munkaközösség, hasonló, vagy még gazdagabb szakmai ismerettel rendelkezik. Nem állítjuk, hogy ez az egyetlen járható út, mely segít a gyakorlati életvesztőiben eligazodni. Nem tagadjuk azt sem, hogy annak "sajátos" módszerünk, de

meggyőződéssel vállaljuk ezeket, mert mi hiszünk benne, s nekünk eredményt hozott! Reméljük, hogy támpontot adunk a friss diplomásoknak, vagy a főiskolás évek alatt munkát vállaló hallgatóknak.

Nem kívánunk elméleti ismereteket adni!

Nem kívánunk az elmélet ismételésével végigmenni azon az úton, mely a hangfejlesztésig vezet!

Ennek ellenére, mégis az alapismeretek szűk, érintőleges felsorolása elengedhetetlen egy gyakorlati metodikában. Minden elméleti ismeretre csak a gyakorlati munka szemszögéből utalunk

Sem a pöszeség mindent figyelembe vevő meghatározására, sem a kiváltó okok elemzésére nem térünk ki!

Kezdetben arra gondoltunk, hogy a logopédiai munka kezdetétől gyakorlati útmutatót állítunk össze. Átgondoltuk eredeti elképzelésünket, s több részt kihagytunk munkánkából:

- Az időközben megjelent Juhász Ágnes szerkesztette "Logopédiai Vizsgálatok Kézikönyve" hatalmas segítség a logopédiai munka kezdetén nem csak a kezdő, hanem a gyakorló logopédusoknak is! Ez átfogó, részletes és pontos támpontot ad a logopédiai teendők indulásánál, a diagnosztizáláshoz a logopédusi tevékenység valamennyi területére! Sokkal nagyobb segítség, mint amilyent mi terveztünk.

Az elmúlt évben sorozatosan jelentek meg Korompai Istvánné: Cserebere kiadványai. A sorozat valamennyi hangzópár motoros differenciálási lehetőségeinek feladatlapos feldolgozásával hiányt pótló! Ezért úgy gondoltuk, hogy csak a leggyakrabban cserélt hangzópárok motoros differenciálását demonstráljuk gyűjteményünkben.

Az órarend összeállításra, a beszédhibák szerinti csoportosításra azért nem tértünk ki, mert mindenütt más-más lehetőségek (óraszámok) és helyi adottságok fogadják a logopédust. Nem célunk a Kőbányán kialakított specialitást ráerőltetni senkire, csupán szikáran jelezzük a nálunk jól működő gyakorlat körvonalait.

Nem tankönyvet készítettünk, hanem a gyakorlati tapasztalataink módszereit gyűjtöttük össze! Gyűjteményünk végigvezeti a kezdőket a hangfejlesztések különböző lehetőségein.

Célunk, hogy segítséget adjunk a pöszeség terápiájának gyakorlati munkájához.

Célunk tehát a segíteni akarás, mások munkájának megkönnyítése.

Vállaljuk a megmérettetést, elfogadjuk a kritikát, de hisszük, hogy munkánk nem hiábavaló, hanem valóban segítséget ad sok gyakorlatban még járatlan logopédus társunknak! (Reméljük így lesz!)

2 HOGYAN KEZDJÜK A LOGOPÉDIAI GYAKORLATI MUNKÁT? (KÖBÁNYAI GYAKORLAT)

*"A játszótársam, mondd akarsz-e lenni,
akarsz-e mindig, mindig játszani...?"
Kosztolányi Dezső*

Legelső teendő a beszédhibások szűrése, felmérése, a hibák regisztrálása.

A felmérés, a tüneti kép pontos leírása, az anamnézis felvétele, a diagnosztizálás, a differenciáldiagnózis felállítása minden kezdő számára könnyen, pontosan elvégezhető ma már a Juhász Ágnes szerkesztette "Logopédiai Vizsgálatok Kézikönyv" alapján!

(Sokszor nem hagyatkozhatunk csak saját vizsgálati eredményünkre, hanem további kiegészítő vizsgálatokat, javaslatokat kérünk: beszédhibákat vizsgáló X. kerületi logopédusoktól, az Országos Beszédvizsgáló Szakértői Bizottságtól XI. Halmi u. 26. fóniáter, gyermekgyógyász, ideggyógyász, fogorvos, pszichológus, stb. szakemberektől.)

Az órarend összeállítása, a beszédhibák szerinti csoportosítás következik ezek után a szükséges adminisztrációval. Lehetőleg azonos beszédhibák szerint végezzük a csoportosítást. A felvételnél elsőbbséget kap a súlyossági fok szerinti besorolás! (Egy 4 éves súlyos általános vagy centrális pösze, vagy a megkésett / akadályozott beszédfejlődésű, vagy orrhangzós beszédű gyermek előnyt élvez az 5-6 éves interdentális szigmatizmusos esettel szemben!) Az anamnesztikus kiegészítésekre is ekkor kerül sor. Ezt követi a Logopédiai Munkanaplóban való regisztrálás.

Megtervezzük a terápiás folyamatot, egyénekre bontott tervek alapján.

Amikor logopédiai pályám elején voltam, akkor minden felvett gyerekről kellett részletes terápiás tervet készítenünk. Minden kezelt beszédhibásról "Személyi lapot" töltöttünk ki, amely a jelenleg érvényben lévő "Tasak" megfelelője volt. Ma már csak a súlyos esetekre vonatkozik ez az adminisztráció! Az azonban követelmény (minden felvett enyhe beszédhibásnál is), hogy a Munkanapló "Egyéni Lapok" részében, ahol a fellelhető hibákat regisztráljuk, leírjuk a hangfejlesztés menetét és az egyéni terápiás terv egyes lépéseit! A terápiás tervben meghatározzuk a teendőink sorrendiségét

irányát
tartalmát
szintjeit
módszereit
várható időtartamát
előrelátható prognózisát
további kiegészítő terápiák beiktatását

Nagyon röviden a tervezésről: Pontos elképzelésünk kell, hogy legyen a terápiáról, de tudnunk kell attól eltérni. Munkánkban mindig az egyéni fejlődés üteme a meghatározó!

(Pl. posze terápiában: A hangfejlesztés sorrendjét többek között kialakítandó hangok objektív nehézségi szintje, azaz normális beszédfejlődés nyomán kialakuló hangok megjelenésének sora adja. Ajakhangok az első hangjaink, R az utoljára kialakuló. Azonban, ha az előkészítő gyakorlatok hatására megperdül a nyelvhegy előbb raterünk az R terapisz menetére!)

Fonetikai ismereteink alapján előbb a jól látható, egyszerű képzőmozzanatú hangok kialakítását tervezzük. (Könnyebb a T, mint a K, s nehezebb az S, de még nehezebb a CS vagy a GY)

A képzőmozzanatok rokonsága és a hasonló hangzás, a hanghatás hasonlósága is meghatározza a sorrend felállítását. (Általában az SZ - Z - C - S - ZS - CS, majd az összetett képzőmozzanatokot igénylő TY - GY - NY, végül az R kialakítása következik.)

Megkezdjük az órarend szerinti gyakorlatot.

Általában csoportfoglalkozásokat tervezünk, ahol 3 fős csoportokban zajlik az egyéniesített, folyamatjellegű terápia. A logopédiai kezelés otthoni gyakorlással kell, hogy kiegészüljön. Ennek érdekében gyakorlófüzetet rendszeresítünk, már óvodáskortól! (Nem alakítjuk az óvodát "kis iskolává", hanem játékos keretek között végezzük a hiányzó képességek módszeres, apró lépésekre bontott, következetes fejlesztését! Erre pedig elengedhetetlen szükségük van az iskoláskor megkezdése előtt a beszédhibás gyerekeknek.)

Természetesen van olyan eset is, amikor az általános elvektől eltérően, indokolt az egyéni terápia. (Pl.: egy centrális pösze, vagy halmozott tüneteket mutató súlyos, általános pösze, vagy egy dadogó, vagy egy diszfóniás nem tehető be más pösze csoportba.)

Artikulációs mozgásügyesítő gyakorlatok csoportban, tükör előtt.

3 A PÖSZESÉGRŐL DIÓHÉJBAN

*"Köszönöm kell, hogy ismerem az emberi szavakat,
...s mindent meg tudok mondani e szavakkal, amit akarok!"
Márai Sándor*

A továbbiakban a **pöszeség terápiájának** módszertanához adunk gyakorlati segítséget több évtizedes tapasztalataink alapján.

A beszédtevékenység két oldala a beszédmegértés (beszédpercepció) és a beszédprodukció egymást támogatva fejlődik a nyelvelsajátítás folyamán. A gyermeknek hosszú utat kell megtennie, míg eljut az önkéntelen hangadástól az értelmes beszédig.

A zavartalan *beszédfejlődés elengedhetetlen feltételei:*

1. ép idegrendszer
2. ép beszédszervek
3. életkori szintnek megfelelő mozgásos képesség
4. ép hallás és jól működő hallásfunkció
5. beszélő környezet

E feltételek bármelyikének eltérő működése az egészséges beszédfejlődést megzavarhatja.

A pöszeség az adott nyelv artikulációs normájától való eltérés.

Pöszeség esetén a beszédszervek ügyetlensége, a hallási differenciáló képesség hiánya, vagy csökkent volta, olykor szervi elváltozás található.

Az artikulációs hibák kialakulásának leggyakoribb oka az artikulációs mozgásügyetlenség és a fejletlen finommotorika, valamint a pontatlan hallásfigyelem és a beszédészlelés fejlődésének az elmaradása.

A pöszeség felosztása:

A pöszeség oka alapján:

működéses (funkcionális)
szervi (organikus)
centrális
perifériás

A pöszeség mértéke szerint:

súlyos fokú általános (diffúz) pöszeség
enyhe fokú részleges (parciális) pöszeség

A pöszeség megjelenési területe (a sérülés helye) szerint:

fonetikai szintű pöszeség
beszédhangzókat érintő
fonológiai szintű pöszeség
nyelvtani szabályok rendszerét is érintő

A helytelen kiejtés többféle változatban jelenik meg

Megjelenési tünetei alapján megkülönböztethető:

felcserélt képzés:

konstans

inkonstans

torzított képzé

interdentális

addentális

stridens

laterális

dorzális (palatális)

orrszhangzós

kihagyás, elhagyás

Az akusztikai percepció (hallási észlelés) fejlettsége szerint:

Schilling felosztása

szenzoros

kondicionált

motoros

pöszességhez társuló tünetek:

szóalak megváltozása:

szótagok, hangok felcserélése

szótagok, hangok kihagyása

szótagok, hangok elhagyása

szótagok, hangok betoldása

szókihagyás

szókincs szegénység

grammatikai hibák

(morfémák helytelen használata)

mondatalkotás zavarai

beszédmegértés zavara

A pöszesség terápiájának elsődleges célja:

A kóros artikuláció kiküszöbölése, a beszéd tisztaságának helyreállítása.

További célok, feladatok:

a társuló tünetek felszámolása

a társuló nyelvi zavarok rendezése

A kitűzött célok megvalósítása érdekében a következő feladatokat kell elvégezni:

- Az anamnézis felvétele
- A kóreredet feltárása
- A tüneti kép pontos leírása. A logopédiai vizsgálatok elvégzése
- Differenciál-diagnózis felállítása
- Egyéni korrekciós terv (kezelési terv) kidolgozása
- A terápia lefolytatása
- A terápia lezárásakor a státusz rögzítése
- Az utógondozás és ellenőrző vizsgálatok megtervezése
- További kiegészítő terápiák szükségességének jelzése, beiktatása.

Alapelvünk: nem csak a tünetet szüntetjük meg! Nem szorítkozhat terápiánk csak a hibás artikuláció felszámolására! Valamennyi fellelhető tünet megszüntetéséért dolgozunk. Munkánk során mindig arra törekszünk, hogy *sikerélményhez juttassuk* kezeltjeinket. Ezzel elérjük, hogy kedvvel és bátran jöjjenek foglalkozásainkra, még az óvodáskorú gyermekek is! A képességhiányokat is felszámolni igyekszünk.

Amennyiben a mozgásfejlődésben elmaradást találunk, a finommozgások fejlesztését nagy odafigyeléssel kell végeznünk! Sok esetben nem csak az artikulációs beszédmozgások ügyetlenek: görcsök, vagy renyhék, hanem gyenge a kinesztetikus érzékelés, pontatlan a mozgásémlékezet, fejletlen, vagy kialakulatlan a testséma is, késik, vagy kialakulatlan a dominancia. A járás sem harmonikus, az állás nem stabil, emellett a manipulációkban is lassúak és ügyetlenek.

Luchsinger a súlyosabb beszédhibás gyermekek vizsgálatánál az egész motoros rendszer konstitucionális gyengeségét tapasztalta.

A beszédgyengeség tünetegyüttesére is felhívta a figyelmet.

Terápiás munkánknak a beszédgyengeséget előidéző és azt fenntartó helytelen funkciók korrekciójára is ki kell terjednie:

- *figyelem fejlesztése*
- *emlékezet fejlesztése*
- *észlelés fejlesztése*
- *mozgás fejlesztése*
- *személyiség fejlesztése*
- *olvasás-helyesírási zavar megelőzése*

Fontos, hogy a terápiában, a fejlesztőmunkában mindig *arról a szintről induljunk el, amely ép, s amelyre* szilárdan építhetjük a nem megfelelő tevékenységet. (Pl.: Akinek a nagy mozgásai fejletlenek, annál nem az artikulációs finommozgásokkal, hanem a nagy mozgások fejlesztésével kezdünk, vagy akinél beszédpercepciók zavarokat találunk, ott nem a megértés, hanem a hangok észlelésének, a hang felismerésének a fejlesztése, a beszédhangok tudatos differenciálásának a kialakítása az elsődleges teendőnk.)

Tudnunk kell azt is, hogy nem lehetünk türelmetlenek. *Időt kell adnunk az érése*. Ha siettetjük a hangfejlesztést, nem jutunk eredményhez. Nem leszünk eredményesek akkor sem, ha a kialakítandó hangot nem kellő körültekintéssel, mindenre kiterjedően készítettük elő.

A hang kialakítása (esetleg spontán megjelenése) után kezdődik az igazi, csodálatos, mindig örömet adó logopédiai gyakorlati munka!

Olyan hanganyaggal dolgozunk az egyes órákon, úgy válogassuk a szóanyagot, hogy ne tartalmazzon hibás, javítatlan hangokat! Bár ez mindenki számára magától értetődő, de mégsem egyszerű ennek megvalósítása! Ez azt jelenti, hogy rosszat soha sem gyakorlunk, hanem *csak tisztán artikulált hangzókkal dolgozunk!* (Sok esetben ennek véghezvitele nagyon körültekintő figyelmet kíván tőlünk, de biztos állíthatom, hogy megéri az odafigyelést, a ráfordított energiát!)

Fejlesztő munkánk mindig *fokozatosan nehezedő*, de mindig a gyermekek életkorához és értelmi szintjéhez igazodó! (Más az óvodás- és más az iskoláskorú gyermekeknek adott instrukciónk!)

Munkafolyamatunk valamennyi részmozzanatára érvényes elveink:

- ◆ több érzékszervre ható gyakorlatokkal dolgozunk (állandóan szemléltetünk, cselekedtetünk)
- ◆ megmutatjuk, hogyan kell csinálni

- ◆ elmondjuk, és együtt csináljuk
 - ◆ képekkel segítjük a további gyakorlást
 - ◆ majd elhagyjuk a bemutatást, és csak instrukciókkal segítünk
 - ◆ kérdések segítségével segítjük a tevékenységet
 - ◆ majd csak akkor adunk segítséget, ha bizonytalanná válik a tevékenység és a beszéd
 - ◆ csak akkor segítünk, ha megakad az önállóan végzett munkában, beszédben
 - ◆ önálló munkavégzéshez vezető úton is érvényesítjük a fokozatosságot:
 - képekkel, ábrákkal, szimbólumokkal segítjük az önálló feladatvégzést minden esetben visszalépünk, ha rossz artikulációt, tevékenységet látunk
 - csak addig végezzük az adott tevékenységet, ameddig a gyermek figyelme aktív
- (ezért rendelkezünk rengeteg, azonos feladatra alkalmazható szemléltetőeszközzel, hogy tudjunk váltani szükség esetén!)

A pöszeség terápiájának módszertani lépései:

A kezelés menetében több egymástól elhatárolt, de egymásra épült és egymással szoros kapcsolatban lévő szakasz segíti a terápiát.

A pöszeség terápiája szakaszokra tagolódó folyamatban valósul meg. Ennek a szakaszosságnak érvényesülnie kell 1-1 hangzó javításának folyamatában ugyanúgy, mint a foglalkozások szerkezeti felépítésében. A metodikai fokozatok egymásra épülnek. Egymásutániségük betartása elengedhetetlenül fontos, mert minden előző módszertani lépés megalapozza a rákövetkezőt.

Ezek a módszertani egységek a következők:

- I. Előkészítő szakasz:
 1. motoros képesség fejlesztése
 2. auditív percepció fejlesztése
- II. Hangfejlesztés szakasza - Hangfelidézés
- III. Rögzítés szakasza
- IV. Automatizálás szakasza
- V. Motoros differenciálás szakasza

Motoros képesség fejlesztése fűvással

4 HOGYAN INDULUNK KÖBÁNYÁN A TERÁPIÁS MUNKÁVAL?

*Játszom ennen - életemmel...,
Látzom fénybe és tükörbe, játszom egyre, körbe-körbe."
Kosztolányi Dezső*

Már említettem, hogy a terápiás munkánk folyamán mindig arra törekszünk, hogy sikerélményhez juttassuk kezeltjeinket. A kezdéskor sok beszédhibás szorongó, beszéde még zártabbá, még motyogósabbá válik. Ezen próbáltunk úgy segíteni, hogy az indítás első heteiben az artikulációs gyakorlatok megkezdésével egy időben megkezdjük a magánhangzók gyakorlását. Miközben a meglévő hangállományukkal dolgozunk, fontos logopédiai feladatokat végzünk! Ez már szerves része terápiás munkának!

A magánhangzók végzett gyakorlatok – a tisztán kivitelezett kiejtés gyakorlásán túl – lehetőséget biztosítanak még a következő

részképességeket fejlesztő célok megvalósítására:

- ◆ A vokálisok önálló ejtésének tanítása
- ◆ Artikulációs mozgásügyesítés
- ◆ Hallási figyelem nevelése
 - hang - hívókép egyeztetés
 - azonos magánhangzók felismerése
 - eltérő magánhangzók megkülönböztetése
 - magánhangzót tartalmazó szavak hanganalízise - szintézise
- ◆ Térben és síkban való tájékozódás fejlesztése:
 - soralkotás
 - balról - jobbra haladás
 - sor és oszlop fogalmának megismertetése
- ◆ Figyelemfejlesztése, irányított figyelem kialakítása
- ◆ Rövidtávú emlékezet fejlesztése
- ◆ Beszéd fejlesztése
 - tagolás - szótagolás
 - sorrendiség - szerialitás
 - szókincs fejlesztés (passzív - aktív)
 - magánhangzók motoros differenciálása szavakban, (mondatokban)
- ◆ Auditív emlékezet fejlesztése
 - rövid- és hosszú távú
- ◆ Vizuális emlékezet fejlesztése
 - mozgásminták (ajak-áll-nyelvmozgás)
 - kinesztetikus érzékelé
- ◆ A logopédiai munkafolyamat, a csoportmunka megismerteté.

A gyakorlatok eredménye:

- Irányított és tudatos figyelem kialakítása, megszilárdítása
- Az analízáló és szintetizáló képesség kialakítása, fejlesztése
- A beszédhangokra, beszédmozgásokra történő figyelem kialakítása

Sikerélményhez juttatás az első hetekben
A terápia elfogadása
Versenyszellem kialakítása

Szükséges eszközök:

*magánhangzó lottó
kis képek
fonetikai tükör
magánhangzók differenciálására szolgáló játék*

Követelmény:

*Tudatos, kooperatív magatartás kialakítása
Artikulációs zárttság oldása*

Magánhangzók analizálására és tudatosítására szolgáló játék

Vokálisok önálló ejtése.

Hang - hívókép egyeztetésekkel.

Valamennyi magánhangzót nevekhez kötünk, melyeken megjelennek az adott szájképek, az ajakállások, természetesen a képzési sorrendben! Leválasztjuk a kezdő hangokat a nevekről, tudatosítjuk az ajkak állásának és az állnyitásnak a helyzetét!

Az általunk használt magánhangzókat szimbolizáló nevek:

Ádám=Á, Antal=A, Ottó=O, Uli=U, Eta=E, Évi=É, Ili=I,

Később a két kritikus, gyakran hiányzó hang megjelenítője: Ödön=Ö, Übü=Ü.

Nagyon fontosnak, *sarkalatosnak tekintjük ezt a legelső, terápiát indító gyakorlatsort!*

Óvodáskorúak terápiáját a következő mesével indítjuk:

Az egyik napon érdekes játékot találtak ki a gyerekek. Mindenki bemutatkozott, de amikor elmondta a nevét, még egyszer megmutatta, hogy milyen volt a szája, amikor a nevét elkezdte, de most már nem mondta végig a nevét, csupán azt mutatta meg, hogy kezdődik a neve.

Fiúk kezdték a játékot. Ádám azt mondta: ÁDÁM = Á. Antal azt mondta: ANTAL = A. Ottó azt mondta: OTTÓ = Ó. Uli azt mondta: ULI = U.

Ekkor az óvó néni kérte a lányokat, mutatkozzanak be ők is! Eta azt mondta: ETA=E. Évi azt mondta: ÉVI = É. Ili azt mondta ILI = I.

Az óvó néni nagyon megdicsérte a gyerekeket, s megkérte őket, hogy ismételjék meg még egyszer a "rövid nevüket" Amíg a gyerekek sorban megszólaltak: Á - A - Ó - Ú, E - É - I,

addig az óvó néni lerajzolta a gyerekeket. A lapon felül, középen volt Ádám. Ádámnak akkora volt a szája, mintha ásított volna.

Instrukció: Nézzétek meg az én rajzomon, hogy milyen nagyra nyitotta Ádám a száját! Csináljátok velem együtt: nagyra nyitunk zárunk, többször egymás után, de még némán! (Ezek után megkérjük a tükör előtt ülő gyerekeinket, hogy egyenként mutassák meg milyen nagy volt Ádám szája! Majd arra is, hogy vigyázzanak erre a szép nagy nyitásra, s így mondják el, hogy kezdődik Ádám neve! Á - Á - Á...!)

Ezalatt elkészült az óvó néni a fiúk rajzával. A fiúk a lap bal oldalán voltak, egymás alatt. Úgy nézett ki, hogy Ádám lett a napos, mert ő volt legfelül, középen. Baloldalon fent volt Antal. Ő olyan hatalmas kaput varázsolt a szájából, hogy azon még a púpos teve és a zsiráf is átfért kényelmesen!

Instrukció: Úgy próbáljátok ti is nagyra nyitni a szájatokat, hogy nagy kaput varácsoljatok belőle!

(Közösen, majd egyenként is próbálkozunk, majd hangot is kötünk az ajakálláshoz, melyet már egyenként is megismételnek: A - A - A...!)

Ottó baloldalra, Antal alá került. Ottónak gombóc volt a kedvenc étele, állandóan szilvás gombócot kért anyukájától, ezért a szája is olyan lett a képen, mint egy gombóc!

Instrukció: Most ti is csináljátok, egy nagy, kerek gombócot a szájatokból. Minél nagyobb a karika, annál nagyobb lesz a szilva a gombócotok közepén! Kíváncsi vagyok, ki tud nagyobb szilvát, (sőtétet) mutatni?

(Közösen megcsináljuk, majd egyenként is, végül hozzákötjük a hangot: Ó - Ó - Ó...!)

Uli is baloldalra, Ottó alá került. Uli arra volt büszke, hogy ici-pici kis karikát varázsolt a szájából, aminek a közepén olyan kis lyuk volt, mint egy gombostű feje.

Instrukció: Kíváncsi vagyok én is ezekre a kicsi karikákra, kinél lesz a legkerekebb és a legkisebb?

(Ismét először közösen, majd egyénileg dolgozunk a tükör előtt, végül hangoztatjuk: U - U - U...!)

Most jönnek a lányok. Ők a papírlap jobb oldalán vannak. Legfelül van Eta. Mellette van Antal, de persze nem jött el a lányok közé, ott maradt baloldalon. Nézzétek, milyen jókedve van Etának! Hatalmas nevető száját rajzolt neki az óvó néni, látszik a nyelve, látszanak a fogai is!

Instrukció: Most ti is utánozzátok Eta száját! Ki emlékszik, mit mondott Eta? E - E - E...stb.)

Eta alá rajzoltuk Évit, a jobb oldalra, aki szintén nevet! Kisebbre nyitotta a száját, mint Eta, de még látható egy kicsit a nyelve is, a fogai is, de hosszabb a szájnyelvének. mi is együtt, majd külön - külön, végül hangoztatva: É - É - É - É...)

Ili lett a legalsó, őt Évi alatt látjuk. Ili nevet a legjobban, már nem látjuk a nyelvét, majdnem a füléig ér a szája!

Instrukció. Most utánozzuk ezt a hosszú nevető sz

(Közösen, majd egyenként hangoztassuk: I - I - I...)

Instrukció. Most pedig versenyezzünk! Keressétek meg a lapon azt a gyereket, akinek ilyen a szája, mint amit tükörben mutatok. Ha megtaláltátok, tegyetek rá egy korongot! Természetesen, akinek jó a megoldása, tehát a mutatott és rajzolt szájképet egyeztetni, az megtartja a jutalmat. Az lesz a győztes, aki mindre megszerzi a korongot!

Mindenki azonos feladatlappal dolgozik, amelyet majd házi feladatként a füzetbe ragasztunk! Házi feladatnak ezt a mondatot írjuk a feladatlapra: *Tanuld meg, mit mondanak!* Az instrukció természetesen a szülőknek szól, hogy legyenek segítőink abban a hosszú és rendszeres munkában, amely előttünk áll!

A következő alkalmakkor még többször, folyamatosan foglalkozunk a vokálisok helyes, pontos ejtésével. Sokféle módon játszunk, versenyzünk.

Instrukció: Ki mondta azt: A, É, U, I, Á, E, O?

Mindig figyeljük az ejtést, a nyitást, mert minden jó találatnál elmondjuk a hangot.

Majd a fordított játék következik.

Instrukció: Mit mond Ottó, stb.?

Következő óráinkon továbbfolytatjuk a magánhangzók gyakorlását, *kibővítjük a hallási figyelmet és emlékezetet, valamint a szerialitást is fejlesztő feladatokkal.* A kezdeti két hang, majd három hang egymás utáni ejtésétől fokozatosan eljutunk az 5-6 hang felismertetéséig, és ezek visszamondásáig. Most is az előzőekben leírt menetben gyakorlunk.

Mondom a hangzókat: I É - A, a gyerekek egyeztetik a szájkép alapján, azonos sorrendben visszamondják. Ezek után majd csak ajakállást mutatok, ők ismét megkeresik a szájképhez tartozó gyerekeket a vizuális kép alapján és megnevezik a hangzókat az adott sorrendben, pl.: Á - I - O - E, stb. Az ügyesebbek a neveket is megnevezik.

A következő fokozatban már *az egytagú szavakból kiemeljük a magánhangzókat.* Természetesen képeket kapnak, hogy a szókincsfejlesztést is elindítsuk.

Instrukció: Kinél van olyan kép, amelyben Ádám hangját hallotta?

(pl. tál, toll, hat, hát, fa, Pál, váll, hal, ág, ló, ágy, stb..)

A képanyag először csak a labiális, később csak illabiális, végül valamennyi magánhangzót tartalmazza!

Aki megtalálta, megjelöli koronggal, majd megnevezi a képet, s kiemeli belőle a magánhangzót, s azt is hangoztatja, majd közösen is kimondjuk: Á!

Tudatosan úgy válogatjuk ki a képanyagot, hogy mindenki ki tudja mondani, hogy azonos eséllyel versenyezhesse a gyerekeink!

Így végigmegyünk a 7 hangzón, hiszen az Ö - Ü, azaz Ödön és Übü csak később kerülnek bemutatásra!

Majd a kéttagú szavaknál még tovább bővítjük a figyelmet.

*Instrukció: Kinél van olyan kép, amelyben kétszer is kimondtuk az Anti hangját? * **

(pl.: alma, mama, papa, baba, fa, lap, nap, hal)

Itt az előző menet szerint haladunk, de a megismételt magánhangzókat meg is számoljuk: alma, A - A = két Anti hang van benne!)

Majd következnek *az eltérő magánhangzójú szavak.* Mindvégig olyan képanyaggal dolgozunk, melyeket tisztán, precízen tudnak artikulálni! Arra is mindig figyelünk, hogy azonos számú képet adjunk a gyerekeknek, így mindig azonos eséllyel versenyezhetnek egymással, mert nagyon fontosnak tartjuk az egészséges versenyszellem kiépítését is!

Instrukció: Kinél van olyan kép, amelyben Anti és Ili hangja bújt el?

(Pl.: villa, Vali, hinta, Pali egyaránt jó megoldások.)

Itt még nem a sorrendiségre kell figyelniük, hanem az analízáló képességük fejlesztésén van a hangsúly. Evvel és így érjük el, hogy képesek legyenek a hangok kiemelésére, kihallására. Majd ennek fordítottjára is megtanítjuk őket, a kiemelt hangokat visszahelyezzük a szavakba!

(Nálam van a villa, van benne: I - A, villa; közösen is kimondjuk: villa: I - A, villa; stb.)
Türelmesen és módszeresen haladunk, így elérjük, hogy önmagukra is és egymásra is figyeljenek, megvárják egymás megnyilatkozásait!

Természetesen ez csupán kis részét teszi ki a tanóránknak. De mindig sort és időt kerítünk a beszélgetésre, hiszen a terápia bevezető periódusában vagyunk még csak. Még nem tartunk az általunk kialakított hangok automatizálásánál. De ezek a beszélgető feladatok jól elhelyezhetők a tanóra befejező - automatizáló - részébe! Lehet, hogy sok a hanghibájuk, de itt így már lehet olyan szóanyagot találni, amely egyénre szabottan csak a helyesen ejtett hangokból áll! Másrészt most alakítjuk ki a foglalkozások menetét, s ily módon már a kezdeti időszaktól beszélgetjük, manipuláltatjuk, de legfőképpen sikerélményhez juttatjuk még a sok paralábiával rendelkezőket is! Valójában ezek a fejlesztő játékok foglalkozásról - foglalkozásra bővülnek.

A magánhangzók megfigyelése mellett *elkezdhetjük a tagolás, szótagolás tanítását* is, hiszen annyit kell tapsolni, koppantani, ahány magánhangzót tartalmaz a szó. Majd észrevétlenül mondatokkal bővítjük a beszédanyagunkat, vagyis ezzel biztosan előkészítettük az automatizálási szakasz munkamenetét is.

A képek alkalmasak a *figyelemfejlesztő feladatok* végzésére is. Gyakoroljuk a balról - jobbra haladást, a sorrendiséget.

Majd *bejön a rövidtávú emlékezet-fejlesztés: vizuális és auditív egyaránt.*

Instrukció: Melyik képet bújttam el? Találd ki! Sorold el, mit látsz!

Itt van a labda, itt van a pipi, itt van a lapát, elbújt a póni!

vagy elbújt a puli!

Ha nem találná ki, segítünk:

Instrukció: Kis állat, négy lába van, úgy-e tudod már?

(Ha ekkor sem találja ki, elmondjuk a magánhangzóit is, stb.)

Nagyon kedvelik az óvodáskorúak a *szerialitást és vizuális emlékezetet is fejlesztő*, a képcserés feladatokat, de ezeket is fokozatosan végezzük.

Először csak az első és utolsó cserél helyet, majd fokozatosan valamennyi.

Amikor lefordítottuk valamennyi képüket, akkor is különféle játékokkal keressük a jó megoldásokat:

Instrukciók: Találd, ki mi van rajta! Ha jó a megoldás, visszafordíthatod!

Fordítsd vissza azt a képet, amelyiken állat volt!

Fordítsd vissza azt a képet, amelyiken enivaló volt!

Fordítsd vissza azt a képet, amelyik az utolsó előtti helyen áll!

Fordítsd vissza azt a képet, amelyikben 2 Anti hang volt!

Fordítsd vissza azt a képet, amelyik Ádám hangjával kezdődött! ...stb.

Ugyancsak egyre bővítjük a lefordított képek számát is. *Először csak 4 kép* legyen a gyerekek előtt! Majd amikor már 4 képre terjedően biztos a rövidtávú emlékezetük, akkor térjünk rá az 5 vagy 6 képpel bővített feladatokra.

Voltaképpen ezek a játékos gyakorlatok később is állandó szereplői a terápiás folyamatnak.

Talán ezek után érthető, hogy miért tartjuk sarkalatosnak a magánhangzós gyakorlatokat!

Valójában *beszédünk legfontosabb építőelemei a magánhangzók.*

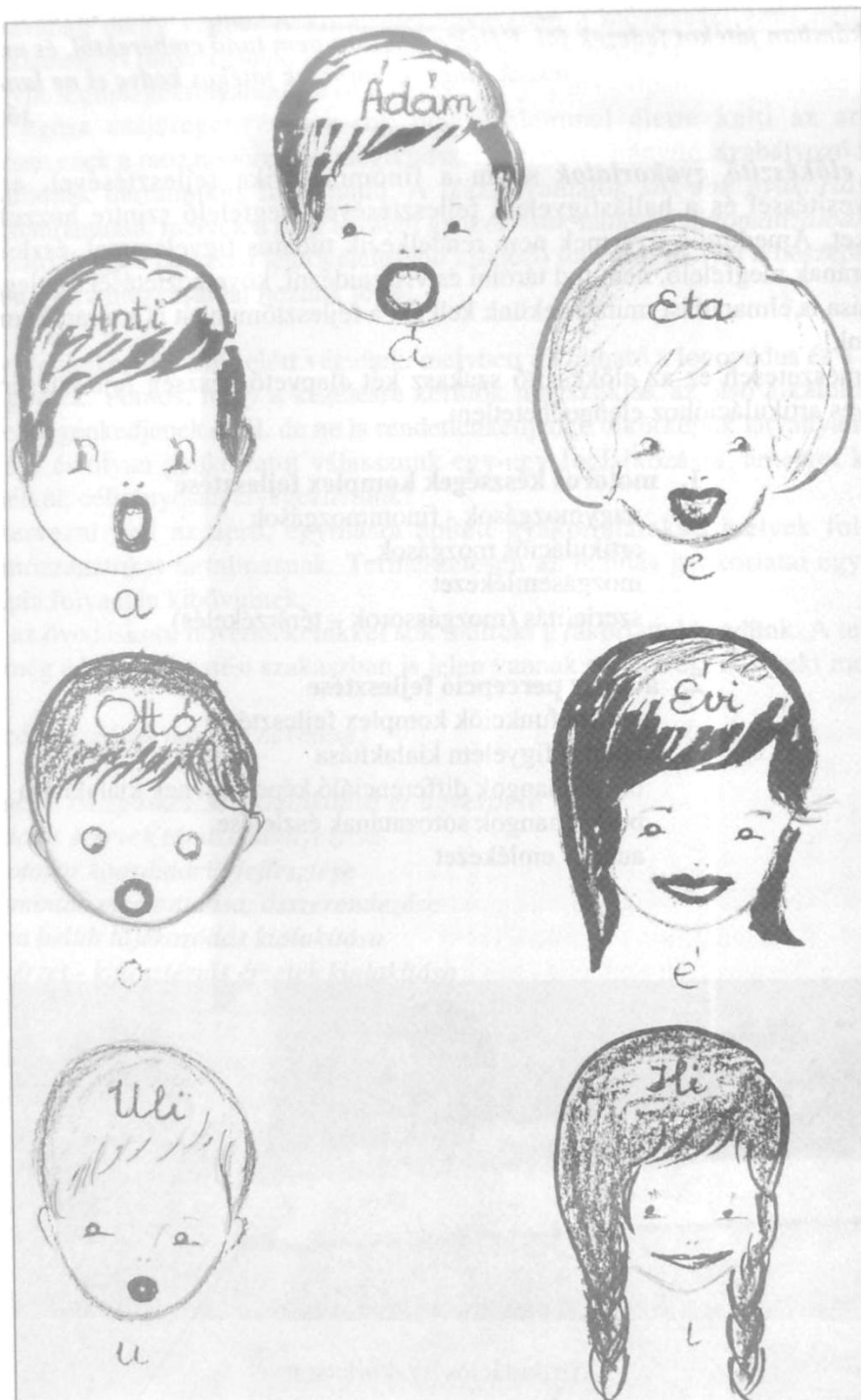
Ez teszi hangzóssá, ez adja a zenéjét, ritmusát, tempóját beszédünknek. Ne sajnáljuk az időt a pontos, tiszta magánhangzók képzésétől, csak nyerünk vele, mi is és gyerekeink is!

A későbbiekben már beillesztjük Évi és Ottó közé Ödönt, valamint Ili és Uli közé Übü képét és hangját is!

Ekkor már azoknál, akik helyettesítették e két gyakran tévesztett hangzónkat (Ö=O; U=U), elkezdhetjük e két nehéz magánhangzónak az előkészítését és hallási differenciálását is! Ha a fenti menet szerint haladtunk idáig, akkor nem lesz nehéz dolgunk, hiszen megtanultak gyerekeink már a beszédre koncentrálni! Rendelkeznek némi figyelemmel, megismerkedtek .

logopédiai foglalkozások menetével, tudnak csoportban dolgozni, képesek megvárni, míg rájuk kerül a sor! Valamint megtanultak a saját beszédükre és mások beszédére is aktívan figyelni!

Vokálisok hívóképei

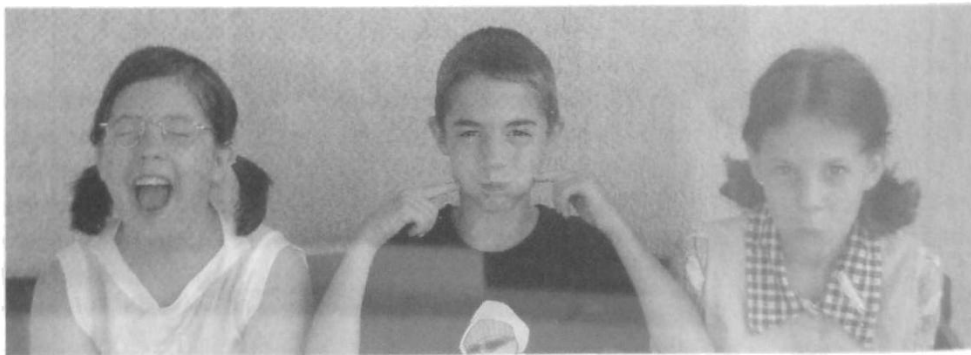
5 ELŐKÉSZÍTŐ GYAKORLATOK (I.)

"Én boldog pillanataimban gyermeknek érzem magamat és akkor derűs a szívem, ha munkámban játékot fedezek föl. Félek a játszani nem tudó emberektől, és mindig azon leszek, hogy az emberek játékos kedve el ne lankadjon...."
József Attila

Az előkészítő gyakorlatok során a finommotorika fejlesztésével, artikulációs mozgásügyesítéssel és a hallásfigyelem fejlesztésével megfelelő szintre hozzuk ezeket a képességeket. Ameddig a gyermek nem rendelkezik tudatos figyelemmel, észlelési szintje nem életkorának megfelelő, nem tud tárolni és visszaidézni, következtetései esetlegesek, tehát gondolkodása is elmaradást mutat, nekünk kell ezt a fejlesztőmunkát is a terápiás menetünkbe beterveznünk!

Természetesen ez az előkészítő szakasz két alapvető készség fejlesztésére hivatott, mely a helyes artikulációhoz elengedhetetlen:

- 1. motoros készségek komplex fejlesztése**
nagymozgások - finommozgások
artikulációs mozgások
mozgásemlékezet
szerialitás (mozgássorok – térérzékelés)
- 2. auditív percepció fejlesztése**
(auditív funkciók komplex fejlesztése)
auditív figyelem kialakítása
beszédhangok differenciáló képességének kialakítása
beszédhangok sorozatának észlelése,
auditív emlékezet

Artikulációs gyakorlatok

5.1 Artikulációs mozgásügyesítő gyakorlatok

A motoros készségek komplex fejlesztése

A motoros fejlődés a tanulás alapfeltétele. A mozgásfejlődés az érés és a tanulás kölcsönhatásában megy végbe. A korai életszakaszban a mozgásaktivitás befolyásolja a szervezet valamennyi funkciójának, fejlődésének ütemét és mértékét.

Testünk egyik legmozgékonyabb szerve a nyelv, mely a másodpercek tört része alatt képes bejárni az egész szájüreget, és sok-sok mozgáselemmel életre kelti az artikulációt! Természetesen ezek a mozgássorok az idegrendszer szervező, irányító, szabályozó felügyelete alatt formálódnak harmonikus folyamattá. A részfolyamatok *sok-sok gyakorlás hatására* válnak mechanizmussá, melyek a még további gyakorlások hatására *automatizálódnak!*

Megállapítható, hogy a beszéd a legtökéletesebb kifejező mozgás, melyet a beszédsszervekkel, de döntően a nyelv mozgásaival hozunk létre!

Valamennyi foglalkozást tükör előtt végzünk, melyben jól látható a logopédus és a csoportban dolgozó 3 gyerek. Fontos, hogy a kezelésre kerülők megszokják az első alkalomtól a tükör szerepét, ne idegenkedjenek ettől, de ne is rendetlenkedjenek tükörképük látványa hatására!

Mindig annyi és olyan gyakorlatot válasszunk egy-egy foglalkozásra, amelyet könnyedén, kifáradás nélkül, célirányosan elvégezhetünk!

Pontosan tervezni kell az apró, egymásra épített gyakorlatainkat, melyek folyamatosan nehezedő mozzanatokot tartalmaznak. Természetesen az indulás gyakorlatai egyszerűbbek, majd a terápia folyamán kibővülnek.

Induláskor az óvodáskorú növendékeinkkel sok indirekt gyakorlattal kezdünk. A terápia egész folyamán, még a hangfejlesztési szakaszban is jelen vannak az indirekt és direkt mozzanatok!

Cél: beszédmozgások tudatos nevelése

Feladatok:

- ◆ *artikulációs mozgáskészség kialakítása és ügyesítése*
- ◆ *artikulációs szervek tónusszabályozása*
- ◆ *vizuomotoros koordináció fejlesztése*
- ◆ *mozgásminták megtanulása, összerendezése*
- ◆ *szájtéren belüli tájékozódás kialakítása*
- ◆ *mozgásérzet - kinezteziás érzetek kialakítása*
- ◆ *mozgásemlékezet kialakítása*

Artikulációs mozgássorok

Gyakorlatformák:

1. Ajak- és állgyakorlatok:

játékos ajak- és állgyakorlatok - némán -

(ásítás, durcás és mosolyra húzott száj, halacskák utánzása, arc felfúvás – tartás pattintás, stb.)

hangzókkal egybekötve - indirekt hangutánzással:

pólyásbaba sírása: oá-oá...

állatok hangja:

csacsi: iá-iá..., malac: ui-ui..., farkas: aú-aú..., kacsa: háp-háp...

kutya: ú-ú-ú-vaú-vaú..., cica: miáú..., lovacska: nyihaha... stb.

tárgyak hangja:

motor: brrr-brrr..., autó: töf-töf...,

harang: bimm-bamm...,

cselekvések hangja:

pöfékelés: p-p..., csodálkozás: óóó..., nevetés: hi-hi-ha-ha,

cuppantás- puszi dobás, csámcsogás, erőlködés..., stb.

ajak- és állgyakorlatok utánzással és instrukció alapján

egyszerű nyitás - zárás

kerekítés - terpesztés

ajakpattintás

ajkak váltakozó beharapása

magánhangzók ajakállásai

Eszközök: tárgyak, tárgyképek, magánhangzó hang-hívóképek

2. Fúvó- pattintó gyakorlatok

légáram hatásának érzékelései instrukció és utánzás alapján

folyamatos és pattintott légáram érzékelései tenyéren, tükrön, eszközökön

irányított fúvó- pattintó gyakorlatok eszközökkel instrukció és utánzás alapján

fúvások, pattintások: papírzsebkendő, papírforgó, papírszeletke

léggömb felfúvása, szappanbuborék fújások,

gyertya lángjának elfúvása, a láng táncoltatása

P - F - T hangzókkal és eszközökkel:

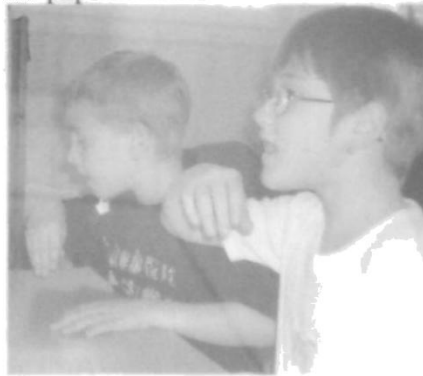
gyertya lángjának különféle fúvásai a fenti hangzókkal

üvegcsővel, szívószállal hangszínek

ping-pong labda- vattapamacs fúvásai a fenti hangzókkal

a fenti hangzókkal röpítések asztalról, kézfejről: papírszelet, vattapamacs

Pattintások kézfejre tett papírszelettel

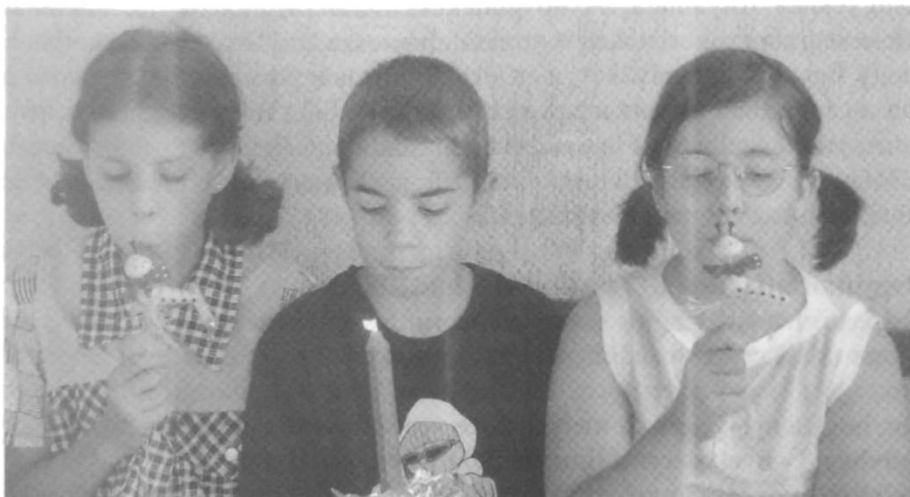

Eszközök:

tárgyak: papír zsebkendő, papírforgó, papírszelet, tollpihe, ping-pong labda, léggömb, szappanbuborék, gyertya, apró műanyag figurák, szívószál, üvegcső

Szívó gyakorlatok

Fúvó gyakorlatok

3. Arcizom-, ajakizomerősítő gyakorlatok:

némán és hangzókkal:

instrukció és utánzás alapján

arc felfúvása,- levegőtartás és kipukkasztással légáram hatásának megfigyelése

ajakzár fejlesztésére papírcsík, pálcika, szívószál megtartása, zizi szedegetése

folyamatos és szaggatott légáramok:

különböző átmérőjű szívószállal játékos fúvások és pattintások,

folyamatos levegő szívás-fúvás különböző átmérőjű szívószálakkal

Eszközök:

tárgyak: papírcsík, pálcika, különböző átmérőjű szívószál, zizi

4. Nyelvgyakorlatok

A nyelvgyakorlatok végzésekor is érvényesül az az *alapelv, hogy mindig a nagyobb mozgásoktól haladunk a kisebb, finomabb mozgások felé! A jól látható mozgásokkal kezdünk.*

A hangképzésben résztvevő nyelvmozdulatok, mozgáselemek sokaságuk ellenére két egymástól aránylag jól elkülöníthető csoportra oszthatóak. E csoportosítás a hangképzés módja alapján végezhető.

Vannak olyan hangcsoportjaink, melyek a nyelvhegy, azaz a nyelvperem aktív mozgáselemeire épülnek: L - N - R - T - D - S - ZS - CS.

Valamint vannak olyan hangcsoportjaink, melyek létrehozásában a nyelvhátnak, a dorzális nyelvmozdulatoknak van döntő szerepük: J - SZ - Z - C - TY - GY - NY valamint a K - G.

A nyelvgyakorlatokat mindig **teljes lazított állapot után indítjuk, és minden intenzív mozgássor után ismét lazító mozgásokat végzünk!** *A testérzet kialakítása a nyelvre vonatkoztatva*, nagyon lényeges állomása munkánknak. Miként a fejlődésben a térérzékelés, majd a testérzet a térben; úgy az artikulációs mozgásoknál a szájter-érzékelés elsajátíttatása, a *biztos szájteri tájékozódás* kialakítása elengedhetetlenül fontos. Az artikulációs mozgások a *mozgásemlékkép* kialakításával alakulnak, amelyek a nyelvmozgások minél tökéletesebb kivitelezése alapján formálódnak. Ezen a területen az automatizmussá válás egyik főpillére a *mozgásemlékezet és a kinezteziás érzékelés* egymással összhangban történő fejlődése!

Magától értetődő, hogy a nyelvgyakorlatokat tükör előtt kell végezni. Mindig a tanár előmutatása, majd életkorhoz igazodó instrukciója alapján kezdődik az artikulációs mozgásügyesítés folyamata. A növendékek utánózzák, és rögtön ellenőrzik, hogy jól hajtották-e végre a gyakorlatokat. Korrektül, pontosan kérjük a nyelvgyakorlatok megindítása előtt, hogy figyeljék a nyelvüket, mert ezután ugyanúgy megtanítjuk tornázni a nyelvünket, ahogyan a csoportban őket is megtanította az óvó néni. Természetesen az instrukcióinkban változatos, jól érzékelhető és leutánozható, hasonlítható és megvalósítható meghatározásokat adunk. Időnként meseszerű elemekkel tesszük játékosá a nagyon nehéz és tudatos figyelmet igénylő feladatokat, részmozdulatokat!

A nyelvgyakorlatok osztályozása

A nyelvgyakorlatokat számos szempont szerint osztályozhatjuk. A teljesség igénye nélkül a nyelvgyimnasztika csoportosításának lehetőségeire példák.

Aszerint, hogy a nyelvizomzat melyik része végez mozgást, vannak:

- ◆ **Nyelvhegyi - nyelvperemi (koronális) nyelvgyakorlatok**
- ◆ **Nyelvháti (dorzális) nyelvgyakorlatok**

A nyelvmozgások irányát tekintve vannak:

- ◆ **Függőleges irányú nyelvgyakorlatok**
- ◆ **Vízszintes irányú nyelvgyakorlatok**
- ◆ **Körkörös nyelvgyakorlatok**

A nyelvmozgások helyzetét figyelve, lehetnek:

- ◆ **Szájtéren kívüli nyelvgyakorlatok**
- ◆ **Szájtérből induló és szájterbe visszatérő nyelvgyakorlatok**
- ◆ **Szájtérben végzett nyelvgyakorlatok**

A nyelvmozgásban résztvevő mozdulatok bonyolultsága:

- ◆ **Egyszerű nyelvgyakorlatok**
- ◆ **Összetett nyelvgyakorlatok – mozgássorok**

A nyelvmozgásokat létrehozó izomerő alapján.

- ◆ **Feszítő - erőfejlesztő nyelvgyakorlatok**
- ◆ **Lazító nyelvgyakorlatok**

A hang létrehozásában résztvevő mozgássorok alapján:

- ◆ **Előkészítő nyelvgyakorlatok**
- ◆ **Speciális (összetett) nyelvgyakorlatok**

Hardcastle felosztásában a nyelvműködés egymásra épülése az egyszerűtől a bonyolultig vezető menetet követi.

- ◆ **A nyelvtest vízszintes (előre-hátra) mozgása**
- ◆ **A nyelvtest függőleges (fel-le) mozgása**
- ◆ **A nyelvhegy vízszintes (előre-hátra) mozgása**
- ◆ **A nyelvhegy függőleges (fel-le) mozgása**
- ◆ **A nyelvhegy keresztmetszeti alakja (a szájpadhoz viszonyítottan: domború-homorú)**
- ◆ **Az egész nyelvre (különösen a nyelvhegyre, koronális részre) kiterjedő keresztmetszeti alakzat: középvájalat**
- ◆ **A nyelvhát vízszintes felszínének változásai: terpesztés-hegyesítés**

Természetesen a nomenklátúra igen változatos a gyakorlatban.

Gyűjteményünkben az osztályozás alapja a jól látható mozgásokból indított, majd az egyre apróbb mozgások felé haladó rendszer:

- először a szájteréből kihozott nyelv nagymozgásaival indítunk, koordináljuk a jól látható nagymozgásokat.
- ezek után térünk rá a szájterben végzett mozgásokra
- majd a hangelőkészítő és speciális gyakorlatokra, nyelvmozgás-sorokra

A beszédet a finoman koordinált mozgássorok keltik életre. A terápiás munkánk előkészítő szakaszában nekünk az is feladatunk, hogy ne csak különálló mozgásmintákat, hanem ezekből összeállított összetett (speciális) nyelvgyakorlatokat is gyakoroltassunk!

Igyekezünk sok-sok gyakorlattal segítségére lenni a nagyon ügyetlen, inkoordinált mozgású, nehezen ügyesedő artikulációs mozgásokkal rendelkezőknek is. Mindig annyi gyakorlattal dolgozzunk, amennyire szükség van egy-egy hang előkészítéséhez! Soha se öncélú nyelvgyimnasztikára törekedjünk, hanem tudatosan és körültekintően válogassunk az elengedhetetlenül fontos nyelvgyakorlatokból!

Eszközök: műanyagpálcika, szívószál, fogpiszkáló

Szívószállal

5.1.1 A NYELVGYAKORLATOK GYAKORLATFORMÁI
- MINTÁK -

SZÁJTÉREN KÍVÜLI NYELVGYAKORLATOK

***függőleges irányú nyelvhegy mozgatás az ajkak között**

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Vigyázz, hogy ne csukódjon be! Közben integess a nyelveddel úgy, hogy a nyelved hegye érintse a felső és az alsó szájszéleket!

ajkak érintése lent – fönt

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Vigyázz, hogy ne csukódjon be! Közben a nyelveddel takard be a felső és az alsó szájszéleket! (elaltatjuk a nyelvünk, nem mozog, nem ficákol!)

ajkak betakarása lent – fönt

ajkak betakarása lent

ajkak betakarása fönt

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Vigyázz, hogy ne csukódjon be! Közben a nyelved változtasd hegyesre, olyan legyen, mint a kígyóé! Érintsd meg a felső és az alsó szájszéleket!

Majd változtasd meg a nyelved szélesre, olyan legyen, mint a lihegő kiskutyáé. Érintsd meg a felső és az alsó szájszéleket így is!

Lazítás - feszítés váltakozása:

fent - lent: ajkak érintése

(széles – laza nyelvvel, hegyes – feszes nyelvvel váltakozva!)

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Vigyázz, hogy ne csukódjon be! Közben a nyelved változtasd hegyesre, olyan legyen, mint a kígyóé! Takard be a felső és az alsó szájszéleket is!

Majd változtasd meg a nyelved szélesre, olyan legyen, mint a lihegő kiskutyáé. Takard be a felső és az alsó szájszéleket a széles nyelvvel is!

fent - lent: ajkak betakarása

(széles nyelvvel, hegyes nyelvvel váltakozva)

***függőleges irányú nyelv- nyelvhegy mozgatás az ajkakon kívül;- tartásokkal**

Instrukció: Készíts a nyelveddel hosszú szakállat, olyan hosszú legyen, mint a Mikulásé! Most készíts nagy bajuszt is, jól kunkorítsd fel a nyelved hegyét!

hosszan le (- szakáll) - szélesen fel (- bajusz)

(itt már intenzívebben, erőteljesebben mozdul a nyelv!)

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra, legyen olyan, mint Ádámé! Vigyázz, hogy ne csukódjon be! Szélesen nyújtsd le a nyelved, széles legyen a szakállad, majd varázsold keskenyre!

szélesen le (- széles szakáll,) feszítéssel hosszán le, (keskeny szakáll)

(váltakozva és intenzíven, egyre hosszabban!)

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Vigyázz, hogy ne csukódjon be! Szélesen nyújtsd fel a nyelved, széles legyen a bajszod, ragaszd fel jó erősen, majd varázsold keskenyre! Tartsd addig, amíg kinyílik 3-5 ujjam!

szélesen fel (- széles bajusz), feszítéssel fel (- hegyes bajusz)

(egyre hosszabb ideig tartsa meg a kunkorodó nyelvét!)

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Vigyázz, hogy ne csukódjon be! Szélesen nyújtsd fel a nyelved, széles legyen a bajszod, mint a mézet nyaló maci! Akkor vagy ügyes, ha közben látom a csillogó alsó fogaidat! Mennyi ideig ragadt fenn a nyelved? Számoljuk meg, hány ujjam nyílik ki!

széles nyelv a felsőajak felett kunkorítva - megtartás

(egyre nyitottabban, egyre hosszabb ideig!)

Majd növelhetjük a nyelvizom erejét, ha műanyagpálcikát, fogpiszkálót tartatunk meg a szájtéren kívül tapadó felfelé, illetve lefelé kunkorodó nyelvünkkel.

Instrukció: Most nagy bajuszt készítünk pálcikából. Jó nagyra nyitunk, csillog az alsó fogunk, a nyelvünk jól szorítja a pálcikát! Számoljuk, meddig tartjuk meg! A pálcika tartása közben ne felejtsetek el, hogy ne csak a hosszú bajszotokat figyeljétek, hanem azt is, hogy csillog-e az alsó fogsorotok!

szélesen felkunkorodó nyelvhegy tartja az ajak fölé keresztben elhelyezett pálcikát

(egyre nyitottabban, egyre hosszabb ideig!)

„pálcika –bajusz”

Óráról - órára egyre közelítjük az orr felé a pálcikát, így egyre nyújtottabban hajlik felfelé már a nyelvtest is! Ugyanakkor növeljük az időtartamot is, valamint az osztott figyelmet is!

Instrukció: Hosszabbítsuk meg a szakállunkat is a pálcikával, tartsuk addig mozdulatlanul a hosszú szakállunkat, ameddig az öt ujjunk ki nem nyílik! Figyeljük, hogy csillog a felső fogsorunk! Ne ejtsétek le a pálcikát, tartsátok jó erősen!

Szájtérből kihozott lógó nyelv tartja a nyelv alá elhelyezett pálcikát

Pálcika tartása lógó nyelvvel

Így elérjük azt is, hogy a megosztott figyelmüket is fejlesztjük. Nézik magukat a tükörben, mozdul-e a pálcika, s ugyanakkor folyamatosan nyitják ujjait, azaz ötig tartják a pálcikát.

♦ **Lazítás a szájtéren kívüli gyakorlatok után**

***nyelvtest függőleges mozgása**

Instrukció: Lógasd a nyelved, mint a lihegő kiskutya!

lazán le – megtartás

Instrukció: Altasd el a széles nyelved az alsó ajkadon!

lazán alsó ajakon – megtartás

Instrukció: Altasd el a széles nyelved a felső ajkadon!

lazán felső ajakon – megtartás

Valamennyi első órákon tanított nyelvgyakorlattal elvégezzük a hasonló jellegű fejlesztéseket, majd folyamatosan bővítjük a mozgáselemeket, mert időközben már a szájtérben is elkezdjük az edzést!

***nyelvtest vízszintes irányú mozgása az ajkak között**

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ác Vigyázz, hogy ne csukódjon be! Hosszan nyújtsd előre a nyelved, majd húzd vissza!

kinyújtás - behúzás

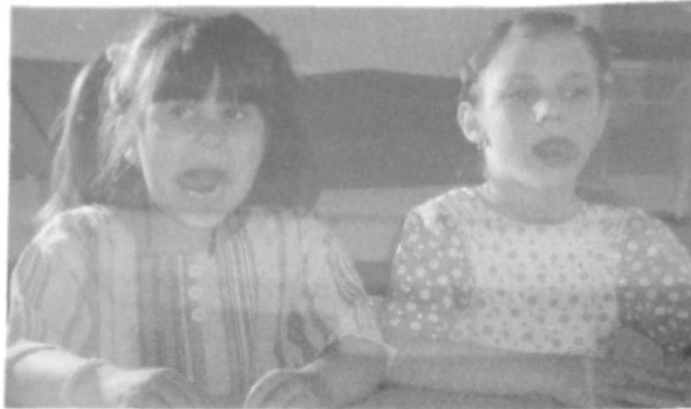
(nyitott szájtérből nyúlik ki és tér vissza a nyelvtest, tehát nem zárunk össze!)

Tehát mindig figyelmeztetünk a szájnyitásra, nem fogadjuk el a záruló állnyitást!

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra, legyen olyan, mint Adamé! Vigyázz, hogy ne csukódjon be! Hosszan nyújtsd előre a nyelved, majd nyújtsd a füled fele, balra - jobbra!

nyújtás ide - oda: lassan

(vízszintesen: balra - jobbra szájzugtól-szájzugig)

Nyelvgyakorlat szájtéren kívül

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Vigyázz, hogy ne csukódjon be! Hosszan nyújtsd előre a nyelved, majd nyújtsd a füled felé, balra - jobbra! Gyorsan mozgasd!

Nyújtás: ide - oda: gyorsan
(vízszintesen: balra - jobbra szájuztól-szájzugig)

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Vigyázz, hogy ne csukódjon be! Hosszan nyújtsd előre a nyelved, majd nyújtsd a füled felé, balra - jobbra! Gyorsan indítsd, majd lassítsd le, egyre lassabban!

Nyújtás: ide - oda: lassítással
(vízszintesen: balra - jobbra szájuztól-szájzugig)

Az első foglalkozástól gyakorolt "ki - be" is egyre több feladattal bővül. Egyre nyitottabb állajttéssel kérjük, s fokozatosan növeljük a vízszintes mozdulatok számát, 10 ismételt kinyújtásig. Ha már ez jól megy, akkor nehezítjük a hegyes és széles nyelvi mozgást kérve!

Instrukció: Hegyes nyelvvel szúrj előre a tükörig; kardozz a tükörben látszó nyelveddel!
kinyújtás - behúzás: gyorsan, folyamatosan

Instrukció: Széles legyen a nyelved, tartsd meg a ráhelyezett fogpiszkálót! Tartsd addig, míg öt ujjad kinyílik (5)!

kinyújtás - megtartás 5 mp-ig

Egyensúlyozás

Instrukció: *Nézd meg, hány ujjad nyílt ki a nyelvgyakorlat alatt! Próbáld mind a tízet kinyitni, de ne ejtsd le a fogpiszkálót! Egyensúlyozz, mint a cirkuszi mutatványos!*

kinyújtás - megtartás – egyensúlyozás 10 mp-ig

◆ **Körkörös nyelvmozgatás**

Instrukció: *Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Vigyázz, hogy ne csukódjon be! Hosszan nyújtsd előre a nyelved, majd lassan nyald körbe az ajkad. A nyelved hegyével rúzsozd ki az ajkad, vigyázz, ne menj le az ajkadról!*

körbe - körbe: lassan

(ajkakon balra és jobbra indítva is!)

Nyelvgyakorlat:
Körkörös mozgatás szájtéren kívül

Instrukció: *Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Vigyázz, hogy ne csukódjon be! Hosszan nyújtsd előre a nyelved, most gyorsan nyald körbe az ajkad. A nyelved hegyével rúzsozd ki az ajkad, vigyázz, ne menj le, háromszor szaladj körbe!*

körbe - körbe: gyorsan

Instrukció: *Most olyan nagy szájat festünk, mint amilyen a bohócé! Hosszan nyújtsd előre a nyelved, majd lassan és szélesen nyald körbe az ajkad. A nyelved hegyével ferd be szélesen a bőröd is, nem csak a szád!*

körbe - körbe: szélesen

(mindkét irányban egyre távolabbra nyújtott nyelvvel: „bohóc-száj festés”)

*- jel mellett: HARDCASTLE felosztási menete alapján történő nyelvműködések meghatározásai szerepelnek.

Szájterből induló és visszatérő nyelvgyakorlatok

***Nyelvtest vízszintes irányú mozgatása a fogsorok között**

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra, legyen olyan, mint Ádámé! Pálcikával középen elfelezzük a szánkat, vízszintesen. A pálcika alatt csússzon ki a nyelved, hosszan előre, majd húzd vissza!

irányok követése, ki - be: lassan

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Pálcikával középen elfelezzük a szánkat, vízszintesen. A pálcika felett csússzon ki a nyelved, hosszan előre, majd húzd vissza!

irányok követése, ki - be: szünetekkel

(Lassan mozduljon a nyelvtest mindvégig: előre is, hátra is, majd pihen!)

Instrukció: Lassan kicsúsztatjuk a nyelvünk a pálcika fölött, majd ugyanilyen lassan visszacsúsztatjuk. Lassan kicsúsztatjuk a nyelvünk a pálcika alatt, majd vissza, váltakozva! A szánk és a pálcika nem mozdulhat! Ismételjük meg ötször egymásután!

váltott irányok követése, ki - be: folyamatosan

(Lassan mozduljon a nyelv mindvégig: előre is, hátra is, nincs megállás közben!)

Most hosszanti felezéssel is próbálkozunk, ez jóval nehezebb, több összpontosítást igényel, és jól fejleszti a koordinációs-készséget! Alaphelyzet: A - alakúra nyitott száj.

Bemutató előtti magyarázat: Nagy kapuszájat készítettünk! Folyamatosan mozog majd a nyelvünk, de nem mozdulhat sem a kapu, sem a pálcika! Aki nagyon ügyes, az nem dönti ki a válaszfalat, amit a pálcikából építettünk!

(bemutató.) Megmutatás után folyamatos instrukcióval segítjük a mozgássort.

Instrukció: A pálcikával, szívszállal most úgy felezzük el a szánkat, ahogy a kapu nyílik. Egyik kezddel az orrodhoz, a másik kezddel az álladhoz szorítsd a pálcikát! Bal oldalon kinyújtod a hegyes nyelved, visszahúzd, majd jobb oldalon kinyújtod a hegyes nyelved, visszahúzd! A nyelvünk most sem siet, lassan megy, hogy ne érjen az akadályhoz!

oldalra (balra-jobbra) ki - be: lassan

oldalra (balra-jobbra) ki - be: folyamatosan gyorsítva

Az ismétlések száma, valamint a nyelvmozgások sebessége óráról - órára növelhető!

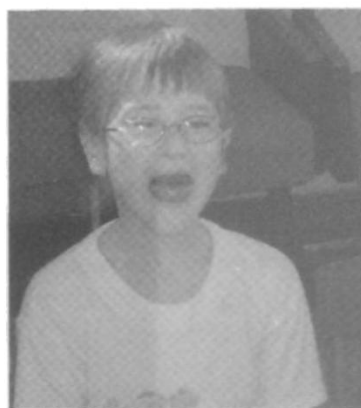
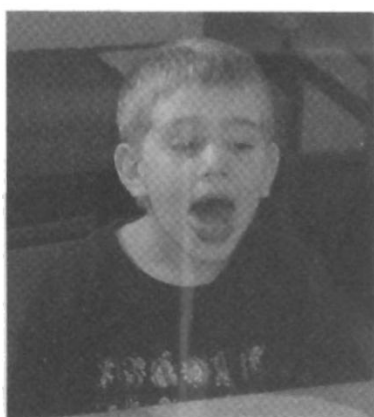
Nyelvgyakorlatok pálcikával

***Nyelvhegy keresztmetszeti alakja homorú**

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Formáljunk széles kanalat a nyelvünkéből! Laposan kidugjuk a nyelvünket. Az oldalszéleit megemeljük, megperemezzük. Tartjuk a kanalat!

Á-ra nyitott szájból lapos nyelv kiöltése - oldalsó nyelvperem képzése
(kanálnyelv képzése - megtartása)

Nyelvgyakorlat:
kanálnyelv

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Formáljunk széles kanalat a nyelvünkéből! Laposan kidugjuk a nyelvünket. Az oldalszéleit megemeljük, megperemezzük.

Tartjuk a kanalat, és óvatosan beemeljük a felső fogsorunkhoz!

Vigyázz, hogy a kanál mindvégig megmaradjon!

Á-ra nyitott szájból lapos nyelv kiöltése - oldalsó nyelvperem képzése
(kanálnyelv képzése - megtartása – fel - és beemelése)

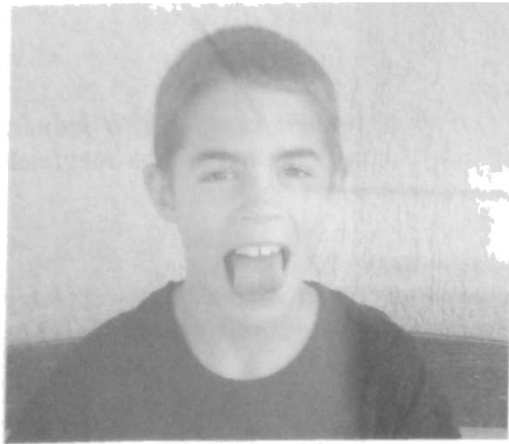
***Nyelvhegy keresztmetszeti alakja domború**

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Formáljunk széles nyelvhintát, jól támaszd meg a nyelved a pincében! Jól lökd meg a hintát, előre, hátra! Folyamatosan lendüljön a hintád, ne állj meg!

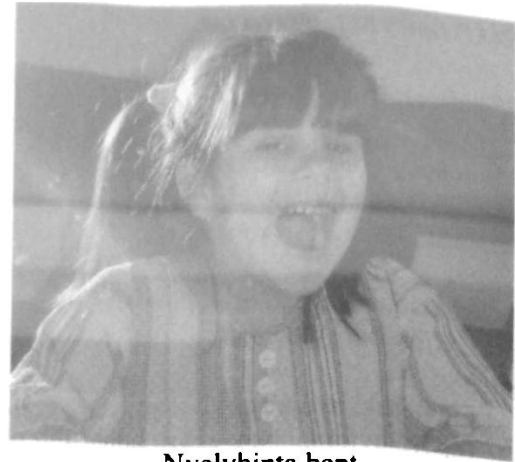
alsófogmedri nyelvtámaszból nyelvhat emelése, ejtése
(lassú hintáztatás szájtejből kilendítve és visszahúzza)

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! A nyelved jól támaszd meg a pincében! Jól lökd meg a hintát, előre - hátra! Folyamatosan lendüljön a hintád, egyre gyorsabban, majd ismét lassabban!

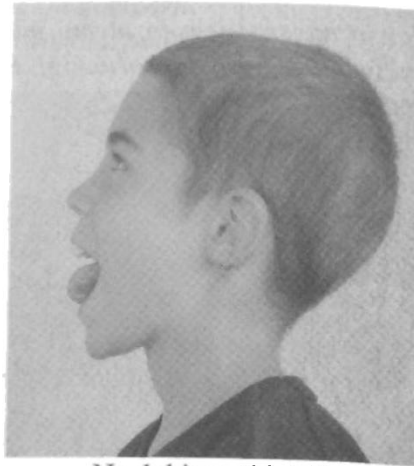
alsófogmedri nyelvtámaszból nyelvhat emelése, ejtése
(hintáztatás szájtejből kilendítve és visszahúzza: gyorsít).

Nyelvhinta kint

Nyelvhinta bent

Nyelvhinta oldalról

Nyelvhinta keskeny nyelvvel

Nyelvhinta széles nyelvvel

***- jel mellett:**

HARDCASTLE felosztási menete alapján történő nyelvműködések meghatározásai szerepelnek.

SZÁJTÉREN BELÜLI NYELVGYAKORLATOK

***Nyelvtest-, nyelvhegy függőleges irányú mozgatása**

Nagyon lényeges, hogy *mindig a legnyitottabb álléjtés mellett kezdjük el a szájterben végzendő nyelvmozdulatok kialakítását!* Mindig az Á hang néma nyitásának megfelelően kezdjük a gyakorlatokat!

Lazított állapotból indítunk, majd itt is lazítással zárunk.

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Vigyázz, hogy ne csukódjon be! Nyújtózik a nyelvünk a felső fogsorunkig! Kapaszkodik a padláson! Lassan mozog!

emelések, nyújtások: lassan

(egyre nyitottabban, egyre hosszabb ideig!)

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Vigyázz, hogy ne csukódjon be! Nyújtózik a nyelvünk a felső fogsorunkig! Érinti a padlást, és gyorsan visszaszalad, egyre gyorsabban mozog!

emelések, nyújtások: gyorsítva

Instrukció: Nyújtózik a nyelvünk a felső fogsorunkig! Tartsd meg a padláson mindaddig, amíg számlálók: 5 - ig, 10 - ig!

emelések, nyújtások – megtartással

Instrukció: Felmegy, visszamegy, alszik, most lent (a pincében) van, nem mozdul, amíg 5 – ig számlálók, majd egyre hosszabban nyúlik felfelé! Ádám is ekkora szájú. zárj, maradjon nyitva a szád!

emelés: fel - le - közbeiktatott szünetekkel

(Segítünk, több mozzanatra is felhívjuk a figyelmüket!)

***Nyelvhat vízszintes felszínének változtatásai (keskeny-széles) mellett a nyelvhegy függőleges irányú mozgatása**

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Vigyázz, hogy ne csukódjon be! Folyamatosan integetünk széles és keskeny nyelvvel is. Olyan széles legyen a nyelved, mint a pillangó szárnya! Utánozza a nyelved a pillangó szárnyainak mozgását!

széles nyelvemelés: fel - le

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Vigyázz, hogy ne csukódjon be! Folyamatosan integetünk keskeny nyelvvel is. Olyan keskeny legyen a nyelved, mint a méhecske szárnya! Utánozza a nyelved a méhecske szárnyainak mozgását! Lassan é, gyorsan is intess!

keskeny, feszes nyelvemelés: fel - le

(lassúból gyorsítva, váltakozó tempókkal)

Instrukció: Tartsd meg a z... zlórudat a padláson. ... számlálók!

fent – megtartás

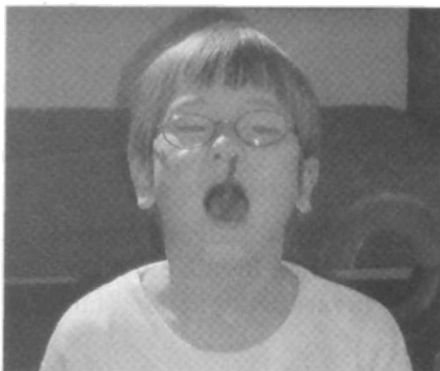

(Pálcika megtartása a felső fogsor mögé nyújtott nyelvvel.)

***Nyelvhegy keresztmetszeti alakja domború**

Instrukció: Tartsd meg a zászlórudat a pincében, amíg 5 – 10 – 15 - ig számlálok!

lent – megtartás

(Pálcika tartása az alsó fogsor mögé támasztott nyelvvel.)

***Nyelvhegy keresztmetszeti alakja homorú**

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Tartsd fent a pálcikát a padláson, s közben mozdítsd meg az állad Eta szájáig, majd nyisd vissza Ádámra! A pálcika ne mozogjon közben!

fent - megtartás: áll - ajakformálásokkal

(Pálcika tartása a felső fogsor mögé támasztott nyelvvel.)

***Nyelvhegy keresztmetszeti alakja domború**

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Szorítsd le a pálcikát a pincébe a nyelvvel, s most is zárd - nyiss! Évi szájnyitás - Ádám szájnyitás váltakozzon!

lent - megtartás - ajakformálásokkal

(Pálcika tartása az alsó fogsor mögé támasztott nyelvvel.)

Fokozatosan növeljük az ismétlések számát, de csak addig bűvészkedünk, amíg a pálcika feszesen áll! Ezekkel a gyakorlatokkal jól fejleszthető a nyelvizom ereje!

***Nyelvhegy keresztmetszeti alakja homorú**

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Tartjuk a kanalat, míg elolvad a fagyi, ismételjük a kanállá formált nyelvet többször, 5 – 10 - szer!

Szélesre formált nyelvből kanálformálás, megtartás 10 mp-ig,

(fokozatosan bővítsük a nyelvtartás idejét, majd kombináljuk a be- és felemelésekkel).

***Nyelvtest függőleges irányú mozgása csettintéssel**

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Hajtsuk meg a lovakat, hangosan csettintsünk, folyamatosan!

Csettintések egyre nyitottabb álléjtás mellett, folyamatosan.
(10 ismétlésig azonos minőségű hangzással!)

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Hajtsuk meg a lovakat, hangosan csettintsünk! Egyre jobban fáradnak a lovak, egyre lassabb legyen a csettintés, de a száj nyitott marad!

Felszívás – nyelvfék tartása

Csettintésből lassítással a nyelvtest felszívása, nyelvfék feszes tartása hosszan!
(Instrukcióinkban különféle hasonlatokkal hívjuk elő a kívánt mozdulatot: formálj vitorlást, készíts barlangot, ültess fel a lovast a ló hátára, tartsd meg a ló hátára felpattanó mutatványost, stb.)

***Nyelvtest vízszintes irányú mozgása**

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Figyeld a laposan nyugvó nyelvedet! Óvatosan húzd hátra, majd lassan csúsztasd vissza a helyére. Ismételd többször!

irányok követése: hátra - előre, lassan vízszintes síkban

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Figyeld a laposan nyugvó nyelvedet! Óvatosan húzd hátra, majd csúsztasd vissza a helyére. Ismételd többször, egyre gyorsabban!

Mindig figyeld, hogy visszatéréskor a nyelved érinti-e a fogsorod!

irányok követése: hátra - előre, gyorsulva vízszintes síkban

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Figyeld a laposan nyugvó nyelvedet! Óvatosan húzd hátra, ott pihentesd meg, majd lassan csúsztasd vissza a helyére, ott is pihenjen a nyelved! Ne mozogjon, ne ficákoljon a nyelved sehol!

Ismételd többször

irányok követése: hátra - előre, szünetekkel vízszintes síkban

***Nyelvhat változásai mellett egész nyelvre kiterjedő keresztmetszeti alakzatok**

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra, legyen olyan, mint Ádámé! Figyeld a laposan nyugvó nyelvedet! Óvatosan támaszd meg a nyelved a kerítésnél, ott pihentesd meg, majd lassan csúsztasd vissza a helyére, ott is pihenj!

Figyeld meg, hogyan domborodik, majd hogyan lapul le a nyelved!

alsó fogmedernél nyelvtámasz és nyelvlazítás elengedéssel

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Figyeld a laposan nyugvó nyelvedet! Most készíts támasszal széles nyelvhintát. Lassan, óvatosan billentsd a nyelved!

alsó fogmedernél nyelvtámaszból nyelvhat emelése, ejtése
(lassú hintáztatás szájtérben)

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Figyeld a laposan nyugvó nyelvedet! Most készíts támasszal széles nyelvhintát. Feszítsd meg a nyelved, és varázsolj keskeny hintát a nyelvedből! Ismételd többször, lassan!

alsó fogmedernél nyelvtámasz laza és feszes nyelvizmokkal
(széles nyelvhat - keskeny nyelvhat)

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Figyeld a laposan nyugvó nyelvedet! Készíts nyelvhintát, majd lökd be a hintát! A nyelved elvág a fogsorodtól, majd visszatér, megkapaszkodik! Ismételd többször!

alsó fogmedernél nyelvtámasz - nyelvhat emelése, támasz megszüntetése
(befelé mozduló hintáztatás)

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Figyeld a laposan nyugvó nyelvedet! Készíts nyelvhintát, majd gyorsan lökd be a hintát! A nyelved elvág a fogsorodtól, megpihen hátul! Pihenés után visszatér, megkapaszkodik! Ismételd többször!

alsó fogmedernél nyelvtámasz - nyelvhat emelése, támasz megszüntetése - szünet
(befelé, hátra mozduló hintáztatás szünetekkel)

◆ Speciális koronális gyakorlatok

Nyelvhegy és nyelvperem izomzatának mozgását erősítő, összetett mozgássorok

***Nyelvhegy keresztmetszeti alakja homorú**

A koronális nyelvgyakorlatok szükségesek az L - T - D - N - S - ZS - CS - R hangokhoz!

Itt a különböző képzőmozdulatok összekapcsolásával és a tartások növelésével érjük el az artikulációs mozgásügyesedést, a kellő nyelvizomerő megjelenését. Majd mindezek birtokában a finom, apró mozgások koordinálását, a mozgássorok folyamatos kialakulását!

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Pálcikával középen elfelezzük a szánkat, vízszintesen. Kidugjuk a nyelvünket a pálcika alatt, szélesen; tartjuk 5 másodpercig, majd felemeljük a felső fogsorunk mögé szélesen, áthurkoljuk nyelvünkkel a pálcikát, és fent tartjuk 5 - 10 másodpercig, lassan elengedjük, kinyújtjuk, s visszahúzzuk. A pálcikát nem lökjük ki! A nyelv ismét pihen!

Mozgáselemek pálcikával:

- Á-ra nyitott szájtartás
pálcika alatt lapos nyelvtest kiöltése
lapos nyelvtest tartása
nyelvperem képzése: kanál
pálcika áthurkolása szélesen peremezett nyelvvel
felemelése a felső fogsor mögé
nyelvperem tartása oldalt fogsorhoz zártan
- nyelvtámasz elengedése

- lapos nyelvtest tartása pálcika alatt
- nyelv beemelése, ellazítása

Óráról - órára növeljük az elérhető ismétlések számát!

Pálcika alatt lapos nyelvtest kiöltése

Pálcika áthurkolása szélesen peremezett nyelvvel és feltámasztás

Az L R valamint S ZS - CS hangok előkészítésénél a kiinduló helyzet mindig: Á, bármilyen mozgássort gyakorlunk is!

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! Vigyázz, hogy ne csukódjon be! Közben lazán, szélesen nyújtsd ki a nyelved és formáld nagy kanalat. Tartsd meg 5 másodpercig a fagyit a kanaladban, majd óvatosan emeld be a felső fogsorod mögé úgy, hogy oldalt a fogaidhoz tapadjon a nyelved! Majd engedd le a nyelved, altasd el és csukd be a szád!

Mozgáselemek pálcika nélkül:

- Á-ra nyitott szájtartás
- lapos nyelvtest kiöltése
- lapos nyelvtest tartása
- nyelvperem képzése (kanál)
- felemelése a felső fogsor mögé
- nyelvperem tartása oldalt fogsorhoz zártan
- nyelvtámasz elengedése
- lapos nyelvtest tartása
- nyelv ellazítása, zárás

A fagyí nyalásának mozdulatait többszöri ismétléssel óráról-óra növelhetjük.

◆ Speciális dorzális gyakorlatok

Nyelvhát izomzatának mozgását erősítő, összetett mozgássorok

* Középcsatorna kialakítása

A dorzális nyelvgyakorlatok az SZ - Z - C valamint a TY - GY - NY hangok kialakításához szükségesek, de előkészíti a K - G hangzók mozgáselemét is.

A nyelv dorzális fejlesztését, a középcsatorna kialakítását serkentjük és irányítjuk, ekkor a pálcika felett kidugott nyelvünk az alsó fogsor mögé kerül.

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé! A pálcika felett kidugott nyelvünket, olyan szélesen, ahogy csak kifer, tartjuk ki mozdulatlanul. ... 10 másodpercig

letámasztjuk a pincébe, az alsó fogsorunk mögé és tartjuk mozdulatlanul. Elengedjük az alsó fogsort, lazán visszahúzzuk a pálcika felett a nyelvünket. Leengedjük és ellazítjuk!

Mozgáselemek pálcikával:

- Á-ra nyitott szájtartás
- pálcika felett lapos nyelvtest kiöltése
lapos nyelvtest tartása
pálcika áthurkolása széles nyelvvel
nyelvhegy letámasztása az alsó fogsor mögé
nyelvhegy megtartása alsó fogmedri támaszban
támasz elengedése
lapos nyelvtest tartása pálcika felett
nyelv becsúsztatása, leengedése, ellazítása

Fokozatosan növeljük az ismétlések számát is.

pálcika felett lapos nyelvtest kiöltése

pálcika áthurkolása széles nyelvvel
és letámasztás

Ha már tíz másodpercig mozdulatlanul áll a nyelvhegyi támasz, további mozgással bővítjük a gyakorlatot.

Instrukció: Most elengedjük a pálcikát, óvatosan kihúzzuk, s kitűzzük a zászlórudat a pincébe, és meghintáztatjuk az ügyesen kapaszkodó nyelvünket, meglökjük a pálcikát, de nem engedjük kiesni! Lassan lökjük a hintát, előre-hátra. A zászlórúd feszesen áll a hintázó nyelv előtt középen lent!

Mozgáselemek pálcika áthelyezésével:

- Á-ra nyitott szájtartás
pálcika felett lapos nyelvtest kiöltése
lapos nyelvtest tartása
pálcika áthurkolása széles nyelvvel
nyelvhegy letámasztása az alsó fogsor mögé
pálcika kihúzása a „nyelvhurokból”
nyelvhegy megtartása alsó fogmedri támaszban
pálcika letűzése a nyelvtámaszhoz
nyelv hát emelése - ejtése (hintáztatása többször)
pálcika kivétele - nyelvtámasz elengedése
- domború nyelv hát leengedése, ellazítása

Majd elhagyjuk a pálcika tartását, és további ismétlésekkel erősítjük a nyelv háti izomzatot.

Nélkülözhetetlen elemek a TY - GY - NY hangokhoz:

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé!

Lazán kicsúszik a nyelved az alsó ajakra és pihen. Lassan visszacsúszik a nyelvhegy az alsó fogsor mögé, jól előre billented, és tartod. Most magasan fellendül a nyelvhát, azaz a hintád a szájpadról. (Ekkor itt már elengedi a fogakat a nyelvhegy.)

Majd lassan leengeded a nyelved és bezársz.

Mozgáselemek pálcika nélkül:

- Á-ra nyitott szájtartás
- lapos nyelvtest alsó ajakra fektetése
- lapos nyelvtest alsó ajakon tartása
- alsó fogmedri nyelvhegyi támasz
- nyelvhegyi támasz megtartása
- domború nyelvhát emelése, (intenzív függőleges mozgás!) nyelv hegye az alsó fogsort elengedve, lefelé lejt
- domború nyelvhát ejtése, leengedés, lazítás
- zárás

Nélkülözhetetlen elemek a K - G hangokhoz:

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé!

Lazán kicsúszik a nyelved az alsó ajakra és pihen. Lassan visszacsúszik a nyelved hegye az alsó fogsor mögé, megtámasztod, jól előre billented, és tartod. Most olyan hátra billenjen a nyelvhintád, hogy koppanjon hátul!

(Itt is elengedi a fogakat a nyelvhegy és belendül a nyelvhát a lágy szájpadig.)

Megtartod, majd leengeded a nyelved. Ismét olyan a szád és a nyelved, mint Ádámé! Bezárod a szádat.

Mozgáselemek:

- Á-ra nyitott szájtartás
- lapos nyelvtest alsó ajakra fektetése
- lapos nyelvtest alsó ajakon tartása
- alsó fogmedri nyelvhegyi támasz
- nyelvhegyi támasz megtartása
- domború nyelvhát hátralendítése (intenzív vízszintes irányú mozgás!) a lágy szájpadig, nyelv hegye az alsó fogsort elengedve, lefelé lejt
- domború nyelvhát ejtése, leengedése, lazítás
- zárás

***Nyelvhát vízszintes felszínének változásaival nyelvháti mozgássorok**

Nagyon nehéz a következő gyakorlat, de jó motiválással eredményesen elvégezhető:

Instrukció: Lazán kicsúszik a nyelved az alsó ajakra. Á-ra nyitottan visszacsúszik a nyelved hegye az alsó fogsor mögé, előre-hátra billen. Most tartsd meg a pincében a zászlórudat' (Ebben a helyzetben most betesszük a pálcikát az alsó fogmederhez. A nyelv hegye megtartja az alsó fogsorhoz helyezett pálcikát.) Most keskeny hintát varázsolj. (feles nyelv hosszanti nyelvtzomok fekülnek, miközben a nyelvhegyi támasz feles), majd széles hintát varázsolj! (elernyeszti a hosszanti, feszes nyelvtzomokat, de a nyelvhegyi tartás változatlan.)

Mozgáselemek pálcikatartással:

- A-ra nyitott szájtartás
lapos nyelvtest alsó ajakra fektetése
lapos nyelvtest alsó ajakon tartása
alsó fogmedri nyelvhegyi támasz
nyelvhegyi támasz megtartása
domború nyelv hát emelése, ejtése (hintáztatás)
nyelvhegyi támaszhoz pálcika elhelyezése
nyelvhegyi támaszban pálcika megtartása és feszítés
nyelvhegyi támaszban pálcika megtartása és lazítás

(Folyamatosan óráról - órára emeljük az ismétlések számát!)

Nyelvhegyi támaszhoz szívószál elhelyezés

***- jel mellett:**

HARDCASTLE felosztási menete alapján történő nyelvműködések meghatározásai szerepelnek.

ÖSSZETETT NYELVGYAKORLATOK, EGYES HANGOK ELŐKÉSZÍTÉSÉHEZ

A következőkben az egyes, önállóan kialakított, már stabilá vált részmozdulatok harmonikus összekapcsolására, a mozgáselemek koordinálására törekszünk. Abból az elgondolásból végeztetjük ezeket a gyakorlatokat, hogy egyre folyamatosabbá és gyorsabbá szervezzük a már javuló mozgáselemeket, hiszen a beszédben is gyors egymásutánban követik egymást a mozgássorok! Minden gyakorlat előtt megmondjuk, hogy hány ismétlést kérünk az adott mozgássorból!

***Nyelvhegy függőleges irányú mozgása folyamatosan**

Ezek a sorok, szinte alapgyakorlatnak számítanak.

Sok hangunk (*L - N - T - D - R - S - ZS - CS*) előkészítő mozzanataiként használatosak. Kezdetben némán, csak a mozgáselemeket végezzük, de ezt is már lendületes folyamatban.

Instrukció: Nyisd ki a szádat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé (majd Etáé - Antié)! Vigyázz, hogy ne csukódjon be! Közben intess a nyelveddel úgy, hogy érintse a nyelved hegye a padlást, majd a pincét!

Folyamatos, függőleges irányú nyelvemelések
(meghatározott ajakállás és állnyitás mellett)

Gyakorlatilag Á-tól indítva végigjárjuk valamennyi magánhangzóállással a nyelvemeléseket, de mindig Á-val fejezzük be, hogy közösen ellenőrizzük a begyakorolt mozgássorokat!

A későbbi foglalkozásokon már hangoztatással, azaz ciklikus szótaggyakorlatokkal hallhatóvá is tehetőek ezek a nyelvmozgás-sorok:

LÁ-LÁ-LÁ-LÁ, ...LI-LI-LI-LI, ...LÁ-LÁ-LÁ-LÁ

Úgy is segíthetjük az otthoni gyakorlást, ha neveket adunk azoknak, akik így szólalnak meg:

LÁ: László,	LA: Lali,	LE: Levente,	LO: Lola,	LI: Lili,	LU: Luci.
NÁ: Nándi,	NA: Nati,	NE: Nelli,	NO: Norbi,	NI: Niki	NU: Nusi.
TÁ: Tádé,	TA: Tamás,	TE: Tekla,	TÓ: Tóni,	TÉ: Téli.	TI: Tini.
DÁ: Dávid,	DA: Dani,	DE: Dezső,	DÓ: Dóri,	DÖ: Döme,	DU: Dusi.

Mindig valamihez hasonlítjuk a végzett nyelvmozdulatokat, hogy a képzettársítás is segítse az egyre tökéletesebbé váló artikulációt.

(Liftezés, integetés, pillangó szárnyának mozdulatai, dobverő mozgása, stb.)

Majd a vokálisok közötti megszólaltatással folytatjuk a koronális nyelvmozgás függőleges irányú lendületének begyakorlását

ÁLLÁ - ÁLLÁ - ÁLLÁ - ÁLLÁ
ALLA - ALLA - ALLA - ALLA
ELLE - ELLE - ELLE - ELLE
ÁLLÁ - ÁLLÁ...stb.

A fenti és még hasonló sorok különböző tempóban és ritmusban gyakoroltathatók.

(pl. mondókák, kiszámolók ritmusában is végezhető a ciklizálások).

***Egész nyelvre kiterjedő középcsatorna folyamatos mozgással**

Más hangok képzésében (*J - SZ - Z - C - TY - GY - NY, valamint a K - G előkészítésében*) játszanak hasonlóan fontos szerepet, az ellentéte. izmokat, a nyelvdorzumot fejlesztő gyakorlatsorok.

Instrukció. Nyisd ki a szádat jó nagyra, legyen olyan, mint Ádámé Etáé - Antié)! Vigyázz, hogy ne csukódjon be! Közben hintáztasd a nyelved úgy, hogy jobban lendüljön előre-hátra.

Folyamatos vízszintes irányú nyelvhát emelések
(meghatározott ajakállás és állnyitás mellett)

Természetes, hogy csak akkor hangosítjuk a mozgásokat, ha azok már némán jól, folyamatosan, gördülékenyen mennek.

Folyamatos, széles nyelvhát mozgások, (hintáztatások) ciklikus szótag gyakorlatokkal. E gyakorlatsorokhoz is ismert neveket társítunk.

JÁ: János, JA: Jani, JE: Jenő, JO: Jocó, JU: Juli
JÁ - JA - JÁ - JÁ...
JA - JA - JA - JA...
JE - JE - JE - JE...
JO - JO - JO - JO...
JÁ - JÁ - JÁ - JÁ...

A fordított sorrenddel is fontos gyakorolnunk, hiszen tudjuk, hogy az interdentális SZ - Z - C javításának hangfejlesztési menete az EJSZI... EJZI... EJCI... kapcsolatból indul!

ÁJ - ÁJ...	AJ - AJ...	EJ - EJ...
ÁNY - ÁNY	ANY - ANY...	ENY - ENY...
ÁTY - ÁTY	ATY - ATY...	ETY - ETY...
ÁGY - ÁGY...	AGY - AGY...	EGY - EGY...
ÁK - ÁK...	AK - AK...	EK - EK...
ÁG - ÁG...	AG - AG...	EG - EG... - sorozatok itt nyernek begyakorlást!

A fogközi (interdentális) torzításoknál célszerű részletesebb vizsgálatokat végezni, hogy kizárjuk, vagy megállapítsuk a nyelvlökéses nyelés tényét! Amennyiben a nyelvlökéses nyelés fennáll, akkor a célzott terápiát kell végezni.

Az R előkészítésben a ciklikus szótagsorokkal történő koronális és a dorzális nyelvmozgásokat függetlenítjük az állmozgástól:

LÁJÁ - LÁJÁ - LAJA - LAJA - LEJE - LEJE... LJJI - LJJI - stb.
NÁJÁ - NÁJÁ - NAJA - NAJA - NEJE - NEJE...
NÁJÁLÁ - NÁJÁLÁ - NAJALA - NAJALA...
TÁLÁ - TÁLÁ - TALA - TALA - TELE - TELE...
DÁLÁ - DÁLÁ - DALA - DALA - DELE - DELE...
NÁTÁDÁLÁ - NATÁDÁLÁ - NATADALA - NATADALA... stb.

Itt is különböző tempókkal és ritmusokkal tesszük élvezhetőbbé ezeket a nehéz, monoton, de nélkülözhetetlen feladatokat ahhoz, hogy elérjük a kívánt mozgáslendületet!

***- jel mellett:**

HARDCASTLE felosztási menete alapján történő nyelvműködések meghatározásai szerepelnek.

ÖSSZETETT NYELVGYAKORLATOK A BESZÉDFOLYAMAT KIALAKÍTÁSÁHOZ

Ezek a gyakorlatok azonban nem csak az egyes hiányzó hangok kialakításához szükségesek! Minden logopédiai foglalkozásra járó gyereknek szüksége van rá. Mozgásmintákat és mozgásemlékezetet is tanítunk, s közben bejárjuk, feltérképezzük a szájterünket.

(Ezek a nyelvgyakorlatsorok a felnőtt oktatásban, a beszédtechnika oktatásánál is sikerrel alkalmazhatóak. Ne gondoljuk, hogy nyelvedzés nélkül, csupán instrukciók adásával eredményt lehet elérni a zárt térben ellustult, alig mozgó nyelvvel beszélő felnőtteknél!)

Kibővítve, az R - S - ZS - CS hangok előkészítésén túl valamennyi sziszegő hangzó tisztításához jól használható gyakorlatok. Kiinduló alaphelyzet mindig: Á.

Némán és lazítással összekötöten kezdjük a gyakorlatsort.

Instrukció: Nyisd ki a szájadat jó nagyra; legyen olyan, mint Ádámé!

Lazán kicsúszik a nyelved az alsó ajakra és pihen. Majd lassan felkunkorodik a felső ajkakra, itt is pihen. Lassan leengeded a nyelved középig, és kanállá formálod, tartod 5 másodpercig, majd beemeled óvatosan a felső fogsorod mögé. Oldalt a fogsorodhoz tapad a nyelved, a kanál nem laposodik el, így tartod 5 másodpercig. Ezután a nyelved hegyét leviszed a pincébe, megtámasztod, jól előre billented a hintát kétszer. Most leengeded a nyelved. Ismét olyan a szád és a nyelved, mint Ádámé! Bezárod a szájad.

mozgáselemek:

- Á-ra nyitott szájtartás
 - lapos nyelvtest kiöltése alsó ajakra
 - lapos nyelvtest tartása alsó ajakon
 - lapos nyelvtest felkunkorítása felsőajakra
 - széles nyelvperemi zár megtartása
 - nyelvperem képzése (kanál) szájtéren kívül
 - nyelvperem felemelése a felső fogsor mögé
- nyelvperem tartása oldalt fogsorhoz zártan
- nyelvtámasz elengedése, nyelvhegy letámasztása az alsó fogsorhoz
- alsó fogmedri nyelvhegyi támaszban nyelvdorzum (hát) emelése - ejtése (hintáztatása)
- nyelvdorzum (nyelv hát) leengedése, lapos nyelvtest tartása

Az ismétlések számával folyamatosan csökkentjük a tartások idejét, mígnem folyamatos, gyors mozgássort alakítunk ki.

Természetesen, ha nem csak az artikulációs mozgásügyesítés, az eddig összerendezetlen mozgások koordinálása a célunk, hanem egy torzított képzésű beszédhang javítása, akkor a billentések (hinták) számát legalább 10 - 15 másodpercig növeljük!

Valamennyi eddig gyakorolt nyelvmozgásból hasonlóan összetett, bővített mozgássorokat állíthatunk össze! Nagyon fontos feladat ez, hiszen ha meggondoljuk, hogy egyre több azoknak a súlyos beszédhibásoknak a száma, akik képességelmaradásokkal kerülnek hozzánk, s nekünk kell a segítség módját is megkeresnünk. Nálunk kell, hogy begyakorolják az eddig kialakulatlan, elmaradt mozgáselemeket. Ehhez logopédiai foglalkozásokon kell megteremteni a természetes begyakorlási lehetőségeket.

Szinte vissza kell vezetnünk ezeket a súlyos beszédhibákat gagyogást követő beszédfejlődési szakaszhoz. Tudjuk, hogy akkor kezdődik el a környezet hangjainak

szelektálása és funkciógyakorlással az egyes beszédhangok leutánzása, kialakítása. Ez pedig rengeteg mozgáselemnek az egymás utáni, sorozatos gyakorlásával érhető csak el.

Csak türelemmel végzett, sokat ismételt, szaktudással összeállított artikulációs mozgássorok mechanikus gyakorlásával, összerendezésével érjük el, hogy az automatizálási időszakban is eredményesen dolgozzunk.

Különben újra és újra elveszik a már rögzítettnek látszó hangkapcsolatok zöme!

Amíg a mozgásminták bizonytalanok, amíg nincs biztos mozgásemlékezet (rövid- és hosszú távú), addig a hang nem része az artikulációs bázisnak, tehát további, folyamatos begyakoroltatást igényel!

Külön odafigyelést és tudatos nyelvedzést követelnek a **motoros differenciálás gyakorlatsorai!**

Ebben a szakaszban először külön - külön ismétljük a differenciálni kívánt beszédhangok mozgáselemeit, majd folyamattá szervezzük azokat, végül a kialakított hangzók soraival begyakoroljuk az egymás mellé helyezett, de még döcögő hangkapcsolatokat!

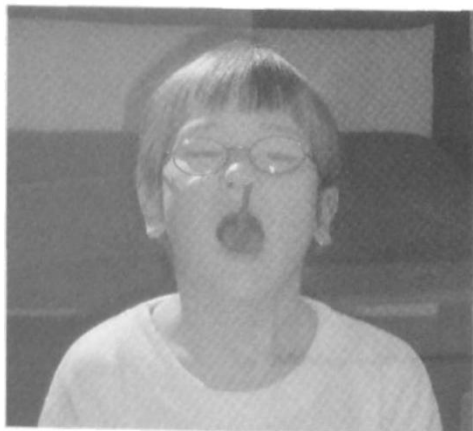
Soha se becsüljük le a nyelvgyakorlatokat, (de ne is értékeljük túl!) s ne gondoljuk, hogy van olyan periódusa munkánknak, amikor már nincs szükség az artikulációs mozgásügyesítésekre!

Ez szakmai tévedés és súlyos hiba lenne!

***- jel mellett:**

HARDCASTLE felosztási menete alapján történő nyelvműködések meghatározásai szerepelnek.

Nyelvgyakorlatok
pálcikával

5.2 Az auditív percepció komplex fejlesztése

Meggyőződéssel vallom és valljuk valamennyien mi, kőbányai logopédusok, hogy a 90-es évektől Gósy Mária munkássága kitágította, szélesítette és megerősítette az addigi logopédiai szemléletet. Fokozottabban ráirányította figyelmünket a beszédészlelés fontosságára.

"A beszédészlelés az a készség, amelyik lehetővé teszi a gyermek számára, hogy beszédhangokat, beszédhangok kapcsolódásait, hosszabb hangsorokat felismerjen, és képes legyen az elhangzásnak megfelelő sorrendben megismételni....

...Ennek a készségnek az eredménye az, hogy a gyermek megtanulja anyanyelve szavainak hangzását, és egyre több új szó (új hangsor) felismerésére lesz képes...

...az ép hallás még nem jelent ép beszédészlelést, hasonlóképpen a beszédészlelés ép működése nem egyenlő a jó beszédmegértéssel!"

(Gósy: A beszédészlelés és a beszédmegértés fejlesztése)

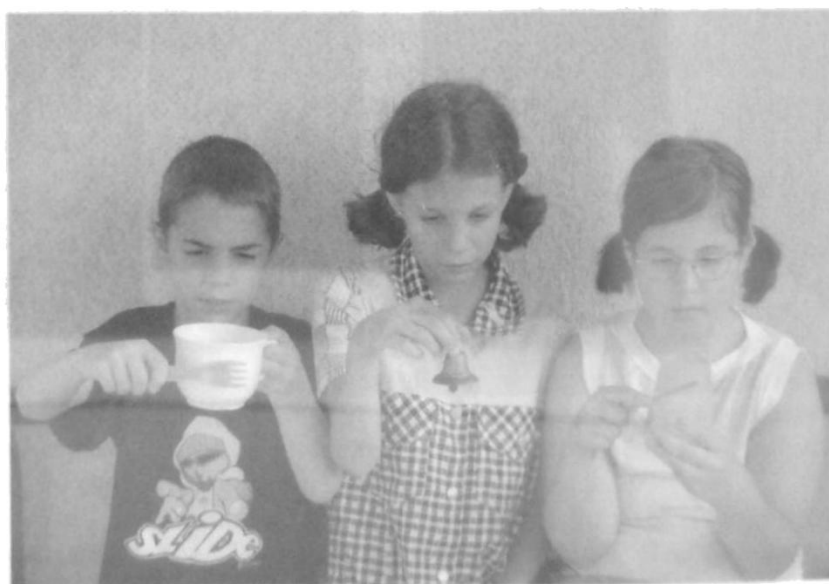
Az auditív percepció fejlesztése, mely eddig is logopédiai teendőink része volt, még inkább munkánk és figyelmünk középpontjába került. Az ép- és az életkornak megfelelő szintű beszédészlelés alapfeltétele a tiszta beszédnek. Az előkészítés idején a mi feladatunk feltérképezni a felvettek beszédészlelési szintjét, s amennyiben ez a készségük nem ép, úgy ezt a készségfejlesztést is terápiánk részévé kell tenni!

A beszédelsajátítás artikulációs és percepciós bázisból áll. A dekódolási folyamat részei:

- hallás (akusztikus ingerek feldolgozása)
- beszédészlelés (beszédhangok, hangkapcsolatok, hangsorok pontos felismerése)
- beszédmegértés (a tartalom feldolgozása)

A pöszeség terápiájában a hallási percepció fejlesztése a következő területekből áll:

1. akusztikus ingerek feldolgozása
– auditív figyelem kialakítása
2. beszédészlelés kialakítása
3. beszédmegértés fejlesztése
4. auditív emlékezet kialakítása

Auditív emlékezet kialakítása

5.2.1 AZ AUDITÍV FIGYELEM KIALAKÍTÁSA

Az auditív ingerek sokaságát két nagy csoportra osztjuk. Legelőször a felosztás alapján a hangingerekre való figyelem kialakítását.

- környezet hangingereinek felismerése
(zörejek, zajok, állathangok, hangszerek, stb.)
emberi hang megismerése
(sírás-nevetés, éneklés, mély-magas, halk-hangos, rövid-hosszú, stb.)

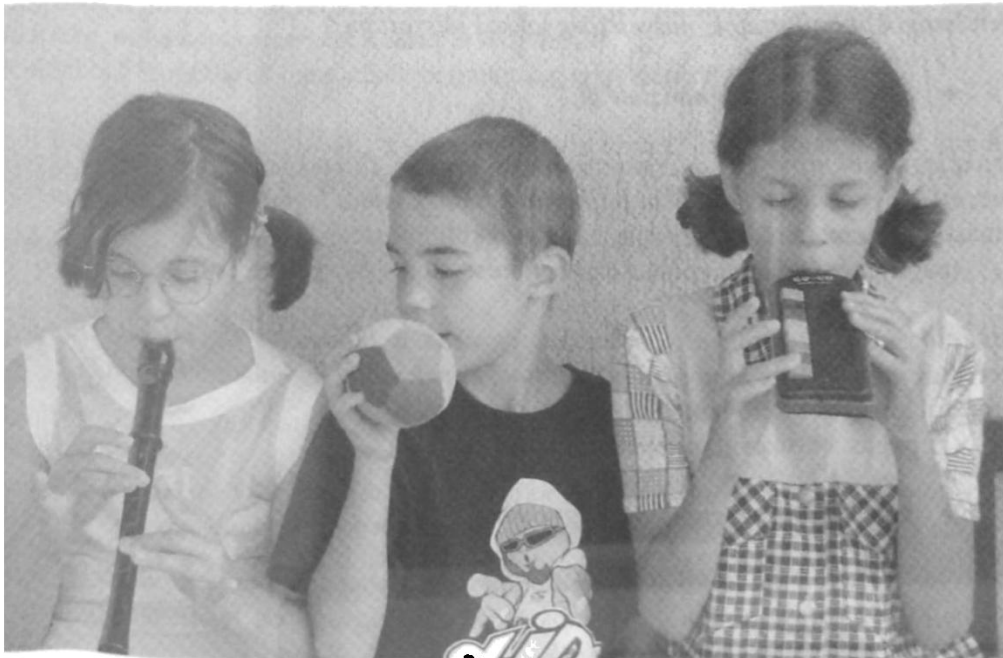
A fentiekben a felsoroltak minőségi jellemzőinek, azok változásainak

- megfigyeltetése
felismertetése
azonosítása
megkülönböztetése
emlékezetben tartása

és:

- a figyelem irányítása
- a közeli és távolabbi hanghatások differenciálása.

mind a két fokozatban végezzük a gyakorlatokat: a konkrét hangkeltések manipuláltatásától kezdve a magnetofonról hallgatható hangeffektusokig.

Zenei hangok megfigyelése

**AKUSZTIKUS INGEREK FELDOLGOZÁSÁNAK GYAKORLATFORMÁI
-MINTÁK- KÜLÖNFÉLE AKUSZTIKAI MEGFIGYELÉSEKRE -**

◆ **akusztikus ingerek megfigyelése**

Instrukció: Csukjátok be a szemeteket, és csak a fületekkel figyeljetek!

◆ **valóság hangjainak felismerése**

Instrukció: Kinyitom az ablakot, csukjátok be a szemeteket, és csak a fületekkel figyeljetek! Amíg nyitva van az ablak, arra figyeljetek, mi történhetett az utcán! Jegyezzétek meg a hallottakat!

◆ **különböző anyagok hangjának megfigyelése cselekvéssel**

Instrukció: Vegyétek kezetekbe a papírlapot, gyűrjétek össze! Kopogtassatok a ceruzával az asztalon! Üssétek össze a két kockát! Húzzátok végig a vonalzót az asztalon! Figyeljétek meg a keletkező a hangokat!

◆ **különböző anyagok hangjának megfigyelése**

Instrukció: Csukjátok be a szemeteket, és csak a fületekkel figyeljetek! Jegyezzétek meg, milyen hangokat hallottatok, milyen tárgyakkal játszottam?

◆ **zörejek megkülönböztetése**

*Instrukció: Csukjátok be a szemeteket, és csak a fületekkel figyeljetek! Figyeljétek és jegyezzétek meg, milyen hangokat hallottatok, minek volt a leghangosabb a hangja? Egymástól élesen eltérő két - három hang megkülönböztetése:
(papírtépés, műanyagpohár összegyűrése, kulcs csörgetése....stb.)*

*Instrukció: Csukjátok be a szemeteket, és csak a fületekkel figyeljetek! Figyeljétek és jegyezzétek meg, milyen hangokat hallottatok, minek volt a leghalkabb hangja? Egymástól kevésbé eltérő hangok megkülönböztetése:
(kopogás: ceruzával, ujjakkal, műanyaggal)*

◆ **közeleli hangok, zajok megfigyelése**

Instrukció: Kinyitom az ablakot, csukjátok be a szemeteket, és csak a fületekkel figyeljetek! Amíg nyitva van az ablak, hallgassátok meg, arra figyeljetek, mi történhetett az utcán a közelben! Jegyezzétek meg a hallottakat!

◆ **távoli hangok, zajok megfigyelése**

Instrukció: Kinyitom az ablakot, csukjátok be a szemeteket, és csak a fületekkel figyeljetek, de ne beszéljétek! Amíg nyitva van az ablak, hallgassátok meg, arra figyeljetek, mi történhetett az utcán a távolban! Jegyezzétek meg a hallottakat!

◆ **hangutánzások megkülönböztetése**
(természet hangjai, állatok, járművek hangjai)

Instrukció: Bekapcsolom a magnót, csukjátok be a szemeteket, és csak a fületekkel figyeljetek! Minek a hangjait ismeritek fel?
(erős szél, vízcsobogás, állathangok, mozgó járművek hangjai a felvételen)

◆ **emberi hang megfigyelése, összehasonlítása**

Instrukció: Csak a fületekkel figyeljetek! Mindenki mondja azt a hangot, amit én mondok. Miben térnek el, miben azonosak?
(saját és mások beszédhangjainak megfigyelése, összehasonlítása)

Instrukció: Csukjátok be a szemeteket, és csak a fületekkel figyeljetek! Figyeljétek és jegyezzétek meg, mit hallani a magnóról! Kinek a hangjait ismeritek fel?
(csoporttársak beszédhangjai: magánhangzók, zöngés mássalhangzók:
halkan - hangosan;
majd énekhang: mmm, mélyen-magasan,
végül a zöngétlenhangzók következhetnek!)

◆ **zenei hang megfigyelése**

Instrukció: Csak a fületekkel figyeljetek! Jegyezzétek meg a hallottakat! Keressétek meg, milyen hangszereket hallani a magnóról!
Különböző hangszerek hangjainak bemutatása, egyeztetése a képükkel.

Nehézségi fokozatot jelent a vizuális és manipulációs támasz megvonása akkor, amikor a magnetofonról hallgatható hangeffektusok jelentik a játékos figyelemfejlesztés anyagát.

Cél: a beszédhallás tudatos nevelése a fokozatosság elve alapján

Feladat: az auditív percepció fejlesztése

Szükséges eszközök:

különböző anyagú tárgyak, (zajkeltők), hangszerek
hangszerek képei,
magnetofon (természet hangjai hangszerek hangjai – általunk készített felvételek:
felnőtt és gyermekhangok, gyermeki sírás-nevetés, beszéd- és énekhangok, ...stb.)

5.2.2 A BESZÉDÉSZELEÉS KIALAKÍTÁSA, FEJLESZTÉSE

Mindennapi terápiás gyakorlatunkban a legmakacsabbnak mutakozó artikulációs hibatípusok a zöngés – zöngétlen hangcserék.

Mivel zöngés – zöngétlen hangzópárok nagyon nehezen szemléltethetők, hiszen csak a hangszalagok mozgásában térnek el egymástól, itt különösen nagy gondot kell fordítanunk az auditív figyelem és a beszédészlelés képességének kialakítására, módszeres fejlesztésére.

A fejlesztés egymásra épülő lépései:

- 1) *az egyes beszédhangzók auditív felismerése*
- 2) *az auditív analízáló – szintetizáló képesség és szerialitás fejlesztése*
- 3) *az auditív emlékezet és szerialitás fejlesztése a hangzók növekvő számú sorozatától a szövegemlékezetig*
- 4) *hangzópárok auditív differenciálása*

1) az egyes beszédhangzók auditív felismerése

- hangzó – hívókép egyeztetések
- egyes beszédhangok elkülönítése, minőségi jellemzők tudatosítása

Már ezen a szinten figyelembe kell venni a különböző szempontú **nehézségi fokozatokat**.

- Pl.: a képzés helye szerinti hasonlóság
- a képzésmód szerinti hasonlóság
- a hangzásbeli hasonlóság

További, de **más szempontú** nehézségi fokozatot jelent a hallási figyelem, majd megkülönböztető képesség, végül az auditív emlékezet **fejlesztésére szánt szövegegység terjedelme**:

Nehézségi fokozatok:

- izolált formában
- hangkapcsolatokban (szótagokban)
- szavakban
- szószerkezetekben
- mondatokban
- szövegben történő felismerés

2) az auditív analízáló – szintetizáló képesség és szerialitás fejlesztése

- egyes beszédhangok leválasztása – kiemelése
- egyes beszédhangok fonetikai helyzetének meghatározása
- egyes beszédhangok hangsorban elfoglalt helyzetének pontos meghatározása (hangsorbontás – építés)

3) az auditív emlékezet és szerialitás fejlesztése a hangzók növekvő számú sorozatától a szövegemlékezetig

Ezekkel a gyakorlatokkal meggyőződünk arról, hogy milyen tartós és milyen terjedelmű a gyermekek hangemlékezete. Tudnak-e 4 – 5 hangra figyelni, vagy csak kettőre? Meg tudják-e különböztetni az elhangzott hangokat, nem cserélik-e fel a sorrendet? Megtalálják-e a hangot az elhangzott szóban?

- hangok, zörejek felismerése
- 2 – 3 – 4 – 5 hanghatásra való hangemlékezet

hangok, zörejek felismerése az elhangzás sorrendjében
 beszédhangzók felismerése: hang hívókép egyeztetések
 beszédhangzók felismerése az elhangzás sorrendjében

4) hangpárok auditív differenciálása

Az előző módszertani irányelvek szerint dolgozunk. A különbség abban mutatkozik, hogy minden egyes lépés a cserélten ejtett hangzó viszonylatában történik.

Valamennyi beszédhangunkat szimbólumokhoz, hívóképekhez kötjük. Amennyiben lehetséges, akkor a hanghatások, hangforrások hasonlóságát használjuk fel a hívóképek megjelölésekor. Célunk ezzel az, hogy láthatóvá is tegyük a gyermek számára nehéz feladatot jelentő hangfeldolgozást, hanganalízist.

Mindenki által egyértelmű, hogy a kígyó = SZ; a vonat = S.

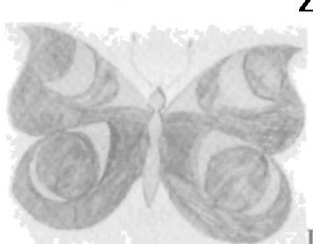
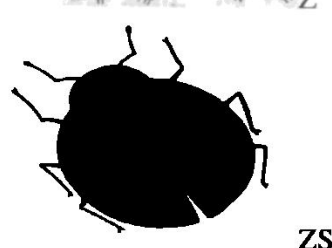
Sajnos nem minden hangunkra alakítható ennyire egyértelmű szimbólum.

Amikor 1969-ben elindultak a budapesti kerületekben a logopédiai gyakorlatok, akkor még nem álltak rendelkezésünkre módszertani segédanyagok.

(Így az első logopédusok maguk találták ki a hívóképeket is. Ezért van az, hogy a jóval később megjelenő kiadványok már nem egységesítették a logopédiai gyakorlatot, hiszen addigra már minden gyakorló logopédusnak, s így minden területnek, kerületnek megvolt a "saját" hang-hívókép-anyaga, amelyre gyakorlatát és feladatlapjait építette).

Szójallás

Kőbányai hívóképeinkből

BESZÉDÉSZLELÉS ÉS SZERIALITÁS FEJLESZTÉSÉNEK GYAKORLATAI
- MINTÁK- KÜLÖNFÉLE ZÖREJEKRE - HANGZÓKRA, - SZÓTAGOKRA,
SZAVAKRA – BŐVÜLŐ SZERKEZETEKRE

Instrukció: Csak a fületekkel figyeljétek, csukjátok be a szemeket! Figyeljétek és keressétek meg, milyen tárgyakkal játszottam!

Itt is az akusztikai megfigyelésekkel kezdünk!

Instrukció: Csak a fületekkel figyeljétek, csukjátok be a szemeket!

Mutasd meg melyiket hallottad legelőször;

melyiket hallottad a végén;

melyiket hallottad kétszer;

mutasd meg milyen sorrendben szólaltattam meg?

Az akusztikai megfigyelések után térünk át az emberi hangokra, beszédünk, anyanyelvünk hangzóira. A magánhangzókval kezdünk.

Instrukció: Ugyanazt mondd, amit hallottál!

Pl.: A - I - Ó

vagy 5 - ig bővítve: *Pl.: I - Á - Ű - E - Ö stb.*

Ezek a feladatok is fokozatosan bővülő, egymásra épülő, játékos utánmondásokból állnak. Kezdetben négy-öt egység: *hang – szótag* szó visszamondása a cél, de ezt tovább is bővíthetjük!

- beszédhangzók visszamondása az elhangzás sorrendjében - *hangzókra*
- értelmetlen szótagok visszamondása az elhangzás sorrendjében - *szótagokra*
- rövid szavak visszamondása az elhangzás sorrendjében - *szavakra*
- hosszabb szavak visszamondása az elhangzás sorrendjében - *szavakra*
- bővülő szerkezetekben - *bővülő terjedelemre*

A bővülő szerkezetek is fokozatosan bővülő, egymásra épülő, játékos utánmondásokból állnak. Csak addig bővítjük, ameddig pontos sorrendben adják vissza a hallottakat!

További **nehézségi fokozatot** jelent, ha a szóismétléseket **súgás, vagy szájról olvasás** kép alapján kérjük!

- **szóismétlés - súgás alapján**

Instrukció: - Ki tudja ugyanazt elmondani, amit én súgtam?

(autó, szoknya, lapát, teve, füzet, stb.)

Valamennyi gyerek más-más szóanyagot hall!

szóismétlés - szájról olvasás alapján

Instrukció. Találd ki, mit súg a szám!

Ugyanazt mondd hangosan, amit a tükörbe

Nagyon jó, ha a szájról olvasási feladatokat már a magánhangzós gyakorlatoknál elkezdjük. Majd tegyük még játékosabbá, s tükörbe némán artikulált leolvastatásokkal is próbálkozzunk. Ha kezdettől így dolgozunk, akkor később különösebb nehézség nélkül

végezhetjük tükörből a szó leolvastatásokat is, s még jobban hozzászoktatjuk gyermekeinket a tükör állandó használatához!

Nehézségi fokozatok:

- rövid szavak visszamondása az elhangzás sorrendjében
- hosszabb szavak visszamondása az elhangzás sorrendjében
- nehéz szavak visszamondása az elhangzás sorrendjében
- bővülő szerkezetek visszamondása az elhangzás sorrendjében

A terápia egész szakaszán végighúzódik a hallási figyelmet fejlesztő, nehezedő gyakorlatok sokasága, tarkasága. A későbbiek folyamán egy-egy idegen, vagy nehezebb szó után "hottentotta" azaz értelmetlen hangzósort is becsempészünk.

Instrukció: Most te súgj nekem valamit!

Nem csak játékosági megfontolásból kérjük ezt a fordított helyzetet, hanem a pontos, precíz ejtések kivitelezése így lesz egyre bejáratottabb!

Cél: a beszédhallás és szerialitás tudatos nevelése a fokozatosság elve alapján

Feladat: az auditív percepció és a szerialitás fejlesztése

*Szükséges eszközök: fonetikai tükör
hangkeltő tárgyak, eszközök
magánhangzók hívóképei
mássalhangzók hívóképei*

Hangzó felismerése súgás alapján

5.2.3 BESZÉDMEGÉRTÉS FEJLESZTÉSE

A gyermeknek hosszú utat kell megtennie, amíg eljut a gondolatközlő, értelmes beszédig.

A beszédfejlődés főbb állomásai:

- hangok észlelése
hangok megjelenése, létrehozása
szavak megértése
szavak létrehozása, alkalmazása
- nyelvtani szerkezet megjelenése

A tudatos beszédfejlődés idején - óvodáskorban – a beszélni akarás és a beszélni tudás között aránytalanságok keletkezhetnek.

A beszélőkedv nem minden esetben tart lépést a beszélni tudással, a beszédproduktummal.

Ennek következményei a különböző fellelhető hibák.

Az artikulációs mozgásügyetlenség a beszéd alaki hibáihoz vezet:

- ez fonetikai szintű pőszeség

A szavak megértésének lemaradása nemcsak a szókincs fejlődésének elmaradásához, azaz gyér szókincshez, hanem a beszéd szerkezeti felépítésének, a nyelvtani és nyelvészeti komponensek megjelenésének elmaradásához is vezethet:

- ez a fonológiai szintű pőszeség
a nyelvi normától való eltérés:
a fonéma ép, de nem tudja alkalmazni
fonémák (zöngétlen hangok zöngés párja) következetesen hiányoznak

A beszéd tartalmi fejlődésének szintjei:

- főnevek megjelenése
igék megjelenése
mellénevek megjelenése
- ragok megjelenése
- névmások megjelenése
- kötőszavak megjelenése
- számnevek megjelenése
- viszonyyszavak (relációs szókincs) megjelenése

A mondatalkotás fejlődésének állomásai:

- egyszavas mondatok
- tömmondatok
- bővített mondatok
- mellérendelő összetételek
- alárendelő összetételek

A logopédiai munka elképzelhetetlen a beszédmegértés fejlesztése nélkül! Munkánk során mindig szókincsfejlesztést és beszédfejlesztést is végzünk. A szókincsfejlesztésben a főnevek mellett szükséges, hogy tanítsunk a melléneveket (jelzős szerkezetek), és változatos cselekvéseket is tanítsunk. Természetesen körültekintően gyakoroljuk a ragok használatát is. Ugyancsak nagy figyelmet kell fordítanunk a relációs szókincs kialakításával a különféle viszonylatok felismertetésére és alkalmazására. Az automatizálás időszakában nyílik több lehetőség a mondatalkotások életkornak megfelelő szintű fejlesztésére.

Akkor végezzük jól a terápiás munkánkat, ha nem állunk meg a mondatgyakorlatoknál, hanem a spontán beszédben történő gyakorlás idején mindig tudatosan fejlesztjük a folyamatos, gondolatközlő beszédet is.

5.2.4 AZ AUDITÍV EMLÉKEZET FEJLESZTÉSE

5.2.5 A HANGAZONOSÍTÁSOK - FELISMERÉSEK ÉS MEGKÜLÖNBÖZTETÉSEK MENETE

◆ Hangok és hívóképek egyeztetése

A hangok, majd a hangzópárok auditív megkülönböztetése szensorosan történnek, tehát csak jeleznek növendékeink. Még csak arra képesek, hogy hallás útján felismerjék és elkülönítsék az egyes fonémákat! Ehhez kapják vizuális segítségként a hívóképet, mint optikai támaszt!

◆ Egyes hangzópárok auditív megkülönböztetése

◆ Több hang tudatos megkülönböztetése

Folyamatosan bővítjük a hallási figyelem terjedelmét is. A kezdeti két konkrét hang felismerésénél nem állunk meg, hiszen beszédünkben is egymást követik a hangzósorok, s efelé kell a beszédészlelést a hallási figyelmet is terjesztenünk!

• Három kritikus hangzó megkülönböztetése:

Ismertek a hármas hangzóink:

SZ - Z - C;

S - ZS - CS;

J - L - R;

TY - GY - NY;

Hat sziszegő - susogó képzésű hang felismerése és megkülönböztetése:

SZ - Z - C - S - ZS - CS

Koronális - dorzális nyelvmozdulatú párok megkülönböztetése:

T - D - N - TY - GY - NY

Ezeknél a gyakorlatoknál mindig hívóképekkel dolgozunk! A hívóképekhez, azaz az optikai képhez kell kapcsolniuk a megtanult motoros és akusztikus képzeteket.

A menet természetesen ezekben a feladatokban is fokozatosan bővülő, nehezedő!

A hangazonosítások - felismerések és megkülönböztetések is fokozatosan épülnek:

- hang - hívókép egyeztetés
- egyes beszédhangok felismerése, elkülönítése, minőségi jellemzők
- egymástól távol álló hangzók megkülönböztetése (több akusztikus jegyben térnek el) – minőségi jellemzők tudatosítása
- egymáshoz közel álló hangzók megkülönböztetése
- egymástól távol álló hangcsoportok megkülönböztetése
- egymáshoz közel álló hangcsoportok megkülönböztetése
- (zöngés - zöngétlen,
- rövid - hosszú,
- halk - hangos elkülönítések stb.)

Ebben a szakaszban más szempontú nehézségi fokozatot jelent, amikor a hangzók, majd a hangkapcsolatok, illetőleg a szavak és a szövegegység terjedelme alapján fokozatosan és módszeresen fejlesztjük az auditív emlékezetet.

◆ **A hang tudatosítása, felismertetése nehézségi fokozat szerint**

izolált ejtésben

szótagsorban

szavakban

mondatokban

(hangok mennyiségének meghatározásával)

◆ **A hangok fonetikai helyzetének meghatározása**

hangkapcsolatokban (szótagokban)

szavakban

Talán ez a legnehezebben érthető feladat az óvodáskorúak számára. Úgy gondoljuk, hogy bizonyos esetekben megelégedhetünk azzal, ha biztonságosan felismerik a szókezdések és szóvégződések hangjait!

Vinczéné Bíró Etelka gyakorlatából vettük át itt a színek segítségével hívását, mint egyéb optikus segítséget:

Piros = szó eleje

Kék = szó belseje

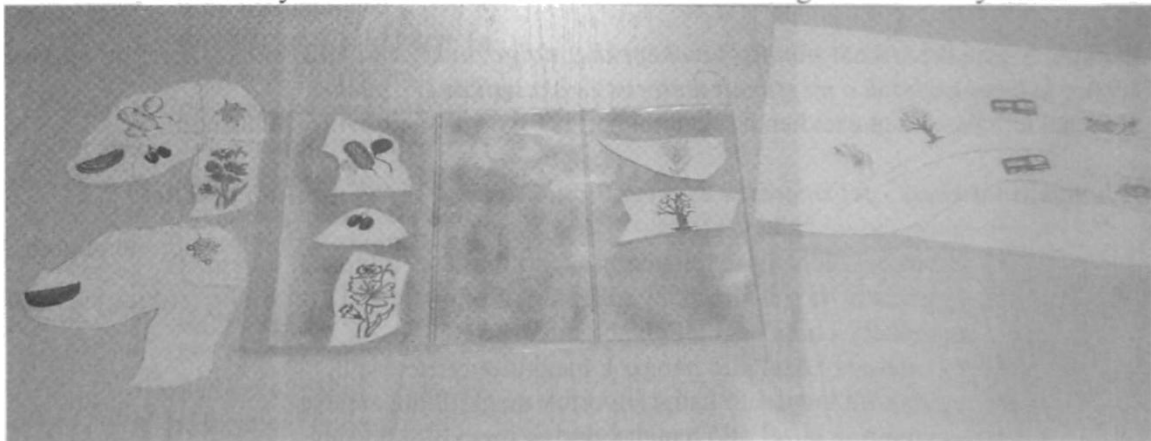
Zöld = szó vége.

Nagy segítséget jelent mindennapjaink gyakorlatában a "házikó három szobája" a hangok helyének meghatározásához.

SZ hang:

szókezdő fonetikai helyzetben

szó végi fonetikai helyzetben

Már a rögzítéstől alkalmazhatjuk a fonetikai helyzetek felismerését. (A jelölésére a piros és kék szín könnyű, hiszen a jutalmazásra használt korongok is piros és kék színűek!)

Számtalan variációs és játékos lehetőség biztosítja, hogy állandó-, tartósfigyelemmel kövessék a terápiás menet egyre nehezedő feladatait!

BESZÉDÉSZLELÉS FEJLESZTÉSÉNEK GYAKORLATFORMÁI MINTÁK-

◆ Hangok és hívóképek egyeztetése

Instrukció: Jól jegyezd meg ezt a hangot!

Amikor hallod ezt a hangot, mindig erre a hívóképre mutass!

◆ Két hang (hangzópár) tudatosítása, izolált ejtésben

Soralkotás hívóképek szemlélete alapján

Instrukció: Tegyél piros korongot arra a hívóképre, amelyiket hallod!

Vagy többszöri ismétlés esetén:

Instrukció: Mindig annak a hívóképét emeld fel, amelynek a hangját hallod!

Vagy: Mutass azokra a hívóképekre, amelyek hangját hallod!

Diszláliás ejtés esetén nagyon fontos, hogy megtanulják elhatárolni a helytelen ejtést, és meghallják, megszokják a korrekt, helyes ejtésű hangzót!

Instrukció: Emeld fel a kezed, ha rosszul mondtam!

Vagy: Tegyél piros korongot az asztalra, ha rosszul mondtam; zöldet, ha helyesen mondtam!

Paraláziával ejtett hangpároknál tudatosítani kell, hogy két különböző hang van a mi birtokunkban, s ez a két hangzó a mi beszédünkben fel is lelhető!

Állandóan a gyerekek életkorához alkalmazkodó, játékos instrukcióval segítjük a begyakorlást.

Instrukció: Emeld fel annak a hívóképét, amelynek a hangját hallod!

Vagy: Ha a sziszegő hangot hallod guggolj le, ha a füstös vonat hangját hallod, készíts nagy kéményt, a két kezed emeld magasra!

Vagy: Ha a berregő hangot mondom, készíts repülőgépet a két karoddal, ha a jajgató hangot, akkor fogd meg a fájó fogad helyét!

Vagy: Mutass arra a hívóképre, amelynek a hangját hallod!

◆ Több hang tudatos megkülönböztetése, izolált ejtésben

Valamennyi magánhangzóval elvégezhető az egyes foglalkozásokon.

Instrukció: Tegyél azokra a hívóképekre korongot, amelynek a hangját hallod!

Vagy: Emeld fel annak a hívóképét, amelynek a hangját hallod! Vigyázz nagyon, mert sok hangra kell figyelned!

*Vagy: Ha a berregő hangot mondom, készíts repülőgépet a két karoddal,
ha a jajgató hangot, akkor fogd meg a fájó fogad helyét,
ha az éneklő hangot mondom, integess!*

(egyéb változatok is)

◆ Két hang (hangzópár) tudatosítása hangkapcsolatokban

Változó magánhangzókkal gyakorlunk a soron következő foglalkozásokon.

Instrukció: Emeld fel annak a hívóképét, amelynek a hangját hallod! Tedd a magánhangzó mellé! Most Ádám vagy Eta is hangjait hallod még!

Vagy:

Instrukció: Rakd ki a hívóképeket és a magánhangzókat is olyan sorrendben, ahogy mondtam! Jól figyeld meg, hogy melyik hangot mondtam először, arra is figyelj, amelyet utána mondtam! (Pl.. Ádám vagy Eta hangját hallod-e?)

◆ **Több hang tudatos megkülönböztetése, hangkapcsolatokban**

*Instrukció: Tegyél azokra a hívóképekre korongot, amelynek a hangját hallod Ádámtól!
Vagy: Emeld fel annak a hívóképét, amelynek a hangját csalogatta Ottó! Sok hangra kell figyelned! Ottó hat hangot fog megszólaltatni!*

Természetesen fokozatosan érvük el, hogy mind a hat hangra tudjanak figyelni, és biztos hangemlékezettel rendelkezzenek a hangkapcsolatokban is!

◆ **Két hang (hangzó pár) tudatosítása szavakban**

Instrukció: Mutasd meg, hogy melyik képre gondolk! Milyen hangot hallottál a szóban?

◆ **Két hang (hangzó pár) tudatosítása oppozíciós szavakban**

*Instrukció: Mutasd meg, hogy melyik képre gondolk! Milyen hangot hallottál a szóban?
Vagy: Tedd a képeket a hívóképek alá!
Vagy: Jelöld két színnel, hogy melyik hangot hallottad!*

◆ **Két hang (hangzó pár) tudatosítása szavakban, a fonetikai helyzetek meghatározásával**

*Instrukció: Figyeld meg a képeket! Milyen hangot hallottál a szóban?
Keresd meg azt is, hogy hol volt a hang helye!*

◆ **Két hang (hangzó pár) tudatosítása mondatokban**

*Instrukció: Kösd össze az összetartozó képeket!
Milyen hangot hallottál a mondatban? Számold meg, hányszor mondtam!
(hangok mennyiségének meghatározása)*

Hány (berregő- sziszegő- zümmögő- stb.) hangot hallottunk?
Egyenként megszámoljuk, hogy hány ujjunk nyílik ki a versmondás, illetőleg a szövegmondás alatt.

◆ **Két hang (hangzó pár) tudatosítása egy szón belül - mondatokban**

*Instrukció: Tegyél egyforma jeleket az összetartozó képekhez!
Mondd el, miért tarthatnak egymáshoz!
Milyen hangot hallottál a mondatban? Számold meg,
Jelöld két színnel, hogy melyik hangot hallottad!*

*szükséges eszközök:
Képek, hívóképek, hangkereső házika
feladatlapok,*

SZENZOMOTOROS DIFFERENCIÁLÓ GYAKORLATOK MINTÁK-

Külön szót szeretnék ejteni egy nálunk, Kőbányán alkalmazott differenciálási formáról, amit az anyagban szenzomotoros gyakorlatokként említünk.

A **kezdeti szenzoros** ("fülhegyező") gyakorlatoktól indulunk el.

Instrukció: Te csak mutass, most csak én beszélek!

Ebben a szakaszban, mint az előzőekben láttuk, csak figyel és jelez, de nem beszél a gyerek. A logopédus beszéde a figyelem tárgya. Nagyon fontos szerepet kap itt a beszédpélda!

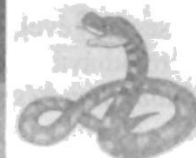
Aránylag hamar jutunk el a szenzomotoros gyakorlatokig, ahol a gyerek az általa is helyesen artikulált hangot ejti, a tanulandót (a hiányzót - a helytelent) megfigyeli, majd különböző fokozatokon jelzi, hogy észlelte, hallotta!

A szenzomotoros gyakorlatok hamar elindíthatóak, hiszen még a legsúlyosabbaknak ítélt beszédhibásaink is. (pl.: SZ = T paraláliánál) aktív beszélővé tehetők. Náluk a "T" lesz a motorosan kiejtett hang, míg a tanulandó, a "SZ" (szenzoros), csak jelzést kaphat.

♦ Hangzópárok tudatosítása, szenzomotoros megkülönböztetése

Instrukció: Beszélget egymással a tütülő autó és a sziszegő kígyó: te leszel az autó, én a kígyó!

T - SZ - T - SZ - T - SZ - T - SZ.....

(sokszor ismételve a kirakott hívóképek alapján)

T - T - SZ - SZ - T - SZ - T - SZ.....

(sokszor ismételve a kirakott hívóképek alapján)

Rámutatunk a hívóképekre, és ki-ki a saját hangját ejti csak, a másik hangnál csak mutat!

♦ Szenzomotoros gyakorlatok hangkapcsolatokban

Instrukció: Tanítsuk meg beszélgetni az autót és a kis kígyókat!

Te tanítod beszélni az autókat

Most minden kígyó –(SZ – hangállományú) kép az enyém lesz!

Ili lesz az első, Évi a második, Eta a harmadik tanár:

TI (kiejti) **SZI** (a kígyóra csak mutat, a logopédus beszél!)

autó Ili kígyó Ili

TÉ (kiejti) **SZÉ**(a kígyóra csak mutat, a logopédus beszél!)

autó Évi kígyó Évi

TE (kiejti) **SZE** (a kígyóra csak mutat, a logopédus beszél!)

autó Eta kígyó Eta

Most a hívóképek mellé a magánhangzókat szimbolizáló gyerekfejek kerülnek

(...így haladunk végig, mindent 4X ismétlünk!)

Végigmehetünk a három rögzítési helyzeten a következő foglalkozásokon, ha nehezen alakul az artikulációs mozgásügyesedés!

A fenti menet alapján dolgozunk valamennyi paraláliával ejtett hangzópárnál.

◆ **Szenzomotoros gyakorlatok szavakban**

Képeket kell válogatni, a hívóképekhez csoportosítani. Természetesen valamennyi képet a kiosztáskor megnevezi a tanár. A feladat kettős.

A képeket szét kell válogatni a két hívóképhez: a T - hangot tartalmazókat meg kell nevezni, a SZ - hangot tartalmazókat: "Nem mondom!" - mal kell a hívóképre helyezni, vagy némán lefordítani.

Instrukció: Mondd el, mi van a képeken, de a kígyó – SZ – hangállományú képeket nem mondhatod!

Mintaként:

tál **szék** **tó** **toll** **busz** **autó** **szem** **út** **szív** **szíj**
tál, Nem mondom! tó, toll, Nem mondom! autó, Nem mondom! út, Nem mondom! Nem mondom!

Ezek a szenzomotoros gyakorlatok nagyon sikeresen alkalmazhatóak az R terápiájában is, amikor nagyon nehezen ügyesedik a nyelv! Hiszen rengeteg szóanyaggal dolgozhatunk, s így mindig tudatosan, szelektíven váltogathatjuk a differenciálendő hangokat. A gyerekek nem lesz gyötrelmek, vagy unalom a logopédiai foglalkozás addig sem, míg meg nem perdült a nyelvhegye!

◆ **Szenzomotoros gyakorlatok szavakban, emlékezetfejlesztéssel**

A feladat kétlépcsős.

1. közvetlen emlékezet alapján csoportosítanak hívókép és auditív emlékezet segítségével
2. rövidtávú emlékezet alapján válogatnak, hívókép nélkül

Ehhez a feladathoz készítenünk kell egy hangzópár differenciálására alkalmas alaplapot, amelyen a hangzópár egyik hívóképe látható csak.

A/4-es lapon, bal oldalon fent a hangzópár egyik hívóképe látható, jobb oldalon egy kérdőjel. A kérdőjelre kerül majd a differenciálni kívánt hangzópár kis kivágott hívóképe.

Ez alatt a lapon 4 részre osztjuk a sorokat. Tetszőlegesen két kocka üres, két kockában a fent látható hívóképek. Összesen 4 sort készíthetünk a (5x5 cm) változatosan variált üres és hívóképpel rajzolt sorokból. (8 hívókép és 8 üres kocka a végeredmény)

I Instrukció. Vendégségbe mennek a kígyóhoz a kis vonatok. Szétrakjuk a kis kepeket!

A kígyó alatt látható képeket nevezd meg, majd tedd valamelyik kígyóra a kepet!

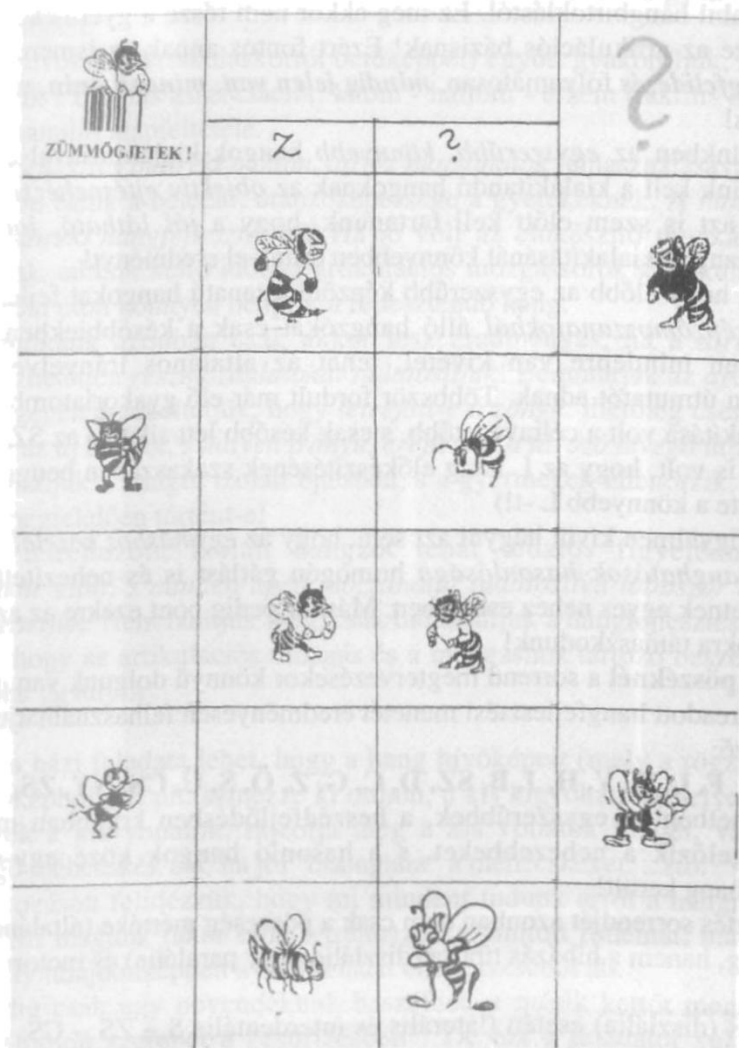
A vonat alatt látható képeket, pedig tedd valamelyik üres kockára. Itt ne beszélj!

Közben valami más feladatot végzünk. Lehet óra végére is hagyni ezt a válogatást!

2. Instrukció: Válogatni fogjuk a képeket! Megfejtjük az előbb készített rejtvénylinket!
Keressétek meg a kígyóhangú (SZ) képeket, vegyétek le a lapról! A vonathangú (S) képekhez nem nyúlhatok! Vendégségben maradnak!
Aki jól választ, azt majd megdicséri a kis kígyó is, mert rámosolyog, ha leemeli a képet!
(Ki rosszul választ, üres kockát talál, nem hívóképet!)

Szükséges eszközök:
 hívóképek,
 kisképek.
 Differenciáló alaplapon

Iskoláskortól:
 betűképek,
 szóképek

Differenciáló alaplap

♦ **A motoros differenciálás**
Lásd: Külön fejezetben

6 HANGFEJLESZTÉS / HANGFELIDÉZÉS (II.)

„Javításra idődet ne sajnáld. A javítás is alkotás. Gyöngy, gyémánt, ha csak borsónyi is, értékebb magánál a koronánál. S ha egy nap csak egy gyémántszemet alkotsz is, egy mondatban vagy csak egy szóban: gyűrűbe illesztettél drágakövet.”
(Gárdonyi Géza: A javítás is alkotás)

A **hangfejlesztés** során az előkészítés folyamán begyakorolt képességeket használjuk fel. Kialakítjuk önálló, izolált ejtésben a hiányzó hangot, de tudnunk kell, hogy ez még nagyon távol van a stabil hangbirtoklástól. Ez még ekkor nem része a gyermek hangkészletének, ez még nem része az artikulációs bázisnak! Ezért fontos annak az ismerete, hogy a **tudatos, többszöri hangfelidézés** folyamatosan, **mindig jelen van, minden órán**, még az automatizálás időszakában is!

Munkamenetünkben az **egyszerűbb, könnyebb** hangok kialakításával célszerű indulnunk. Tehát ismernünk kell a kialakítandó hangoknak az **objektív ejtésnehézségi szintjét**. Tervező munkánkban azt is szem előtt kell tartanunk, hogy a **jól látható, jól szemléltethető** és bemutatható hangok kialakításánál könnyebben érünk el eredményt!

Tudjuk azt is, hogy előbb az egyszerűbb képzőmozzanató hangokat fejleszthetjük sikerrel, s az **összetett képzőmozzanatokból** álló hangzókat csak a későbbiekben célszerű tervezni. (Természetesen mindenre van kivétel, tehát az általános irányelvek sohasem merev, mozdíthatatlan útmutatót adnak. Többször fordult már elő gyakorlatomban, hogy előbb a C, vagy CS kialakítása volt a célravezetőbb, s csak később lett sikeres az SZ, vagy az S! De már olyan esetem is volt, hogy az L hang előkészítésének szakaszában beugrott az R, s így az R hang megelőzte a könnyebb L -t!)

Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy az **egymáshoz közelálló képzőmozdulatok**, valamint a **hanghatások hasonlósága** homogén gátlást is és nehezített hangfejlesztést is eredményezhetnek egyes nehéz esetekben. Máskor pedig pont ezekre az azonos mozdulatokra és hanghatásokra támaszkodunk!

Az általános pöszéknél a sorrend megtervezésekor könnyű dolgunk van, mert Montágh Imre 1970-ben közreadott hangfejlesztési menetét eredményesen felhasználhatjuk.

Ez a következő:

F, L, K, V, H, J, B, SZ, D, C, G, Z, Ö, S, Ü, CS, NY, ZS, TY, R, GY.

Ebben a menetben az egyszerűbbek, a beszédfejlődésben korábban megjelenők és a jól láthatók megelőzik a nehezebbeket, s a hasonló hangok közé egy-egy nagyon eltérő képzésmódú hang került!

A hangfejlesztés sorrendjét azonban nem csak a pöszesség mértéke (általános- vagy részleges) határozza meg, hanem a hibázás típusa (diszlália vagy paralália) és motoros, vagy szenzoros túlsúlya is.

Torzított ejtés (diszlália) esetén (laterális és interdentális S – ZS – CS; SZ – Z – C) mind a susugó-, mind a sziszegő hangok egymás után fejleszthetők, mert a képzőmozdulatok azonossága könnyen átvihető a hangesoport másik hangjára.

Részleges pöszéknél tehát nem kell mindig tartanunk a fenti sorrendet, hiszen az azonos képzőmozdulatok segítik az azonos helyen, illetve azonos módon kepzett hangok fejlesztését! De csak a torzított ejtés esetén. Paraláliáknál éppen fordítva: Paraláliáknál ugyanis a képzőmozzanatok, vagy a hangzás hasonlósága miatt létrejövő homogén gátlás nehezítené a munkánkat!

Terápiás munkánk ugrópontja a hangfejlesztés. Sohasem szabad siettetni a hangfejlesztést! Másik fontos alapelv, hogy sohasem szabad javíthatni a meglévő torz hangot, hanem mindig alapos előkészítés után, új hang kialakítását kell terveznünk és végeznünk!

Még egy *hasznos tanács*: A mindennapi munkamenetünkben a hangfejlesztéssel azonos helyen szerepel a már kialakított, de még munkafázisban lévő hangnak **hangfelidézése**. Ez informal bennünket arról, hogy az előzőekben kialakított hang valóban stabilizálódott-e, nem esüszött-e félre, mennyire sikerül azt teljesen önállóan felidézni, vagy esetleg kell még hozzá instrukció vagy előmutatás!

Mind a hangfejlesztés, mind a hangfelidezés csak *akkor eredményes*, a napi munkát csak akkor viszi előrébb, *ha az új hangot egymás után többször, sorozatban megszólaltatjuk!* Ebben a fázisban is törekszünk a változatosságra: halkan hangosan, ha lehet röviden hosszan ejtjük a fonémát, de hívóképek alkalmazásával soralkotást is gyakoroltathatunk a hangoztatással egy időben.

A hangokat mindig hívóképpel (iskoláskortól betűképpel) együtt gyakoroljuk, s már ebben a szakaszban kialakítjuk a hármasszociációt: látom - hallom - érzem (taktilis érzet), mely az iskoláskorban a betűtanulás alapfeltétele.

Maga a hangfejlesztés *indirekt módon, direkt mozzanatok* felhasználásával történik. Óvodáskorban nagyon élénk a beleélő, utánozó képessége a gyerekeknek. A *hangutánzásokat* használjuk fel az *indirekt hangfejlesztésnél!* Ha jó volt az előkészítő munkánk, mindenre kiterjedt a figyelmünk, adtunk kellő időt az artikulációs mozgássorok kialakulásának, akkor hangutánzással indirekt úton könnyen beugrik a fejlesztendő hang.

A hangfejlesztő munkánk azonban csak akkor lesz eredményes, ha a *direkt módszerű* fejlesztésnél nélkülözhetetlen *részmozdulatokat tudatosítjuk!* Bemutatjuk az *ajkakat, a fogakat, a nyelv helyzetét* és a gégen érzékeltejük, hogy *létrejött-e a zöngé, illetőleg csendesesen, zöngé nélkül hoztuk-e létre az új hangot, s milyen irányú, erejű volt a távozó levegő útja!*

Mi magunk is produkáljuk a hangot izolált ejtésben, s a gyermekek ellenőrzik, hogy minden az elmondottnak megfelelően történt-e!

A hangutánzással létrehozott, izolált hangzót tehát tudatos figyelemmel követve megismételjük a *tükör előtt, s minden apró mozzanatát tudatosítva többször egymás után, folyamatosan ismételtetjük!* Nem tanítjuk meg, csak tudatosítjuk a hangfejlesztési folyamatot.

Így érjük el, hogy az artikulációs mozgás és a mozgáshoz tartozó beszédhang között asszociációs kapcsolat társuljon!

A hangfejlesztési óra házi feladata lehet, hogy a hang hívóképeit (mely a rögzítési táblának megfelelően 10 hívóképből áll) pl.: színezzék ki otthon, a kis kígyókat, ha helyesen utánozta; vagy ha jól füstöltek a kis vonatok, rajzolja meg a kis vonatok füstjét, vagy rajzoljon virágokat a zümmögő méhecské alá, ha jól "csalogatta" a méhecskéket. ...stb.

A következő foglalkozáson felidézzük, hogy mi mindent tudunk arról a hangról, amit házi feladatként adtunk. Mi magunk tükör előtt létrehozunk a tanított fonémát, majd rátérünk a hangfelidezésre, amely tulajdonképpen a házi feladat ellenőrzéséből áll.

Természetesen mindig csak egy növendékünk beszélhet, a másik kettőt megkérjük, hogy segítsen nekünk, vállaljon szerepet a "zsűrítésben"! De ezt a feladatot valóban vegyük komolyan, s kérjük ki a véleményüket, hogy valóban helyesnek látták hallották-e társuk produkcióját!

Szükséges eszközök:

hívóképek,

bizonyos esetekben pálcika, szívószál

*üveg fiola, vékony üvegcső, nagy lyukú gyöngy
papír szeletke*

Iskoláskortól:

betűképek,

7 RÖGZÍTÉS (III.)

"Nyelvünk vigyázása ugyanolyan kötelességünk, jogunk, mint a napi mosakodás..."

Déry Tibor

A **rögzítés** folyamán a fonetikai szabályok figyelembevételével történik a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása. Hangkapcsolatokat gyakorlunk be, természetesen ez a szakasz is életkori szinthez igazítottan, játékosan történik. Talán azért nehéz ez a lépés, mert itt csupán értelmetlen hangkapcsolatok megszilárdítását végezzük! Az egyes hangzók a szomszédos hangok hatására módosulnak, illetőleg könnyebb vagy nehezebb ejtéssel kelthetőek életre. (Különösen nagy változásokat látunk az egymás mellett álló mássalhangzó-kapcsolatokban!)

Rögzítésnél feladatunk, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabillá vált fonémát módszeresen kapcsoljuk a magánhangzókhoz. A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk. Természetesen azt figyeljük, hogy hol és milyen ajakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a kapcsolandó magánhangzók sorrendjét. A helyes kapcsolási sorrendet a *képzésmozzanatok rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei* szabják meg.

S-ZS-CS: a labiális vokálisokkal rögzítünk először, a sorrend:

u - ü - ó - ő - a - á - e - é - i

SZ-Z-C; TY-GY-NY: illabiálisokkal kezdjük, így a sorrend:

i - é - e - á - a - o - ö - u - ü

F-V; P-B-M; J: szűk ejtésű magánhangzókkal kezdünk, a sorrend:

i - ü - u - o - ö - é - e - a - á

vagy: i - é - e - u - ü - o - ő - a - á

Könnyebb egyes hangzóinkat a magánhangzók képzési sorrendje szerint rögzíteni, mert ezeknél az optikai kép is segítheti az eredményes rögzítést, másrészt a szűkülő tér bizonytalanná teszi a kialakítandó hangkapcsolatok begyakorlását.

L - T - D - K - G - R - H hangzóknál a rögzítési sorrend:

á - a - e - o - ő - é - u - ü -

Gyakran előfordul, hogy a J rögzítése is ezt a kapcsolási sorrendet kívánja.

Ez is csak tanács, lehet vele élni, ha nehézséget okoz, más utat kell keresni! Semmit sem szabad mereven alkalmazni!

Milyen menetben kezdjük a rögzítési feladatokat?

Nagy általánosságban azt mondhatjuk, hogy először a szótagkezdő helyzeteket stabilizáljuk, vagyis az *új hang a hangsor elejére kerül*. Ezt követi a *hangkapcsolat végén történő begyakorlás*, a magánhangzót követő helyzet beágyazása. Legutolsó mozzanatként a *vokálisok közötti* megszólaltatás és kondicionálás következik, tehát az *új hangot hangsorba foglaljuk*.

Természetesen ez is, mint minden eddigi tanács csak az esetek nagy százalékában érvényes. Rögtön kivételként meg kell említenünk azokat a hangzókat, melyek fejlesztéséhez "segédhangot" használunk.

- B hangnál MB kapcsolatból,
- D hangnál ND kapcsolatból,
- G hangnál NG kapcsolatból,
- GY hangnál NGY kapcsolatból indítjuk a rögzítést vokálisok közötti kezdéssel.

imbi - ümbü - umbu

ombo - ömbö - émbé

embe - amba - ámbá

ándá - anda - ende

ondo - öndö - éndé

undu - ündü - indi

ángá - anga - enge
íngyi - éngyé-engeye

ongo - öngö - éngé
ányá-angya-ongyo

ungu - üngü - íngi
öngyö-ungyu-üngyü

Külön rögzítési menetet érdemes az interdentális szigmatizmusoknál végezni,

ahol SZ hangzónál a JSZ, vagy TYSZ és KSZ,

valamint Z hangzónál JZ, vagy GYZ és GZ hangkapcsolatokat is külön rögzítjük!

Ezek után térünk rá a hangsor elején történő rögzítésekre, ezt követi a hangsor végekrögzítése, végül itt is a vokálisok közötti rögzítéssel zárunk.

Pl.: EJSZI	EJSZÉ	EJSZE vagy:	EKSZI	EKSZÉ	EKSZE
EJSZÁ	EJSZA	EJSZÓ	EKSZÁ	EKSZA	EKSZÓ
EJSZŐ	EJSZU	EJSZŰ	EKSZŐ	EKSZU	EKSZŰ

Miután e helyzeteket gördülékennyé alakítottuk, csak ezek után térünk rá a ciklikus sorból való leválasztásra, azaz a hangsor eleji helyzetekre.

EJSZI - EJSZI - EJSZI EJSZI....kapcsolatokból a következő foglalkozáson már:

EJSZI - SZI - SZI - SZI - SZI - vé alakul a kiskígyók beszélgetése.

Nyelvlökéses nyelésnél:

EKSZI	EKSZI	EKSZI	EKSZI	
EKSZI	SZI	SZI	SZI	ciklikus sor lesz a kezdő

lehetőség a leválasztásra.

Ha ez is könnyedén megy, akkor térünk rá analóg módon a többi kapcsolat ciklizálások gyakorlására.

Valamennyi magánhangzóval rögzítünk, de az is lehet, hogy csak az Á hangzóig jutunk az első rögzítő órán! Gyakran van olyan helyzet, hogy az SZ hang rögzítésekor a **szótagkezdő** helyzeteket legalább két, vagy több foglalkozáson rögzítjük. Csak a következő foglalkozáson megyünk tovább a labiális kapcsolatok rögzítésével, mert ezek a nehezebb kapcsolatok.

Mindig a gyermeki figyelem, az együttműködési készség és az artikulációs mozgásügyesség mértéke legyen munkánkban az irányadó.

Miután a szótag eleji helyzeteket már jól, biztosan tudjuk rögzíteni, akkor ismét tovább lépünk a menetben: a hagyományos menet szerint, **hangkapcsolatok végein** rögzítünk.

Ennél arra hívjuk fel a figyelmet, hogy a sziszegő hang a végén szólal meg. A kígyók megszólalását megelőzi Ili, Évi, Eta, Ádám, Anti, Ottó, Ödön, Uli végül Übü hangja:

ISZ - ISZ - ISZ - ISZ - ISZ

...stb.

ÜSZ - ÜSZ - ÜSZ - ÜSZ - ÜSZ

Minden helyzetet legalább négyszer-ötször kell megszólaltatni!

A magánhangzó táblát is használhatjuk itt változatossággként, s a kígyó hívképét tologatjuk mindig a megfelelő magánhangzót szimbolizáló kép jobb oldalára.

(Iránygyakorlatokkal is színesíthetjük a rögzítést: baloldalon, jobb oldalon...)

De maradhatunk a rögzítőtáblánál, s versenyben dolgozhatnak növendékeink: Ki lesz a legügyesebb, ki szerzi meg mind a 10 képre a jutalomkorongot?

(A nagy kígyó akkor is megkaphatta már a jutalmát, amikor a hangfelidézést hibátlanul végezte!)

Végül következik a hangsorban való, **vokálisok közötti** rögzítés.

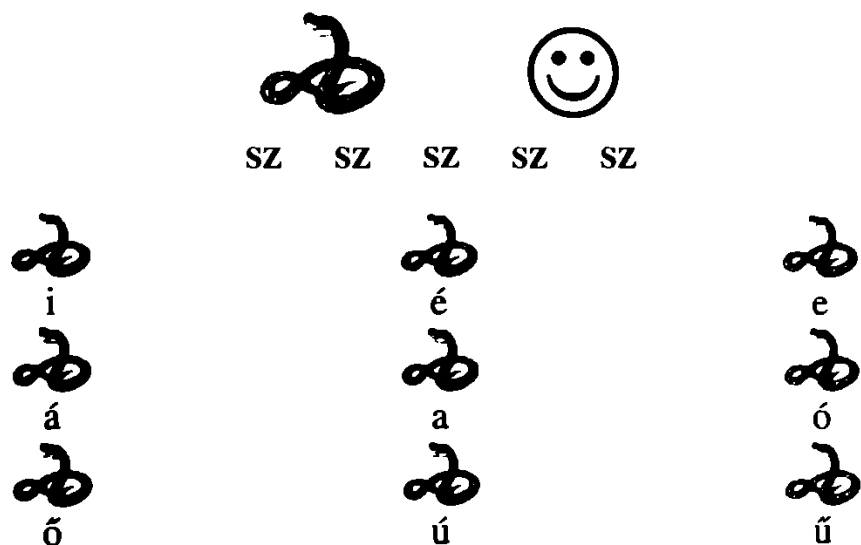
Ilyenkor két azonos Ili, Évi, Eta, Ádám, Anti, Ottó, Ödön, Uli és Übü közé sziszeg a kígyó!

ISZI - ISZI - ISZI - ISZI - ISZI.... valamennyi vokálissal végig.

Nagyon hasznos segédeszköz a könnyen elkészíthető rögzítő tábla, mellyel ezek a hangsorok kissé konkrétabbakká, de főleg láthatóvá és játékosabbá tehetők.

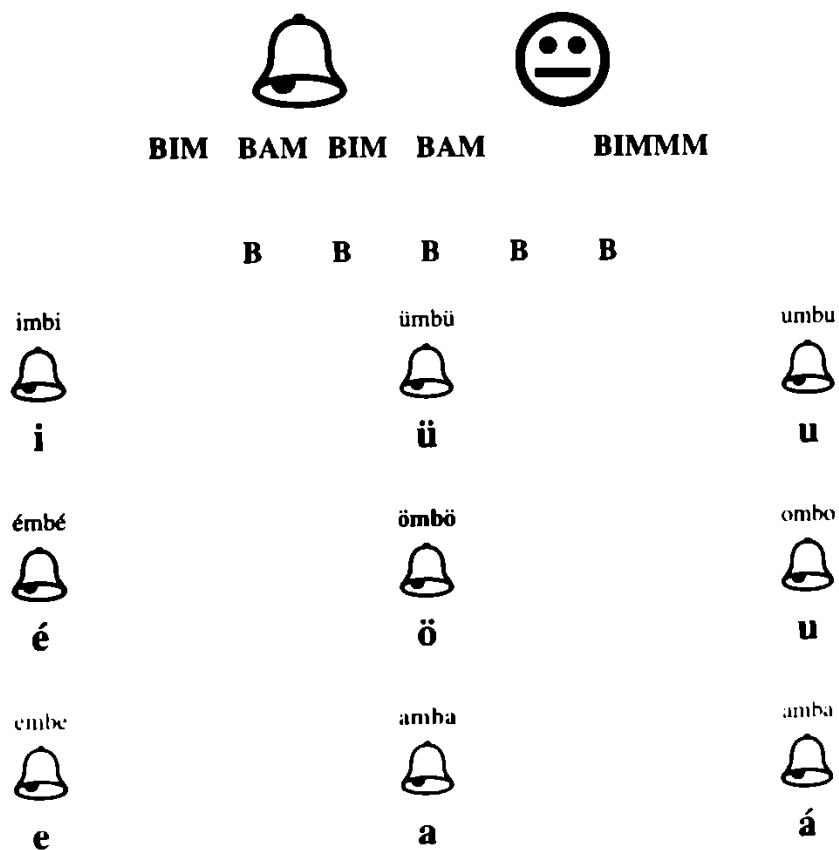
Minden hangnak a hangot szimbolizáló hívóképeit külön kis lapokon megrajzoljuk, lenyomdázzuk.

A könnyebb érthetőség kedvéért, pl. SZ rögzítő tábla.

Vagy nézzük a B hangot:

Itt megelőzi a B rögzítését az MB -kapcsolat stabilizálása:

Egy-egy rögzítőtábla összesen 10 hívóképet tartalmaz. A lapon fent, középen van egy kiemelt (színeesebb vagy nagyobb hívókép), emellé nagyon praktikus, ha a szájképet is lerajzoljuk!

A kiemelt hívókép alatt 3X3 sorban jelennek meg a hívóképek, hogy a kilenc magánhangzóval rögzíteni tudjuk a hangkapcsolatokat. A hívóképek alá kerülnek a fonetikai szabályoknak megfelelően a magánhangzók, s ezzel mintegy a kezdő logopédusok munkáját is megkönnyíti a szem előtt lévő sorrend!

(Különösen akkor nagy segítség a rögzítőtábla, ha mindenki másban különböző képzési helyű hanggal dolgozunk mind a három növendékünkénél:

pl.: SZ S L)

S hangnál:	su, sű, só	ső, sa, sá	se, sé, sí;
SZ hangnál:	szi, szé, sze	szá, sza, szó	sző, szú, szű;
L hangnál:	lá, la, le	lo, lő, lé	lú, lü, ll

Jól látható, hogy mennyire más-más már kezdésnél is a kapcsolási, azaz a rögzítési sorrend!

Ez a rögzítőtábla nagyon hasznos szerepet tölt be a hangfejlesztés idejétől, ekkor valamennyi hívóképre jutalmat kap az, aki tökéletesen ejti a kialakított új hangot. Minden hívóképet legalább négyszer kell hangoztatnia, így összesen negyvenszer gyakoroltuk a hangfejlesztő órán már az izoláltan helyesen képzett fonémát!

Természetesen nem csak a segédhangoknál változhat meg a rögzítési fokozat. Gyakori a súlyos beszédészlelési zavaroknál, enyhe értelmi fogyatéknál, hogy képtelenek a szótagot létre hozni az eddig paraláliával használt hangzó közbeiktatása nélkül.

Pl.: SZTI vagy STU...stb.

Montágh Imre ezekre az esetekre H közbeiktatását, majd szünettartást javasolt.

Vannak azonban olyan esetek, amikor könnyebben érünk el eredményt, **ha elsőként a végeken, azaz a hangkapcsolat végén történik a rögzítés.**

Gyakorlatom harminc esztendejében többször sikerült a CS vagy a C, de néha az S hangot is így, fordított helyzettel rögzíteni első lépésként!

Montágh Imre javasolt rögzítési menetével megegyező a gyakorlatom a J hang rögzítését illetően is: J hang a vokálisok között, a hangsorba ágyazva könnyebben és eredményesebben rögzíthető! Ezt követi a szótagkezdő, majd a hangkapcsolatok végén, a szótagzáró helyzet begyakorlása.

A rögzítési szakaszban is fontos, hogy ne rohanjunk, és ne vegyük félvállról a feladatot! Ebben a részben is nélkülözhetetlen a szemléltetés és a minél több érzékszerv bekapcsolása a javítási menetbe. Ekkor történik az új hang elindítása a beszéd felé vezető úton!

Használjuk ki mindig a gyermeki fantáziában rejlő lehetőségeket, s bátran építsünk erre!

A RÖGZÍTÉS – HANGKAPCSOLATOK KIALAKÍTÁSÁNAK GYAKORLATFORMÁI - MINTÁK-

Munkánkban játékos, gyerek közeli helyzeteket teremtünk:

Instrukció: Ha a nagy kígyó olyan szépen sziszeg, mint a logopédus néni, akkor ő lesz a kiskígyók tanítója.

- Most azt tanulja az első sor első kis kígyója, hogy a sziszegés után rögtön Ili hangját is szépen mondja:

SZI - SZI - SZI - SZI - SZI.... stb.

Minden hangkapcsolatot többször ismételtetünk, ellenőriztetjük a többi növendékünkkel is!

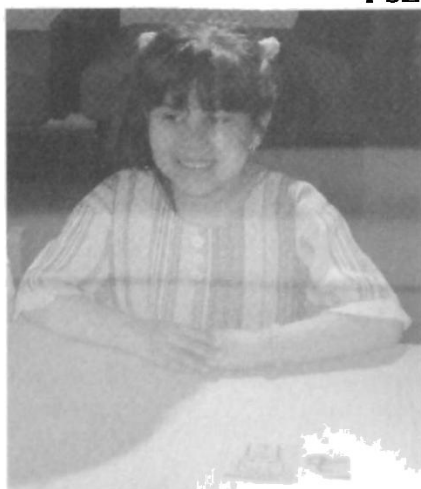
Előfordulnak azonban nagyon nehezen rögzülő esetek is. Ilyenkor több idő kell a begyakorlásra, tehát kis kitérő közbeiktatásával dolgozhatunk úgy, mintha ez lenne a természetes menetünk!

Ekkor így instruálunk: - Most megint másképp beszélgetnek a kígyócskáink!

Két Ili is kíváncsi, hogy szépen sziszegnek-e a kígyók!

I-SZI - I-SZI - I-SZI - I-SZI - I-SZI..... valamennyi vokálissal végig.

I-SZ- I hangkapcsolatok

Az első magánhangzó megszólaltatása után szünetet iktatunk be, s így az *előző órai anyagot gyakoroljuk továbbra is*, míg könnyedén nem megy a rögzített kapcsolat megszólaltatása. Így nem csak a gyerek, de a szülő is érzékeli, hogy új feladattal dolgoztunk!

A rögzítőtáblát használhatjuk motoros differenciálásoknál, de az automatizálás elejét is nagyon megkönnyítheti, hiszen az első szavak, amelyeket automatizálunk, azok a "tisztá hangkapcsolatú" szavak.

S hangnál:	suba, süni, só, sok	sötét, sakk, sál,	semmi, sétál, sí;
SZ hangnál:	szifon, székház, szem,	száj, szalad, szóda,	szög, szúnyog, szülő;
L hangnál:	láda, lap, levél,	lottó, lő, lép,	lúd, lüke, líba

Jó képességű, valamint iskolás gyerekeknél a rögzítésből szókiegészítéssel térhetünk rá az automatizálás eme fokára, a szóelején történő SZ megnevezésre. Ebben az esetben is **képanyaggal** segítsük meg a szótalálást.

Instrukció: Melyik az a kép, amely úgy kezdődik:

szi..., szé..., sze...,

vagy: **su..., sü..., só, so...,**

vagy: **lá..., la..., le...,stb.**

Óvodások az asztalra kihelyezett képek között közösen keresnek, válogatnak.

vagy:

Instrukció: Találjátok ki, melyik kép van a kezemben, úgy kezdődik: sze..., szá..., (testrész)

vagy: *játék, a felnőttek is játszanak vele, úgy kezdődik: sa...,*

vagy: *fából készült tárgy, úgy kezdődik: lá..., ládat zár, úgy kezdődik: la... stb.*

Valamennyi esetben a rögzített kapcsolatot is megismétlik, kimondják a szót, majd újra tudatosítják a szókezdő hangkapcsolatokat. Pl.: **szi..., szifon, eleje: szi.**

Iskolások nehezebb formában is próbálkozhatnak: ekkor már csak a szótagot hallják, vagy olvassák, s ebből kell segítség nélkül szavakat alkotniuk! Ebben az életkorban már a hangsorvégi rögzítésnél is próbálkozhatunk szókeresésekkel!

(Instrukció: Ki tud olyan szót, amely végén ez hallható: isz?)

Csak másodikos harmadikos növendékeinkkel próbálkozzunk a magánhangzók közötti helyzetek szavakba való elhelyezésével!

Eszközök:

beszédhang-hívóképek,

rögzítőtáblák

hangkereső házikó,

feladatlapok

Iskoláskortól:

betűképek

szótagkártyák

feladatlapok

8 AUTOMATIZÁLÁS (IV.)

*"Szépen tanulj meg magyarul beszélni. Sose neved ki senkit, amiért nem tud magyarul. Ne csúfolódj velük, senkit sem szabad csúfolni, ha híján van valaminek.
...A magyar nyelv: igézetes hangszer, melyen csak kevesek tudnak játszani."
Örkény István*

Az **automatizálás** folyamán beépítjük a megszilárdult hangkapcsolatokat a beszédbe, melynek meghatározott módszertani lépései vannak. Munkánk végső célja, hogy a helyes kiejtés beépüljön a beszédbe, azaz automatizmussá alakuljon!

A szóanyag kiválasztásánál mindig figyelniünk kell, hogy az automatizálandó szavak, mondatok **ne tartalmazzanak javítatlan hangokat**. A szóanyag mindig alkalmazkodjék a gyerekek értelmi szintjéhez. Ne feledkezzünk el arról sem, hogy itt kedvező alkalom nyílik a szegényes szókincs bővítésére, valamint az anyanyelvünk nyelvtani szabályainak kialakítására, begyakorlására is!

Az automatizálás szabályainak ismerete megkönnyíti, merev alkalmazása megnehezíti a logopédiai munkánkat.

Az automatizálásnál is a rögzítésben leírtakat követjük, vagyis a könnyebben teljesíthető feladatoktól fokozatosan megyünk a nehezebben artikulálható kapcsolatokig. Az, hogy az új hangzó mikor könnyebb, illetve nehezebb azt az egymás mellé került *hangkapcsolatok képzésmódja, a hangsorban elfoglalt helye, valamint a vizuális és akusztikus lehetőségek* egyaránt befolyásolják! Lényeges a következetes és fokozatos terhelés, melynek következtében egyre sokszínűbbé válnak feladataink.

Egy hasznos tanács a logopédiai terápia napi gyakorlatához:

ne a logopédus, hanem a növendék beszéljen egyre többet!

Az automatizálás menete:

Tükör előtt kezdjük az utánmondásos szógyakorlatokat: a hármas egység kialakítására mindvégig figyelniünk kell. Összekapcsoljuk az optikai képet az akusztikus formával, miközben megfigyeljük, érzékeljük a mozgást, a kinesztetikus érzetekkel: *Látja az artikulációt, hallja a szót, artikulálja*, tehát kiejtés közben érzékeli is a látott és hallott hangsorokat! A tükör előtti gyakorlás módot ad arra is, hogy kialakítsuk növendékeink igényét az állandó önellenőrzésre. Összevetik saját produkcióikat a tanári produkcióval, ellenőrzik, hogy helyes volt-e, amit mondtak.

Az automatizálás klasszikus menete:

- szógyakorlatok,
- mondat gyakorlatok,
speciális gyakorló szövegek,
(szűrt hangállomány és a gyakorlandó hang almozott előfordulása)
spontán beszéd.

Ez a menet egymásra épülő, nehezedő fokozatok szerint halad az önálló beszéd felé

Nehézségi fokozatok.

- szó utánmondás
irányított megismétlés (mi volt egymás mellett? ...
önálló képmegnevezés.

emlékezetből való szavak ismétlése
mondatalkotások (nehezedő fokozatok szerint)
analóg mondatok utánmondással
analóg mondatok önállóan
kép alapján utánmondással
kép alapján kérdésekre
kép alapján önállóan
bővített mondatok kérdésekre (tárgy, jelző)
bővülő mondat szerkezetek utánmondással
gyakorlószövegek (gazdag variációkban a kialakított hang)
önálló beszéd

◆ Utánmondásos szógyakorlatok:

A szavak utánmondása is követi a fonetikai szabályoknak megfelelő menetet és fokozatokat. Már a legelső helyzetben is tudatosítjuk, hogy ma valamennyi szót a tanult hanggal kezdünk! Mindig megfigyeltetjük, hogy ott hallotta-e, ahol a logopédus néni mondta! Majd a szóvégző helyzetekre is nagy figyelmet fordítunk. Az óvodáskorúak is könnyen felismerik a szókezdő és szóvégző fonetikai helyzeteket, ha segítettük őket ebben ez észlelési feladatban már a rögzítési szakasztól!

Az utánmondásos feladatokat képanyaggal látjuk el.

Nehézségi fokozatai:

- szó elején
szó végén
szó belsejében
mássalhangzó torlódásokban
nehezebb hangkapcsolatokban (a motoros differenciálásoknál is gyakoroljuk!)

Nagyon jól bevált gyakorlat, hogy az utánmondásos szóanyagot házi feladatra adjuk, miután az órán meggyőződünk arról, hogy minden nehézség nélkül, sikeresen közreműködtek növendékeink ebben a munkában.

◆ Szógyakorlatok önálló képmegnevezéssel:

Ha türelmesen végigvesszük az egyes fokozatok utánmondásait, akkor a sok ismétlés hatására a rövidtávú emlékezetből hosszútávú emlékezetet fejlesztünk, így lehetőséget teremtünk az önálló képmegnevezésre. Gyakorlatilag ez már a második-harmadik automatizálási órára megéri. A füzet kinyitása nélkül megkérdezzük, hogy milyen fonetikai helyzetben, azaz hol volt a gyakorolt hang a házi feladatban? Majd amikor az óra foglalkozási menetében eljutunk az automatizálási szakaszba, megkérjük, hogy a füzetből önállóan sorolják fel a képek nevét. (az előző órán többféle módon begyakorolt utánmondásos gyakorlatok!) Minden megnevezett szót kétszer kérünk, másodszor tudatosan kell figyelni a tükörben, hogy helyes-e az artikulációjuk!

Ezután továbbhaladunk a célzott utánmondásos feladatokkal, pl. rátérünk a szóvégző helyzetek kialakítására. Tehát egy-egy foglalkozásunkon, többféle módon és fokozat szerint is automatizálásra kerül a tanult hangzó! Persze csak akkor lépünk tovább, ha a házi feladatként feladott szóanyagot gördülékenyen, hibátlanul tudták artikulálni. Amennyiben valami hibát fedezünk fel a kiejtésben, úgy visszalépünk, sohasem rohanunk, hanem tudatos javítással alapozzuk meg az esetlegesen felmerült hiba kiküszöbölését! Különben, ha a rögzítő munkában körütekintőek és fokozatosak voltunk, s erről az adott órán is meggyőződünk, akkor nem érhet bennünket sikertelenség a házi feladat számonkérésénél az automatizálás idején!

A házi feladat számonkérésének mindig az órának abban a fázisában, részegységében kell megtörténnie, ahol az adott feladat gyakorlásra kerül! Tehát a logopédiai foglalkozást nem a házi feladat számonkérésével indítjuk!

Miközben haladunk az automatizálási menetünkben, mindig valami új feladatot is hozzáteszünk a képmegnevezésekhez. A szavak letapsolásával neveljük a gyerekek tagolási képességét, majd mikor már a szóvégi megnevezéseknél tartunk, tudatosan keressük a hang helyét a szóban.

Közismerten jó segédeszköz a három szoba, (vagy vonat vagonokkal) amelyet Vinczéné Bíró Etelka gyakorlatából átvett színekkel is megerősítünk:

- szókezdő helyzet: piros az első szoba, vagy mozdony
- szóvégző helyzet: zöld az utolsó szoba, vagy vagon
- szó belsejében (nem középen!): kék a belső szoba, vagy vagon

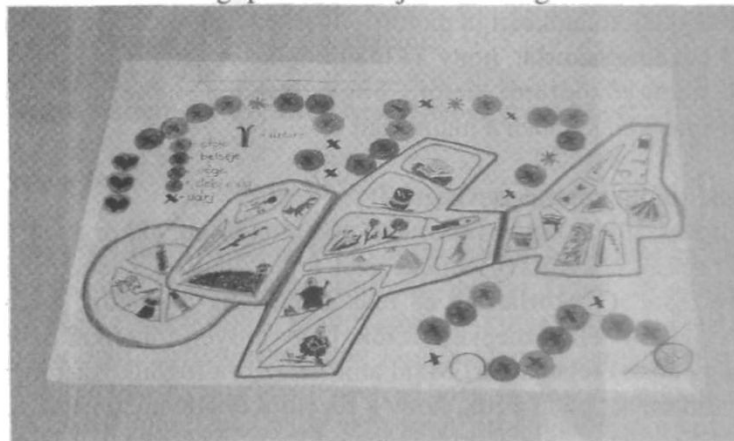
♦ Szógyakorlatok emlékezetből való elmondása

Miközben az észlelésük, figyelmük egyre biztosabb vizuális, verbális és auditív területen egyaránt, a rövidtávú emlékezetük is egyre stabilabbá válik. Ha jól motiváljuk növendékeinket, változatos eszközeinkkel mindig igényeljük a feladatokra irányuló figyelmük jelenlétét, akkor észrevétlenül tartós figyelemre és hosszú távú emlékezetre is neveljük őket.

Ennek is speciális eszközei vannak:

- Logopédiai lottójátékok
- Logopédiai társasjátékok
- Logopédiai memoryk

Logopédiai társasjáték R hangra

Célunk:

- az új hang legtökéletesebb automatizálása*
- a nyelvi készség folyamatos fejlesztése,*
- az esetleges elmaradások mielőbbi felszámolása.*

♦ Automatizálás mondatokban

A mondatalkotások területe remek lehetőséget nyújt munkánkhoz ezen a téren.

Követelmény

az automatizálásra szánt mondat ne tartalmazzon javítatlan, hiányzó hangokat!

Olyan mondatokkal, amelyekben még rosszul képzett hangok vannak, mi nem arathatunk sikert! A többi élethelyzetben (családi élet, óvodai érintkezések) ugyanis lépten-nyomon gyakorolják még a rosszat, legalább mi teremtsük meg a tökéletesen hangzó beszéd

lehetőségeit óráinkon és gyakorlóanyagainkban! Ezért a megtanulásra szánt szövegeinket célszerű, ha magunk állítjuk össze!

A mondatalkotások fokozatai

z utánmondásoktól az önálló mondatalkotásokig vezetnek

◆ **Bővülő mondat szerkezetek utánmondással**

A gondolkodás fejlesztésével egyre több ismeret birtokába jutnak növendékeink, így jogos igény részünkről is a szülők részéről is, hogy bővebb, igazi mondatalkotásokkal folytassuk a megkezdett munkánkat.

A bővülő szerkezetek vezetnek az önálló mondatok megfogalmazása felé.

E gyakorlatok célja:

a motoros készség fejlesztése

auditív figyelem fejlesztése

Feladatai:

egy-egy hang biztos begyakorlása, automatizálása

hallási figyelem fejlesztése

hallási emlékezet kialakítása, fejlesztése

figyelem tartósságának növelése

memória fejlesztése

rövidtávú emlékezet kialakítása

gondolkodási műveletek fejlesztése

Ezeknek a mondatbővítéseknek egyenes következménye, hogy a bővítésekkel az egyre többször ismétlődő (automatizálendő) hangot minden mondatban meg is számláljuk! Tudatosítjuk, hogy beszéd közben többfelé lehet és kell is figyelni!

A mondatok utánmondásánál nagyon fontos a pontosság, a szórend megtartása. A szerialitást is fejleszti. Vigyázzunk arra, hogy mindig váltakozva mondjuk ezeket a bővülő mondatokat, bővülő szerkezeteket. Ne egy növendék mondja végig, hanem váltogatva kérjük, mindig egy másik növendékünktől. A többi mindig segítsen a zsúrizásban, hogy valóban ugyanazt hallottuk-e?

Fontos a figyelem irányítása, az auditív emlékezet fejlesztése is!

Ezeket a gyakorlatokat soha ne adjuk házi feladatnak!

Ha megtanítottuk növendékeinket ennyi mindenre figyelni, akkor nagyon könnyűvé válik az igazi összefüggő történetek kialakításában a helyes mondatalkotásokat számon kérni.

◆ **Automatizálás rövid történetekben**

Mindig azt kell figyelembe vennünk, hogy **olyan szövegeken gyakoroljuk be az adott hangot, amely nem tartalmaz javítatlan hangokat!** (Erre már 1969-ben felhívta a gyakorló logopédusok figyelmét Montágh Imre!) Pontosan tudnunk kell, hogy milyen hangállományra állítsuk össze az automatizálendő hang gyakorlószövegét. Soha sem irodalmi értékű szöveg felkutatása a feladatunk, hanem a gyermekek életkorához, értelmi képességeihez, **hangállományához** igazodó, egyszerű mondatokból összeállítható történetekre törekedjünk! Ezekben a mondatgyakorlatokban halmozzuk az automatizálendő hangokat, amelyeket mondatonként konzekvensen meg is számlálunk.

◆ **Önálló mondatalkotások gyakorlása**

Az önálló beszéd folyamatot 2-3 képről fogalmazott mondatláncokkal indítjuk. (Mindig célirányos kérdésekkel segítjük a megnyilatkozások indulásait.)

Majd az eseményképek jól megfogalmazható történéseivel bővítjük az önálló, tiszta és helyes beszédet.

Itt is ügyelünk a fokozatosságra:

- Események sorrendjének pontosítása.
- Célrányos történetekben sorrendiség megtartása.

Iskoláskorban fokozatok:

- már idői rendezést is beiktatunk:
 - múlt, jelen, jövő -
- gyakoroljuk az írást és olvasást is!

Az iskoláskorban az artikulációt javító munkánál mindig az életkornak megfelelő példamondatokkal és történetekkel dolgozunk!

◆ Spontán beszéd

Arra kell törekednünk, hogy egyre jobban oldjuk fel az adott beszédhangra való figyelmet, a helyes ejtés már tükör igénybevétele nélkül is, de legfőképp más kritikus hangok társaságában is létre jöjjön! Ez természetesen nem mindig megy simán. Hiszen mi voltunk azok, akik száműztünk eddig minden zavaró hangot a gyakorlatainkból. A szomszédos hangok képzésmódja erősen befolyásolja az eddig szelektáltan jó, helyes ejtést.

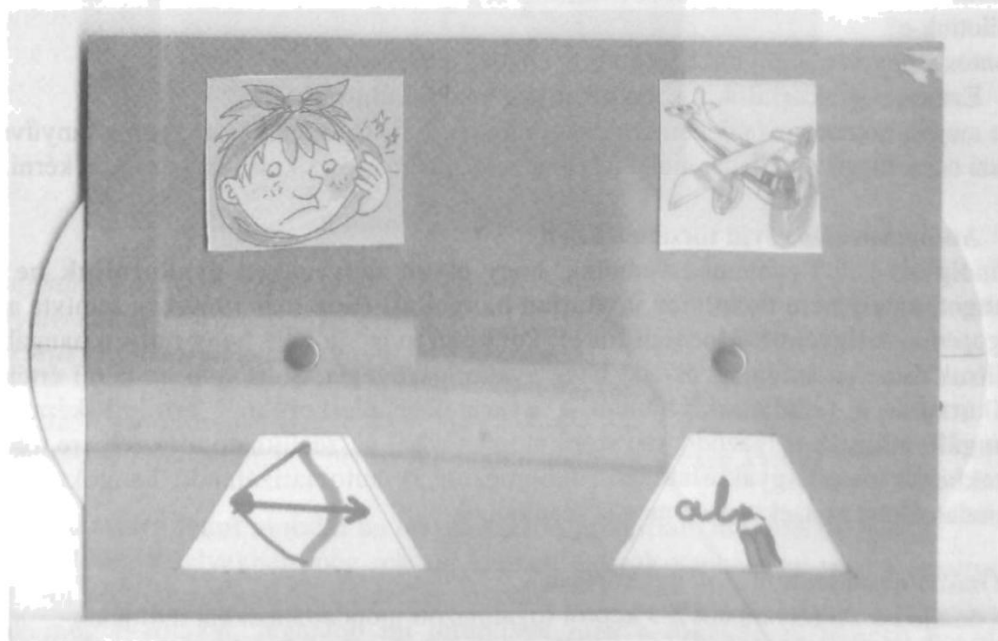
A friss hang spontán alkalmazását gyakran megzavarhatja az eddig paralíziával ejtett hangzópár megjelenése a beszédben még akkor is, ha az több hangnyi távolságban van.

Eszközök:

*beszédhang-hívóképek,
rögzítőátlátlak
képek
logopédiai játékok
hangkereső házikó, differenciáló alaplapok
feladatlapok*

Iskoláskortól:

*betűképek
szótagkártyák
kép – szóképek párok
mondatok
olvasólapok
feladatlapok*

Korongos hangkereső logopédiai játék R J oppozíciós szoparokra

AZ AUTOMATIZÁLÁS GYAKORLATFORMÁI -MINTÁK-

Példaként nézzük a SZ automatizálását

Mivel bőséges szóanyagot találunk a SZ automatizálására, itt is célszerű, ha csak a labiális hangzókig vesszük az első alkalommal a szavakat! Tehát lassú ütemben haladunk az automatizálási szakaszban is!

Természetesen ezekből a szavakból a növendékünk hangállományának megfelelően válogatunk!

♦ Automatizálás szavakban szókezdő fonetikai helyzetben

Instrukció: Mondd utánam a képek nevét! Figyelj a -e a kígyóhang helyes ejtésére!

SZ automatizálása szó elején illabiálisokkal:

szfj	szfv	szfn	szilva	szifon	szikla	szipka	színpad
szita	Szilvi	szilánk	szitakötő	szék	szén	széna	szél
szem	szemét	szellő	szeplő	szemüveg	szemöldök	szelet	szegély
száj	szám	szál	szánkó	szálka	számológép	szárguld	számla

Automatizálás sorban és oszlopban

Instrukció: Mondd utánam a képek nevét!

Figyeld meg a tükörben is, hogy helyesen mondtad-e a kígyóhangot!

SZ automatizálása szó elején labiálisokkal:

szánt	száll	szabó	szalad	szalutál	szakajtó	szántalp	szakadék
Szabi	szalma	szaval	szakajtó	szalag	szappan	szandál	Szandi
szó	szoba	szóda	szójabab	szombat	szonda	szótag	szólt
sző	szög	szőke	szökik	szökőkút	szőlő	szövet	szövőgép
szű	Szundi	szűk	szundít	szűnyog	szutyok	szülő	szünet

Majd a következő foglalkozásokon megismételjük az utánmondásokat, irányított megfigyelésekkel bővítve:

◆ **Automatizálás szavakban, szókezdő fonetikai helyzetben, irányok alkalmazásával (utánmondásokkal)**

Instrukció: Sorold el az egymás mellett látható képek nevét! Mindig mondd el az hogy hol látható!

Pl.: A szív mellett van a szív, a szív mellett van a szín, a szín mellett van a szilva, a szilva mellett van a szifon, a szifon mellett van a szikla, a szikla mellett van a szipka, a szipka mellett van a színpad stb.

De gyakorolhatjuk az oszlopban való haladást is, ekkor az egymás alatti képeket nevezzük meg.

Instrukció: Sorold el az egymás alatt látható képek nevét! Mindig mondd el azt is, hogy mi látható a képek alatt!

Fönről lefelé haladunk!

Pl.: Az első oszlopban

a szív alatt van a szita, a szita alatt van a szem, a szem alatt van a száj.

A második oszlopban:

a szív alatt van Szilvi, Szilvi alatt van a szemét, a szemét alatt van a szám,.....stb.

Miután az irányított utánmondásoknál begyakoroltuk a sor és oszlop fogalmát, rátérhetünk a fölött helyzetek gyakorlására is, miközben tovább szilárdítjuk a soralkotásokat is.

Instrukció: Sorold el az egymás fölött látható képek nevét! Mindig mondd el azt is, hogy mi látható a képek alatt!

Lentről felfelé haladunk!

Azért fontosak ezek a fokozatok, mert így három féle módon színesítettük az utánmondások monotoniját, de többszöri ismétlésre is adtunk lehetőséget! Másrészt, amíg az első utánmondásoknál szigorúan ellenőrizzük a tükörben a kiejtés helyességét, ezekben a feladatokban már óvatosan elindítjuk a tükörkép nélküli utánmondást is, ezáltal a hallási figyelmet és a rövidtávú emlékezetet is fejlesztjük, miközben a sorban, vagy oszlopban haladva a relációt és a szerialitást is fejleszthetjük.

Eközben kialakítjuk, illetőleg megkezdjük a megosztott figyelmet igénylő, tudatos figyelemirányításokat.

Valamennyi fonetikai helyzetben eszerint haladunk.

◆ **Automatizálás szavakban, síkban való tájékozódással (hang fonetikai helyének tudatosításával)**

A legelső és a legutolsó fogalma mellé kialakítjuk a sor eleje, (adott sorban az első); a sor vége, (adott sorban az utolsó); az oszlopban az első és az oszlopban az utolsó fogalmakat, természetesen játékosan.

Instrukció.

Keresd meg a legelső képedet! Nevezd meg!

Keresd meg a legutolsó képedet! Nevezd meg!

Keresd meg az első sor utolsó képét! Nevezd meg, tapsold le

Keresd meg az első oszlop utolsó képét! Nevezd meg, keresd meg a hang helyét!

Mondd meg, mi van a harmadik sor végén!

- Nevezd meg, keresd meg a hang helyét, tapsold le!

Mondd meg, mi van a második oszlop végén!

Nevezd meg, keresd meg a hang helyét, mondd meg, mi van mellette!

Mondd meg, mi van az utolsó előtti képen!

Nevezd meg, keresd meg a hang helyét, fordítsd le, ami mellette van!

Ezekkel és ehhez hasonló gyakorlatokkal tudatosan **fejlesztjük a verbális és vizuális észlelésüket, figyelmüket** miközben az adott hang egyre biztosabban beépül az artikulációba, s előbb-utóbb **az artikulációs bázis részévé válik!**

♦ Automatizálás szavakban logopédiai játékokkal

♦ Logopédiai lottó- és társasjátékok:

Ennek szabályait mi állítjuk össze, s mindig az aktuálisan gyakorlandó feladatok vannak többségben, a képmegnevezések mellett mindig megkérdezzük, hogy melyik képről indult és hol áll meg. Feltehetünk nehéz kérdéseket is, amelyek az emlékezetük igénybevételére buzdítják őket:

Instrukció: Annyit lépj, ahányat dobtál! Nevezd meg a társasjáték minden képét, amíg a helyedre érsz!.

Feltett kérdéseink:

Melyik képen álltál, mikor először hatot dobtál?

Melyik képről indult a társad?...stb.

- képek cseréjénél:

Mondd meg, mi változott!

- egy kép lefordítása, majd egy bizonyos idő eltelte után emlékezetből történő megnevezése
- egy sor képeinek eltakarása, majd emlékezetből történő megnevezése
- a házi feladat képeiből önálló megnevezések.

Eltérő házi feladatok esetén egészséges versengés indul, ki hányat tudott kitalálni! Aki a legtöbbre emlékezett, azt dicsérjük, jutalmazzuk meg koronggal, csillaggal, hogy arra serkentsük a többieket is, sokszor vegyék otthon kezükbe a logopédiai füzetet!

♦ A logopédiai memoryk:

Az adott hanganyagú képeket először felváltva megnevezik, ők keverik össze. Majd az elmondott képeket átrakják át egy másik helyre.

Nagyon nagy kedvvel vesznek részt a memory játékokban is, melyet csak nálunk lehet ilyen érdekes szabályokkal játszani! Most képpel felfelé állnak az ismert, jól artikulált, szépen megnevezett kép párok.

Instrukció: Nevezzétek meg az asztalon látható kép párokat!

A következőkben azt a feladatot kapják, hogy fordítsanak le, bújtassanak el egy olyan képet, amiből kettő van!

Instrukció: Nevezzétek meg az asztalon látható kép párok egyikét, a másikat bújtassátok el, fordítsátok le!

Mindaddig folyik a "bújtatás", a lefordítás, míg minden párból csak egy marad.

Most kezdődik a párkeresés! Én kérem, hogy keresse meg annak a lefordított párját, amelyre korongot tettem! Ha két kép visszafordításával rátalált, elviheti a képpárt is, a korongot is. Mindig megfogalmazzuk a cselekvéseket.

Instrukció: keressétek meg az asztalon látható képek párját! Mondd el, mit fordítottál meg!

Megfordítottam a sál képét,

(ha nincs még R hangjuk: megtaláltam a sál képét), de nem találtam meg a sípot.

Másodiknak megtaláltam (megfordítottam) a síp képét. A két síp most enyém lett, elvittem a sípokat, kaptam egy jutalmat is!

A játék végén megszámoljuk, hogy ki hány jutalmat kapott, ugyanannyi lesz a párok mennyisége is.

Az emlékezetből való megnevezéseket segítjük:

- elmondjuk a legfőbb jellemzőket
- elmondjuk a főfogalmi kategóriát
- elmondjuk, hogy mire lehet használni
- elmondjuk, hogy kik használják
- megmondjuk az első szótagot: úgy kezdődik a szó, hogy ...stb.

Mindig adunk időt a gondolkodásra, de ha nem megy segítséget adunk. Nem várjuk meg, hogy elkeseredjenek, ha nem megy, könnyebbre váltunk!

◆ Automatizálás mondatokban

◆ Analóg mondatok képek alapján

Itt teljesen tiszta artikulációt biztosító, szűrt hanganyaggal analóg mondatokat gyakorlunk, így módon a sikerélményhez juttatáson túl, az új hangzót torzítás-mentes közegben automatizáljuk.

Mondataink rövidek, világosak. Visszatérhetünk a szóanyagaink gyakorlataihoz. Ezekből készítünk könnyen elsajátítható, rövid mondatokat.

Példaként: L SZ S hangzóknál alkalmazható analógiák

Az L hang kialakításától szinte valamennyi hangzónál alkalmazható, hasznos analógiák a képek helyzeteire utalnak, közben gyakoroljuk a relációs szókincs használatát is!

Instrukció: Ismételd meg, amit a képekről mondtam!

L hang:	<i>Itt látható a labda.</i>	<i>A labda mellett látható a lapát.</i>
	<i>A labda alatt látható liba.</i>	<i>A liba fölött látható a labda.</i>
SZ hang:	<i>Itt látható a szív.</i>	<i>A szív mellett látható a sziget.*</i>
	<i>A szív alatt látható a szánkó.</i>	<i>A szánkó fölött látható a szív.</i>
S hang:	<i>Itt látható a súly.</i>	<i>A súly mellett látható a süni.</i>
	<i>A súly alatt látható a sajt*.</i>	<i>A sajt fölött látható a súly.</i>

◆ Irány gyakorlatok analógiás formulával:

Instrukció: Ismételd meg, amit a képekről mondtam! Figyeld meg, az irányokat is!

A lapát bal oldalán látható (van) a labda, a lapát jobb oldalán látható (van) a lap.

A sziget bal oldalán látható (van) a szív, a sziget* jobb oldalán látható (van) a szél.*

*A süni bal oldalán látható (van) a súly, a süni jobb oldalán látható (van) a süti**

**SZ=T, S=T paraláliák esetén sem ezek a szavak, sem ezek az analógiák nem alkalmazhatóak még!*

◆ **A gyakorlandó hang halmozott előfordulása analóg mondatokban**

Könnyen elkészíthető új házi feladat a K és G hang megléte esetén, ha az előzőekben végzett szógyakorlatokhoz két fejet rajzolunk be és ezeknek az adott automatizálandó hanggal adunk neveket:

Instrukció: Ismételd meg, amit a képekről mondtam! Mondd el, hogy kinek (kiknek) mutatod meg, hol látható a füzetedben a

L hang: Megmutatom Lalinak meg Ilinek, hol látható a labda.

SZ hang: Megmutatom Szilvinek meg Lászlónak, hol látható a szív.

S hang: Megmutatom Samunak meg Ágnesnek, hol látható a súly.

Nagyon sok türelemmel kell végigmennünk ezeken a monotonnak tűnő gyakorlatokon, hogy valóban eredményessé tegyük az automatizálni kívánt fokozatokat.

Ne süssünk az eredményt, mert az sikertelenséghez vezethet!

Könnyen válik önállóvá az analógia, ha türelmesen gyakoroltuk az előzőeket. A házi feladatok számonkérésekor, már remekül alkalmazzák a tanultakat egyedül.

Legnehezebb dolgunk a súlyos, általános pöszeségnél van, ha még a terápia elején tartunk, s sok a javítandó hangzók száma! De ekkor is, tehát már a terápiánk legelején is bővíteni kell a beszédet, nem állhatunk meg a szógyakorlatoknál!

Amikor gyakorlóanyagot állítunk össze szűrt hangállománnyal, arra is tekintettel kell lennünk, hogy a gyakorlandó hang halmozottan forduljon elő benne!

◆ **Kérdések segítségével példamondatok ismétlése**

Mindig képanyaggal dolgozunk, amelyek cselekvéseket ábrázolnak.

A legegyszerűbb kérdésekkel indítjuk az igazi önálló mondatalkotások kialakulását. **Természetesen mindig a növendékeink adott hangállományához igazítjuk a gyakorlandókat. Nem lehetetlen ez sem!**

Instrukció: Ismételd meg, amit a képekről mondtam, majd válaszolj a kérdésekre is!

Példamondatainkból:

Póni toppantott, a póni apáé. Panni pumpája új. Itt a pepita Pepitó!

Egyszerű kérdések a fenti mondatokhoz:

Ki a póni? Milyen Panni pumpája? Ki pepita?

Pali látta a pipi tollát. Papa a napon ült. Letelepdedtem a papa mellé. Papa letette a pipáját. Peti letette a tollat, a lapot.

Mit látott Pali? Ki ült a napon? Ki mellé telepdedtem? Mit tett le papa? Ki tette le a tollat, a lapot?

Papa pipált (a padon). (D hang!)

ha nincs (D hang!): Papa új pipája tömött. (Ö hang!)

ha nincs (Ö hang!): Itt a papa új pipája.

Ki pipált a padon? Milyen papa pipája?

Lali labdával áll a bolt előtt. A levél lehullott a fűbe. Peti a feje fölött látta a felhőt.

Ki állt a bolt előtt? Mi hullott a fűbe? Mit látott Peti?

Antal levelet tépett. A ló füvet evett. (Lili lapot adott Ellának. - ha van K hang!)

Ki tépett levelet? Mit evett a ló? Ki adott lapot Ellának?

Lali elment Antallal óvodába. Lili látta a levelet a fán. A lapot eldobta Ella.

Ki ment óvodába? Mit látott Lili? Mit dobott el Ella?

Ilit elvitte a mamája (meg apukája) üdülni. - ha van K hang!

Ilit ki vitte üdülni?

A balatoni hullámokban halakat láttak. (ha van K hang!)

Mit láttak a hullámokban?

Lenke elbújt a láda mögé. Lenke a láda mögött van. (ha van K - G hang!)

Ki bújt a láda mögé? Ki van a láda mögött?

A láda tele van almával. A láda tele van labdával. A láda mellett láttam a lehullott levelet.

Mivel volt tele a láda? Mi volt a láda mellett?

Lali labdája nem lila. Lali labdája a naptól puha lett.

Lili labdája nem puha, hanem lila lett.

Milyen Lali labdája?

Milyen Lili labdája?

◆ **Mondatgyakorlatok kép szemlélete és kérdések alapján az eddigi menetben**

Instrukció: Ismételd meg, amit a képekről mondtam, majd válaszolj a kérdéseimre is!

L hangnál elindíthatjuk a **lila** színnel a jelző használatát.

Milyen lett a labda? ...stb.

Válasz: A labda lila lett. ...stb.

F hangnál a **finom** - **nem finom**, valamint a **fél** begyakorlása adódik.

Milyen a fa?

Válasz: Nem finom a fa.

Milyen a puha fű?

Finom a puha fű. ...stb.

SZ hangnál a milyen kérdésre magától értetődő a **szép** - **nem szép** gyakorlása.

Milyen a szív?

Válasz: Szép a szív.

Milyen a szikla?

Nem szép a szikla.

Milyen a szoba?

Szép a szoba.

Milyen a... ?

◆ **Kérdések és kép alapján önálló mondatalkotások**

(bővített mondatok kérdésekre -tárgy, jelző)

Természetesen az **igazi jelzős szerkezeteket** az **S** hangtól kezdjük.

okos, nevetős, éles, bánatos, álmos, édes, sós, leveles, álmos....

TY-GY - R hang esetén lassú - gyors, piros, pöttyös,

Instrukció: Ismételd meg, amit a képekről mondtam, jól jegyezd meg! Majd válaszolj a kérdéseimre is!

Kérdéseink:

Ki okos? Ki nevetős? Mi éles? Ki bánatos? Mi édes? Mi sós? Mi leveles? Ki álmos?

Mi van a fán? Milyen mókus van a fán? Milyen a gyors mókus farka?

Ezekkel a kérdésekkel már elindítjuk a bővülő mondatok megfogalmazását, mely a szerialitást és az emlékezetet is egyaránt fejleszti.

Válasz: Tamás bánatos, nem nevetős.

Ágnes okos és nevetős is.

Most minden fa leveles is és lombos is.

R-GY hang e A lombos fán élő gyors és kis mo

◆ **Játékos mondatgyakorlatok**

Gondolnunk kell arra is, hogy sok monoton, mechanikusan ismétlődő gyakorlat után játékos, "mókás" feladatokat is végezzünk.

Ezt a célt szolgálja a **hibás mondatok** javítása, valamint az **igaz-hamis állítások** beiktatása mondatgyakorlatok közé. Ez már a terápia elején is megvalósítható.

Instrukció: *Javítsd ki a hibámat!* (elmondjuk a mondatot, majd várjuk a helyes megoldást!)

Pl: *A papa pipája él. A pipi tolla lát. A halon lábat láttam. A pipi tolla nevetett. A fán nem levél nőtt, hanem bóbíta. ...stb.*

A terápia előre haladásával, vagy kevesebb hanghiba esetén természetesen több lehetőségünk van, melyben nagy kedvvel vesznek részt növendékeink.

Majd átadjuk az igaz-hamis állítások megfogalmazását a gyerekeknek. Mindig konkrét tárgyról, személyről kezdjük ezt az absztrakciót kívánó mondatfűzést!

A hiányos mondatokkal, a mondatok befejezését kérő gyakorlatokkal is gondolkodni és beszélni is tanítunk. A szükséges szókincsbővítést már az automatizálás szógyakorlatainál elindítottuk, ezeket most a visszatérő analógiás mondatgyakorlatokkal megszilárdítjuk.

Nem állunk meg, hanem még tovább dolgozunk!

Megkezdhetjük a főfogalmi ismeretek bővítését is, legalább passzív szókincssé kell tennünk, majd a sok gyakorlás hatására aktivizálódik!

Instrukciók: *Mondj a libáról valamit, ami igaz!*

Mondj olyant is, ami nem igaz!

Fejezd be a mondatomat!

◆ **Bővülő mondat szerkezetek**

A legegyszerűbb bővülő mondatokat már az L hang automatizálásánál is megkezdjük.

Instrukció: *Mondd ugyanúgy, ahogy én mondtam!*

Hullott a levél.

Lehullott a levél.

Lehullott a levél a fa alá.

Lehullott a levél a fa alá a fűbe.

Lehullott a levél a fa alá a fűbe, a ló elé.

Lehullott a levél a fa alá a fűbe, Lali lova elé.

Vagy

A papa pipál.

A papa ülve pipál

A papa ülve pipál mindennap.

A papa ülve pipál mindennap a padon.

A papa ülve pipál mindennap a padon a puli mellett.

A papa ülve pipál mindennap a padon a puli mellett, pipával.

A papa ülve pipál mindennap a padon a puli mellett, tömött pipával.

Tulajdonképpen az S hang automatizálásánál sem sokkal könnyebb a helyzet, mert nagyon szelektálnunk kell a szóanyagot az alkalmazható hangállomány miatt:

Emese olvas.

Emese este olvas.

Emese késő este olvas.

Emese késő este mesét olvas.

Emese késő este mesét olvas Pistinek.

Emese késő este mesét olvas Pistinek és Jánosnak.

Emese késő este sok mesét olvas Pistinek és Jánosnak.

Emese késő este sok mókás mesét olvas Pistinek és Jánosnak.

R hang megléte esetén még tovább bővíthetünk.

Emese késő este sok mókás mesét olvas Pistinek és Jánosnak a süniről.

Emese késő este sok mókás mesét olvas Pistinek és Jánosnak a tüskés süniről.

Emese késő este sok mókás mesét olvas Pistinek és Jánosnak a tüskés süniről meg a rókárol.

Emese késő este sok mókás mesét olvas Pistinek és Jánosnak a tüskés süniről meg a vörös rókárol.

◆ **Automatizálás rövid történetben, szűrt hangállománnyal**

L hang automatizálásánál óvodáskorban használható történet, az alábbi hangállomány megléte mellett.

Hangállomány: P - B - M - N - F - V - T - D - H - K - G - L.

Lali a fal mellé lépett. Levelet dobott a levélládaiba. Lili odalépett Lali elé. A neonlámpa megvilágította Lilit. Lili lila kalapot adott Lalinak. Lali indián tollat talált lent a fűben. A tollat felemelte, a kalap mellé tette. Illett Lalinak a lila kalap. Lali meg Lili a lehullott leveleken lépegetett tovább. Lali finom almát adott Lilinek. Lili megette a fél almát, finom volt. A neon lámpa lilán világította be a fal melletti utat. A lámpa fölött vadludak vonultak V alakban.

S hang automatizálásához is álljon itt egy rövid történet, mely az alábbi hangokkal tisztán artikulálható.

Hangállomány: P - B - M - N - F - V - L - J - T - D - H - K - G - S.

Okos Ákos sétálni indult. A hús fák alatt sétált. Ott sietett a nevetős Annus is.

Nini! itt van a tüskés süni és ott fut a tapsifüles! kiáltotta Ákos Annusnak. Megsimogatom a tapsifülest! - gondolta Annus. De a tapsifüles eltűnt a süni mellől. A tüskés süni mellettük sétált a napsütésben. Okos Ákos almát dobott a süninek. A tüskés süni megkóstolta Ákos almáját, a finomságot.

- Nálam is van ennivaló: lyukas sajt és vajás kifli! - mondta Annus.

Elővette a kis táskájából és adott Ákosnak is. Miután jóllaktak sötétedésig sétáltak kettesben.

◆ **Spontán beszéd**

Arra kell törekednünk, hogy egyre bátrabban beszéljenek. Ne legyen görcsös az adott beszédhangra való figyelés, a helyes ejtés már tükör igénybevétele nélkül is, de legfőképp más kritikus hangok társaságában is létrejöjjön

Ebben ad segítséget a további módszeres munkához a motoros differenciálási menet.

Eszközök:

tárgyképek (hangállomány és fonetikai nehézségi fok szerint csoportosítva),

beszédhang-hívóképek

hangkereső házikó

speciálisan készített feladatlapok

hangzópárok differenciálására alaplapok

z adott hang automatizálásához felhasználható kiadványok

9 MOTOROS DIFFERENCIÁLÁS (V.)

*Jól s szépen beszélni a köznapokon is tudni kell.
Meg kell ezt tanulnunk, hogy a vérünkbe ivódjon.
...Sok szépen és jól beszélő ember példája tanít a leghatásosabban.
Tőlük - tőlünk válhat nyelvünk - az anyanyelvünk - igazi kinccsé."
Bodosi György / Bóka László*

Munkánk során gyakran előfordul, hogy a terápiás folyamatban kialakított, rögzített és automatizált hangzók a paraláliával ejtett hangzópár jelenlétében nehezen épülnek be a folyamatos beszédbe. További módszeres segítséggel érhető csak el, hogy a cserélten ejtett hangzópárokat együttesen is differenciáltan és biztosan tudják használni tanítványaink.

Előfordul – sajnos nagyon ritkán – olyan eset is, hogy növendékünk azonnal tudja használni az új hangot a régi jelenlétében is. Ekkor erre a módszertani egységre nincs szükségünk, tehát elhagyható!

Az időközben megjelent Korompai Istvánné által összeállított Cserebere kiadvány sorozat módszeresen felépített lépésekkel és kidolgozott feladatlapokkal vezeti a terápiás folyamatnak ezt a befejező szakaszát valamennyi hangzóra.

Ebben a gyűjteményben kőbányai gyakorlatunkból csak gyakorlattípusokat adunk a leggyakrabban előforduló hangzópárok motoros differenciálására.

Valamennyi hangzópárnál hasonló analógiával lehet e szakasz gyakorlatait elvégezni!

Menete:

A kiejtésbeli differenciálás a legnehezebben kivitelezhető! Akkor kezdődik, amikor növendékünk már a cserélten ejtett hangzópár mindkét tagját helyesen tudja kiejteni.

Ekkor indul az **izolált formában** történő váltogatott ejtés, a kiejtésbeli differenciálás. Kezdetben utánmondással, majd a biztonságos hangbirtoklásnál önállóan, a „*hívókép-sorok leolvasatásával*”

A rögzítés időszakában már **hangkapcsolatokban** gyakoroltatjuk a **váltogatott szótagsorokat**.

Végül az **automatizálás** feladatai bővülnek ki a motoros differenciálás gyakorlataival:

szavakban

szószerkezetekben, analóg mondatokban

oppozíciós szavakban

mondatokban

(nehezedő fokozatokban)

történetekben

bővülő mondat szerkezetekben

spontán megnyilatkozásokban

Gyakran munkálkodnunk kell még a pöszeséghez társuló tünetek felszámolásán, a szegényes szókincs fejlesztésén, a grammatika, a szabatos mondatalkotások megteremtésén, valamint a gondolkodás aktivizálásán is. Mindezekre a feladatokra és a biztos artikulációs-készség megszilárdítására is lehetőség nyílik a motoros differenciálás szakaszában.

E szakasz további feladatai:

- *beszédmegértés fejlesztése*
auditív emlékezet kialakítása
- *grammatikai fejlesztés*
- *akusztikomotoros fejlesztés*

Eszközök:

*tárgyképek,
beszédhang-hívóképek,
logopédiai lottók,
feladatlapok
hangzópárok differenciálására alaplapok
hívóképekkel
„Cserebere kiadványok”*

Iskoláskortól:

*betűkeresők
betűkártyák
szótag- szódominók
feladatlapok
differenciálásra alaplapok
betűkkel
logopédiai gyakorló szövegek*

♦ Spontán beszéd megfigyelése

A gyakorlataink akkor érnek véget, amikor a kötetlen beszélgetésekben nem hallunk már hibás ejtések. Nagyon kecsegtető állapot az, amikor a növendékünk még vét ugyan, de már figyelmeztetés nélkül észreveszi, s "önjavításokkal" azonnal javítja saját hibáját. Sokszor elég, ha ajakállást mutatunk egy rosszul ejtett szónál, máskor jobban segít, ha a hívóképre mutatunk. Legyünk türelmesek, engedjük meg növendékeinknek, hogy önmagukat javítsák!

Ne legyünk sohase merevek, mert egy-egy fokozat merev alkalmazása megnehezíti az eredmény elérését.

Ha ismerjük a tudatos, egymásra épített fokozatok menetét, akkor ez az ismeret megkönnyíti a terápiás menetünket, a munkánk eredményes és sikeres lesz!

Déry Tibor: A nemzet nyelvében él - írásában szinte nekünk. logopédusoknak összegzi a gyakorlati tudnivalóinkat:

"Minél több szavunk van, minél hatékonyabb a szófűzésünk, árnyaltosabb a mondatunk, annál pontosabban gondolkodunk, annál eredményesebben küzdhetünk a létért, kenyérünkért, eszméinkért."

A MOTOROS (KIEJTÉSBEI) DIFFERENCIÁLÁS GYAKORLAT TÍPUSAI MINTÁK-

1. A cserélten ejtett hangzópár motoros differenciálása izolált ejtésben

◆ *Motoros differenciálás izolált ejtésben:*

Instrukció: Mondd ugyanazt, amit én mondtam! Közben mutass a hívóképekre!

Vagy:

Instrukció: - Figyeld meg, mit mondtam, rakd ki a hívóképeket, s mondd el te is!

Pl.: S - SZ

vagy: SZ - S

Mivel ezek nagyon nehéz gyakorlatok, színesíthetjük a "játékot" úgy, hogy variáljuk a rövid és hosszú ejtések, valamint a halk és hangos hangzók váltakozásait!

Majd egyre hosszabb hangsorok következnek:

S - S - SZ

vagy: SZ - SZ - S

SZ - S - S - SZ

SZ - S - SZ - S stb.

Természetesen itt is jelen van a szenzoros differenciálás (hallási analizáló-szintetizáló és differenciáló képesség fejlesztése), mert először csak hallgatja a tanár hangsorait, ez alapján kiválogatja a hívóképeket, majd sorba rendezi, végül artikulálja (kivitelezi)!

2. A cserélten ejtett hangzópár motoros differenciálása hangkapcsolatokban (váltogatott szótagokban)

◆ *Azonos magánhangzóval kapcsolva*

Instrukció: - Beszélgetnek egymással a hívóképek, figyeld meg és ismételd el!

szótag elején: SI - SZI; SÉ - SZÉ; SE - SZE... stb.

vagy: RÁ - LÁ; RA - LA; RE - LE... stb.

szótagban: ÁSÁ - ÁSZÁ; ASA - ASZA; ESE - ESZE... stb.

vagy: ORRO - OLLO; ÖRRÖ - ÖLLÖ; ÉRRÉ - ÉLLÉ... stb.

szótag végeken: US - USZ; ÜS - ÜSZ; IS - ISZ... stb.

vagy: ÚR - ÚL; ŰR - ŰL; ÍR - ÍL... stb.

◆ *Különböző magánhangzóval kapcsolva*

SÜ - SZI; SU - SZÉ; SO - SZE... stb.

vagy: RÁ - LI; RA - LU; RE - LÜ... stb.

ÁSÁ - ASZA; USU - ISZI; ÉSÉ - ÜSZÜ... stb.

vagy: ORRI - ALLO; URRÖ - OLLÓ; ÁRRA - OLLÉ... stb.

US - ISZ; ŰS - ÉSZ; IS - USZ....stb.

vagy: ŰR - ÁL; ŰR - ÉL; ÍR - ŰL...stb.

A magánhangzó tábla alapján és hívóképekkel segítjük ezeket a kezdeti feladatokat, majd eljutunk az egymás mellett megszólaltatott különböző hangokig!

♦ **Változó fonetikai helyzetben azonos magánhangzóval**

S - SZ

US - SZU; ÓS - SZÓ; AS - SZA...

vagy:

R - L

AR - LA; ER - LE; UR - LU...stb.

Itt tudatosítjuk, hogy a vonat hangja után azonnal a kígyó hangját kell megszólaltatnia. Nagyon nagy segítség, ha a magánhangzók szimbólumait jelentő gyerekfejek mellé helyezzük a hívóképeket, hiszen ez segíti a sorrend megtartását kezdetben. Nem mindegy, hogy hol lesz a helye a hívóképnek!

Instrukció: - Beszélgetnek egymással a hívóképek, figyeld meg, rakd ki és ismételd el!

Nagyon figyelj:

Uli képe után vonat = US; kígyó az Uli képe előtt = SZU; ...stb.

mivel egy sorban kell megszólaltatni, ezért az artikulálendő hangsor: US-SZU!

♦ **Változó fonetikai helyzetben változó magánhangzók mellett**

Természetesen, amikor már begyakoroltuk ezt a fenti menetet, akkor szükség esetén megfordítjuk a két hangot, vagy egy másik tanult hang mellett is elvégezzük így a bekondicionálást!

Pl. csere esetén: SZ - S

csere esetén: L - R;

ISZ - SŰ; ESZ - SA; USZ - SI

ÁL - RA; EL - RÉ; UL - RI

vagy más hangpárokkal:

J - R; R - J; SZ - C; C - SZ;

S - ZS; ZS - S; vagy: TY - GY; GY - TY...stb.

Ha nehezen megy, akkor visszatérünk azonos magánhangzók melletti megszólaltatásokra!
Ezeknél a feladatoknál legyen sok kis hívókép a gyerekek előtt, hogy a megszólaltatást vizuálisan is ellenőrizhessék!

A fenti fokozatosságot nem minden esetben tartjuk elengedhetetlennek, csak akkor, ha artikulációs nehézséget jelent a **mássalhangzópárokkal** a folyamatos hangsorok létrehozása!

3. A cserélten ejtett hangzópár motoros differenciálása szavakban

◆ Mássalhangzópárak motoros differenciálása szavakban

Instrukció: Figyeld meg, mit mondtam, rakd ki a hívóképek alá a képeket, s mondd el te is!

◆ Mássalhangzópárak fonetikai helyzetének meghatározása szavakban

*Instrukció: - Figyeld meg, mit mondtam! Állapítsd meg, hogy minek a hangját hallod és hol!
Mondd el te is!*

Nehézségi fokozatok szerint:

- ◆ Szókezdő fonetikai helyzetben
- ◆ Szóközi fonetikai helyzetben
- ◆ Szóvégi fonetikai helyzetben

4. A cserélten ejtett hangzópár motoros differenciálása oppozíciós szavakban

◆ Mássalhangzópárak motoros differenciálása oppozíciós szavakban

Instrukció: Figyeld meg melyik két szót mondtam! Rakd ki a hívóképeket a szavak alá, s mondd el te is!

Pl: széf	séf	sem	szem
messze	mese	esik	eszik
húsz	hús	kés	kész

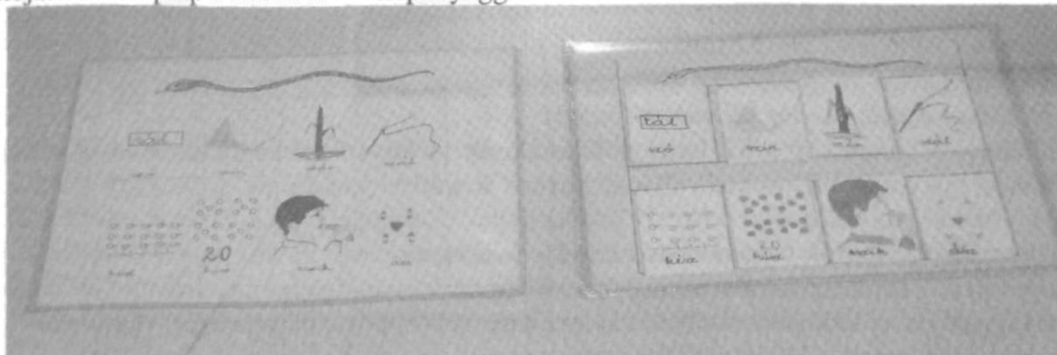
Mindig a megfelelő hívóképekre is rámutatunk! Valamennyi képmegnevezésnél mutatni kell a hívóképeket!

◆ Oppozíciós szópárok lottójátékkal:

Nehéz, de eredményes gyakorlási lehetőségeket kínálnak az oppozíciós szópárok feladatai. Szinte minden mássalhangzópárnak vannak ilyen szópárosai!

Most csak a leggyakoribb SZ - S lehetőségeivel foglalkozunk, de ezek analógiájára valamennyi hangpárral ugyanígy gyakoroljuk ezeket a fokozatokat!

Ehhez el kell készítenünk az aktuális hangzópár mindkét hangjára az oppozíciós szavak lottójátékát: alaplappal a rátehető kis képanyaggal!

SZ hangot tartalmazó lottóval (alaplap és kivágott képsor) kezdjük a begyakorlást, hívóképpel megsegítve:

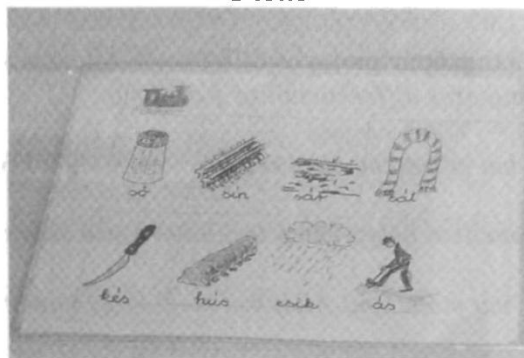
szó - szál - szétáll - eszik - mászik - messze - ősz - hús - kész - leves

Minden szóban megállapítjuk az SZ - hang fonetikai helyét!

S hangú lottó (alaplap és kivágott képsor) hívóképpel.

só - sál - sétál - esik - másik - mese - ős - hús - kés - leves

S lottó

Minden szóban megállapítjuk az S - hang fonetikai helyét! Végül megkeressük a párokat. Ezután jön a differenciálási feladat:

Instrukció: A vonat (S-hang) elzavarja a kígyóhangokat (SZ hang)! Csak a vonathangú képek maradnak láthatóak!

Rátesszük a fenti S-hangú képeket az SZ lottó képanyagára.

szó - szál - szétáll - eszik - mászik - messze - ősz - hús - kész - leves **nem látható**

só - sál - sétál - esik - másik - mese - ős - hús - kés - leves **látható**

S lottó

SZ lottó

A cselekvést, letakarást verbalizálják:

Elbújt a szó, most a só látható!

Elbújt a szál, most a sál látható! ...stb.

Valamennyi S hangú kép a SZ lottó táblájára kerül. A következő foglalkozáson játszhatjuk fordítva is, hogy még biztosabbá váljanak növendékeink!

◆ **Oppozíciós szópárok begyakorlására: SZ - S memory**

A következő foglalkozásokon nagyon eredményesen játszhatunk memoryt a fenti szóanyaggal! Ez az lottójáték rátehető kis lottóképeivel (oppozíciós képekkel) végezhető!

Természetesen ennek is különböző fokozatai vannak:

Most kezdődik az igazi logopédiai memory.

Két lefordított kép megfordítására van lehetőségük. Ha sikeresen rátalálnak elviszik a szópárokat!

Rátalálás után:

Változatok, ha nincs még R - hangjuk:

További fokozatban:

(Megnevezik, mondatba foglalják, lefordítják).

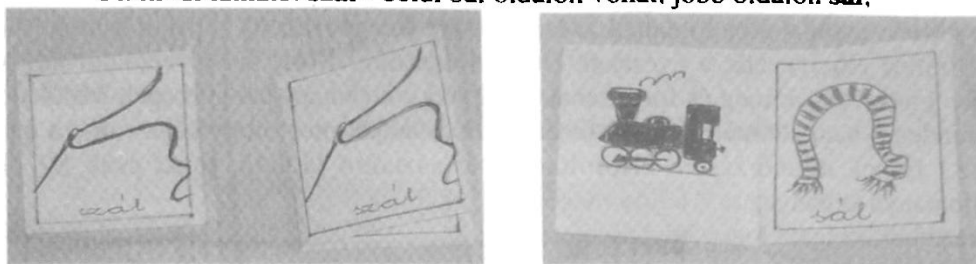
aki a legtöbb párt megtalálta.

◆ **Oppozíciós szópárok SZ - S lottójáték változataival:**

A SZ lottóképek kettéhajtott kisképek. Szétnyithatóak. Az összehajtott kis kép látható oldalán egy SZ (kígyó) hangú kép áll. Szétnyitott állapot esetén belül az S hívóképe = vonat, valamint a kívül látható SZ hangú szópárnak az S hangállományú oppozíciós képe van.

Pl. kívül látható: **szál** - belül bal oldalon vonat, jobb oldalon **sál**,

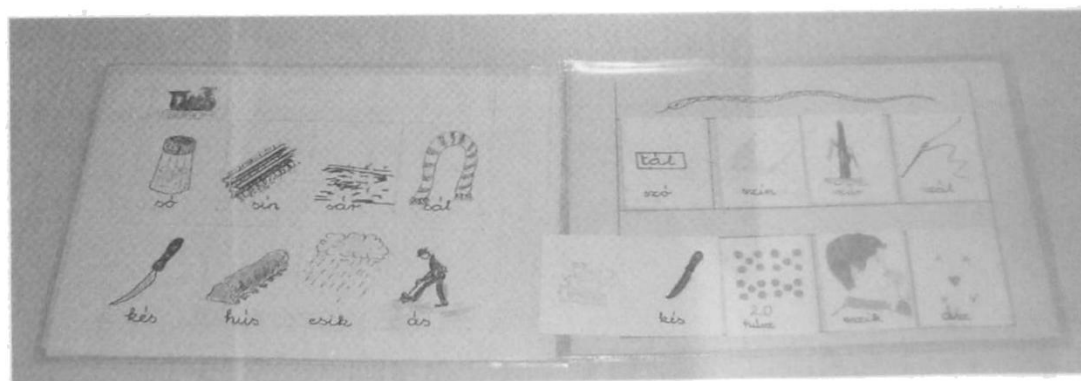
S lottóval tudatosítjuk az oppozíciós párokat.

Instrukció: Ma vendégségbe mennek az S (vonat) hangú lottó képeihez a SZ (kígyó) hangú képek. Aki kitalálja, hogy melyik látja vendégül, az ellenőrizheti! Ha kinyitod a kis lottóképet láthatod majd, hogy jó lett-e a megoldásod!

Kétszeres a megerősítés! Ott a hívókép és a kitalált szó képe is!

- A sétáll képe a sétál képét választotta.
- Szémyitottam, eltaláltam, bent valóban a vonat és a sétál látható!

Oppozíciós szópárok

5. A cserélten ejtett hangzópár motoros differenciálása szó szerkezetekben:

◆ Valamely hangzópár motoros differenciálása szó szerkezetekben

A szó szerkezetekben gyakorlásnál gyakoroltathatjuk a rész-egész viszonyfelismerését, az ok-okozati összefüggéseket, valamint egyre hosszabbodó lesz az automatizálandó szó szerkezet!

Instrukció: Figyeld meg, mi van a lap bal és jobb oldalán!

Kösd össze az összetartozó képeket. (tegyél egyforma jeleket)

Pl.: SZ – S hangzópárnál:

<i>sütemény</i>	<i>szeletelt sütemény</i>
<i>szemüveg</i>	<i>szemüveges kislány</i>
<i>főtt tojás</i>	<i>tojásszeletelővel szeletelt tojásszeletek</i>

Vagy:

Instrukció: Mondd el, kinek (minek) mi van a jobb oldalon!

Pl.: J-L hangzópárnál:

<i>majom</i>	<i>majom lába;</i>
<i>Jani</i>	<i>Jani labdája;</i>
<i>ibolya</i>	<i>ibolya levele...stb.</i>

6. A cserélten ejtett hangzópár motoros differenciálása analóg mondatokban

◆ Analóg mondatalkotásokkal motoros differenciálás

Példaként itt is az S-SZ lehetőségei szerepelnek. Ennek analógiáján valamennyi hangzópárral hasonlóan dolgozhatunk!

Igen fontos, hogy valós helyzetek is begyakorlásra kerüljenek. Valamennyien találkoztunk már olyan esetekkel, amikor utánmondásban, vagy akár az önálló képmegnevezésekben hibátlanul beszéltek növendékeink, de a spontán beszédükbe nem tudták áttenni a tanultakat! Az egykori paralálival ejtett hangzópárok egymás melletti megszólaltatásai sokszor nagyon hosszú és türelmes, fokozatosan nehezedő feladatot adnak még nekünk is és növendékeinknek is egyaránt!

Ismétlésként végigvehetjük az automatizálásnál eddig tanult szóanyagot, de most bővítjük egy új szereplővel, akinek megmutatjuk és elmondjuk, hogy mi van a füzetünkben!

(Pl.: Ha S = SZ paraláliája volt növendékünknek, akkor berajzolunk az S automatizálási feladatokhoz egy Szilvi, vagy egy Sziszi fejet, s analóg mondatokkal gyakoroltatjuk a nehéz artikulációs feladatot.)

Instrukció: Mutasd meg Szilvinek hol látható a súly, a suba, a sün, a süti, a süllő... stb.!

Mindig a megfelelő hívóképekre is rámutatunk! Valamennyi képmegnevezésnél el kell mondania a mondatformulát:

- *Megmutatom Szilvinek, hol van a súly.*
- *Megmutatom Szilvinek, hol van a suba.*
- *Megmutatom Szilvinek, hol van a sün. ...stb.*

A továbbiakban nehezíthetjük a soron következő S szóanyag szóvégi ismétléseit, de akár a szó eleji S ismétlő feladatokat is még több SZ hang megszólaltatásával.

- *Szilvi és Gusztó megnézte, hol látható a tubus, ...a mókus, ...a hús, ...stb. (ZT=SZ)*

◆ Jelzős szerkezetekkel motoros differenciálás:

Instrukció: Mutasd meg Szilvinek és Esztinek milyen szép a feladatodban a hús, ... a mókus, a tubus...

Valamennyi képmegnevezésnél el kell mondania a mondatformulát:

„Megmutatom Szilvinek és Esztinek milyen szép analógiákkal gyakorlunk:

(Ha eddig nem színezte a feladott szavakat, akkor most kérjük a színezést is.)

- Megmutatom Szilvinek és Esztinek is, hogy milyen szép mókus.

- Megmutatom Szilvinek és Esztinek is, hogy milyen szép a hús. ...stb.

Majd tovább bővül az S - SZ egy mondaton belüli megszólaltatásainak mennyisége.

Instrukció: Meséld el Szilvinek, Annusnak és Sziszinek, hogy mit néztél meg a füzetedben!

Valamennyi képmegnevezésnél el kell mondania a hosszabbodott mondatformulát:

- Elmesélem Szilvinek, Annusnak és Sziszinek, hogy megnéztem (zöngétlenedik!) a lapon a szép hűsölő állatokat!

- Elmesélem Szilvinek, Annusnak és Sziszinek, hogy megnéztem (zöngétlenedik!) a lapon a szép tubusokat. ...stb.

Nem csak rámutatunk a megfelelő hívóképekre, hanem meg is számoljuk, hogy hány kígyó - és hány vonat - hangot mondtunk!

Miután végigvettük a füzetben az eddig gyakorolt, valamennyi fonetikai helyzetben lévő S - szógyakorlatunkat, ezután térünk rá az egy szóban való gyakorlásra.

7. A cserélten ejtett hangzópár motoros differenciálása oppozíciós mondatokban

◆ Motoros differenciálás oppozíciós mondatokban

Instrukció: Figyeld meg, melyik képet mondtam, mutasd meg! Rakd ki a hívóképeket a mondatok alá, s mondd el te is!

Pl.: A só a konyhaasztalon áll.

Pisti levesz egy műanyagtálat.

Itt a mutató szétáll.

Emese a jégen eszik.

Kasza van a képen.

A szó nyomban elszáll.

A tálból leves illata száll.

Itt a mutató sétál.

Emese a jégen esik.

Kassa van a képen.

◆ Oppozíciós szópárokból mondatalkotás:

Hívóképek és képsorok alapján a szópárokból mondatokat varázsolunk utánmondással.

Instrukció: Tedd ki a hívóképeket az elhangzás sorrendjében. Jegyezd meg, mit hallottál, majd ismételd meg!

Pl. Anyuka elővesz egy sálat, és egy hosszú szálat leszakít.

Most egy kés kell a fiókból és kész!

A másik nem mászik, hanem itt áll!)

8. A cserélten ejtett hangzópár motoros differenciálása egy mondaton belül

◆ Motoros differenciálás és alkalmazás egy mondaton belül

Instrukció: Figyeld meg, mutasd meg, hogy mit mondtam! Rakd ki a hívóképeket a mondatok alá, s mondd el te is!

◆ Hangzópárok motoros differenciálása és alkalmazása egy mondaton belül

Instrukció: Figyeld meg, mutasd meg, hogy mit mondtam!

Rakd ki a hívóképeket az elhangzás sorrendjében, s mondd el te

(Ok-okozati összefüggés keresése)

Pl. A hosszú sínen fut a villamos.

Ágnes szánkón ül.

Sokan ülnek a buszon.

A villamos színe

Télen havas lesz a táj

Pisti a felszállásnál tolakszik ...stb.

9. A cserélten ejtett hangzó pár motoros differenciálása egy szón belül mondatokban

♦ Motoros differenciálás egy szón és egy mondaton belül

Változatlanul S - SZ helyzetekre utalunk!

Két azonos, (majd később eltérő) színtelen és színes képsorral dolgozunk! Itt már tudatosan gyakoroltatjuk a bal és jobb megnevezést is!

Instrukció: Mondd el, milyen a bal oldalon, és milyen a jobb oldalon látható képek színe!

A képeket két oszlopban tesszük ki az asztalra. Bal oldalon a színtelenek, jobb oldalon a színes képpárok vannak.

- Bal oldalon áll a színtelen hús, jobb oldalon áll a színes hús.

- Bal oldalon áll a színtelen tojás, jobb oldalon áll a színes tojás. ...

Tovább nehezítve:

♦ Motoros differenciálás egy mondaton belül, jelzős szerkezetekkel:

Instrukció: Mondd el, milyen és milyen színű baloldalon és a jobb oldalon látható képsor!

A képeket két oszlopban tesszük ki az asztalra. Bal oldalon a színtelenek vannak.

Bal oldalon áll egy színtelen szemüveges kislány, jobb oldalon áll egy színes szemüveges kislány.

Tovább nehezítve:

Azt is megszámolhatjuk, hogy melyik oszlopban van több keresett hang!

- Bal oldalon siet a színtelen szakállas, bányáslámpás kis Szendi és Szundi. (törpe)

Jobb oldalon is siet a szakállas, színes bányáslámpás kis színes Szendi és színes Szundi.stb.

A továbbiakban is keressük azokat a jelzős szerkezeteket, amelyekkel jól begyakoroltathatjuk a két (SZ - S) hangzót!

Pl.: A sziklás mellett sokat fúj a szél!

Sok szálkás és uszonyos fogast halászott a halász!

Szívélyes és szép színes meghívót küldött Ágnesnek Szilvi. stb.

Mindig türelmesen végigvesszük, hogy melyik hívóképre kell rámutatnunk (korongot rátennünk), majd mindig számlálással ellenőrizzük, hogy jól hallották-e, valamint jól mondták-e!

10. A cserélten ejtett hangzó pár motoros differenciálása történetben

♦ Motoros differenciálás történetben

Mindenki által ismert a "Gyuszi sétálni ment a domboldalon" történet. Ennek analógiájára számtalan változat készíthető.

A szereplők megválasztásában is lehetünk már tudatosan motoros differenciálásra törekvők, amikor az egyik szereplőnk László, aki szemüveges kisfiú, a másik szereplőnk Szilvi, a szalagos kislány.

Változatos témakörök: étkezés, séta, kirándulás, időjárás, öltözködés, születésnap feldolgozásaival kifogyhatatlan gyakorlóanyagokat állíthatunk össze a növendékeink életkorának, értelmi szintjének figyelembevételével.

Mindig arra törekedjünk, hogy ne legyünk túlságosan szigorúak.

Ha az önálló megnyilatkozásokban, a történet elmondásokban "spontán" mondatalkotásokat kapunk, már a következő szakaszban járunk!

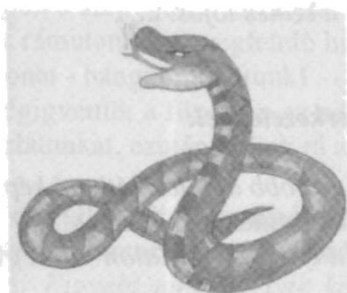
Eszközök:

tárgyképek
beszédhang-hívóképek
hangkereső házikó
logopédiai lottójátékok
logopédiai memoryk
hangzópárok differenciálására alaplapon
hívóképekkel
feladatlapok
„Cserebere kiadványok”

Iskoláskortól:

betűkeresők
betűkártyák
betűrejtvények
szótag-szódominók
betűegyeztetők
hangzópárok differenciálására alaplapon
betűkkel
feladatlapok
logopédiai gyakorló szövegek

SZ motoros differenciálási lehetőségei

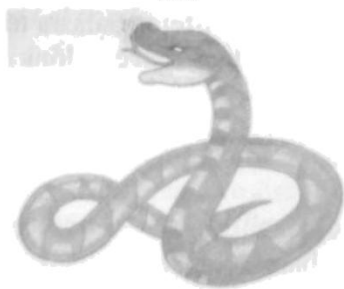
SZ

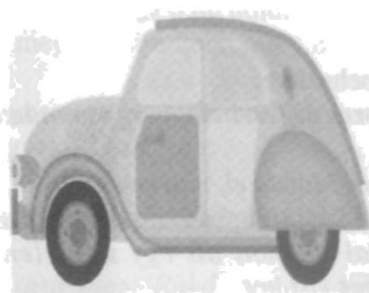
SZ

SZ

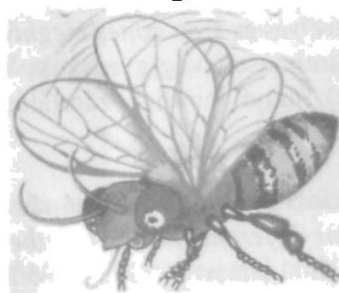
SZ

T

S

Z

C

10 A MÁSSALHANGZÓK FELOSZTÁSA

Zárhangok

A zárhangok képzésében három szakaszt különböztetünk meg:

- a zár keletkezését,
- a zár időtartamát,
- a zár felpattanását.

1. Orális, vagy felpattanó zárhangoknál a lágy szájpad elzárja a levegő útját az orrüreg felé. Amennyiben a hangszalagok a zár ideje alatt zárnak, akkor zöngé keletkezik (B-D-G). ha a hangszalagok fúvó állásban állnak, akkor zöngétlen zárhangok (P-T-K) keletkeznek.

2. Orrhangú, vagy folyamatos zárhangoknál a szájüregben keletkezett zár elzárja a levegő útját, de az orrüreg felé szabadon távozik a levegő. A hangot a zár időtartama alatt hangoztatjuk a zár felpattintása nélkül. (M – N – NY)

Réshangok

E hangok képzésekor az orrüreget mindig elzárja a lágy szájpad.

- Közép réshangok** esetén a kiáramló levegő szűk résen (a nyelv közepén) halad, melynek következtében sűrűlő zörej keletkezik.

A sűrűlő zörej folyamatosan hallható, ez adja a réshangok jellegzetes hangszínét, mely a levegő megindulásától hallható. (F – V; SZ – Z; S – ZS)

- Kétrésű, vagy oldalréshang** A nyelvhegy közepén zárt, kétoldalt rést alkot.

A kiáramló levegő útja csak a nyelv mindkét oldalszélén keletkező résen biztosított. (L)

Zárkezdésű (zár-rés) hangok

Képzésük összetett. Zár keletkezik a toldalékcso valamely területén, majd ez a zár réssé tágul. A rés kisebb, mint a réshangoknál. A hang a zárbontás pillanatában válik hallhatóvá. E hangok képzésekor is az orrüreget mindig elzárja a lágy szájpad.

A zár-réshangok, vagy afrikáták, másképpen egybecsiszolódt hangok: (C – CS; TY – GY)

Pergőhang

A lágy szájpad zár az orrüreg felé. A nyelvhegy a felső fogínyi területen rést és tökéletlen zárt alkot.

A kiáramló levegő útját gyors egymásutánban megszakítja a nyelvheggyel képzett tökéletlen zár és a zár felpattanása. (R) Így az ott áthaladó levegő a nyelv rést alkotó részét folyamatos rezgésbe hozza.

11 A P HANG (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)

AZ EGYES HANGZÓK FEJLESZTÉSE AZ AJKAK ÉS NYELVMŰKÖDÉSE SZERINTI CSOPORTOSÍTÁSBAN.

P: két ajakkal képzett, zöngétlen felpattanó zárhang.

Képzésmód: Az ajakzár feszes, melyet a kiáramló levegő szakít fel, a fogak és a nyelv nem végeznek munkát, passzívak. A lágy száypad aktív mozgását sajnos nem tudjuk mással szemléltetni, csak azzal, hogy a levegőadás az orrűreg felé zárt. A hangszalagok fúvó állásban vannak. A légáram hatása erőteljes, határozottan kivehető, a kiáramló levegő meleg.

E hanghiba nagyon ritkán fordul elő.

A zárhangok hibáit leggyakrabban az általános pöszeségnél és a rinofóniánál (ajak-és száypadhasadéknál) tapasztaljuk.

Az orrhangzós terápia külön területe a logopédiának, melynek elég gazdag szakirodalma van. Akinek rinofóniás (hasadékos) növendékei vannak, okvetlen szerezz be a célzott orrhangzós terápiát!

A hibák oka lehet szervi, azaz **organikus**, vagy **működéses, funkcionális** eredetű.

Organikus: amikor a **perifériás** vagy **centrális eltérések**, nyílt orrhangzóságnál a **száypadlás és ajkak anatómiai eltérései, anomáliái** okozzák a P hangzó hibáit.

Nagy részben függ a tiszta hallástól ezeknek a hangzóknak a pontos képzése, ezért a legcsekélyebb **hallássérülés** is már organikus eredetű torzítást eredményez.

Nem csak a hallássérülés, hanem a különféle **beszédpercepció zavarok**, eltérések is P hibákhoz vezetnek.

Funkcionális: Gyakran a **beszédszervi mozgások ügyetlensége** és a **hibás automatizmus** együttesen szerepelnek a kiváltó okok között.

Helytelen képzés:

Kihagyás: *értelmi fogyatékossgal társult, megkésett beszédfejlődés vagy súlyos diszfázia esetén*

Torz képzés: P zárlat nélkül
vagy ajakbénulás, vagy petyhüdt izomzat következménye

Felcserélt képzés: P = F
P = B
P = M
P = T

Hívóképe: a pipa.

Előkészítő mozgásos gyakorlatok:

- ◆ laza állajtések
- ◆ laza ajakzár
- ◆ feszes ajakzár

Előkészítő hallásfejlesztések:

- ◆ finomabb zörejek megkülönböztetései
- ◆ egyre halkabb zörejek felismerése
- ◆ zörejek hangsorának felidézése

♦ hang hívóképekhez kötése,

valamennyi paraláliával ejtett hangzót külön differenciálunk

P = B P = F P = M P = T P = H

izoláltan ejtett fonéma párok

vokálisokhoz kötötten

▪ valamennyi fonetikai helyzetekben

szavakban felismerés

▪ valamennyi fonetikai helyzetekben

oppozíciós szópárokban

▪ valamennyi fonetikai helyzetben:

P = B

Pál - bál

lop - lob

apa - abba

P = T

Pál - tál

epe - ette

ép - ét

P = F

pót - Fót

pipi - Fifi

pálya - fája

P = M

papa - mama

topp - Tom

lop - lom

P = H (ritka)

Pál - hál

apa - aha

épen - éhen

P hang kialakításának előkészítő artikulációs gyakorlatai:

♦ A folyamatos és szaggatott fúvások mellett tudatos levegőirányításra van szükség!

♦ A pipapöfékelés érzékelteti a felpattanó ajakzárlatot.

♦ Folyamatos ajaknyitás - zárás,

♦ Ajkak között pálcika, szívószál, spatula tartása az ajakzár feszességének ellenőrzésére.

♦ Fúvógyakorlatok:

Különösen sok és változatos fúvógyakorlatot kell végezni az előkészítő gyakorlatok idején, hogy a levegőirányítás szájtéri legyen! Mindig ellenőrizni kell, hogy a levegő a szájon, és ne az orron távozzon! Tükör előtt nagyon jól ellenőrizhető, hogy a felfújt lufi (arcfelfúvás utáni levegőtartás) leereszt-e, vagy milyen lassan ereszti ki a levegőt! (Ha kis tükröt az orr elé helyezünk, akkor az elhomályosodik az orron szökő levegőtől!)

Különböző átmérőjű szívószálakkal szívunk, fújunk, szappanbuborékokat fújunk, zabpelyhet szedegetünk fel az asztalról szívószállal, ekkor is megszámláljuk, hogy hány ujjunk nyílik ki addig, amíg nem esik le a zabpehely, vagy a papírcsík a magasra emelt, megszívott szívószálról. stb.

Játékosan összeszorítjuk és nyitjuk az orrnyílásokat, s közben lobogtatjuk a lángot, pöccentjük a papírt, az asztalszélre állított pici állatokat, a kis műanyag-jelzőtáblákat elfújjuk, feldöntjük; vattacsomóval gólt pattintunk kapuba. ...stb.

P hang fejlesztése

Eszközei:

P hívóképe

szívószál, lyukas cső (különböző méretekben)

iskoláskorban

P betűképe

Módszere:

indirekt hangfejlesztés

direkt hangfejlesztés

1. Indirekt hangfejlesztés:

A **hangutánzó gyakorlatok** egyben az indirekt hangfejlesztések:

A barátunkká szelídített szívószál később a pipa szerepét veszi át: beszívjuk a szívószálon a levegőt

- ◆ (megszívjuk a pipát), óvatosan kivesszük a szívószálat, miközben a levegőt az ajakzár tartja, majd

pöff - pöff P – P - kifújuk.

- ◆ kipöffen a gőz a fedő alól:

PÖ	PÖ	PÖ	PÖ
P	P	P	P

2. Direkt hangfejlesztés:

Két ajak erőteljes pattintása

A levegővel telt szájüreget két oldalról ütögetjük mutatóujjal

- ◆ P hang kialakítása, tudatosítása:

Fokozatosan letelessük a segédeszközként használt szívószálat, egyre kevesebb időt adunk az arcelfűvásra, majd csupán az utánzásra koncentrálna, kipöfékeljük a P hangzót. Természetesen a kialakított P hangot tudatosítjuk, ellenőrizzuk a részmozzanatokat!

Köbányai gyakorlatunkban sikeresen bevált a hangfejlesztés menetének megismertetése.

Következik az egymásra épült képzőmozzanatok tudatos számbavétele. Ezt a folyamatkövetést, már a nagycsoportos óvodásoknál elkezdjük. Végigkísérjük a tüdőből kiáramló levegő útját. Pontosan meghatározzuk és érzékeltetjük a hangszalagok állását. (Morog-e a hang, rezeg-e a torkunkra helyezett kezünk, avagy nem?) A lágy szájpad helyzetét is megemlíttjük, majd konkretizáljuk, hogy a nyelv melyik része, hol helyezkedik el, hol képez akadályt a kiáramló levegő útjában! Valamennyi hangzónál tudatosítjuk még a fogak és ajkak helyzetét, valamint érzékeltetjük a kiáramló levegő nyomatókának érzetét is!

Megtanítjuk a hangképzési mozzanatok!

Bedáramló levegő után, (a zárlat alatt nincs levegő kiáramlás, a kistükör nem homályosodik el,) a két ajak elzárja a levegő útját, a gége csendes, majd a felpattanó ajkak nagy nyomatókái meleg levegőt pattintanak: P. Csak az ajkak végeznek munkát.

A P hanggal kapcsolatos terápiás tapasztalataink igen kedvezőek. A hang látási képe (ajakzár), valamint a jól érzékelhető erős légárami hatás rendkívül szemléletessé és érzékletessé teszik a helyes P képzést! Az előkészítő gyakorlatok során tudatosítani kell a P hang helyes ejtéséhez szükséges izommozgás érzetét. (A két ajak egymásra feszülése, szájjugi súlyponttal.)

A jó, körültekintő előkészítés után már az első hangfejlesztési órán eredményesek lehetünk.

(Házi feladatként 1 nagy és 9 kis pipa, amelyek közül csak a nagy füstöl. A nagy pipát már megtanítottuk a pöfékelésre, a többinek otthon kell megrajzolni a füstjét, minden kis pipa négyet pöfékeljen!)

Rögzítés:

A rögzítés folyamán a fonetikai szabályok figyelembevételével történik a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása.

Eszközei:

hívóképek,

iskoláskortól: betűkártyák

szótáblák

szótagkártyák

Módszere

utánmondás

Rögzítésnél feladatunk, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabilan vált fonemát módszeresen kapcsoljuk a magánhangzókhoz. A legkönnyebben ejthető formaktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig

vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk. Természetesen azt figyeljük, hogy hol és milyen ajakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a kapcsolandó magánhangzók sorrendjét. A helyes kapcsolási sorrendet a *képzésmozzanatok rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei* szabják meg.

A magánhangzókkal: u - ü - i - o - ő - é - e - a - á menetben,

vagy a magánhangzók képzése szerinti menetben:

á - a - e - o - ő - é - ú - ü - rögzítjük a kialakított P hangzót

hangkapcsolat elején

pá, pa, pe, po, pő, pé, pu, pü, pi

hangkapcsolat végén*

áp, ap, ep, op, öp, ép, up, üp, ip,

vokálisok között

áppá, appa, eppe, oppo, öppő, éppé, uppu, üppü, ippi,

* Kapcsolási nehézséget mutató gyermekeknél hosszabb ideig rögzítünk. Ebben az esetben célszerűbb megváltoztatni a rögzítési sorrendet:

hangkapcsolat végén :

up, üp, ip, op, öp, ép, ep, ap, áp

vokálisok között szünet beiktatásával:

up-u, üp-ü, ip-i, op-o, öp-ö, ép-é, ep-e, ap-a, áp-á

vokálisok között, szünet nélkül:

upu, üpü, ipi, opo, öpö, épé, epe, apa, ápá

hangkapcsolat elején:

pu, pü, pi, po, pő, pé, pe, pa, pá

Célszerű, ha ciklikus gyakorlatokkal is megszilárdítjuk a hangkapcsolatokat!

Különbéle gyerekdalokat, mondókákat ritmusosan mondogatunk (éneklünk) azonos magánhangzó kapcsolatokkal, majd aciklusos sorokkal is próbálkozhatunk.

Automatizálás:

Az automatizálás a rögzítési sorrend szerint, a hagyományos menetben halad a szógyakorlatoktól a mondatgyakorlatokon át a folyamatos beszédig.

A rögzítési menettel azonosan: szó elején-szóban* (együtt szerepelnek), szóvégeken, majd rövid mondatokban, de csak olyan hanganyaggal, amely hibátlan! A P automatizálása azért okoz nehézséget, mert kevés olyan szóanyag áll rendelkezésünkre, amelyet helyesen képzett hangokból tudunk összeállítani. Alig akad olyan szóanyag, amelyben csak az adott fonetikai helyen szerepel a P hang.

puma, póni, pólya, pálya,

*pumpa, pipi, pipa, pompon, Pepi, papa, papi, pápa,

nápolyi, mappa,

hupp, hipp-hopp, nipp, nép,

*pép, pap, púp

Ennél a legelsőként kialakítandó hangnál szinte alig tudunk mondatokat gyakorolni, bátran vállaljuk ezért ezeket a tömondatszintű gyakorlatokat.

Eszközei:

tárgyképek

eseményképek

versek, mondókák, történetek

feladatlapok

iskoláskortól: betűkártyák

szókártyák

mondatok, történetek

feladatlapok, olvasólapok

Módszere:

- **utánmondások** adott fonetikai helyzetben: **utánmondás, olvasás**
 - szó elején
 - szó végén
 - szó belsejében
- **képmegnevezések** (segítségekkel és önállóan)
- **irányított és önálló mondatalkotások**
- **önálló szövegmondás: vers, történet.**
- **spontán beszédben történő gyakorlás**

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások valamint a motoros differenciálások zárják a terápiát.

P GYAKORLÓANYAGOK

Tisztán artikulálható rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: M - J - T - N - P.

A pipa a papáé. A papa pipája új. A papa pipája tömött. Nem a mamáé a pipa. Papáé a pipa.
Apáé a póni. A póni toppantott. Top-top itt a póni. Panni papájáé a toppantó póni.
Mamáé a mappa. Mama mappája nem új. Nem Petié a mappa. A mappa a mamáé.
Pannié a pompon. Nem Pannié a pánt. Mimié a pánt. A pompon új, a pánt nem új.
Petié a pumpa. Pepitóé a pipi. A pumpa tip-top. A tip-top pumpa nem új. Pepitó pipije új.
A pumpa pattan. Peti pumpája pattan.

Tisztán artikulálható rövid mondatok: (több hangzóval)

Szűrt hangállomány: M - J - T (dt=T) - N - L - P.

Pepi áll, a papa ül. Panni mellé lép apa. Pepi papája a napon pipál. Mamánál láttam a mappát.
Lapon lámpa, lampion, papa pipál a napon. A templom előtt áll a pap. Panni paplan alatt
aludt. A pamut a mamáé, a pipa a papáé, a paplan Pannáé, a puli apáé. A póniló Pepi mellett
áll. A pipi tolla pihe - puha. Panni leejtette a pamut pompont.

Bővülő szerkezetek:

Szűrt hangállomány: M - J - T (dt=T) - N - L - P.

Papa pipál.

Peti papa pipál.

Peti papa pipál a napon.

Peti papa pipál a napon a póni mellett.

Peti papa pipál a napon a póni mellett a lámpa alatt.

Peti papa pipál a napon a póni mellett a lámpa alatt a templomnál.

Peti papa pipál a napon a póni mellett a lámpa alatt a templomnál, naponta.

12 A B HANG (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)

B: Két ajakkal képzett zöngés felpattanó zárhang.

Képzésmód: A laza ajakzár felpattintását zöngés levegő végzi, a fogak és a nyelv nem végeznek munkát, passzívak. A lágy szájpad zárja az orrüreg felé vezető utat, a hangszalagok zöngéállásban vannak. A felpattanó levegő meleg, határozottan érzékelhető.

A B hangzó hibája igen makacs, lassan javítható hanghiba. Sok előkészítést, főleg fokozatosan nehezedő hallási figyelemfejlesztő és zöngéérzékelési gyakorlatokat igényel.

Általában a súlyos *általános-, vagy centrális pöszeség* velejárója.

A hibák oka lehet szervi, azaz **organikus**, vagy **működéses, funkcionális** eredetű.

Organikus: amikor a **perifériás** vagy **centrális eltérések**, nyílt orrhangzóságnál a **szájpadlás és ajkak anatómiai eltérései, anomáliái** okozzák a B hangzó hibáit.

Nagy részben függ a tiszta hallástól ezeknek a hangzóknak a pontos képzése, ezért a legcsekélyebb **hallássérülés** is már organikus eredetű torzítást eredményez.

Nem csak a hallássérülés, hanem a különféle **beszédpercepciók zavarok**, eltérések is B hibákhoz vezetnek.

Funkcionális: Gyakran a **beszédszervi mozgások ügyetlensége és a hibás automatizmus** együttesen szerepelnek a kiváltó okok között.

Helytelen képzés:

Felcserélt képzés: B = P

B = V

ritkábban: B = M

Torz képzés: B zárlat nélkül

vagy ajakbénulás, vagy petyhüdt izomzat következménye

Hívóképe: a harang.

A harangozás keltette zöngés bűgáshoz társítjuk.

Máshol a boci képe a hívókép, ahol a BÚ – boci köszönés a társítás alapja.

Előkészítő mozgásos gyakorlatok:

◆ laza állejtések

◆ laza ajakzár

Előkészítő hallásfejlesztések:

◆ zöngéérzékelések

◆ finomabb zörejek megkülönböztetései

◆ egyre halkabb zörejek felismerése

◆ zörejek hangsorának felidézése

◆ hang hívóképekhez kötése, valamennyi paraláliával ejtett hangzót külön tudatosítunk

◆ Valamennyi felcserélt képzésű hang és hívóképének egyeztetése

B = P B = M B = V

○ izoláltan ejtett fonéma párokban

○ vokálisokhoz kötötten

▪ valamennyi fonetikai helyzetekben

○ szavakban felismerés

▪ valamennyi fonetikai helyzetekben

○ oppozíciós szópárokbán

- valamennyi fonetikai helyzetben:

B = P

bál - Pál
abba - apa
lob - lop

B = M

több - töm
baba - mama
láb - lám

B = V

bolt - volt
bál - váll
baj - vaj

B hang fejlesztése (kialakításához vezető gyakorlatok)

Az indirekt hangfejlesztésnél a *harangot megütő harangnyelv által életre keltett MB* kapcsolatból indítjuk a zöngékepzést, melyet dús rezonanciával folyamattá alakítunk. Játékosan eljátszogatunk a különböző nagyságú és különböző távolságú harangok harangzúgásával, melyek egyben ritmusgyakorlatokat is jelentenek.

Eszközei:

B hívóképe

zöngéérzékelést biztosító felfújtt léggömb,

vibráció érzékelését demonstráló hangszerek

iskoláskorban

B betűképe

Módszere:

indirekt hangfejlesztés

direkt hangfejlesztés

1. Indirekt hangfejlesztés:

Hangutánzó gyakorlatok egyben az indirekt hangfejlesztések:

- ◆ Harangzúgás változatai

A nagy harang lassú, közvetlen közelünkben látható ringását is utánózhathatjuk:

bammmbammmbammmbamm... lassú tempójú, melyet nem szakítunk meg.

A közepes harang távolabb, gyorsabb tempójú, mely két hangot ad:

bimmbamm-bimmbamm-bimmbamm... már próbálkozunk a szaggatással

A kis harang, csengő magasabb hangját és gyors mozgását is próbálgatjuk:

bimbim-bimbim-bimbim-bimbim... folyamatot és szaggatást gyakorlunk

Két harangot is utánózhathatunk, ahol a lassú és gyors váltakozik:

bimmmbamm-bimbam-bimmmbamm-bimbam...szaggatjuk a folyamatot

Természetesen minden harangozást többször ismételünk, ahol az ismétlések adják a folyamatban a szaggatást.

További lehetőségeket is kipróbálunk, hogy a zöngékepzést megteremtsük. Minden olyan helyzetet utánóztatunk, ahol a zöngét vagy a fojtott zöngét segítségül hívhatjuk.

- ◆ Segítheti az indirekt hangfejlesztést a folyamatos kalapálás, különböző nagyságú kalapácsokkal:

bummm-bummm-bummm....

bumm-bumm-bumm-bumm...

bumbumbumbumbum...

Ezekben a gyakorlatokban a csökkenő M tartása, majd adott jelre történő megszakítása informál bennünket arról, hogy megszakítások után, tehát kezdő helyzetben van-e már zöngé!

- ◆ Rohanó életünk autó összeesattanása utánzásti lehetőségekkel és indirekt hangfejlesztéssel szolgálnak:

bummm-bummm-bummm....

bumm-bumm-bumm-bumm...

bumbumbumbumbum...

- ◆ A morgós kutyus hirtelen apró vakkantásai már kiiktatják az M segédhang zöngéképzési segítségét, de itt is olyan hanghatásokkal dolgozunk, melyek az indirekt hangfejlesztést segítik, s a gyermeki élettől nem idegenek, így könnyen utánozhatóak!

Itt is van tehát segédhang, de ez már szájtéri, a szűk és zárt ajakállású magánhangzó: U.

Morog a kutyus, mert közelít a cica, s rávakkant:

UUUUB - UU'UUB - UUUUB

uuub uuub uuub uuub

- ◆ Az ébredő kutyus vakkantásánál, már vezető a B zöngéje:

uBB uBB uBB

- ◆ Majd a dühös vakkantást próbálgatjuk, amikor a végek erősödnek:

uB uB uB

- ◆ Van még egy lehetőségünk a B zöngésítésére, hogy felnagyítsuk a zöngét egy felfújó léggömb segítségével. Ez már közelebb van a direkt hangfejlesztéshez, de még indirekt mozzanatok is tartalmaz.

Felváltva mondjuk az MB- UB B- sorozatokat a léggömbre, melyeket két tenyérbe fogott, fülre tapasztott "erősítőn" hallgat növendékünk. (Tehát nemcsak hallja, hanem taktilisan érzékeli is a zöngét, a vibrációt!) Majd mi hallgatjuk meg, mit küld át növendékünk nekünk, míg létre nem jön a hön óhajtott zöngé!

- ◆ Játshatunk indiánost, amikor zárt szájon gyors ajakütögetést végzünk, ujjakkal, tenyérrel, mindaddig, míg gyors egymásutánban ki nem alakul a zöngé.

Kiindulásnak itt is a fenti U – kapcsolathoz tapadó BBB zöngéje a legkönnyebben elérhető:

UB B-B-B

UB B-B-B-B-B

- ◆ Lehetünk autóvezetők is, ahol a lazán összezárt ajkunkra érkezik meg a motorbúgása, melyeket gyorsan pergó, váltogatott ujjainkkal keltünk.

Ez a kezdetleges, mechanikusan létrehozott, bilabiális pergetés első fázisa.

- ◆ Máskor a mérges mackó brummogása vezet el a B-ig.

brummm brummm brumbrumbrum...

- ◆ Néha a kisbékák brekegésének képzettársításához is folyamodhatunk.

brekebreke brekebreke brekebreke...

...sorozatok

E három utolsó gyakorlatot eredményesen használhatjuk az R-előkészítő gyakorlatok indításánál is!

Sohase keseredjünk el, ha nem érjük el a kívánt eredményt! De ne is ragaszkodjunk görcsösen a hangfejlesztési tervünk előírt sorrendjéhez. Térjünk át egy másik kialakítandó hangra, s a zönggyakorlatokat iktassuk be minden foglalkozásunk előkészítő szakaszába!

(Gyakran előfordult már velem, hogy az S kialakítása és automatizálása után megpróbáltam a ZS hangfejlesztését, melynél eredményesen "beugrott" a zöngé! Majd a ZS automatizálása után tértem vissza a B fejlesztésére, ekkor már szintén gyorsan és zökkenőmentesen haladhattam, s így kölcsönösen sikeresek voltunk, nem csak a növendékem, hanem én is! Mindig vigyázzunk arra, hogy ne okozzunk kudarc-helyzeteket egymásnak!)

2. Direkt hangfejlesztés:

Két ajak erőteljes pattintása

Folyamatos U ejtését ajakzárral szakítjuk

ububububu...

Következik az egymásra épült képzőmozzanatok tudatos számbavétele. Ezt a folyamatkövetést, már a nagycsoportos óvodásoknál elkezdjük. Végigkísérjük a tüdőből kiáramló levegő útját. Pontosan meghatározzuk és érzékeltetjük a hangszalagok állását. (Morog-e a hang, rezege-e a torkunkra helyezett kezünk, avagy nem?) A lágy szájpad helyzetét is megemlítjük, majd konkretizáljuk, hogy a nyelv melyik része, hol helyezkedik el, hol képez akadályt a kiáramló levegő útjában! Valamennyi hangzónál tudatosítjuk még a fogak és ajkak helyzetét, valamint érzékeltetjük a kiáramló levegő nyomtatékának érzetét is!

Megtanítjuk a hangképzési mozzanatokat!

Beáramló levegő után, (ha orrhangzós terápiában dolgozunk: a zárlat alatt nincs levegő kiáramlás, a kistükör nem homályosodik el,) a két ajak elzárja a levegő útját, a gége "morog", majd a felpattanó ajkak alig érzékelhető, kissé meleg levegőt pattintanak: B- B- B- B- B- B. Csak az ajkak és a hangszalagok végeznek munkát.

(Házi feladatként 1 nagy és 9 kis harang, amelyek közül csak a nagy harangnak van kötele. A nagy harangot már meg-megkongattuk, a többinek otthon kell megrajzolni a kötelét, [vagy a nyelvét, vagy színezní,] ha egymás után minden haragnál legalább négyszer megszólal a bűgőhang! Csak akkor adhatjuk házi feladatnak, ha a foglalkozásainkon már több alkalommal biztosan létrejött a zöngé! Ezzel se siessünk, hiszen mi alakítjuk a hangokat, ebben a szűlő nem adhat segítséget!)

Rögzítés:

A rögzítés folyamán a fonetikai szabályok figyelembevételével történik a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása.

Eszközei:

hívóképek

iskoláskortól: betűkártyák

rögzítőtáblák

szótagkártyák

Módszere:

utánmondás

utánmondás és olvasás

Rögzítésnél feladatunk, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabilá váló fonémát módszeresen kapcsoljuk a magánhangzókhoz. A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk. Természetesen azt figyeljük, hogy hol és milyen ajkakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a kapcsolandó magánhangzók sorrendjét. A helyes kapcsolási sorrendet a képzőmozzanatok rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei szabják meg.

A magánhangzókkal: i - ü - ú - o - ö - é - e - a - á menetben,

vagy a magánhangzók képzése szerinti menetben: á - a - e - o - ö - é - ú - ü - - rögzítünk.

Négy fokozat kell, mert MB kapcsolatból indítunk.

imbi – ümbü – umbu

ombo – ömbö – émbé

embe – amba – ámbá

vagy **ámbá – amba – embe**

ombo – ömbö – émbé

umbu – ümbü – imbi

(Itt megpróbálkozhatunk MB kapcsolatot tartalmazó szavak automatizálásával is!

Majd, ha ezekben a szógyakorlatokban már stabil a zöngé, akkor térünk rá a segédhang nélküli rögzítési menetre!)

vokálisok között:

ibi, übü, ubu, obo, öbö, ébé, ebe, aba, ábá

vagy:ábá aba, ebe,

öbö, ébé, ubu, übü, ibi

hangkapcsolat elején:

hi, hü, bu, bo, bö, bé, be, ba, bá

bá, ba, be, bo, bö, be, bu, bü, bi

hangkapcsolat végén:

ib, üb, ub, ob, öb, éb, eb, ab, áb,

áb, ab, eb, ob, öb, éb, ub, üb, ib

Automatizálás:

Szintén négy lépcsős az automatizálás, MB kapcsolatú szavakkal kezdünk. Majd, ha stabil a zöngé, akkor térünk rá a segédhang nélküli megszólaltatásra. Ezt követik a szókezdő helyzetek, végül a szövegek kerülnek begyakorlásra. Itt is ügyelünk a fokozatosságra.

Eszközei:

<i>tárgyképek</i>	<i>iskoláskortól, betűkártvák</i>
<i>cseményképek</i>	<i>szókértvák</i>
<i>versek, mondókák, történetek</i>	<i>mondatok, történetek</i>
<i>feladatlapok</i>	<i>feladatlapok, olvasólapok</i>

Módszere:

utánmondások adott fonetikai helyzetben: utánmondás, olvasás

mb kapcsolatú szavak

szó belsejében

szó elején

szó végén

- képmegnevezések (segítségekkel és önállóan)

- irányított és önálló mondatalkotások

- önálló szövegmondás: vers, történet.

- spontán beszédben történő gyakorlás

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások valamint a motoros differenciálások zárják a terápiát.

A mondatokban már a hagyományos menetben haladunk, de mindig kerüljük a javíthatatlan hangokat! Gondoljunk a gyermeki beszédfejlődés indulására, mely az egyszavas mondatoktól indul, s hányszor kell megerősítést kapnia egy-egy szónak, hogy az szókinccsé váljon, azaz beszéddé alakuljon. Mi ezekkel az egyszerű mondatokkal modelláljuk a beszédfejlődést.

Szelektálni kell a hangállományhoz viszonyítva.

B GYAKORLÓANYAGOK

Tisztán artikulálható mondatok:

Szűrt hangállomány: P - J - T - M - N (dt =T) - B

Ibi babája Böbe. Ibi mutatta a Böbe babát. Ibi mondta: Ibi nem buta, Böbe baba buta.

Tomie a bambi. Tomi bambija új. Tomi bambija bamba.

Tisztán artikulálható mondatok:

Szűrt hangállomány: P - J - T - M - N - L - B.

Béla botot talált. A botot letette a papa elé. Béla elment a papa mellől. Ibi Béla után ment, nem találta. Béla "túl a tón, a tón túl" látta a libbenő-lebbenő pillét. A pille után pattant. A pille ellibbent, Béla nem lelte.

Tisztán artikulálható mondatok:

Szűrt hangállomány: P - J - T - M - N - L - F - V - B.

Benő elfújta a pipi tollát. A pipi tolla libbent-lobbant. Ibi futott a pipi tolla után. Bumm! Baj van! Ibi lepuffant, búb nőtt a fején. Mamája átölelte: Jaj, jaj! Fájt a búb? Ibi felelte: Nem fájt a búb a fejemen! Jobban lett Ibi a mamája ölében.

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: P - J - T - M - N - L - F - V - B.

Itt a bonbon.

Itt a finom bonbon.

Itt a finom névnapi bonbon.

Itt a finom névnapi bonbon Béla előtt.

Itt a finom névnapi bonbon Balla Béla előtt.

Itt a finom névnapi bonbon Balla Béla előtt a pulton.

Itt a finom névnapi bonbon Balla Béla előtt a bolti pulton.

13 A M HANG

(THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)

M: két ajakkal képzett, orrhangú zárhang.

Képzésmód: Az ajakzár nem feszes, melyet a kiáramló zöngéslevegő megrezegtet, majd lágyan szakít fel, a lágy szájpád nyitja az orrüreg felé vezető légutat, a fogak és a nyelv nem végeznek munkát, passzívak. A lágy szájpád nyitó mozgását sajnos nem tudjuk mással szemléltetni, csak azzal, hogy a folyamatos zöngedezés közben az orrüregben kiáramló levegő hatására elhomályosodik a kistükör, vagy a megvizezett tenyérre langyos levegő érkezik az orrból. A hangszalagok zöngéállásban vannak. Az orrüreg rezonátor szerepet kap, ettől lesz még sajátosabb, nazális a hangszín. Az orron távozó levegő alig érzékelhető, langyos érzetű.

M hanghiba nagyon ritkán fordul elő, s általában **organikus eredetű**, az orrhangzós terápiában találkozunk a javításával.

A hibák oka lehet **szervi**, azaz **organikus**, vagy **működéses, funkcionális** eredetű.

Organikus: amikor a **perifériás** vagy **centrális eltérések**, nyílt orrhangzósságnál a **szájpádlás és ajkak anatómiai eltérései, anomáliái** okozzák a M hangzó hibáit.

A **hallássérülés** is organikus eredetű hibát eredményezhet.

A különféle **beszédpercepció zavarok**, eltérések is M hibákhoz vezethetnek.

Funkcionális: Gyakran a **beszédszervi mozgások ügyetlensége és a hibás automatizmus** együttesen szerepelnek a kiváltó okok között.

Helytelen képzés:

Rossz levegőirányítás két fajtája

Zárt: orrsövényferdülés, nagy orrmandulák okozhatják.

(Ezt a kellemetlen állapotot éljük át az akut, nagyon náthás állapotunkban.)

M = B

Nyitott: szájpád- és ajakhasadékos gyermekeknél találkozunk a zárási képtelenség miatti torzításokkal.

M = nincs zárlat

Felcserélt képzésnél néha rossz vizuális észlelés miatt:

M = N

M = P

M = V

Hívóképe: a mérges mackó.

A morgás jól érzékelteti a szükséges zöngét.

Előkészítő mozgások gyakorlatok:

- ◆ laza állejtések
- ◆ laza ajakzár
- ◆ pattintások két ajakkal

Előkészítő hallásfejlesztések:

- ◆ zöngéérzékelések
- ◆ finomabb zörejek megkülönböztetései
- ◆ egyre halkabb zörejek felismerése
- ◆ zörejek sorának felidézése
- ◆ hang hívóképhez kötése
- ◆ Valamennyi felcserélt képzésű hang és hívóképének egyeztetése

M = B
M = N
M = P
M = V

- o izoláltan ejtett fonéma párok
- o vokálisokhoz kötötten
 - valamennyi fonetikai helyzetekben
- o szavakban felismerés
 - valamennyi fonetikai helyzetekben
- o oppozíciós szópárookban
 - valamennyi fonetikai helyzetben

M = N	M = B	M = P	M = V
ma - na	mama - baba	mama - papa	máj - vāj
Mimi - nini	lomok - lobok	eme - epe	íme - íve
Tom - ton	lom - lob	hám - háp	hím - hív

M hang fejlesztése (kialakításához vezető gyakorlatok):

A folyamatos és szaggatott zöngedezés mellett tudatos levegőirányításra van szükség!

Eszközei: *iskoláskorban*

M hívóképe *M betűképe*

felfújtt léggömb a vibráció érzékelésére

zöngé érzékelést demonstráló hangszerek

Módszere:

indirekt hangfejlesztés

direkt hangfejlesztés

1. Indirekt hangfejlesztés:

- ◆ A morgás képzettársítása egyben az indirekt hangfejlesztés.

- ◆ *Mérges reakciók különböző helyzetekben:*

morog a mackó:

BRUMMM BRUMMM BRUMMM...

morog a tehén:

MÚ - MÚ - MÚ - MÚ...

morog, akit álmában megzavarnak:

MÖ! MU!...stb. (különböző magánhangzókkal)

indulatos megnyilvánulás kisebb otthoni "baleseteknél":

MMMM MMMMMM!

- ◆ Jókedvű falatozások, harapások hanghatásai:

HAMMM hammm HAMMM

Az orrhangzós terápia külön területe a logopédiának, melynek elég gazdag szakirodalma van.

Akinek rinofóniás növendékei vannak, okvetlen szerezz be a célzott orrhangzós terápiát.

Az M hang folyamatossá is tehető, tehát a felpattanás előtt is hallható, érzékelhető! E tulajdonsága révén nagyon fontos szerepe van a beszédtechnika oktatásban, a helyes hangadás elsajátításához hívjuk segítségül!

2. Direkt hangfejlesztés:

Két ajak zárása közben zöngedezés.

MMMM MMMM

M hang kialakítása, tudatosítása:

Kőbányai gyakorlatunkban sikeresen bevált a hangfejlesztés menetének megismertetése. Következik az egymásra épült képzőmozgások tudatos számbavétele. Ezt a folyamatkövetést, már a nagycsoportos óvodásoknál elkezdjük. Végigkísérjük a tüdőből kiáramló levegő útját. Pontosan meghatározzuk és érzékeltetjük a hangszalagok állását. (Morog-e a hang, rezeg-e a torkunkra helyezett kezünk, avagy nem?). A lágy szájpad helyzetét is megemlítjük, majd konkretizáljuk, hogy a nyelv melyik része, hol helyezkedik el, hol képez akadályt a kiáramló levegő útjában! Valamennyi hangzónál tudatosítjuk még a fogak és ajkak helyzetét, valamint érzékeltetjük a kiáramló levegő nyomatékának érzetét is!

Megtanítjuk a hangképzési mozzanatokat!

A két ajak elzárja a levegő útját, a gége "morog", az orron folyamatosan alig érzékelhető levegő távozik, majd a felpattanó ajkak alig érzékelhető, kissé meleg levegőt pattintanak: M
Az ajkak, a lágy szájpad és a hangszalagok végeznek munkát.

(Házi feladatként 1 nagy és 9 kis mackó, amelyeket otthon kell színezní, ha egymás után minden mackónál legalább négyszer megszólal a „morgóhang”!)

Rögzítés:

A rögzítés folyamán a fonetikai szabályok figyelembevételével történik a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása.

Eszközei:

<i>hívóképek,</i>	<i>iskoláskortól: betűkártyák</i>
<i>rögzítőtáblák</i>	<i>szótagkártyák</i>

Módszere:

<i>utánmondás</i>	<i>utánmondás és olvasás</i>
-------------------	------------------------------

Rögzítésnél feladatunk, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabillá vált fonémát módszeresen kapcsoljuk a magánhangzókhoz. A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk. Természetesen azt figyeljük, hogy hol és milyen ajakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a kapcsolandó magánhangzók sorrendjét. A helyes kapcsolási sorrendet a *képzésmozgások rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei* szabják meg.

A magánhangzókkal: u - ü - i - o - ő - é - e - a - á menetben,

vagy a magánhangzók képzése szerinti menetben: á - a - e - o - ő - é - ú - ü - i rögzítünk.

hangkapcsolat elején:

mu, mü, mi, mo, mö, mé, me, ma, má	vagy: má, ma, me, mo, mö, mé, mu, mü, mi
------------------------------------	--

hangkapcsolat végén:

um, üm, im, om, öm, ém, em, am, ám,	ám, am, em, om, öm, ém, um, üm, im,
-------------------------------------	-------------------------------------

vokálisok között:

umu, ümü, imi, omo, ömö, émé, eme, ama, áma	áma, ama, eme, omo, ömö, émé, umu, ümü, imi
---	---

Automatizálás:

Az automatizálás a hagyományos menet szerint halad a szógyakorlatoktól a mondatgyakorlatokon át a spontán megnyilatkozásokig.

Eszközei:

<i>tárgyképek</i>	<i>iskoláskortól: betűkártyák</i>
<i>eseményképek</i>	<i>szókártyák</i>
<i>versek, mondókák, történetek</i>	<i>mondatok, történetek</i>
<i>feladatlapok</i>	<i>feladatlapok, olvasólapok</i>

Módszere:

- **utánmondások** adott fonetikai helyzetben: **utánmondás, olvasás**
 - szó elején
 - szó végén
 - szó belsejében
- **képmegnevezések** (segítségekkel és önállóan)
- **irányított és önálló mondatalkotások**
- **önálló szövegmondás: vers, történet.**
- **spontán beszédben történő gyakorlás**

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások valamint a motoros differenciálások zárják a terápiát.

M GYAKORLÓANYAGOK

Tisztán artikulálható, rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: P - J - T - N - H - M.

A majom a papáé. Apáé a mamut. Nem a mamáé a majom. Papáé a majom.

A mamut toppantott. Mimi papájáé a toppantó mamut.

Mamáé a máj. Mimi mondta: A máj nem jó, nem! Imié a mappa. A mappa nem a mamáé.

Mónié a minta. Mimié a pánt. A pánton nem jó a minta! - mondta Mimi.

Íme a pompa! - mondta Móni. A minta után itt a majom, itt a máj!

Tisztán artikulálható, rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: P - B - J - T - N - H - L - M.

Lim-lomot látott mama. A lim-lom helye nem itt található!

A majom nem állt, nem ült, hanem libbent-lobbant, pattant. Imi banánnal bámulta a majmot.

A banánt a majom pillanat alatt ellopta Imitől.

Rövid történet:

Szűrt hangállomány: P - B - J - T - N - H - L - F - V - M.

Mimi ment Imi után. Iminél levél lehetett. Mimi nem látta a levelet. Mimi fején bóbíta volt, bojttal. Mimi a fal mellett futott, vállán libbent-lobbant a puha bojt. Miminél alma volt. Mimi a fél almáját leejtette, nem ehetett tovább. Imi mellé futott Pumi. Iminél nem volt ennivaló, nála falevél volt. Imi elejtette a falevelet, amit Pumi felvett. Pumi a falevéllal futott Imi mellett tovább. Mama nem tudta, hol lehet Mimi, hol lehet Imi, hová tűnt Pumi!

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: P - J - T - N - H - M.

Mimi mintája

Jó Mimi mintája.

Milyen jó Mimi mintája.

Ni, milyen jó Mimi mintája.

Ni, milyen jó a pólyán Mimi mintája.

Ni, milyen jó a puha pólyán Mimi mintája.

Ni, milyen jó a puha pólyán Mimi új mintája.

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: J - T - D - N - L - F - V - M.

Imi mellett ment.

Imi mellett ment Mimi.

Imi mellett ment Mimi a mamájával.

Imi mellett ment Mimi a mamájával, majd mutatott.

Imi mellett ment Mimi a mamájával, majd a mutatóujjával mutatott.

Imi mellett ment Mimi a mamájával, majd a mutatóujjával a mentőautó felé mutatott.

14 A F HANG

(THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)

F: zöngétlen réshang, melyben az alsó ajak és a felső fogsor éle laza réssel érintkezik.

Képzésmód: A nyelv nem végez munkát, nyugalmi helyzetben van. A lágy szájpad zárja az orrüreget, az orron nincs levegőáramlás, a hangszalagok fúvóállásban vannak. A folyamatosan kiáramló levegő az alsó ajak felső metszőfogak közötti résen súrlódik, s ezáltal súrlódó, halk zörejt hallat. Légárama határozottan érzékelhető, hűvös.

E hanghiba ritkábban fordul elő, általában beszédészlelési zavar és artikulációs mozgásügyesség hiányának következtében keletkezett általános pöszeség velejárója.

A hibák oka lehet **szervi**, azaz **organikus**, vagy **működéses, funkcionális** eredetű.

Organikus: amikor a **perifériás** vagy **centrális eltérések**, nyílt orrhangzóságnál a **szájpadlás és ajkak anatómiai eltérései, anomáliái** okozzák a F hangzó hibáit.

A **hallássérülés** is organikus eredetű torzítást eredményezhet.

A különféle **beszédpercepció zavarok**, eltérések is F hibákhoz vezethetnek.

Funkcionális: Gyakran a **beszédszervi mozgások ügyetlensége** és a **hibás automatizmus** együttesen szerepelnek a kiváltó okok között.

Felcserélt képzés:

F = SZ

F = J

F = P

Hívóképe: a gőzölgő kukta.

A fújás keltette hosszú, széles levegőáramláshoz társítjuk.

Máshol a mérgesen fújó cica a hívókép.

Előkészítő mozgásos gyakorlatok:

- ◆ Laza állejtések
- ◆ Laza ajak beharapások
- ◆ Gazdag fúvó gyakorlatsorok
- ◆ Alsó ajak felső metszőfogak érintkezésénél papírszelet, szívószál tartások

Előkészítő hallásfejlesztések:

- ◆ Finom zörejek felismerése, sorozatban is
- ◆ Különféle légáramok hatásának felismerése (széles-szűk)
- ◆ Folyamatos légáram és pattintott légáram elkülönítése
- ◆ Valamennyi felcserélt képzésű hang és hívóképének egyeztetése

F = SZ

F = J

F = P

- izoláltan ejtett fonéma párokban
- vokálisokhoz kötötten
 - valamennyi fonetikai helyzetekben szavakban felismerés
 - valamennyi fonetikai helyzetekben oppozíciós szópárokbán
 - valamennyi fonetikai helyzetben

F = SZ

F = J

F = P

fel	szel	fő	Fifi	pipi
pufi	puszi	fut	font	pont
		jut		

F hang kialakításához vezető gyakorlatok:

♦ Fúvógyakorlatok

Széles skálán végezzük az előkészítő fúvógyakorlatokat, akár a P hangnál: lobogtatjuk a lángot, poccentjük a papírt, az asztalszélre állított pici állatokat, a kis műanyag-jelzőtáblákat elfújuk, feldöntjük azokat; papírforgót pörgetünk, vattacsomókat előre fújunk (versenyben), pingpong labdával gölt pattintunk kapuba...stb.

Valamennyi fúvógyakorlatban a levegőirányítás és adagolás megfigyeltetése a feladat.

♦ Alsó ajak beharapása - elengedése:

Tükör előtti utánzásokkal, az alsó ajak felső fogélek mögé nyomásával, valamint az alsó ajak beharapásával váltakozva játszogatunk.

Majd váltakozva végezzük az előző utánzásokat némán és fúvásokkal kombinálva.

F fejlesztés:**Eszközei:**

F hívóképe

gyertyaláng, vattapamacs, papírszeletek

felfújtt léggömb, gumitömlő

műanyag pálcika, szívószál

iskoláskortól:

F betűképe

Módszere:

indirekt hangfejlesztés

direkt hangfejlesztés

1. Indirekt hangfejlesztés:

A hangutánzó gyakorlatok egyben az indirekt hangfejlesztések.

Lehetőségek:

♦ Mérges cicák fújnak a kutyákra:

FFF FFF FFF

Amennyiben az ajak beharapása még nehéz, akkor ujjunkkal segítjük, pótoljuk a hiányzó mozgást!

♦ Kuktafazékban fő az ebéd:

FFFFFFF FFFFFFFF FFFFFFFF....

Most már a fúvás hosszúságával és intenzitásával is játszogatunk, lehet erőteljesebb és halkabb a kiadott hang.

♦ Pöfögő autó képzettársítása is eredményes lehet:

Nehezen indul, majd nagyokat pöffenve megakad, majd újra indul, kifújja benzingőzt, stb.

TÖFFF töFFF töFFFF

♦ Leereszthet az autónk gumija, vagy a felfújtt léggömb:

Lassan szökik a levegő, tehát hosszan és egyenletesen kell kifújni!

PPPPPPPPPP PFFFFFFFFFFFFf

lassan, hosszan *hosszan, halkulva*

♦ Szél végigsöpör az úton

Játszadozhatunk a hajladozó ágak utánzásával, majd a gyengülő szél megjelenítésével, itt is hosszúságok és intenzitások váltakoznak!

FFFFFFF FFFFFF FF FFFFFFFFFF
halkan, hosszan *erősen, hosszan* *röviden, erősen* *halkan, hosszan*

♦ A Fújó Óriás mindent megfúj, leküldi a hegy tetejéről a szelet, amely nagy erejű, hosszú! a mérges cica rövid fúvásait és az óriás hosszú fúvásait kombináljuk mindaddig, míg létre nem jön a szűk résű, jellegzetesen súrlódó hang: F

FFFFFFF

erősen, hosszan

FF

röviden, erősen

FFFFFFF

halkan, hosszan

F

2. Direkt hangfejlesztés:

Alsó ajak beharapása közben fúvás:

FFFFFFF

Levegő fúvása közben az alsó ajak érintése a felső metszőfogak élével:

FFF F

F hang kialakítása és tudatosítása:

Kőbányai gyakorlatunkban sikeresen bevált a hangfejlesztés menetének megismertetése.

Következik az egymásra épült képzőmozzanatok tudatos számbavétele. Ezt a folyamatkövetést, már a nagycsoportos óvodásoknál elkezdjük. Végigkísérjük a tüdőből kiáramló levegő útját. Pontosan meghatározzuk és érzékeltetjük a hangszalagok állását. (Morog-e a hang, rezeg-e a torkunkra helyezett kezünk, avagy nem?) A lágyszájpad helyzetét is megemlíttük, majd konkretizáljuk, hogy a nyelv melyik része, hol helyezkedik el, hol képez akadályt a kiáramló levegő útjában! Valamennyi hangzónál tudatosítjuk még a fogak és ajkak helyzetét, valamint érzékeltetjük a kiáramló levegő nyomtatékának érzetét is!

Megtanítjuk a hangképzési mozzanatokat!

*Az alsó ajak és a felsőfogsor akadályt állít a levegő útjába, a nyelv nem végez munkát, a gége csendes, az orron levegő nem távozik, majd a kiáramló levegő jól érzékelhetően folyamatosan távozik: **FFFFFFF***

(Házi feladatként 1 nagy és 9 kis kuktafazék, amelyeket otthon kell színezní, ha egymás után minden fazéknál legalább négyszer megszólal a fújó-hang!)

Rögzítés:

A rögzítés folyamán a fonetikai szabályok figyelembevételével történik a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása.

Eszközei:

hívóképek,

rögzítőáblák

iskoláskortól: betűkártyák

szótagkártyák

Módszere:

utánmondás

utánmondás és olvasás

Rögzítésnél feladatunk, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabilá váló fonémát módszeresen kapcsoljuk a magánhangzókhoz. A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk. Természetesen azt figyeljük, hogy hol és milyen ajkakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a kapcsolandó magánhangzók sorrendjét.

A helyes kapcsolási sorrendet a képzésmozzanatok rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei szabják meg.

A magánhangzók. u - ű - o - ő - é - - a menetben haladnak.

hangkapcsolat elején:

fu, fű, fi, fo, fö, fé, fe, fa, fá

hangkapcsolat végén:

uf, üf, if, of, öf, éf, ef, af, áf

vokálisok között:

ufu, üfü, ifi, ofo, öfö, éfé, efe, afa, áfá,

Automatizálás:

Az automatizálás a rögzítési sorrend szerint, a hagyományos menetben halad a szógyakorlatoktól a mondatgyakorlatokon át a spontán megnyilatkozásokig.

Eszközai

<i>targyképek</i>	<i>iskoláskortól. betűkártyák</i>
<i>eseményképek</i>	<i>szókártyák</i>
<i>versek, mondókák, történetek</i>	<i>mondatok, történetek</i>
<i>feladatlapok</i>	<i>feladatlapok, olvasólapok</i>

Módszere

utánmondások adott fonetikai helyzetben: **utánmondás, olvasás**

szó elején

szó végén

szó belsejében

- **képmegnevezések** (segítségekkel és önállóan)
- **irányított és önálló mondatalkotások**
- **önálló szövegmondás: vers, történet.**
- **spontán beszédben történő gyakorlás**

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások valamint a motoros differenciálások zárják a terápiát.

F GYAKORLÓANYAGOK

Tisztán artikulálható, rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: P - M - J - T (dt = T) - N - F.

Fújtat a pufi fiú. A pufi fiú pumpája új. A pufi fiú pumpája jó. Fifi fut.

Itt a pufi Fifi, puffedt feje.

Puff! Puff! Puffant Fáni feje. Fáni feje fáj!

Töff-töff! Fiat autó pöffent a futó fiú után.

Jaj-jaj! -mondta Fáni. Itt fut a fiú, ott fut a Fiat! A futó fiú fújtatott. Fájt a feje, fájt a mája.

Mit töffent a Fiat autó?

Tisztán artikulálható, rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: P - M - J - T - N - L - H - F.

Fáni felel. Fáni felelete jó lett. Imi fia lufit fejel. Itt a fél alma a fa alatt. A fél alma Fannié. Itt a finom almalé! Jaj, felemelem a fejem, fáj! Mitől fáj a fejem? Hol futott Fanni? Honnan futott elő a Fiat autóm? A hal elillant Fanni elől.

Tisztán artikulálható, rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: P - M - J - T - N - L - H - F.

Lepihentem, hát nem fáj a fejem, nem fáj a hátam. A finom pamutfonalam lepuffant. Lehajoltam, felemeltem a fonalat.

Ne hajolj folyton a fa alá!

Fifi folyton fut, lohol. Fanni fonta Fáni haját. Fáni a fa alatt találta a fiolát. A lift nem állhat a félemeleten! A fa alatt álló elefántot a filmen láttam. Folyton féltem, folyton futottam. Fifi mellettem futott, fújtatott.

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: P - M - J - T - N - L - F.

A tál Fannié.

A teflon tál Fannié.

A tele teflon tál Fannié.
A májjal teli teflon tál Fannié.
A finom májjal teli teflon tál Fannié.
A finom májjal teli teflon tál Fannié, nem Pannié.
A finom májjal teli teflon tál Fannié, nem Pannié lett.

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: P - M - J - T (dt = T) - N - L - H - F.

Felhő haladt.

Finom felhő haladt.

Pihe finom felhő haladt.

Feje felett pihe finom felhő haladt.

Fáni feje felett pihe finom felhő haladt.

Fáni pufi feje felett pihe finom felhő haladt.

Fáni pufi feje felett pihe finom felhő haladt fent.

Fáni pufi feje felett pihe finom felhő haladt fent naponta.

15 A V HANG (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)

V zöngés réshang, melyben az alsó ajak és a felső fogsor éle laza réssel érintkezik.

Képzésmód: A felsőajak és a nyelv nem végez munkát, nyugalmi helyzetben van. A lágy szájpad zárja az orrüregt, az orron nincs levegőáramlás, a hangszalagok zöngéállásban vannak. A folyamatosan kiáramló levegő az alsó ajak és a felső metszőfogak közötti résen súrlódik, s közben súrlódó, zöngés zörejt hallható.

A kiáramló légáram kisebb nyomatékú és langyosabb, mint az F hangnál.

E hanghiba ritkábban fordul elő, általában általános pöszeség, vagy centrális pöszeség velejárója.

A hibák oka lehet szervi, azaz **organikus**, vagy **működéses, funkcionális** eredetű.

Organikus: amikor a **perifériás** vagy **centrális eltérések**, nyílt orrhangzóságnál a **szájpadlás és ajkak anatómiai eltérései**, a **fogsor anomáliái** okozzák a V hangzó hibáit.

A **hallássérülés** is organikus eredetű torzítást eredményezhet.

A különféle **beszédpercepció zavarok**, eltérések is V hibákhoz vezethetnek.

Funkcionális: Gyakran a **beszédszervi mozgások ügyetlensége** és a **hibás automatizmus** együttesen szerepelnek a kiváltó okok között.

Felcserélt képzés:

V = F

V = P

V = B

V = J

V = SZ

Ha a V = F, vagyis a V zöngéje is hiányzik, akkor valamennyi zöngés hang helyett általános zöngétlenítést találunk. Nagyon sok hallási figyelemfejlesztő gyakorlatot igényel az előkészítésnél.

Ha V = P, akkor az általános zöngétlenítéshez és artikulációs ügyetlenséghez vizuális és auditív észlelési figyelmetlenség is társulhat. Hosszú előkészítés és sok türelem kell!

Ha V = SZ, akkor is beszédszervi mozgásügyetlenség és az általános zöngétlenítés, valamint a vizuális és auditív észlelés együttes figyelmetlenségét is tapasztalhatjuk. Nagyon makacs, de szerencsére ritka hiba.

Ha V = B, akkor van zöngé, csak a vizuális és auditív figyelem gyengébb, valamint a beszédszervi mozgások ügyetlenek.

Ha V = J, szintén a beszédszervi mozgások ügyetlenek, de vizuálisan nehezebb szemléltetni, mint a V = B paralíziát, több hallási figyelmet fejlesztő gyakorlatsort és sok türelmet igényel.

Hívóképe: az ugató kutya.

Az elnyújtott és szapora ugatáshoz társítjuk.

Vigyázzunk, hogy itt az ugatást a vau - vau ...ismétlésekkel társítsuk!

Máshol a hajókürt a hívókép, mely hangjával jelzi kikötési szándékát.

Előkészítő mozgásos gyakorlatok:

- ◆ Laza állajtások, közben a nyelv nyugalmi helyzetére is figyelünk!
- ◆ Laza ajak beharapások
- ◆ Gazdag fúvó gyakorlatsorok
- ◆ Alsó ajak felső metszőfogak érintkezésénél papírszelet, szívószál tartások

Előkészítő hallásfejlesztések:

- ◆ Erősebb és finomabb zörejek elkülönítése
- ◆ Zöngés és zöngétlen fújások differenciálásai
- ◆ Pattintások és fújások légáramának tudatosításai, elkülönítései
- ◆ Finom zörejek felismerése, sorozatban is
- ◆ Különböző légáramok hatásának felismerése (széles-szűk)
- ◆ Zöngés folyamatos légáram és zöngés pattintott légáram elkülönítése
- ◆ Zöngés folyamatos légáram és zöngétlen pattintott légáram elkülönítése
- ◆ Valamennyi felcserélt képzésű hang és hívóképének egyeztetése
- ◆ V = F V = J V = P V = B V = SZ

- izoláltan ejtett fonéma párokban
- vokálisokhoz kötötten
 - valamennyi fonetikai helyzetekben
- szavakban felismerés
 - valamennyi fonetikai helyzetekben
- oppozíciós szópárokbán
 - valamennyi fonetikai helyzetben:

V = F

vonal - fonal

Vivi - Fifi

ív Íf

V = J

Vuk - lyuk

évi - éji

Hév- héj

V = P

vont - pont

éven - épen

év ép

V = B

vele - bele

vont - bont

láva - lába

V = SZ

vél szél

Vivi-Szisi

év ész

V hangzó kialakításához vezető gyakorlatok:

- ◆ Fúvógyakorlatok

Széles skálán végezzük az előkészítő fúvógyakorlatokat, akár a P és F hangoknál: lobogtatjuk a lángot, pöccentjük a papírt, az asztalszélre állított könnyű formákat, a kis műanyag-jelzőtáblákat elfújuk, feldöntjük azokat; papírforgót pörgetünk, vattacsomót előre fújunk az asztalon (versenyben), pingpong labdával gólt pattintunk kapuba, szívószállal szívunk-fújunk, cémaszálra fűzött, hurkapálcikára erősített papírformákat reptetünk...stb.

Valamennyi fúvógyakorlatban a levegőirányítás és adagolás megfigyeltetése a feladat.

- ◆ Alsó ajak beharapása - elengedése:

Tükör előtti utánzásokkal, az alsó ajak felső fogélek mögé nyomásával, valamint az alsó ajak beharapásával váltakozva játszogatunk.

Majd váltakozva végezzük az előző utánzásokat némán és fúvásokkal kombinálva.

V hang fejlesztése

Eszközei:

iskoláskortól:

V hívóképe

V betűképe

gyertyaláng, vattapamacs, papírszeletek

felújított léggömb, gumitömlő

műanyag pálcika, szívószál

zöngéérzékelést demonstráló hangszerek

Módszere:

indirekt hangfejlesztés

direkt hangfejlesztés

1. Indirekt hangfejlesztés:

A hangutánzó gyakorlatok egyben az indirekt hangfejlesztések:

- ◆ Mérges cicák fújnak a kutyákra, a kutyák visszaugatnak:

FFF VAU

FFF VAUvau

FFF vau vau vau

Amennyiben az ajak beharapása még nehéz, akkor ujjunkkal segítjük, pótoljuk a hiányzó mozgást!

- ◆ Megszólal a közeledő hajókürt:

VVVVV VVVVV VVVVV

Most már a fúvás hosszúsága és intenzitásával is játszogatunk, lehet erőteljesebb és magasabb a kiadott hang.

VVVVVVV vvvvv VVVVVVVV vvvvvvv V

- ◆ *Beteg kutyus ugatása is hosszú és rövid váltakozásokból áll:*

UVVV UV UVVV UV

- ◆ *Még betegebb a kutyus, már csak elkezdí az ugatást, mely nagyon morgós:*

UV V V V V

- ◆ A megérkező vonat füttyét megugatja a kutyus:

VVVVV VU-vu-v VVVVV VU-vu-v

- ◆ Segíthet a borzongás, fázás képzettársítása is, ahol az eleje és a vége erőteljesebben szól:

VVvVvV VVvVvV VVvVvV VVvVvV

2. Direkt hangfejlesztés:

Alsó ajak beharapása közben zöngés fúvás:

UUUUUV

Zöngés levegő fúvása közben az alsó ajak érintése a felső metszőfogak élével:

VVV V

Folyamatos U hangoztatás közben az alsóajkat a felső metszőkhöz nyomjuk:

UUV

F hang zöngésítése dúdolással:

FFFVVV

V hang kialakítása, tudatosítása:

Kőbányai gyakorlatunkban sikeresen bevált a hangfejlesztés menetének megismertetése.

Következik az egymásra épült képzőmozzanatok tudatos számbavétele. Ezt a folyamatkövetést, már a nagycsoportos óvodásoknál elkezdjük. Végigkísérjük a tüdőből kiáramló levegő útját. Pontosan meghatározzuk és érzékelletjük a hangszalagok állását. (Morog-e a hang, rezeg-e a torkunkra helyezett kezünk, avagy nem?). A lágy szájpád helyzetét is megemlítjük, majd konkretizáljuk, hogy a nyelv melyik része, hol helyezkedik el, hol képez akadályt a kiáramló levegő útjában! Tudatosítjuk még a fogak és ajkak helyzetét, valamint érzékelletjük a kiáramló levegő nyomatékának érzetét is!

Megtanítjuk a hangképzési mozzanatokat!

Az alsó ajak és a felsőfogsor akadályt állít a levegő útjába, a felsőajak és a nyelv nem végez munkát, a gége zeng, rezeg, az orron levegő nem távozik, majd a kiáramló levegő jól érzékelhetően folyamatosan, erőteljes hanggal távozik közben: VVVVV

(Házi feladatként 1 nagy és 9 kiskutya, amelyeket otthon kell színezni, ha egymás után minden kutyusnál legalább négyszer megszólal a morgós vakkantott V!)

Rögzítés:

A rögzítés folyamán a fonetikai szabályok figyelembevételével történik a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása.

Eszközei:

hívóképek,

rögzítőábrák

iskoláskortól: betűkártyák

szótagkártyák

Módszere:

utánmondás

utánmondás és olvasás

Rögzítésnél feladatunk, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabillá vált fonémát módszeresen kapcsoljuk a magánhangzókhoz. A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk. Természetesen azt figyeljük, hogy hol és milyen ajakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a kapcsolandó magánhangzók sorrendjét. A helyes kapcsolási sorrendet a *képzésmozzanatok rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei* szabják meg.

A magánhangzók: u - ü - i - o - ő - é - e - a - á - menet szerint köthetők a legbiztosabban.

hangkapcsolat elején:

vu, vü, vi, vo, vö, vé, ve, va, vá

hangkapcsolat végén:

uv, üv, iv, ov, öv, év, ev, av, áv

vokálisok között:

uvu, üvü, ivi, ovo, övö, évé, eve, ava, ává

Automatizálás:

Az automatizálás a rögzítési sorrend szerint, a hagyományos menetben halad a szógyakorlatoktól a mondatgyakorlatokon át a spontán megnyilatkozásokig.

Eszközei:

tárgyképek

iskoláskortól: betűkártyák

eseményképek

szókártyák

versek, mondókák, történetek

mondatok, történetek

feladatlapok

feladatlapok, olvasólapok

Módszere:

- *utánmondások adott fonetikai helyzetben:*

szó elején

szó végén

szó belsejében

- *képmegnevezések (segítségekkel és önállóan)*

- *irányított és önálló mondatalkotások*

- *önálló szövegmondás: vers, történet.*

- *spontán beszédben történő gyakorlás*

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások valamint a motoros differenciálások zárják a terápiát.

V GYAKORLÓANYAGOK

Tisztán artikulálható mondatok.

Szűrt hangállomány: P - M - J - T - N - F - V

Évi öve új. Évi új öve a pufi fiún van. Vivien vaját vett. Éva nem vett vaját. Éva tejet vett.

A fiú vív. A vívó vívott. futott, ütött.

A tévé új. A tévé mutatott vatta tevét, vatta elefántot, vatta majmot, vatta pipit.

Tisztán artikulálható mondatok.

Szűrt hangállomány. P M J T N - F - L - V

A lap tele volt tevével. A tevé előtt ment Ali. Valamit felemelt Ali. Mi van Alinál? Alinál van ennivaló étel, innivaló ital.

A vonat pöffenve elment. A vonat előtt láttam Valit Vilivel. Vili eltűnt a vonat mellől. Vili itt futott a vonat mellett. A vonat elment Valival, Évivel.

Tiszán artikulálható mondatok.

Szűrt hangállomány: P - M - J - T - N - F - L - H - V

Hajnal volt. Évi felpattant. Hol lehet Vali? Évi nem lelte Valit. Elment a hajnali vonattal Vali? Valit elvitte a vonat. Évi leült a tévé elé. Nem látta Évi a pálmalevéltől a vontatóhajó hátát. Vivien a vonattól jött, ő nem ment Valival. Vivien látta a tévé elé lehajló pálmalevelet. A pálmalevelet Vivien elvitte Évi mellől. Vili lehuppant Évi mellé. Ivólevet ivott Vili éppen. Évi Vilivel nevetett a filmen.

- Hova lett a puputeve? Én nem látom a pálma levelétől a tévét! - mondta Vivien.

Évi látta a tévét, látta a tévét, nem látta a pálma levelét.

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: P - M - J - T - N - F - L - H - V.

Hullott a levél.

Évi mellé hullott a levél.

Évi mellé hullott a falevél.

Évi mellé hullott a levált falevél.

Évi mellé hullott a levált falevél, Vili feje fölül.

Évi mellé hullott a levált falevél, a nevető Vili feje fölül.

Évi mellé lehullott a levált falevél, a nevető Vili feje fölül.

Évi mellé lehullott a fűbe a levált falevél, a nevető Vili feje fölül.

Évi mellé lehullott a hajnali fűbe a levált falevél, a nevető Vili feje fölül.

16 A T HANG

(RÁTKAI KRISZTINA)

T: zöngétlen, fogmedri felpattanó zárhang.

Képzésmód: Az ajkak és a fogrés kissé nyitottak. A kiáramló levegő a fúvóállásban lévő hangszalagok között akadálytalanul jut a szájüregbe. Az orrüreg felé vezető utat a lágy szájpad zárja. A nyelv akadályt állít a kiáramló levegő útjába. A nyelv pereme a felső fogmedren, valamint kétoldalt a felső fogsor mentén teljes zárlatot képez. A kiáramló levegő ezt a zárlatot szakítja fel. A légáram határozott erővel pattan, érzete langyos.

A hibák oka lehet szervi, azaz **organikus**, vagy **működéses, funkcionális** eredetű.

Organikus: amikor a **perifériás** vagy **centrális eltérések**, nyílt orrhangzóságnál a **szájpadlás és ajkak anatómiai eltérései, anomáliái** okozzák a T hangzó hibáit.

Nagy részben függ a tiszta hallástól ezeknek a hangzóknak a pontos képzése, ezért a legcsekélyebb **hallássérülés** is már organikus eredetű torzítást eredményez.

Nem csak a hallássérülés, hanem a különféle **beszédpercepciók zavarok**, eltérések is T hibákhoz vezetnek.

Funkcionális: Gyakran a **beszédszervi mozgások ügyetlensége és a hibás automatizmus** együttesen szerepelnek a kiváltó okok között.

Amennyiben az orrüreg és a szájüreg közötti zárlat létrehozásának anatómiai elváltozásból eredő oka van, mindenképp szakorvosi vizsgálatot kérünk!

Előfordulhat olyan mérvű nyelvfék lenövés, hogy a szükséges zárlatot nyelvháttal képezi, ebben az esetben is orvosi segítségre van szükségünk a terápia megkezdése előtt.

Interdentális (fogközi) képzésnél meg kell győződnünk arról is, hogy nem áll-e fenn nyelési rendellenesség (nyelvlökéses nyelés)!

Felcserélt képzés:

T = P	(igen ritka)
T = D	
T = N	
T = TY	

Leggyakoribb torz képzés:

interdentális (fogközi) képzésmód,	
ahol a nyelvhegyi zárlat fogélen történik	
dorzális (nyelvháti) képzésmód,	
ahol a nyelvháttal zár	
laterális (oldalréses) képzésmód,	
ahol a nyelvperemi zár gyenge, vagy hiányzik	
adentális (fognyomásos) képzésmód	
itt általában nyelvlökéses nyelés áll a háttérben	

Hívóképe: autó
Nem túlkölő!- hanem tütülő autó!

Előkészítő mozgásos gyakorlatok:

- ◆ Laza zárás-nyitás
- ◆ Laza állejtések
- ◆ Gazdag fúvó, pattintó gyakorlatsorok
- ◆ Nyelvemelő gyakorlatok:
szájtéren kívül

szájterben

- ◆ Nyelvperem, nyelvhegy izomerejének fejlesztése
- ◆ Felső metszőfogak érintkezésénél nyelvheggyel papírcsík, fogpiszkáló tartások
- ◆ Felső metszőfogak mögötti területen nyelvheggyel pálcika, szívószál, fogpiszkáló tartások
- ◆ Pattintó nyelvgyakorlatok felső fogmedernél

Előkészítő hallásfejlesztések:

- ◆ Légáram hatásának megfigyeltetése:
 - folyamatos légáram hatása
 - pattintott légáram hatása
 - nyelvvel pattintott légáram hatása
- ◆ Különböző légáramok hatásának felismerése (széles-szűk)
- ◆ Zöngés folyamatos légáram és zöngétlen pattintott légáram elkülönítése
- ◆ A felcserélt képzésű hang és hívóképének egyeztetése

T = P T = D T = N T = TY

- izoláltan ejtett fonéma párokban
- vokálisokhoz kötötten
 - valamennyi fonetikai helyzetekben szavakban felismerés
 - valamennyi fonetikai helyzetekben
- oppozíciós szópárokból
 - valamennyi fonetikai helyzetben:

T = P

Tóni - póni

tata - papa

lét - lép

T = D

tél - dél

atom - adom

hat - had

T = N

tipp - nipp

ital - inal

Fót - fon

T = TY

pont - ponty

pint - piny

Batu - batyu

- ◆ Helyes T - helytelen T ejtések megkülönböztetése:

Játékos hangutánzásokkal tesszük pontosabbá a T hang pontatlan képzéseinek megismerését. Nyelvünkben autókürtöt varázsolunk, s megfigyeltetjük a helyes zárattal képzett T hangot, valamint a renyhe, nyelvháttal képzett, illetőleg az előre nyújtott nyelvvel (labiodentálisan, vagy interdentalisan) létrehozott "T" hanghatásokat.

Ezek mindvégig szenzoros differenciálások, s csak jelzi, mutatja növendékünk, hogy jól, avagy pontatlan "rossz" hangot hallott-e!

Valamennyi változatban kialakítjuk a hallási figyelmet:

a jó T hangot elkülönítjük a torz "T" hangtól

hangkapcsolatokban ejtett hangzóknál (szótag elején, szótag végén, vokálisok között) is differenciáljuk a jó T hangot és a torz "T" hangot

szavakban is felismertetjük a hangzótartásokat.

T hang kialakításához vezető gyakorlatok:

- ◆ Fúvógyakorlatok célzottan:

Széles skálán végezzük az előkészítő fúvógyakorlatokat, akár a P - F hangnál:

lobogtatjuk a lángot, az asztalszéle állított pici állatokat, a kis műanyag-jelzőtáblákat elfújuk, feldöntjük azokat; papírforgót pörgetünk, vattacsomót előre fújunk az asztalon (versenyben), pingpong labdával gólt pattintunk kapuba...stb.

Egyre célirányosabban pöccentjük a papírt nyelvheggyel, megfigyeljük a megtett út hosszát, a papírszeletke ívét.

Valamennyi fúvógyakorlatban a levegőirányítás és adagolás megfigyeltetése a feladat.

- ◆ Célirányos nyelvemelő gyakorlatoknál a nyelvhegy megtámasztása - tartása - elengedése:

fel - le irányú mozgások némán

vízszintes irányú nyelvmozgás felsőajaktól a felső fogmederig és vissza

- ◆ Tükör előtti utánzásokkal célirányosan játszogatunk, figyeljük a kapaszkodó nyelvhegyet; majd váltakozva végezzük az előző utánzásokat némán és pattintásokkal kombinálva.

T hang fejlesztése

Eszközei:

iskoláskortól:

T hívóképe

T betűképe

gyertyaláng, vattapamacs, papírszeletek

műanyag pálcika, szívószál

különböző pattintott effektusok

Módszere:

indirekt hangfejlesztés

direkt hangfejlesztés

1. Indirekt hangfejlesztés

A hangutánzó gyakorlatok egyben az indirekt hangfejlesztések.

Változatok:

- ◆ Az autó hangjelzései ciklikus sorokban:

TÜTÜTÜTÜ TÜTÜTÜTÜ TÜTÜTÜTÜ

Lassú - gyors váltakozásokkal:

TÜTÜTÜTÜ tüütütü TÜTÜTÜTÜ

Hangerő váltakozásokkal:

TÜTÜTÜTÜ TÜTÜTÜTÜ TÜTÜTÜTÜ

Hangerő és tempóváltásokkal:

TÜTÜTÜTÜ tüütütü TÜTÜTÜTÜ

- ◆ Elromlik az autókürt (duda, tütülő):

TÜTÜTÜTÜ t-t- t- t-t TÜTÜTÜTÜ

T-T-T-T-T tüütütü T-T-T-T-T

Most már a pattintás hosszúságával és intenzitásával is játszogatunk, lehet erőteljesebb és halkabb a kiadott hang.

- ◆ Pöfögő autó képzettársítása is eredményes lehet:

Nehezen indul, majd nagyokat pöffenve megakad, majd újra indul, kifújja benzingőzt, stb.

TÖF tötötöff TÖF T T

- ◆ Utánozhatjuk az óra „tikktakkoló” - kattogó hangját, csak a T effektusaival:

T - t - T - t - T - t - T - t

- ◆ *Úthenger, aszfaltkészítő végigdöcög az úton:*

TTTTTT TTTTTT TTT TTTTT
közelít, jön itt van távolodik elmegy

- ◆ *A tollaslabda pattogásait is utánozhatjuk különböző intenzitásokkal:*

T T T T T T

2. Direkt hangfejlesztés:

Kézfejre papírgalacsint teszünk, melyet a felsőmetszőfogak elé emelünk, erre pattintjuk a levegőt, tükörben figyeljük a pattintást:

T T T T T T

T hang kialakítása és tudatosítása:

Kőbányai gyakorlatunkban sikeresen bevált a hangfejlesztés menetének megismertetése.

Következik az egymásra épült képzőmozzanatok tudatos számbavétele. Ezt a folyamatkövetést, már a nagycsoportos óvodásoknál elkezdjük. Végigkísérjük a tüdőből kiáramló levegő útját. Pontosan meghatározzuk és érzékeltetjük a hangszalagok állását. (Morog-e a hang, rezeg-e a torkunkra helyezett kezünk, avagy nem?). A lágy szájpad helyzetét is megemlítjük, majd konkretizáljuk, hogy a nyelv melyik része, hol helyezkedik el.

hol képez akadályt a kiáramló levegő útjában! Tudatosítjuk még a fogak és ajkak helyzetét, valamint érzékeltetjük a kiáramló levegő nyomatékának érzetét is!

Megtanítjuk a hangképzési mozzanatokat!

A két ajak és a fogsor lazán nyitott, a nyelv szélesen támaszkodik a felső metszőfogak mögött és felsőfogsor mentén két oldalt. A levegő megakad, majd hirtelen felpattanva távozik. A hang csak a felpattanás pillanatában hallható, tehát a torok csendes, a hang zöngétlen. A levegő csak a szájüregben távozik.

(Házi feladatként 1 nagy és 9 kis autó, amelyeket otthon kell színezni, ha egymás után minden autónál legalább négyszer megszólal a T hang!)

Rögzítés:

A rögzítés folyamán a fonetikai szabályok figyelembevételével történik a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása.

Eszközei:

hívóképek,

iskoláskortól: betűkártyák

rögzítőtáblák

szótagkártyák

Módszere:

utánmondás

utánmondás és olvasás

Rögzítésnél feladatunk, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabillá vált fonémát módszeresen kapcsoljuk a magánhangzókhoz. A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk. Természetesen azt figyeljük, hogy hol és milyen ajakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a kapcsolandó magánhangzók sorrendjét. A helyes kapcsolási sorrendet a *képzésmozzanatok rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei* szabják meg.

A magánhangzók: á - a - e - o - ö - é - u - ü - i menetben haladnak.

hangkapcsolat elején:

tá, ta, te, to, tö, té, tu, tü, ti

hangkapcsolat végén:

át, at, et, ot, öt, ét, ut, üt, it

vokálisok között:

átá, ata, ete, oto, ötö, été, utu, ütű, iti

Automatizálás:

Az automatizálás a rögzítési sorrend szerint, a hagyományos menetben halad.

Eszközei:

tárgyképek

iskoláskortól: betűkártyák

eseményképek

szókártyák

versek, mondókák, történetek

mondatok, történetek

feladatlapok

feladatlapok, olvasólapok

Módszere:

- *utánmondások adott fonetikai helyzetben:*

utánmondás, olvasás

szó elején

szó végén

szó belsejében

- *képmegnevezések (segítségekkel és önállóan)*

- *irányított és önálló mondatalkotások*

- *önálló szövegmondás: vers, történet.*

- spontán beszédben történő gyakorlás

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások valamint a motoros differenciálások zárják a terápiát.

T GYAKORLÓANYAGOK

Szó- és mondatgyakorlatok:

Szűrt hangállomány: Valamennyi eddig gyakorolt mondat anyagunkban fellelhető a T hang. Ezért tulajdonképpen a P hangtól indulva folyamatosan variálhatók az eddigi példamondatok a T terápiájában.

Tisztán artikulálható, rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: P - M - J - N - F - V - L - H - T (dt = T)

Tóni a tulipán felett pillét látott. A pille pillanat alatt elillant. A pipi tolla után fújtatva futott Peti. Timi haját fújta Eta. Levelet találtam a templom előtt, lehajoltam, felemeltem.

Tomi mellett futott Pumi, Tomi pulija. Pumi falevelet talált. Tomi tele lapot talált. Lehajolt, felvette a lapot. Tomi elmondta, mit lehetett látni a lapon. A lapon fent láttam: tálat, tintát, tejet, tevét, palotát. A lapon lent láttam: tévét, tanulót, tulipánt, telefont, templomot.

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: P - M - J - N - F - V - L - H - T

Tomi futott.

Tomi Timivel futott.

Tomi Timivel nevetve futott.

Tomi Timivel nevetve futott Pumi után.

Tomi Timivel nevetve futott Pumi után, a folyó mellett.

Tomi Timivel nevetve futott Pumi után, a folyó mellett futó úton.

Tomi Timivel nevetve futott Pumi után, a folyó mellett futó úton, a fa alatt.

Tomi Timivel nevetve futott Pumi után, a folyó mellett futó úton, a lehajló fa alatt.

Tomi Timivel nevetve futott Pumi után, a folyó mellett futó úton, a hótól lehajló fa alatt.

Tomi Timivel nevetve futott Pumi után, a folyó mellett futó úton, a hótól lehajló fa alatt.

Tomi Timivel nevetve futott Pumi után, a folyó mellett futó úton, a puha hótól lehajló fa alatt.

17 A D HANG

(HERTLIK ÉVA)

D: zönges, fogmedri felpattano zárhang.

Képzésmód: Az ajkak és a fogrés kissé nyitottak. A kiáramló levegő a zöngéállásban lévő hangszalagok között jut a szájüregbe. Az orrüreg felé vezető utat a lágy szájpad zárja. A nyelv akadályt állít a kiáramló levegő útjába. A nyelv pereme a felső fogmedren, valamint kétoldalt a felső fogsor mentén teljes zárlatot képez. A kiáramló levegő ezt a zárlatot szakítja fel. A légáram erővel pattan, érzete langyos.

A hibák oka lehet szervi, azaz **organikus**, vagy **működéses, funkcionális** eredetű.

Organikus: amikor a **perifériás** (a nyelv és szájpadlás anatómiai elváltozása), vagy **centrális eltérések**, nyílt orrhangzóságnál a **szájpadlás és ajkak anatómiai eltérései, anomáliái** okozzák a D hangzó hibáit.

A **hallássérülés** is organikus eredetű torzítást eredményezhet.

A **beszédpercepció**s zavarok, eltérések is D hibákhoz vezethetnek.

Funkcionális: Gyakran a **beszédszervi mozgások ügyetlensége és a hibás automatizmus** együttesen szerepelnek a kiváltó okok között.

A D hanghiba gyakran fordul elő, s általában centrális-, vagy súlyos általános pöszeséghez társul.

Felcserélt képzés

D = T

D = GY

D = N

nagyon ritkán: D = G

Leggyakoribb torz képzés:

fogközi - interdentális képzésmód,

ahol a nyelvhegyi zárlat a fogélek között van,

nyelvháti - dorzális képzésmód,

ahol nyelvháttal jön létre a zár

oldalréses - laterális képzésmód,

ahol a nyelvperemi zár gyenge, vagy hiányzik,

fognyomásos - adentális képzésmód

(itt általában nyelvlökéses nyelést találunk)

Hívóképe: dob

Jól érzékeltethető a dobverő és a nyelv azonos mozgása, valamint a dobolás keltette zöngé.

Előkészítő mozgásos gyakorlatok:

- ◆ Laza zárás-nyitás
- ◆ Laza állejtések
- ◆ Gazdag fúvó gyakorlatsorok
- ◆ Nyelvemelő gyakorlatok:
 - szájtéren kívül
 - szájtérben
- ◆ Nyelvperem, nyelvhegy izomerejének fejlesztése
- ◆ Felső metszőfogak és nyelvhegy érintkezésénél papírcsík, fogpiszkáló tartások
- ◆ Felső metszőfogak mögötti területen pálcika, szívószál, fogpiszkáló tartások nyelvheggyel
- ◆ Pattintó nyelvgyakorlatok felső fogmedernél

Előkészítő hallásfejlesztések:

- ◆ Zöngéérzékelések
- ◆ Finomabb zörejek megkülönböztetései
- ◆ Egyre halkabb zörejek felismerése
- ◆ Légáram hatásának megfigyeltetései:
 - folyamatos légáram hatása
 - pattintott légáram hatása
 - nyelvvel pattintott légáram hatása
- ◆ Különféle légáramok hatásának felismerése (széles-szűk)
- ◆ Zöngés folyamatos légáram és zöngétlen pattintott légáram elkülönítése
- ◆ A felcserélt képzésű hang és hívóképének egyeztetése

D = T D = GY D = N D = G

- izoláltan ejtett fonéma párokban
- vokálisokhoz kötötten
 - valamennyi fonetikai helyzetekben
- szavakban felismerés
 - valamennyi fonetikai helyzetekben
- oppozíciós szópárokból
 - valamennyi fonetikai helyzetben:

D = T	D = GY	D = N	D = G
dó - tó	dúl - gyúl	dada - nana	domb-gomb
Andi - Anti	vadon -vagyon	Ady - Ani	Ádi - Ági
had - hat	ad - agy	vad - van	szalad-szalag

- ◆ Helyes - helytelen ejtések megkülönböztetései:

Játékos hangutánzásokkal tesszük pontosabbá a D hang pontatlan képzéseinek megismerését. Nyelvünkéből dobverőt varázsolunk, s megfigyeltetjük a helyes zárlattal képzett D hangot, valamint a renyhe, nyelvháttal képzett, illetőleg az előre nyújtott nyelvvel (labiodentálisan, vagy interdentalisan), vagy féloldalasan létrehozott "D" hanghatásokat.

Ezek mindvégig szenzoros differenciálások, s csak jelzi, mutatja növendékünk, hogy jót, avagy pontatlan "rossz" hangot hallott-e!

Valamennyi változatban kialakítjuk a hallási figyelmet:

- a jó D hangot elkülönítjük a torz "D" hangtól
- hangkapcsolatokban ejtett hangzókból (szótag elején, szótag végén, vokálisok között)
- egyaránt differenciáljuk a jó D hangot és a torz "D" - t
- szavakban is felismertetjük a hangzótartásokat.

D hang kialakításához vezető gyakorlatok:

- ◆ Fúvógyakorlatok célzottan:

Széles skálán végezzük az előkészítő fúvógyakorlatokat, akár a T hangnál:

lobogtatjuk a lángot, az asztalszélre állított pici állatokat, a kis műanyag-jelzőtáblákat elfújuk, feldöntjük azokat; papírforgót pörgetünk, vattacsomót az asztalon előre fújunk (versenyben), pingpong labdával gólt pattintunk kapuba, célnára erősített alakzatokat pattogtatunk, lebegtetünk...stb.

Egyre célirányosabban poccentjük a papírt nyelvheggyel, figyeljük a megtett út hosszát, a papírszeletke ívét.

Valamennyi fúvógyakorlatban a levegőirányítás és adagolás megfigyeltetése, valamint a légáram hatásának tudatos rögzítése a feladat.

- ◆ Célirányos, szájtérben végzett nyelvgyakorlatoknál a nyelvhegy megtámasztása - tartása - elengedése:

fel – le függőleges irányú mozdítások némán

fent vízszintes irányú nyelvmozgás: felsőajaktól a felső fogmederig és vissza

- ◆ Tükör előtti utánzásokkal célirányosan játszogatunk, figyeljük a kapaszkodó nyelvhegyet
- ◆ Majd váltakozva végezzük az előző utánzásokat némán és pattintásokkal kombinálva.
- ◆ Ciklikus sorok N - T hangokkal Á- A E magánhangzókkal:

NÁ-NÁ-NÁ-NÁ

TÁ-TÁ-TÁ-TÁ

NA-NA-NA-NA

TA-TA-TA-TA

NE-NE-NE-NE

TE-TE-TE-TE

D hang fejlesztése

Eszközei:

iskoláskortól:

D hívóképe

D betűképe

vattapamacs, papírszeletek, ping-pong labda

műanyag pálcika, szívószál

zöngéérzékelést demonstráló hangszerek

Módszere:

indirekt hangfejlesztés

direkt hangfejlesztés

1. Indirekt hangfejlesztés

Az indirekt hangfejlesztésnél a **dobot megütő dobverő által életre keltett zöngés vibráció érzékeléséből** indítjuk a zöngképzést, melyet dús rezonanciával folyamattá alakítunk. Játékosan dolgozunk a különböző nagyságú és különböző távolságú dobok megszólaltatásával, melyek egyben ritmusgyakorlatokat is jelentenek.

- ◆ Dobolást utánzó gyakorlatok egyben az indirekt hangfejlesztések
- ◆ A dob hanghatásának utánzása ciklikus sorokban:

DÖDÖDÖDÖDÖ DÖDÖDÖDÖDÖ DÖDÖDÖDÖDÖ

Lassú - gyors váltakozásokkal:

DÖDÖDÖDÖDÖ dödödödödö DÖDÖDÖDÖDÖ

Hangerő váltakozásokkal:

DÖDÖDÖDÖDÖ **DÖDÖDÖDÖDÖ** DÖDÖDÖDÖDÖ

Hangerő és tempóváltásokkal:

DÖDÖDÖDÖDÖ **dödödödödö** DÖDÖDÖDÖDÖ

DÖDÖDÖDÖDÖ dididididi **DÖDÖDÖDÖDÖ**

Természetesen minden dobolást többször ismételünk, ahol az ismétlések adják a folyamatban a szaggatást.

További lehetőségeket is kipróbálunk, hogy a zöngképzést megteremtsük. Minden olyan helyzetet utánózhatunk, ahol a zöngét, vagy a fojtott zöngét segítségül hívhatjuk.

- ◆ Segíthet a döngicsélő méhecskék utánzása, ahol az N hang zöngéjét visszük át a D hangra, természetesen ciklikusan

donnnn-donnnn-donnnn-....

donn-donn-donn-donnnn-donnnn-donnnn....

dondondon - dondondondondondon - dondondon -...

Ezekben a gyakorlatokban a csökkenő N tartása, majd adott jelre történő megszakítása informál bennünket arról, hogy megszakítások után, tehát kezdő helyzetben van-e már zöngé!

- ◆ A vígkedvű dalolások is jó utánzási lehetőségekkel szolgálnak:

danadana-dondon-danadana-dondon...

dindondindon-dindondindon-...

dindondindon-danadan-dondon.

- ◆ Hangutánzó ikerszavakból az MB - zöngéjét hívjuk segítségül:

dimben-dombon-dimben-dombon...

- ◆ Végül visszatérünk a pergődob képzetéhez, ahol a virtuóz dobos gyors dobverőmozgását próbálgatjuk:

DDDDDD-dddddddd-DDDDDD

- ◆ Kézfejre papírgalacsint teszünk, melyet a felsőmetszőfogak elé emelünk, erre pattintjuk a levegőt, a "dobverőnket" és tükröben figyeljük az indítást, míg a másik kézzel a gégen a zöngét ellenőrizzük:

UUU - d - UU - D - u - D - D

- ◆ Folyamatos I majd U ejtése közben a fogmedri területre nyelvheggyel pattintgatunk, dobolunk:

Ez már közelebb van a direkt hangfejlesztéshez, de még indirekt mozzanatok is tartalmaz!

iiii -D- iiii - D - iiii - D - iii - D

adogatás előtt a versenyző földre pattintgatja a teniszlabdáját:

DiDiDiDiDi Di - Di - Di - Di - D

átüti a teniszlabdáját!

egyre erőteljesebbé válnon a pattintás:

UUU - d - UU - D - u - D - D

hasonlítsuk a teniszező erejéhez, aki erővel üti a labdát vissza:

2. Direkt hangfejlesztés:

- Folyamatos iiii ejtés fogsor közé dugdosott nyelvvel - (Montágh Imre)

- I ejtését megszakítjuk a fogsor mögötti terület nyelvperemi érintgetésével:

di -di -di - di - di - ...

D D D D

D hang kialakítása és tudatosítása:

Kőbányai gyakorlatunkban sikeresen bevált a hangfejlesztés menetének megismertetése.

Következik az egymásra épült képzőmozzanatok tudatos számbavétele. Ezt a folyamatkövetést, már a nagycsoportos óvodásoknál elkezdjük. Végigkísérjük a tüdőből kiáramló levegő útját. Pontosan meghatározzuk és érzékeltetjük a hangszalagok állását. (Morog-e a hang, rezeg-e a torkunkra helyezett kezünk, avagy nem?). A lágy szájpad helyzetét is megemlíttjük, majd konkretizáljuk, hogy a nyelv melyik része, hol helyezkedik el, hol képez akadályt a kiáramló levegő útjában! Tudatosítjuk még a fogak és ajkak helyzetét, valamint érzékeltetjük a kiáramló levegő nyomatékának érzetét is!

Megtanítjuk a hangképzési mozzanatok!

A két ajak és a fogsor lazán nyitott, a nyelv szélesen támaszkodik a felső metszőfogak mögött és felsőfogsor mentén két oldalt. A gége rezeg, majd ez a rezgő levegő megakad a nyelvzár miatt, és végül hirtelen felpattan. A levegő csak a szájüregben távozik.

(Ha orrhangzós terápiában dolgozunk: a zárlat alatt nincs levegő kiáramlás, a kistükrő nem homályosodik el.)

A levegő hatása erőteljesebb, mint a T hangé, de jól érzékelhető!

(Házi feladatként 1 nagy és 9 kis dob, amelyeket otthon kell színezní, ha egymás után minden dobnál legalább négyszer megszólal a D hang!)

Csak akkor adhatjuk házi feladatnak, ha a foglalkozásainkon már több alkalommal biztosan létrejött a zöngé! Ezzel se siessünk, hiszen mi alakítjuk a hangokat, ebben a szülő nem adhat segítséget!

Rögzítés:

A rögzítés folyamán a fonetikai szabályok figyelembevételével történik a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása.

Eszközei:

<i>hívóképek,</i>	<i>iskoláskortól: betűkártyák</i>
<i>rögzítőtáblák</i>	<i>szótagkártyák</i>

Módszere:

<i>utánmondás</i>	<i>utánmondás és olvasás</i>
-------------------	------------------------------

Rögzítésnél feladatunk, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabillá vált fonémát módszeresen kapcsoljuk a magánhangzókhoz. A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk. Természetesen azt figyeljük, hogy hol és milyen ajakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a kapcsolandó magánhangzók sorrendjét. A helyes kapcsolási sorrendet a *képzésmozzanatok rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei* szabják meg.

A magánhangzók képzése szerinti menetben: á - a - e - o - ő - é - ú - ü - - rögzítünk.

Négy fokozat kell, az ND kapcsolatból indítunk.

ándá - anda - ende ondo - öndő - éndé undu - ündü - indi

(Megpróbálhatjuk az ND kapcsolatot tartalmazó szavak automatizálásának utánmondását is próbaként!)

Majd, ha már stabil a zöngé, akkor térünk rá a segédhang nélküli rögzítésre.

vokálisok között:

ádá, ada, ede, odo, ödö, édé, udu, üdü, idi

hangkapcsolat elején:

dá, da, de, do, dö, dé, du, dü, di

hangkapcsolat végén:

ád, ad, ed, od, öd, éd, ud, üd, id

Automatizálás:

Szintén négy lépcsős az automatizálás, abban az esetben, ha zöngétlenítési folyamatot javítunk, ekkor is ND kapcsolatú szavakkal kezdünk. Ezután térünk rá a hangsorban a vokálisok közötti megszólaltatásra. Ezt követik a szókezdő helyzetek, végül a szóvégek kerülnek begyakorlásra.

Eszközei:

<i>tárgyképek</i>	<i>iskoláskortól: betűkártyák</i>
<i>eseményképek</i>	<i>szókártyák</i>
<i>versek, mondókák, történetek</i>	<i>mondatok, történetek</i>
<i>feladatlapok</i>	<i>feladatlapok, olvasólapok</i>

Módszere:

<i>utánmondások adott fonetikai helyzetben:</i>	<i>utánmondás, olvasás</i>
---	----------------------------

szó belsejében

szó elején

szó végén

- *képmegnevezések (segítségekkel és önállóan)*

- *irányított és önálló mondatalkotások*

- *önálló szövegmondás: vers, történet.*

spontán beszédben történő gyakorlás

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások valamint a motoros differenciálások zárják a terápiát.

D GYAKORLÓANYAGOK

Tisztán artikulálható, rövid mondatok.

Szűrt hangállomány: P - B - M - N - L - J - V - D.

Dimben-dombon dob, dob, duda, mandula, dió. A mandula Andié. Danié a dundi dió. A daloló vidáman dalol, dobol. Ida dúdolja: dana-dana, don-don. Ádám óvodájában odú van. A labda Andi mellé lendül. Dundi Döme dobolva lépdél, ide-oda.

Tisztán artikulálható, rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: P - B - M - N - L - F - V - J - T - D.

Dani délben bedobta a levélládába Ida levelét. A lépdelő Ádám dobbantott, toppantott, dobolt vidáman. A domboldalon lépdelt Ida Ödönnel. Minden óvodában délben van ebéd. Dini dudált délután. A láda tele van labdával. Tomi elindult Dömével délután. Döme nem evett ebédet. Döménél volt ennivaló. Dani Ladáján a duda nem jó. Tilda elindult a mamájától ebéd után. Tünde dalolva ment Ede mellett. Tündénél dália volt. Ida látta Edét, látta Tündét a dáliával.

Tisztán artikulálható, rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: P - B - M - N - L - F - V - J - H - T - D.

Dini óvodába ment. Mamája délután elment a boltba. Dini mamája dúdolva vitte a boltból a diót, a mandulát, a finom eledelt. Otthon a diót ládába tette. Hálót vett elő, abba tette Dini labdáját. Labdával ment ebéd után oviba. Dini nevetve futott mamája elé. Vidáman pattintotta a labdáját délután Dini. A fa puha lombja elfedte a holdat. Délben nem lehet látni a holdat.

Rövid történet:

Szűrt hangállomány: P - B - M - N - L - F - V - J - H - T - D.

Ödön délután elment apával a boltba.

- Mi minden van itt! - ámult Ödön. Ödön látott dudát, dobót, labdát, dominót, dundi Dömét, puha medvét, vidám vadállatot. Minden ládában volt a boltban.

- Mi lenne jó? - tündökött Ödön. Majd dobót vett ütővel. Vidáman indult el apával a boltból. Óvoda előtt haladt el, ahol a faláda mellett padot talált Ödön. Leült oda. A padon elővette a dobót, dobolt a dobon. Ödön elé futott Ida Danival. Daninál duda, Idunál labda volt.

- Add ide a dobót! - mondta Dani.

- Odaadhatom, apa?

- Jobb lenne, ha te dobolnál, Dani dudálna! - intette apa Ödönt, Danit.

- Jaj, de jó! Te dudálj Dani, te dobolj Ödön, én dúdolom a dallamot! - mondta Ida.

Vidáman telt a délután.

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: P - B - M - N - L - F - V - J - H - (T) - D

Dani lépdél.

Dani Idával lépdél.

Dani Idával vidáman lépdél.

Dani Idával vidáman lépdél dobbal.

Dani Idával vidáman lépdél dobbal, dudával.

Dani Idával vidáman lépdél dobbal, dudával óvodája elé.

T hanggal bővítve:

(Ezt csak abban az esetben vegyük, ha nem okoz gondot a T - D együttes megszólaltatása!)

(Dani Idával vidáman lépdél dobbal, dudával óvodája elé délután.

Dani Idával vidáman lépdél dobbal, dudával óvodája elé minden téli délután.)

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: P - B M - N - L - J - F - V H - T - D

Tilda ment.

Tilda dalolva ment.

Tilda dalolva ment a hídon.

Tilda dalolva ment a folyó feletti hídon.

Tilda dalolva ment a folyó feletti hídon Tünde felé.

Tilda dalolva ment a folyó feletti hídon a tétova Tünde felé.

Tilda dalolva ment a folyó feletti hídon a tétova Tünde felé délelőtt.

Tilda dalolva ment a folyó feletti hídon a tétova Tünde felé hétfőn délelőtt.

Tilda dalolva ment a folyó feletti hídon a tétova Tünde felé minden hétfőn délelőtt.

18 A L HANG

(JOHANNIS MELLAU ÉVA)

L: zöngés, fogmedernél képzett oldalrészhang (két oldalrésű részhang)

Képzésmód: Az ajkak és a fogrés nyitottak. A kiáramló levegő a zöngéállásban lévő hangszalagok között akadálytalanul jut a szájüregbe. A lágy szájpad zárja az orrüreg felé a levegő útját. A nyelv akadályt állít a kiáramló levegő útjába. A lapos nyelv hegye határozottan tapad a felső fogmederhez, elzárja a kiáramló levegő további útját, ezáltal két oldalra tereli a levegőt. Így rés keletkezik a felső fogsor és a nyelvperem mentén. A kiáramló levegő ezen a kétoldali résen folyamatosan távozik. Mindaddig tart a levegő áramlása, míg a nyelv hegye el nem engedi a fogmedri támaszt. A langyos légáram kevésbé érzékeltes.

A hibák oka lehet **szervi**, azaz **organikus**, vagy **működéses**, **funkcionális** eredetű.

Organikus: amikor a **perifériás** (a nyelv és szájpadlás anatómiai elváltozása), vagy **centrális eltérések**, nyílt orrhangzóságnál a **szájpadlás és ajkak anatómiai eltérései**, **anomáliái** okozzák a L hangzó hibáit.

A **hallássérülés** is organikus eredetű torzítást eredményezhet.

A **beszédpercepció zavarok**, eltérések is L hibákhoz vezethetnek.

Funkcionális: Gyakran a **beszédszervi mozgások ügyetlensége és a hibás automatizmus** együttesen szerepelnek a kiváltó okok között.

Gyakoriak a nyelv anatómiai elváltozásai, emiatt válik lehetetlenné, vagy nehezítetté a nyelvemelés. Előfordulhat olyan mérvű nyelvfek lenövés, hogy képtelen a nyelvhegyi emelésre, s a szükséges zárlatot nyelvháttal képezi, ebben az esetben is orvosi segítségre van szükségünk a terápia megkezdése előtt. Máskor a nyelvtest túlságosan feszes, s így a hengeres nyelvtest túlságosan széles oldalrészeket képez. A szélesebben kiáramló levegő eltorzítja az L hang kellemes lágy színét.

Hasonlóan torz lesz a hang, ha nyelvi ügyetlenségből a nyelvhegy emelése helyett nyelvháti zárlat alakítja a kétoldali rést.

Igen gyakori hanghiba. Általában együtt jár az R hang hiányával. Sokszor makacs, nehezen kialakítható, sok előkészítést, türelmes, sok lépcsős rögzítést és nagyon módszeresen nehezedő automatizálást igényel.

Az automatizálási szakaszban mindig motorosan is differenciálni kell a cserélten ejtett hangzó párokat!

Felcserélt képzés L = J
 L = N
 L = D

Gyakori torz képzés: fogközi -interdentális képzésmód,
 ahol a nyelvhegyi zárlat fogéleken történik
 nyelvháti - dorzális képzésmód,
 ahol nyelvháti a zárlat
 oldalréses- laterális képzésmód,
 a hengeres nyelvtestnek szélesek az oldalrésai

Alália, kihagyás: szövégeken, illetve mássalhangzó-torlódásban

Hívóképe: éneklő fej
 pillangó
 (itt a nyelv emelését a pillangó szárnyainak emeléséhez is társíthatjuk!)

Előkészítő mozgásos gyakorlatok:

- ◆ Laza zárás-nyitás
- ◆ Laza álléjtések
- ◆ Nyelvemelő gyakorlatok:
 - szájteáren kívül
 - felsőajak betakarása, tartás: 5-10 mp-ig
 - széles nyelvtest emelések két ajak érintésével
 - kanál formájú nyelvemelés, tartás: 5-10 mp-ig
 - pálcikát, fogpiszkálót tartatunk meg a szájteáren kívüli bajsunkkal.
 - szájteáren
 - felső - alsó fogsor közötti terület "bejárása" egyre nyitottabb álléjtés mellett csettintések
- ◆ Nyelvperem, nyelvhegy izomerejének fejlesztése:
 - felső metszőfogak érintkezésénél papírcsík, fogpiszkáló tartások nyelvheggyel
 - lapos nyelven pálcika megtartása
- ◆ Összetett gyakorlatok:
 - Nagyra nyitott, Á ejtésnél pálcikával vízszintesen elfelezett szájteárból a pálcika alatt a lapos nyelv kidugása, megtartása: 5-10 mp-ig,
 - majd széles nyelvvel a pálcika áthurkolása, megtámasztása a felső fogmedernél, ennek az állapotnak a megtartása (bajuszt készítettünk): 5-10 mp-ig
- ◆ Állmozgás függetlenítése a nyelvmozgástól:
 - ciklizálások N - T -(D)- ha van! - hangokkal nyitott szájteáren

Előkészítő hallásfejlesztések:

- ◆ A felcserélt képzésű hang és hívóképének egyeztetése

L = J	L = N	L = D
▪ izoláltan ejtett fonéma párokban		
○ vokálisokhoz kötöten		
▪ valamennyi fonetikai helyzetekben		
○ szavakban felismerés		
▪ valamennyi fonetikai helyzetekben		
○ oppozíciós szópárokban		
▪ valamennyi fonetikai helyzetben:		

L = J	L = N	L = D
ló jó	lap nap	láma dáma
malom majom	Lala nana	Lala dada
tál táj	hol hon	vall vad

- ◆ Helyes - helytelen ejtések megkülönböztetései:

Játékos hangutánzásokkal tesszük pontosabbá az L hang pontatlan képzéseinek felismertetését. Az L hangot, valamint a renyhe, nyelvháttal képzett, illetőleg az előre nyújtott nyelvvel (labiodentálisan, vagy interdentalisan) létrehozott torz "L" hanghatásokat megkülönböztetjük.

Ezek mindvégig szenzoros differenciálások, s csak jelzi, mutatja növendékünk, hogy jót, avagy pontatlan "rossz L" hangot hallott-e!

Valamennyi változatban kialakítjuk a hallási figyelmet:

- a jó L hangot elkülönítjük a torz "L" hangtól
- hangkapcsolatokban ejtett hangzókból (szótagok elején, szótagok végén, vokálisok között) is differenciáljuk a jó L hangot és a torz "L" - t
- szavakban is felismertetjük a hangzóváltozásokat.

- ◆ Végeken hallható L hangok felismertetései

szótagvégeken
szóvégeken

L hang kialakításához vezető gyakorlatok:

- ◆ Célrányos nyelvemelő gyakorlatok:
nagy szájtérrel nyelvemeléseket végzünk, csak a nyelvmozgásokra koncentrálunk.
fel – le: függőleges irányú mozgások némán
fent a nyelvhegy megtámasztása - tartása - visszaengedése
vízszintes nyelvmozgás felsőajaktól a felső fogmederig és vissza
nyelvhegy megtámasztása - tartása - visszacsúsztatása felsőajakra
széles, laza nyelvi állapot érzetének kialakítása
- ◆ Folyamatos Á hangoztatás mellett végezzük a nyelvemeléseket
- ◆ Folyamatos A hangoztatás mellett végezzük a nyelvemeléseket
- ◆ Folyamatos E hangoztatás mellett végezzük a nyelvemeléseket
- ◆ Tükör előtti utánzásokkal célrányosan játszogatunk, figyeljük a kapaszkodó nyelvhegyet:
a vizuális képhez a pille szárnyának emeléseit társítjuk!

Instrukció: Ádám nyelvével utánozza a pille szárnyainak mozgását, versenyezzetek egymással!

Figyeld, hogy megkapaszkodott-e a nyelved a padláson!

Á L - Á Á L - Á Á L - Á - a produktum!

L hang fejlesztése

Eszközei:

L hívóképe

iskoláskortól:

L betűképe

Módszere:

indirekt hangfejlesztés

direkt hangfejlesztés

1. Indirekt hangfejlesztés

A hangutánzó gyakorlatok egyben az indirekt hangfejlesztések:

- ◆ Énekléssel:
"lálázva" énekelünk.
"lalazva" énekelünk
"lelezeve" énekelünk
közben változatlan figyelemmel követjük a pille szárnyainak emelgetéseit a tükörben.
Csak nagy szájtérben próbálkozunk!
- ◆ Szintén indirekt hangfejlesztés, amikor L hanggal dúdolunk ismert gyerekdalokat.
pl. "Süss fel nap"
L - L - L L - L - L L - L - L - L L - L - L - L L - L - L

2. Direkt hangfejlesztés:

Á ejtése közben folyamatos nyelvhegy emelések fogmederhez:

LÁ LÁ LÁ LÁ

L hang kialakítása, tudatosítása

Kőbányai gyakorlatunkban sikeresen bevált a hangfejlesztés menetének megismertetése.

Következik egymásra épült képzőmozzanatok tudatos számbavétele. Ezt a folyamatkövetést, már a nagycsoportos óvodásoknál elkezdjük. Végigkísérjük a tudóból kiáramló levegő útját. Pontosan meghatározzuk és érzékeltetjük a hangszalagok állását. (Morog-e a hang, rezeg-e a torkunkra helyezett kezünk, avagy nem?). A lágy szájpad helyzetét is megemlítjük, majd konkretizáljuk, hogy a nyelv melyik része, hol helyezkedik el.

hol képez akadályt a kiáramló levegő útjában! Tudatosítjuk még a fogak és ajkak helyzetét, valamint érzékeljük a kiáramló levegő nyomatékának érzetét is!

Megtanítjuk a hangképzési mozzanatokat!

A kiáramló levegő a zöngéállásban lévő hangszalagok között jut a szájüregbe. A gégen érzékelhető a zöngé. Az orrüreg felé zárt a levegő útja. A kiáramló levegő a szájterbe jut, ahol a széles nyelvhegyi elzárja a levegő áramlásának útját, de a két felsőfogsor és a nyelvperem oldali résén folyamatosan távozik. Mindaddig tart a levegő áramlása, míg a nyelv hegye el nem engedi a fogmedri támaszt. A langyos légáram kevésbé érzékeltes, de a levegő csak a szájüregen távozik. A fogsorok (áll) és az ajkak nyitottak.

Házi feladatként 1 nagy és 9 kis pillangó, amelyeket otthon kell színezní, ha egymás után minden pillangónál legalább négyszer megszólal az „énekld” - L hang!)

Rögzítés:

A rögzítés folyamán a fonetikai szabályok figyelembevételével történik a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása.

Eszközei:

hívóképek

iskoláskortól: betűkártyák

rögzítőtáblák

szótagkártyák

Módszere:

utánmondás

utánmondás és olvasás

Rögzítésnél feladatunk, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabilá vált fonémát módszeresen kapcsoljuk a magánhangzókhoz. A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk. Természetesen azt figyeljük, hogy hol és milyen ajakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a kapcsolandó magánhangzók sorrendjét. A helyes kapcsolási sorrendet a képzésmozzanatok rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei szabják meg.

A magánhangzók: á - a - e - o - ö - é - u - ü - - menetben haladnak.

hangkapcsolat elején:

lá, la, le, lo, lö, lé, lu, lő, li

hangkapcsolat végén:

ál, al, el, ol, öl, él, ul, ül, il

*vokálisok között:

álá, ala, ele, olo, ölö, élé, ulu, ülü, ili

*Nagyon ügyetlenül mozgó nyelvnel kénytelenek vagyunk a hangfejlesztés során alkalmazott Á hangok közötti ciklizálással kezdeni a rögzítést:

ÁLÁ ÁLÁ ÁLÁ ÁLÁ...ALA ALA ALA ALA...stb.

Majd a hangsorvégi helyzetet stabilizáljuk:

ÁL ÁL ÁL ÁL - AL AL AL AL ...stb.

s csak a harmadik fázisban térünk rá a hangsor eleji rögzítésekre:

LÁ LÁ LÁ LÁ - LA LA LA LA....stb.

Automatizálás:

Az automatizálás a rögzítési sorrend szerint, a hagyományos menetben halad a szógyakorlatoktól a mondatgyakorlatokon át a spontán megnyilatkozásokig.

Eszközei:

tárgyképek

iskoláskortól: betűkártyák

eseményképek

szókártyák

versek, mondókák, történetek

mondatok, történetek

feladatlapok

Módszere:

- **utánmondások adott fonetikai helyzetben:**

szó elején*

szó végén

szó belsejében

- **képmegnevezések (segítségekkel és önállóan)**

- **irányított és önálló mondatalkotások**

- **önálló szövegmondás: vers, történet.**

- **spontán beszédben történő gyakorlás**

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások valamint a motoros differenciálások zárják a terápiát.

feladatlapok, olvasólapok

utánmondás, olvasás

* Előfordulhat olyan eset, hogy a szó eleji helyzet kialakítása nehézkes, bár a rögzítésnél ennek nem láttuk nyomát! Nagyon érdekes, hogy ilyenkor a szóvégi helyzetekkel könnyebben boldogulunk! Erre ugyanis szünettel rákészülhet a szó megzavarása nélkül:

TÁ____L PÁ____L HÁ____L VÁ____LL Á____LL....stb.

szünet

szünet

szünet

szünet

szünet

Ebben a helyzetben célszerű a szó belsejével folytatni, és a legvégére hagyni a szókezdő helyzet automatizálását!

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások zárják a terápiát.

(De semmi bajt sem követünk el akkor, ha a megfordított rögzítési menet szerint haladunk az automatizálási szakaszban is. Mindig kellő idő kell ahhoz, hogy valóban automatizmussá alakuljon az új hang. Ehhez kell minden támogatást megadnunk!)

L GYAKORLÓANYAGOK

Tisztán artikulálható, rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: P - M - N - L

Lapon lámpa, lampion, Lali pipál a napon. Papa nem áll, a papa ül. A lampion lámpa Lilié, nem Lalié. A láma a lapon áll. A napon ül Lola. Ella nem ül a napon.

Tisztán artikulálható, rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: P - M - N - T - L.

Lali Lillát látta. Lilla liliomot tett Lali elé. Nelli elment Lilla mellől. Nelli Lali mellé állt.

A puli tele tálat látott. Puli a tál elé állt. A tálat Lili letette a puli mellé. A puli előtt lila pillét látott Lili. A lila pille elillant.

Tisztán artikulálható, rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: P - B - M - N - T - D - F - V - H - J - L.

Lali a fal mellé lépett. Lalinál levél volt. A levelet bedobta a levélládába. Lili odalépett a levélláda mellé. Lili fején lila bóbita volt. lila bojtjal. Lili falevelet dobott a levélláda mellé. Lili elfutott Lali elől. Lila bóbitáján a bojt ide-oda libbent. Lalinál alma volt. A fél almáját eldobta a tó felé. A tóban eltűnt Lali fél almája. A tó mellett lépdelt Jenő Lilivel. Joli elment Julival halat venni. A halat Joli a hálójába tette. Majd Juli vett almát. A fűben fejen állt lila póljában Jani. Nem látta a mellette lépdelő Jolit, Julit, ő fejen állt.

Rövid történet:

Szűrt hangállomány: P - B - M - N - T - D - F - V - H - K - G - L.

Lali a patak mellett lépkedett. Meglátta Lillát. Leültek a patak mellé.

Nálam van a labda! - mondta Lilla.

Lali kivette a labdát a hálóból. Dobálták a labdát, felálltak, leültek, dúdoltak, énekeltek.

- Látom a pillét! - mondta Lilla.

Lepkehálóval libbenő lepkét fogtak. Elindultak a tó felé. Lali lila tulipánt talált a tó mellett. Letépte. Lillának adta.

- Itt a lila tulipán, neked adom!

Továbbmentek, a tónál találták Palit, aki halat fogott halhálóval. Letelepedtek Pali mellé, nem énekeltek, nem dúdoltak tovább. Majd elunták magukat a tónál, felálltak, elindultak otthonuk felé.

- Vidám volt a mai délután! - mondta Lali Lillának.

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: P - M - N - T - H - V - L.

Pali állt a tónál.

Pali némán állt a tónál.

Pali némán állt a távoli tónál.

Pali némán állt a távoli tónál, hálóval.

Pali némán állt a távoli tónál, halhálóval.

Pali némán állt a távoli tónál, halhálóval hajnaltól.

Pali némán állt a távoli tónál, tele halhálóval hajnaltól.

Pali némán állt a távoli tónál, hallal tele halhálóval hajnaltól.

Pali Lalival némán állt a távoli tónál, hallal tele halhálóval hajnaltól.

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: P - B - M - N - T - D - F - V - K - G - J - L.

Lali elindult.

Lali hajnalban elindult.

Lali mindig hajnalban elindult.

Lali mindig hideg hajnalban elindult.

Lali mindig jó hideg hajnalban elindult.

Lali mindig jó hideg hajnalban elindult halat fogni.

Lali mindig jó hideg hajnalban elindult halat fogni hálójával.

Lali mindig jó hideg hajnalban elindult halat fogni hálójával a tó felé.

Lali mindig jó hideg hajnalban elindult halat fogni hálójával a távoli tó felé.

Lali mindig jó hideg hajnalban elindult halat fogni hálójával a távoli tó felé a patak mellett.

Lali mindig jó hideg hajnalban elindult halat fogni hálójával a távoli tó felé, a patak melletti mélyített úton.

19 A N HANG

(THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)

N: Zöngés, fogmedernél képzett orrhangú zárhang.

Képzésmód: Nyitottak az ajkak, laza álléjtés mellett nyitott a fogsor is. A hangszalagok zöngéállásban vannak. A kiáramló levegő a zöngéállásban lévő hangszalagokon keresztül jut el a szájüregbe. A nyelv hegye a fogmedernél, két oldalon a nyelvperem a felső fogsor mentén teljes zárlattal elzárja a kiáramló levegő útját. A lágy szájpad nyitja az orrüreget, ezáltal a levegő az orrüregen távozik. Mindaddig tart a lágy szájpad nyitása az orrüreg felé, míg a nyelv le nem ereszkedik. Az orrüreg rezonátor szerepet kap, ettől lesz még sajátosabb, nazális a hangszín.

A lágy szájpad nyitó mozgását sajnos nem tudjuk mással szemléltetni, csak azzal, hogy a folyamatos zöngéadás közben az orrüregen kiáramló levegő hatására elhomályosodik a kistükör, vagy a megvizezett tenyérre langyos levegő érkezik.

Az N hanghiba ritkán fordul elő, s általában organikus eredetű.

A hibák oka lehet szervi, azaz **organikus**, vagy **működéses, funkcionális** eredetű.

Organikus: amikor a **perifériás** (a nyelv és szájpadlás anatómiai elváltozása), vagy **centrális eltérések**, nyílt orrhangzóságnál a **szájpadlás és ajkak anatómiai eltérései, fogak anomáliái** okozzák a N hangzó hibáit.

A **hallássérülés** is organikus eredetű torzítást eredményezhet.

A **beszédpercepció zavarok**, eltérések is N hibákhoz vezethetnek.

Funkcionális: Gyakran a **beszédszervi mozgások ügyetlensége és a hibás automatizmus** együttesen szerepelnek a kiváltó okok között.

Felcserélt képzés

N = M

N = L

N = NY

N = D

Leggyakoribb torz képzés:

fogközi -interdentális képzésmód,

ahol a nyelvhegyi zárlat a fogéleken van,

nyelvhati - dorzális képzésmód,

ahol a nyelvháttal keletkezik a zárlat

oldalréses - laterális képzésmód,

ahol a nyelvperemi zár gyenge, vagy hiányzik

fognyomásos - adentális képzésmód,

(ahol általában nyelvlökéses nyelést találunk)

Hívóképe: a fenyegető kézmozdulat,

intés, dorgálás: "na-na"

Előkészítő mozgásos gyakorlatok:

- ◆ Laza zárás-nyitás
- ◆ Laza álléjtések
- ◆ Gazdag fúvó gyakorlatsorok
 - szájon át
 - orron át

- ◆ Nyelvemelő gyakorlatok:
 - szájterén kívül
 - szájterben
- ◆ Nyelvperem, nyelvhegy izomerejének fejlesztése
- ◆ Felső metszőfogak érintkezésénél nyelvheggyel papírcsík, fogpiszkáló tartások
- ◆ Felső metszőfogak mögötti területen nyelvheggyel pálcika, szívószál, fogpiszkáló tartások
- ◆ Pattintó nyelvgyakorlatok felső fogmedernél:
 - T T - T - T
- ◆ Ciklikus sorok T (vagy ha van!) L hangokkal Á A - E nyitással:
 - ÁTTÁ - ÁTTÁ.... ÁLLÁ - ÁLLÁ ...stb.
 - ÁT - ÁT - ÁT... ÁL - ÁL - ÁL - ÁL...stb.
 - TÁ - TÁ TÁ LÁ - LÁ - LÁ - LÁ...stb. menetben

Előkészítő hallásfejlesztések:

- ◆ Zöngéérzékelések
- ◆ Finomabb zörejek megkülönböztetései
- ◆ Egyre halkabb zörejek felismerése
- ◆ Légáram hatásának megfigyeltetései:
 - folyamatos légáram hatása szájon át
 - légáram hatása orron át
 - zárlat utáni légáram hatása
- ◆ Különféle légáramok hatásának felismerése
 - orron át: nyelvi zár - ajak zár elkülönítések
 - szájon át: zöngés - zöngétlen zárlatok hatásai
- ◆ Zöngés folyamatos légáram és zöngés pattintott légáram elkülönítése
- ◆ A felcserélt képzésű hang és hívóképének egyeztetése

N = M	N = L	N = NY	N = D
o izoláltan ejtett fonéma párokban			
o vokálisokhoz kötötten			
▪ valamennyi fonetikai helyzetekben			
o szavakban felismerés			
▪ valamennyi fonetikai helyzetekben			
o oppozíciós szópárokban			
▪ valamennyi fonetikai helyzetben:			

N = M		N = L		N = NY		N = D
na - ma		nép - lép		- nál - nyál		nana - dada
tini Timi		nana - Lala		Anna - anya		Ani - Ady
ton - Tom		hon - hol		csín - csíny		van - vad

- ◆ Helyes - helytelen ejtések megkülönböztetései:

Játékos hangutánzásokkal tesszük pontosabbá az N hang pontatlan képzéseinek megismerését. Nyelvünkéből dobverőt, pattogó labdát varázsolunk, s megfigyeltetjük a helyes zárlattal képzett N hangot, valamint a renyhe, nyelvháttal képzett, illetőleg az előre nyújtott nyelvvel (labiodentálisan, vagy interdentalisan), vagy féloldalasan létrehozott "N" hanghatásokat. Ezek mindvégig szenzoros differenciálások, s csak jelzi, mutatja növendékünk, hogy jó N, avagy pontatlan, "rossz N" hangot hallott-e!

N hang kialakításához vezető gyakorlatok:

- ◆ Segíthet a szirénázó autók utánzása, ahol az N hangzó magassági váltásait teremthetjük meg, természetesen ciklikusan

NÉNO nénó NÉNÓ.
 NINŰ ninű NINŰ
 NnNnNnNn NnNnNnNn NnNnNnNn

- ◆ A vígkedvű dalolások is jó utánzási lehetőségekkel szolgálnak:

danadana-dondonnn-danadana-dondonnn...

- ◆ Ismert dalok "nanázó" dúdolása

"Süss fel nap"· NANANA NANANA nananana nananana NANANA
 magánhangzó nélkül:

NNN NNN nnnn nnnn NNN

2. Direkt hangfejlesztés:

Nyelv emelése közben folyamatos zöngét adunk:

N N N N

(Itt a levegőáramlását az orr elé tett kézfejen érzékeltesük.)

N hang kialakítása, tudatosítása

Kőbányai gyakorlatunkban sikeresen bevált a hangfejlesztés menetének megismertetése.

Következik az egymásra épült képzőmozzanatok tudatos számbavétele. Ezt a folyamatkövetést, már a nagycsoportos óvodásoknál elkezdjük. Végigkísérjük a tüdőből kiáramló levegő útját. Pontosan meghatározzuk és érzékelletjük a hangszalagok állását. (Morog-e a hang, rezeg-e a torkunkra helyezett kezünk, avagy nem?) A lágy szájpad helyzetét is megemlíttjük, majd konkretizáljuk, hogy a nyelv melyik része, hol helyezkedik el, hol képez akadályt a kiáramló levegő útjában! Tudatosítjuk még a fogak és ajkak helyzetét, valamint érzékelletjük a kiáramló levegő nyomatékának érzetét is!

Megtanítjuk a hangképzési mozzanatokat!

A két ajak és a fogsor lazán nyitott, a nyelv szélesen támaszkodik a felső metszőfogak mögött és felsőfogsor mentén két oldalt. A gége rezeg, majd ez a rezgő levegő megakad a nyelvzár miatt, és csak az orron távozik.

A levegő hatása erőteljesebb, mint a D hangé, de folyamatosága miatt jól érzékelhető!

(Házi feladatként 1 nagy és 9 kis fenyegető kéz, amelyeket otthon kell színezní, ha egymás után minden kéznél legalább négyszer megszólal az N hang!)

Rögzítés:

A rögzítés folyamán a fonetikai szabályok figyelembevételével történik a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása.

Eszközei:

hívóképek,
 rögzítőtáblák

iskoláskortól: betűkártyák
 szótagkártyák

Módszere:

utánmondás

utánmondás és olvasás

Rögzítésnél feladatunk, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabillá vált fonémát módszeresen kapcsoljuk a magánhangzókhoz. A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk. Természetesen azt figyeljük, hogy hol és milyen ajakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a kapcsolandó magánhangzók sorrendjét. A helyes kapcsolási sorrendet a képzőmozzanatok rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei szabják meg.

A magánhangzók képzése szerinti menetben: á - a - e - o - ő - é - ú - ü - - rögzítünk.

hangkapcsolat elején:

ná, na, ne, no, nö, né nu, nü, ni

vokálisok között:

áná, ana, ene, ono, önö, éné, unu, ünü, ini

hangkapcsolat végén:

án, an, en, on, ön, én, un, ün, in

Automatizálás:

Az automatizálás a rögzítési sorrend szerint, a hagyományos menetben halad a szógyakorlatoktól a mondatgyakorlatokig át:

Eszközei:

tárgyképek

iskoláskortól: betűkártyák

eseményképek

szókártyák

versek, mondókák, történetek

mondatok, történetek

feladatlapok

feladatlapok, olvasólapok

Módszere:

- *utánmondások adott fonetikai helyzetben:*

utánmondás, olvasás

szó elején

szó végén

szó belsejében

- *képmegnevezések (segítségekkel és önállóan)*

- *irányított és önálló mondatalkotások*

- *önálló szövegmondás: vers, történet.*

- *spontán beszédben történő gyakorlás*

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások valamint a motoros differenciálások zárják a terápiát.

A terápia elejétől számítunk az N hang stabil jelenlétére, mivel nagyon ritka a hiánya. Így valójában az N hang automatizálásának idején végigvehetjük az eddigi, *valamennyi mondatanyagunkat.*

N GYAKORLÓANYAGOK

Tisztán artikulálható, rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: P - B - T - D - H - F - V - L - N.

Anna nevet. Nini! Itt van apa neve a lapon! Anna ne vedd el a labdát Nellitől! Hol lehet látni a felhőt? Fenn, lenn, benn, talán a nap előtt? Libben-lobban a fonal. Ne félj, ülj le, a puli eléd jön. Jolán ne hívd be a pulit! Tanulni indult Nándi délután. A tanulnivaló Albánia volt. Nándi Janival tanulta Albániát. A Duna habjaiban halat pillantott Andi. Andi éjjel-nappal nevetett. Bandi Ildivel állt a híd elé, délben.

Rövid történet:

Szűrt hangállomány. P B T D - H F V L J M N.

Nelli falun élt. Minden délután elindult tehenével. Helénnel a folyó mellett. Nelli a domboldalon lephent, elaludt. Nem láthatta a felhőt, ami elfedte a napot. Lebbent a falevél, dobbantott a téhen. Nelli felpattant, néha félt. Futott otthona felé a tehenével.

Mamája tűnődött, nem tudta, hol lehet ilyen időben lenni:

Hol van Nelli? Hol van Helén, a téhen?

Valami dobbantott, majd lebbent - libbent.

Nelli ijedten betoppant. Fújtatott.
- Jaj, de féltem, folyton futottam! - mondta Nelli.
A puli Nelli elé állt, majd elbújt óljába.
Bum! Bumm! Fújt, majd libbent - lobbant minden falevél.
- Jaj, de jó itthon! - mondta Nelli.
Nelli mamája döbbenten látta otthonából, milyen vad idő lett a vidám délutánból!
Majd Nelli mamája mellé ült.
Nelli mamája mellett pihent.

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: P - B - T - D - H - V - L - N.

Hajnalban indult.

Naponta hajnalban indult.

Naponta hajnalban indult vonattal.

Nándi naponta hajnalban indult vonattal.

Nándi Andival naponta hajnalban indult vonattal.

Nándi Andival naponta hajnalban indult vonattal, tanulni.

Nándi Andival naponta hajnalban indult vonattal, latint tanulni.

Nándi Andival naponta hajnalban indult el vonattal, latint tanulni.

20 A R HANG

(THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)

R: Zöngés, fogmedernél képzett tremuláns (pergőhang).

Képzésmód: Nyitottak az ajkak, laza állejtés mellett nyitott a fogsor is. A kiáramló levegő a zöngéállásban lévő hangszalagokon keresztül jut a szájüregbe. A nyelv hegye és elülső pereme laza, széles öblöt képez a fogmedernél. A lazán felemelt nyelvperem nem érinti a fogmedret, így a felette kisurranó levegő pergőmozgást, azaz többszöri zár-rés váltakozást eredményez. A nyelv kétoldali pereme a felső fogsor mentén teljesen tapadó. Folyamatos ejtésnél a légáram határozott és hűvös érzetű.

A leggyakoribb beszédhibák közé tartozik.

A hibák oka lehet szervi, azaz **organikus**, vagy működéses – **funkcionális** eredetű.

Organikus (szervi) okok:

- ◆ Gyakran a nyelv anatómiai elváltozásai:
 - o Rövid nyelvfék miatt válik lehetetlenné a nyelvemelés
 - o Hengeres nyelv széles oldalrészeket képez. A szélesebben kiáramló levegő eltorzítja az R hang színét.
 - o Makroglossziánál (nagy nyelv) a nyelvi ügyetlenséget a kórosan nagy, túlságosan vastag, széles nyelv okozza.
- ◆ Organikus befolyásoló tényező a **szájpad és a nyelv egymáshoz való viszonya** is. (Gótikus szájpadlásnál a kicsi nyelv; széles lapos szájpadlásnál a makroglosszia.)
- ◆ **Hallássérülések** következménye is lehet R hiba.
- ◆ **Centrális** eltérések is R hibákat eredményezhetnek.

A legfontosabb funkcionális (működéses) okok:

- ◆ A **nehezen képezhetősége** első helyen áll. Ez azt jelenti, hogy a helyes tremuláns a beszédszervek igen harmonikus, de bonyolult és differenciált összerendezett működésével jön létre.
- ◆ A természetes beszédfejlődésben is a **későn** (néha a legkésőbbben) **megjelenő hangunk**. Ebből adódóan a későn vagy későbbben meginduló beszéd, a **megkésett beszédfejlődés** és az ahhoz társuló **általános pőszeség** jellegzetes hibája. Ekkor nem jut elegendő idő a helyes képzéshez szükséges, egyes részelemek sok időt igénylő, spontán begyakorlására.
- ◆ A hang kialakulásához pontos beszédpercepció szükséges, ezért az R hang hibája a **beszédeszélelési elmaradások velejárója** is.
- ◆ A nehezen képezhetősége jelenti azt is, hogy a finommozgások igen koordinált működése és a vibrációs-mozgásérzet kell a tremuláns létrehozásához. Tehát a **finommozgások koordinációs zavarának** is következménye az R hang hibája.

Helytelen képzés:

- ◆ Helytelen torz képzés, az **"uvuláris R"**, a mindenki által ismert jellegzetes hiba. A legsúlyosabb és legmakacsabb torzítás a nyelvcsapi pergés. Javítása nagyon nagy szakértelmet kíván, javítás nélkül egész életen át megmarad!
- ◆ A torzítások legkevésbé felismerhető és legkevésbé zavaró változata, amikor a nyelvperem laza, tompa érintéssel **"egy perdületű"** hangot eredményez. Ez maradándó hiba, javítás nélkül egész életen át megmarad.
- ◆ Az **oldalsó nyelvperemmel** létrehozott perdületek is kevéssé felismerhetőek, de nagyon makacs, szinte alig javítható hibák.

- ◆ Atmeneti állapotú a két ajakkal, illetőleg **nyelvvel-ajakkal** létrehozott perdület. Ez az R-előkészítésnek is egyik állomása. Spontán is rendeződhet, de környezeti hozzá nem értés, erőszakolás következtében uvuláris (nyelvcsap perdületűvé) válhat.

A hanghelyettesítések nem maradandóak, de nagy veszélyük az, hogyha javítás nélkül hagyjuk, akkor az erőltetett pergés létrehozására való spontán törekvés szintén uvuláris (nyelvcsap) pergést eredményez, melyet egész életen át "viselni" kell.

Az igen változatos torzítási és hanghelyettesítési változatok mellett gyakran a **hangkihagyásokkal** is számolnunk kell.

<i>Felcserélt képzés:</i>	R = J (gyakori)
	R = L (gyakori)
	R = V (gyakori)
	R = N (ritka)
	R = T (ritka)
	R = D (ritka)
	R = H (organikus eredetknél, orrhangzósságnál gyakori)
	R = B-P (ritka, átmeneti állapot)
<i>Gyakori torz képzés:</i>	bilabiális (két ajaki) képzésmód
	laterális (oldalréses) képzésmódnál
	a nyelvperem egyik oldala perdül
	a nyelvperem mindkét oldala perdül
	uvuláris (nyelvcsap) pergetés
<i>Pontatlan képzés:</i>	"egyperdületnek" ható tompa érintés a fogmedernél
<i>Alália, kihagyás:</i>	szóvégeken, illetve mássalhangzótorlódásban

Hívóképe: a berregő repülő

a berregés képzete, a berregés hanghatása is gyakran segíti az R hang leválasztását!

Máshol a motor, vagy a traktor a hívókép.

Sokszor makacs, nehezen kialakítható, ezért hosszú terápiás idővel is számolnunk kell!

Javítása **speciális előkészítést**, "**R-előgyakorlatokat**", valamint türelmes, sok lépcsős rögzítést és nagyon módszeresen **nehezedő automatizálást** és mindenképpen **motoros differenciálást** is igényel.

Egyik jellegzetessége a R hangzó terápiájának, hogy **kitérővel, segédhangok (BR-PR, valamint TR-DR) alkalmazásával** jutunk csak el az **önmagában megperdülő tremulánshoz**.

A másik sajátosság, hogy **nem alkalmazzuk az indirekt hangfejlesztést!**

Az eddig felsoroltak is igazolják sok éves gyakorlati munkában szerzett tapasztalatunkat, hogy az **R hang kialakítása fokozott figyelmet, nagy türelmet és kitartást igényel**. Ezért hasznos, ha általános pöszeség esetén már a terápia elejétől végezzük az R - előkészítés egyes fontos gyakorlósorait.

(Erre Montágh Imre hívta fel figyelmemet még pályám legelején, 1969-ben. Azóta is hálás szívvel gondolok egyik kiváló mesteremre, és eredményesen alkalmazom tanácsát!)

A logopédia mindennapjaiban a nehezen megperdülő nyelv igazi kihívás. Különösen nagy feladat elé állítja a pályakezdő logopédusokat. Ugyanilyen és nem lebecsülhető nehézséget jelent a makacs, hosszú ideig csak TR DR kapcsolatban létrehozható nyelvhegyi pergés! Ilyenkor az önmagában megperdülő hang kialakítása, vagyis a R-leválasztás a komoly feladat. Ezeket nem szabad félvállról venni és abbahagyni a terápiát! Ilyen esetekben igen apró lépésekkel, módszeresen átgondolt, fokozatosan egymásra épülő, gyakran visszalépő, a jót megerősítő, tudatosan átgondolt gyakorlatokkal lehet csak eredményt elérni. A türelmetlenség

is nagy árat követel: ha a nyelvpereme túl feszes, akkor az uvuláris pergést mi magunk alakítjuk ki! Ne féljünk kivárni a kellő mozgásérzet megjelenésére és kivitelezésére szükséges időt! Ennél a hangnál fokozottan érvényes, hogy nem lehet türelmetlen sem a logopédus, sem a szülő, sem a hangot tanuló (akár gyerek, akár felnőtt!)

Gyermekkorban nagyon fontos, hogy a *fokozatosság és módszeresség* mellett, a *változatos eszközökkel és feladatokkal* haladó, *pozitív motivációt kiváltó játékosagra* is figyelünk kell!

Előkészítő mozgásos gyakorlatok:

- ◆ **Áll- ajakgyakorlatok:**
 - magánhangzó gyakorlatok a szájter zártágának oldására
 - ajakvibrációs gyakorlatok a vibráció érzetének kialakítására
 - ◆ **A mozgás koordináció fejlesztése, nyelvgyakorlatok:**
 - ◆ **Szájtéren kívül irányok követése:**
 - ajkak betakarása lent - fönt
(elaltatjuk a nyelvünk, fontos a lazított állapot kialakításához!)
 - szakáll - bajusz
(itt már intenzívebben, hosszabban mozdul a nyelv!)
 - kinyújtás - behúzás
(nyitott szájtejből nyúlik ki és tér vissza a nyelv, tehát nem zárunk össze!)
 - ide - oda irány követése
(vízszintesen: szájugtól-szájugig: növeli az erőnlétet a lassú ütem!),
 - körbe - körbe
(ajkakon, majd egyre távolabbra nyújtott nyelvvel: lazítja a feszességet!)
 - ◆ **Lazítás - feszítés szájtéren kívül:**
 - fent - lent: ajkak betakarása
(széles nyelvvel, hegyes nyelvvel váltakozva: segíti a mozgásosságot!)
 - széles szakáll, hosszú, keskeny szakáll
(váltakozva és intenzíven, egyre hosszabban: erőt és gyorsaságot fejleszt!)
 - széles bajusz, hegyes bajusz - növekvő időtartammal
(közben nem zárhat, a fogsort nem közelítheti egymáshoz!)
 - mézet nyaló maci fent ragadó széles, laza nyelvvel
(egyre nyitottabban, egyre hosszabb ideig: ez már célirányos gyakorlat!)
 - hosszú szakáll-bajusz: pálcika, fogpiszkáló megtartása:
(fogpiszkálót tartatunk a szájtéren kívüli nyelvvel: izomerőt, figyelmet fejleszt)
 - ◆ **Erőfejlesztés, egyensúlyozás szájtéren kívül:**
 - célirányos nyelvhelyzet kialakítása
(közelítjük az orr felé a pálcikát, nyújtottabban hajlik felfelé a nyelv!)
 - laza kidugott nyelven fogpiszkáló egyensúlyozása:
(erőnlét, finom koordináció, figyelem fejlődik)
 - sokirányú mozgássorok folyamatban:
(kialakítja a nyelvérzetet, fejleszti a mozgásosságot, figyelmet)
 - ◆ **Fúvógyakorlatok:**
 - nyelvhegyi izomerő növelése T - D pattintásokkal:
 - vokálisok után
 - vokálisok között
 - nagyon renyhe nyelvnél: vokálisok előtti kapcsolatban is
 - ◆ **Szájtéren belüli nyelvgyakorlatok**
- Mindig a legnyitottabb álléjtés mellett kezdjük el a szájterben végzendő nyelvmozdulatok kialakítását! Mindig az Á néma nyitásával kezdjük a gyakorlatokat és így fejezzük be!
- Lazított állapotból indítunk, majd itt is lazítással zárunk.**
- Emelések, nyújtások tartott nyelvvel:

Folyamatos emelések, fel-le, integetések széles és keskeny nyelvvel is.

◆ **Erőfejlesztés, irányok követése, pálcikával:**

ki - be vízszintesen.

felső fogsornál pálcika megtartása

(nyelvhegyi támasz érzetéből a nyelv helyének megfigyelése)

csettintések egyre nyitottabb álléjtás mellett, 10 mp - ig azonos minőségű hangzással szélesre formált nyelvből kanál formálás, tartás 10 mp - ig, fokozatosan bővítve.

csettintésből lassítással a **nyelvtest felszívása, nyelvfék feszes tartása hosszan!**

◆ **Összetett erőfejlesztő gyakorlatok:**

Itt a különböző képzőmozdulatok összekapcsolásával és a tartások növelésével **érjük el az artikulációs mozgásügyesedést.**

pálcikából bajusz:

széles laza nyelv ajakra emelése

széles laza nyelv fogélre emelése

széles laza nyelv fogmederhez emelése

(Pálcikával középen elfelezzük a száncat, vízszintesen. Kidugjuk a nyelvünket a pálcika alatt, szélesen; tartjuk 5 mp - ig, majd felemeljük az adott helyre, szélesen; tartjuk 5 - 10 mp - ig, lassan elengedjük, kinyújtjuk, s visszahúzzuk. Óráról - órára növeljük az ismételések számát!)

◆ **Összetett gyakorlatok, R hang előkészítéséhez:**

folyamatos széles nyelvemelések, meghatározott ajakállás és állnyitás mellett.

(Á - tól indítva végigjárjuk valamennyi magánhangzóállással az emeléseket)

állmozgás - nyelvmozgás leválasztás, függetlenítés:

ciklizálások: L - T - D - N hangokkal

ciklizálások: L - J hangokkal, váltakozva is

különböző fonetikai helyzetekben

TR - DR helyzet kialakítása

(kanálnyelv tartása - beemelése - lazítása)

Előkészítő hallásfejlesztések:

◆ **Finom és durva zörejek elkülönítése**

◆ **Zöngés - zöngétlen hangok elkülönítése**

◆ **A felcserélt képzésű hang és hívóképének egyeztetése**

R = J

R = L

R = V

R = N

R = T

R = D

R = H

R = B-P

○ izoláltan ejtett fonéma párokban

○ vokálisokhoz kötötten

▪ valamennyi fonetikai helyzetekben

○ szavakban felismerés

▪ valamennyi fonetikai helyzetekben

○ oppozíciós szópárokbán

▪ valamennyi fonetikai helyzetben:

R - L - J:

- ló - jó

- malom - majom

- tál - táj

R - V:

rak - vak

kora - kova

őr - öv

ró

marom

tár

R = N:
 rí - ni
 arra - Anna
 úr - un

R = T:
 rag - tag
 ural - utal
 ár - át

R = D:
 ró - dó
 Ary - Ady
 hír - híd

R = B:
 rak - bak
 elront - elbont
 kar - Kab

R = P:
 rak - pakk
 ere - epe
 tor - topp

R = H:
 raj - haj
 mérem - méhem
 mér - MÉH

- ◆ **Helyes - helytelen ejtések megkülönböztetései:**
 bilabiális (két ajaki) és nyelvhegyi pergés elkülönítése
 laterális (oldalréses) képzésmód elkülönítése
 uvuláris (nyelvcsapi) pergetés elkülönítése
 egyperdületes "R" és nyelvhegyi pergés elkülönítése

Játékos hangutánzásokkal tesszük pontosabbá az R hang pontatlan képzéseinek felismertetését.

(Ezek mindvégig szenzoros differenciálások, s csak jelzi, mutatja növendékünk, hogy jót, avagy pontatlan "rossz" hangot hallott-e!)

Valamennyi változatban kialakítjuk a hallási megkülönböztető képességet:

- a jó R hangot elkülönítjük a torz "R" hangtól
- hangkapcsolatokban ejtett hangzókból (szótag elején, szótag végén, vokálisok között)
- szintén differenciáljuk a jó R hangot és a torz "R" - t
- szavakban is felismertetjük a hangzóváltozásokat.

- ◆ **Végeken hallható R hangok felismertetései:**

- szótagvégeken
- szóvégeken
- szóvégző torlódásokban

20.1 Az R - előgyakorlatok

Az R előgyakorlatok kis kitérővel, de biztosan elvezetnek a helyes nyelvhegyi pergőhang kialakításához. Az **előgyakorlatok előkészítő és alapozó feladatot látnak el**, megteremtik a tremuláns képzésének feltételeit.

Mint minden előkészítő időszak, így ez a szakasz is felkelti az érdeklődést, növeli a figyelem tartósságát, segíti az anyanyelv fejlődését is, hiszen fokozza a beszélőkedvet, oldja a beszédgátlást, beszélőhelyzetet teremt.

Az előgyakorlatok egymástól nem elkülöníthető, egymásra épülő szakaszai:

- ◆ hallási figyelmet fejlesztő feladatok
- ◆ artikulációs nyelvgyakorlatok (mozgásos összerendezettség elérésére)
 - szájterben függőleges irányban szabadon és könnyedén mozgó nyelvhegy
 - nyelvmozgást és állmozgást leválasztó artikulációs mozgássorok
 - csettintésekkel egyenletes erőfejlesztés
 - felszívott nyelv tartásával nyelvizomzat erejének növelése
 - nyelvtest széthúzása közben laza állapot kialakítása
 - nyelvdalszélek (felső fogsor mentén) zárásra képes feszsége
 - nyelvhegy biztos helyének érzete: T-D helyzet segítségével
 - nyelvhegy-nyelvperem "rugalmas kanál" helyzetének megteremtése
 - a "rugalmas kanál" felső metszőfogak medréhez emelkedő megtartása (de nem érinti azt, csak így jöhet létre a pergőmozdulat!)
- ◆ ajakpergetések: PR - BR
- ◆ PR-BR rögzítése
- ◆ PR-BR automatizálás
- ◆ TR - kialakítása (zöngétlen nyelvhegyi perdület segédhanggal)
- ◆ TR -(DR) rögzítése
- ◆ TR -(DR) automatizálása:
 - szógyakorlatok
 - mondatgyakorlatok
 - történetek (mesék)
- ◆ DR kialakítása (zöngés nyelvhegyi perdület segédhanggal)
- ◆ DR rögzítése, automatizálása:
 - szógyakorlatok
 - mondatgyakorlatok
 - történetek (mesék)
- ◆ Önmagában megperdülő R kialakítása (leválasztás a segédhangról!)
 - leválasztás elnyújtott perdületből
 - leválasztás hangringatással
 - leválasztás szótagolással

1. A hallási figyelmet fejlesztő feladatok célja:

A biztos beszédészlelés kialakítása. A felcserélt képzésű hang és hívóképének egyeztetése (az ismert fokozatok betartásával) Az R=J paraláliánál R=L differenciálásokat is kötelező elvégeznünk!

A célzott hallási figyelem fejlesztésén túl, a saját beszédállapotra való figyelést is kialakítjuk. Eljuttatjuk növendékeinket a saját beszédhibáik biztos felismerési képességéhez is. (Ugyanakkor pihentető, vagy jutalom funkciót is betöltenek a nagyon intenzív artikulációs mozgássorok utáni alkalmazásoknál!)

2. Artikulációs gyakorlatok feladatainak célja:

Az igazi, részekre bontott, fokozatosan nehezedő, egymásra épülő elemek, amelyek végül sikerre viszik fáradozásainkat!

Magánhangzók gyakorlataival indítunk. Nagyon fontosnak tekintjük a terápiát indító gyakorlatsorokat! Megtanulnak önmagukra, társaikra, tanáraikra, valamint a beszédükre is figyelni, megtanuljuk egymást, valamint a munkamenetet.

Akinek nincs L hangja, annál előbb az L hangot kell kialakítani!

Amennyiben türelmesen segítjük a soron következő mozgáselemek kialakulását, akkor bízhatunk abban, hogy a kiáramló levegő a nyelvperem rugalmas ellenállása következtében létrehozza majdan a "feszesen-laza" ismétlődő gyors mozgássort, azaz a zöngés nyelvhegyi perdületet.

A segédhangokhoz kötött pergetések feladatainak célja:

Az R hang kialakítását megelőzik egyes hangkapcsolatok létrehozásai: a BR - PR bilabiális perdület, valamint a segédhanggal együttképzett nyelvhegyi TR - DR hangkapcsolatok megteremtése. A T - D hangok zárlatával, pontos, tudatos képzésével egyidejűleg érzékeltetnünk kell a laza pergő mozgást, melyet a puhán zárt ajkakra fújó légárammal érhetünk el: PR - BR. Így kialakul a gyermekben a vibráció érzete. A gyakorlások folyamán áttevéődik a vibráció létrehozásának és érzetének megvalósítása az ajkáról a jó helyen álló nyelvhegyi peremre! Ez a folyamat olyan érési szakasz, mely egyénenként nagyon változó idejű. Az elérendő cél, hogy olyan mozgásos összerendezettséget érzünk el, mellyel az R kialakításához szükséges részmozzanatokat nem csak külön - külön, hanem összekapcsolva is képes legyen tudatosan létrehozni!

3. A segédhangokhoz kötött pergetések rögzítési és automatizálási feladatainak célja:

A rögzítési és automatizálási időszak a kialakított, de segédhanghoz kötött nyelvhegyi perdület stabilizálását szolgálja. A rögzítésnél hangkapcsolatokat (logatomokat) hozunk létre, majd a stabil kapcsolatokat szó és mondatgyakorlatokban tesszük gördülékennyé. Alkalmazkodunk a gyermekek életkori sajátosságaihoz. A motivációhoz a mesevilágba mentünk.

Logopédiai célú mesék

Meséinkben a gyerekeket jól ismerő, ezért a gyermekek szeretetét és bizalmát élvező **MARÉK VERONIKA MESÉIBŐL** válogattunk.

A két főszereplő nevét is megváltoztattuk a logopédiai célnak megfelelően.

ANNIPANNIBÓL lett **ANDIKA**, majd a DR megperdülése után: **ANDREA**.

BORIBON pedig **BRUMI** nevet kapott.

(Ebben a BR kapcsolatot mindvégig bilabiális pergetéssel ejtjük!)

Négy mesét változtattunk át logopédiai feladattá.

A mesékben szűrt hangállomány mellett megtartottuk az eredeti mese cselekményét. A logopédiai célnak megfelelően egy mesében sincs önmagában megperdülő R hangzó!

"ANDREA ÉS BRUMI", valamint a "KI NEVET A VÉGÉN?" nem veszi figyelembe más hangzók jelenlétét, csak a BR - TR - DR hangok gyakorlására szolgál.

** "ANDREA ÉS BRUMI SÉTÁJA" a BR - TR - DR hangkapcsolatokon kívül a sziszegő-susugó hangcsoportból csak a S - CS hangzók szerepelnek a szűrt hangállományban!*

*** "A HÚSVÉT ELŐTT" mesében a BR TR DR hangkapcsolatokon kívül a sziszegő-susugó hangcsoportból csak a S - SZ hangzók szerepelnek a szűrt hangállományban!*

Még további begyakorlási lehetőséget biztosít a két utolsó mese:

** "Andrea és Brumi sétája" alkalmas S – CS motoros differenciálásra is.*

*** "A Húsvét előtt" alkalmas S –SZ motoros differenciálásra is!*

20.2 Az R - előgyakorlatok folyamata

♦ Artikulációs mozgások

Folytatjuk a mozgásos ügyesedést, a mozgáskoordináció fejlesztését, nyelvgyakorlatokkal, mégpedig szájtéren kívül, irányok követésével.

Ezek után már T pattintásokat végzünk, légáram hatását ellenőrizve, fokozzuk a nyelv tónusát, felszoktatjuk a nyelvhegyet a felső fogmeder mögé:

ÁT - AT - ET - ÓT - ŐT - ÉT - ÚT - ŪT ÍT

Miközben szótagsorban gyakorlunk, már megkezdjük a szájtérben mozgó nyelv ügyesítését, erejének fokozását, pálcika megtartásokkal tesszük változatosabbá és eredményesebbé munkánkat.

Továbbfolytatjuk a pattintó gyakorlatokat a vokálisok között:

ÁTTÁ - ATTA - ETTE - OTTÓ - ÖTTÖ - ÉTTÉ - UTTU - ÜTTÜ - ITTI

Csettintések és kanálnyelv a következő állomása a mozgásfejlesztésnek.

A hallható gyakorlatok közül ciklikus sorokat képezünk L hangokkal, csak a legnyitottabb helyzetekben:

LÁ - LÁ - LÁ - LÁ LA - LA - LA - LA LE - LE - LE - LE

Ezzel megkezdhetjük az áll- és nyelvmozgások függetlenítésének is gyakorlását, a fenti gyakorlatoknál csak a nyelv mozoghat!

Miközben az artikulációs mozgásokban lazított és feszített mozgásokat gyakorlunk, a hallható gyakorlatok is nehezednek:

LÁJÁ LÁJÁ LÁJÁ...	LAJA LAJA LAJA	LEJE LEJE LEJE...
NÁJÁ NÁJÁ NÁJÁ...	NAJA NAJA NAJA...	NEJE NEJE NEJE...

♦ Bilabiális pergetések

Most már eljutunk a laza ajakpergetésekhez, autóindításokkal próbálkozunk:

BRRR BRRR BRRR

Ameddig nem alakul ki a laza ajakzár, mindaddig nincs pergés, nincs vibrációérzet! Ha kemény az ajakzár, akkor csak zárlatoldásra: B-P hangadásra képes növendékünk! Ebben az állapotban további lazításokkal és pattintó gyakorlatokkal kell segítséget adnunk.

Ha túlságosan laza az ajkak érintése, akkor pergés helyett rés keletkezik, mint a bilabiálisan képzett F - V hangok esetében. Zárlat és pattintó gyakorlatok edzésével megyünk tovább.

Folyamatosan alsó és felső ajkakon is lazítunk. Laza, széles nyelvvel befedjük az ajkakot, egyre hosszabb ideig tartva és figyelve a nyitott szájnýtás melletti "ajaktakarót"!

Nagyon hasznos, ha hívóképekkel látjuk el a bilabiális pergések hangkapcsolatait is:

PR (prüszkölő lovacska)

BR (Brumi, vagy brekegő béka)

Ugyanúgy rögzítsük ezeket a hangkapcsolatokat is, mint más kialakított, új fonémát! Nagyon hasznos a PR - BR rögzítőtábla a zöngés - zöngétlen perdületek differenciálására is.

Hangzógyakorlataink bővülnek vokálisok közötti helyzetek gyakorlásával:

ÁLÁ ÁLÁ ÁLÁ ÁLÁ ALA ALA ALA ALA ELE ELE ELE ELE

Ismételten visszatérünk a laza ajakpergetésekhez. Az ismétléseknél mindig újabb feladatokat is kérünk. Most már zöngés és zöngétlen fújásokkal is próbálkozunk:

A prüszkölő ló (csacsi, víziló) segíti a zöngétlen perdület kialakítását.

PRRR PRRR PRRR PRRR

míg az autóindítások változatlanul a zöngés vibrációs pergést keltik életre:

BRRR BRRR BRRR BRRR

Egyre hosszabb bilabiális perdület létrehozását szorgalmazzuk.

PRRRRR BRRRRRRR

Hangzós szógyakorlatokban is próbálgathatjuk a bilabiális pergést.

(Ha ügyesen végezzük, nem okozunk sikertelenséget.)

Iránygyakorlatokkal is kiegészítjük ezeket az első szógyakorlatokat:

pl.: A bal oldali alma puha, a jobb oldali banán puhább.

Instrukció: Mutass a puhábbra! Mire mutattál, ismételd meg!

(ha sikerül: **puhábbra**) stb.

BBR = bilabiális pergés!

Természetesen visszalépünk, majd továbblépünk a bilabiális pergésekkel:

BRRR BRRR BRRRRR.

erősödnek, hosszabbodnak

Brumm Brumm BRRRUMM

brummogások, köszöntések is erősödnek, hosszabbodnak

Nehezednek a nyelvgyakorlatsorok is:

Most a pattintásokat D hangzóval végezzük a T hang analógiájára.

Ciklikus soraink N - D - T hangzókkal bővülnek, az L hangzó analóg feladatait végezzük.

Próbálkozunk a nyelvmozgások további függetlenítésével is:

NÁLÁ NÁLÁ NÁLÁ... NALANALA NALA... NELE NELE NELE...

DÁLÁ DÁLÁ DÁLÁ... DALA DALA DALA... DELE DELE DELE...

TÁLÁ TÁLÁ TÁLÁ... TALA TALA TALA... TELE TELE TELE...

A szavakban, mondatokban egyaránt figyelünk a D pattintásokra! Meg is számláljuk!

Pl.: Ha Andi halkán énekel: dúdol.

Ha Brumi ide-oda fut, mindent feldönt: vad. ...stb.

Nyelvgyakorlataink a folyamatos ismétlésekkel egyre biztosabbakká és ügyesebbekké, „célirányosabbá” válnak. Első helyen szerepel a felsőajkat lazán betakaró laza nyelvi állapot, valamint a PR - BR laza pergetései önállóan és szóanyagba helyezve:

Napról-napra, lapról-lapra többet tanulunk. A kompra hajtanak az autók. stb.

Így érkezünk el a "mézes macihoz" A felső ajkat lazán eltakaró nyelvet tükör előtti utánzásokkal lassan beljebb csúsztatjuk. Megállunk a felső fogéleken, majd bevisszük a fogmederhez.

Visszafelé is elvégezzük: kihozzuk a szájterből

Mindvégig nyitott szájterrrel dolgozunk!

Ismétlésként, ha szükséges újabb viszonyításokkal gyakorolgatjuk a laza, de pregnáns bilabiális pergetéseket:

tompa - tompább - tompábbra

vidám - vidámabb - vidámabbra

finom - finomabb - finomabbra.... stb.

◆ Most lesz az ideje az **ajak - nyelvpergetésnek.**

Instrukció: A mézet nyaló macinak fent ragadt a nyelve, a méhecske arrafelé száll. Fújd el, nehogy megcsípje az orrát!

Úgy fújd meg, hogy lobogjon a hajad!

PRRR - PRRR:

ajak - nyelvpergetéssel

Változatlanul gyakorolgatjuk a **BR –bilabiális kapcsolatokat**, iránygyakorlatok mellett is:

nagyobbról - kisebbről

nagyobb galambról - kisebb galambról - még kisebb galambról

nagyobb gombra - kisebb gombra - még kisebb gombra...stb.

20.3 A TR kapcsolat kialakítása

Miközben valóban napról-napra és óráról-óra ügyesednek a nyelvgyakorlatok, pálcikákkal is tudunk bajuszt tartani felsőajkon, fogélen, fogmederhez illesztett nyelvvel. Már mozdulatlanul tartjuk a felső fogsor mögé nyújtott nyelvünkkel a pálcikát akár 15 mp-ig is! Ezután itt az ideje a **TR fújás** próbájának!

♦ TR kapcsolat kialakítása:

Ez is ugrópont, kialakul a zöngétlen nyelvhegyi perdület segédhanggal, de még nagyon messze van a végcéltól.

A segédhanggal együttképzett nyelvhegyi zöngétlen TR - hangkapcsolatok megteremtéséhez az út a bilabiális pergésektől vezet. A gyakorlások folyamán áttevődik a vibráció létrehozásának és érzetének megvalósítása az ajkáról a jó helyen álló nyelvhegyi peremre! Ez a folyamat olyan érési szakasz, mely egyénenként nagyon változó idejű. Az elérendő cél, hogy olyan mozgásos összerendezettséget érzünk el, mellyel az R kialakításához szükséges részmozzanatokat nem csak külön - külön, hanem összekapcsoltan is képes legyen tudatosan létrehozni!

Hívóképe: trombita.

Jelen esetben a **direkt mozzanatok túlsúlya és elsődlegessége mellett még indirekt mozzanatot is alkalmazunk!**

Hangutánzással próbáljuk előcsalogatni a trombita hangját, miközben a tükör előtti tudatos mozzanatokra is szükségünk van!

- nagyra nyitott száj
- kanál nyelv szájtéren kívül
- kanál nyelv beemelése a felső fogmeder mögé -változtatlan nyitás mellett
- nyelv ellazítása és tartása a felső fogmeder mögött
- középre fújással a trombita megszólaltatása: **TRRR kapcsolat kialakítása**
(Csupán ennyi az indirekt, hangutánzó momentum, mint segítség!)

Előfordulhat olyan megoldás is, amikor változtatlan figyelemmel végezzük a szükséges nyelvgyakorlatokat, de a kialakításnál a csettintésekre összpontosítunk, majd a csettintés tartásából, a felszívott nyelvből úgy érzük el a **TRRR – kapcsolatot**, hogy a **felszívott nyelvből indítjuk a trombitafújást!**

Ebben az esetben a felszívott nyelv tartását legalább 10 mp-ig tartjuk nagy szájnyitás mellett, s azt az instrukciót adjuk, hogy a tíz becsukott ujjuk nyíljon ki. Majd, ha minden ujjuk kinyílt, azt egy nagy trombita fúvással jelezzék! A kellően elfáradt nyelv ekkor hosszú TRRRR - kapcsolattal válik el a szájpaddlástól!

(Tapasztalatom szerint ez inkább általános iskolásoknál vezet eredményhez!)

♦ Előfordulhat, hogy alátámasztással fújjuk a trombitahangot

Az egy csoportban haladó növendékeink közül egy- egy lemaradhat a társaitól. Elejét kell vennünk a kudarcnak, elkeseredés kialakulásának. Ilyenkor **pálcikával támasztjuk alá a jó helyen és jó helyzetben álló nyelvet!**

(Minél előbb el kell venni ezt a biztonsági érzetet adó, alátámasztó pálcikát, hiszen onmagában is rugalmasan perdülő nyelvre van szükségünk!)

Amennyiben a TRR – kapcsolatban nem jön létre a zöngétlen nyelvhegyi perdület, vagy csak egyet perdül, akkor túl feszes még a nyelv, vagy még állandóan a szappad érintésére törekszik, tehát a mozgásos előgyakorlatok további lazítást igényelnek.

Lehetséges olyan eset is, hogy túl laza, erőtlén a nyelv izomzata még, ekkor vagy egyáltalán nem perdül meg, vagy ebben az esetben is létrejöhet egy perdület, rosszabb esetben oldalszéli perdület keletkezik! Ilyen esetekben izomerőt kell fejlesztenünk, csettintésekkel és felszívott nyelvi tartásokkal, valamint az állmozgásoktól függetlenített nyelvmozgásokat kell tovább gyakorolnunk!

A TRRR – kapcsolat még nem önálló pergőhang, tehát nem R hangzó, hanem zöngétlen nyelvhegyi perdület segédhanggal!

Házi feladatként trombitákat, vagy trombitáló Brumikat színezzek, ha minden trombitánál legalább négyszer jól megszólalt a trombita hangja.

(Csak akkor adhatjuk házi feladatnak, ha a foglalkozásainkon valamennyi alkalommal biztosan létrejött a jó zöngétlen nyelvhegyi perdület a TRR – kapcsolatokban! Ezzel se siessünk, hiszen mi alakítjuk a hangokat, ebben a szülő nem adhat segítséget!)

20.4 A DR kapcsolat kialakítása

♦ DR kapcsolat kialakítása:

A TRRR zöngésítése = **DRRR** kapcsolat, azaz zöngés perdület segédhanggal

Hívóképe: a dörrenő puská

Ügyesebb növendékeknel, akiknél kialakult a vibrációérzet is, motorosan is ügyesek, azoknál egymást követő órákon lehet már a DR hangkapcsolatot fejleszteni.

Általános iskolások kellő előkészítés és hallási figyelem fejlesztés után akár egy órán is képesek a TR-DR kialakítására!

Azonban itt se legyünk türelmetlenek, hiszen új mozgássort kell kialakítaniuk, majd azt begyakorolniuk, tehát szükség van a rögzítésre náluk is!

Amennyiben általános pöszeséghez társuló R hibát javítunk, úgy érdemes előbb végigjárni a TR rögzítés és automatizálás lépcsőfokait, s csak jóval később kell rátérni a DR hang fejlesztésére!

♦ TR – (DR) rögzítése:

(Lehet együtt is haladni egyes esetekben!)

TR kapcsolat rögzítése:

A **TR rögzítés** folyamán úgy dolgozunk, mintha önálló hangot kellene stabilá tennünk, tehát a fonetikai szabályok figyelembevételével történik ebben az esetben is a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása.

A növendékben nem kell tudatosítanunk, hogy a TR még nem az önmagában megperdülő tremuláns, de szükséges ezt a hangkapcsolatot is ugyanolyan módszeresen rögzíteni, mintha önálló hang lenne!

Eszközeiben és módszerében is azonos a hagyományos rögzítési menettel a további munkánk!

Eszközei:

hívóképek, iskoláskortól: betűkártyák
rögzítőtáblák szótagkártyák

Módszere:

utánmondás utánmondás és olvasás

Rögzítésnél feladatunk, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabilá vált zöngétlen perdületű TR – kapcsolatot módszeresen kapcsoljuk a magánhangzókhoz.

A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk.

Tükör előtt dolgozunk, **még fokozottabban figyeltetjük a nyelvhegyén keletkezett perdületet és a mozgásérzeteket!**

A magánhangzók képzése szerinti menetben: á - a - e - o - ő - é - ú - ű - rögzítünk.

hangkapcsolat elején:

trá, tra, tre, tró, trő., tré, tru, trü, tri

vokálisok között:

átrá, atra, etre, utru, ütrü,

*hangkapcsolat végén:

átr, atr, etr, otr, ötr, étr, utr, ütr, itr

*Gyakori eset, hogy könnyebben rögzíthető a hangsor végi helyzet, ilyenkor természetesen ezzel a kapcsolattal kezdünk!

(Segíthet, ha többször ismétlünk: ÁTR ÁTR ÁTR – ÁTR

ÁTR - ATR - ETR
OTR - ÖTR - ÉTR

UTR - ÜTR - ITR

◆ **TR kapcsolat automatizálása:**

Az automatizálás a hagyományos menet szerint halad a **szógyakorlatoktól** a mondatgyakorlatokon át a kis történetekig, és a speciális mesékig.

Fontos, hogy a szógyakorlatok is biztonságérzetet és sikerélményt adjanak!

A rögzítési sorrend szerint, a hagyományosan nehezedő fokozatokkal haladunk a szógyakorlatoktól a mondatgyakorlatokig.

Eszközei:

<i>tárgyképek</i>	<i>iskoláskortól: betűkártyák</i>
<i>eseményképek</i>	<i>szókártyák</i>
<i>versek, mondókák, történetek</i>	<i>mondatok, történetek</i>
<i>feladatlapok</i>	<i>feladatlapok, olvasólapok</i>

Módszere:

- **utánmondások** adott fonetikai helyzetben: **utánmondás, olvasás**
 - szó elején*
 - szó végén*
 - szó belsejében*
- **képmegnevezések** (segítségekkel és önállóan)
- **irányított és önálló mondatalkotások**
- **önálló szövegmondás: vers, történet.**
- **spontán beszédben történő gyakorlás**

A szógyakorlatokat **mondatgyakorlatokkal** stabilizáljuk, majd áttérünk a tisztán artikulálható rövid történetekre és mesékre.

- ◆ Ha hagyományos menetű fokozatokkal haladtunk, akkor a TR mondatgyakorlatok idején lehet a zöngés **DR** kialakítására áttérni.

A DRRR – kapcsolat még nem önálló pergőhang, tehát nem R hangzó, hanem segédhanggal létrehozott zöngés nyelvhegyi perdület!

Itt is különálló, izoláltan helyesen perdülő **DR hangkapcsolatokkal** kezdünk! Legyen házi feladat a 10 döbbenő puska **DR** hangjainak gyakorlása, még akkor is, ha nem okoz nehézséget a TR kapcsolatok szavakban való megszólaltatása!

Ha jól motiváljuk gyerekeinket, spontán megkezdik a DR kapcsolatok elnyújtását: **DRRRR!** (Ez pedig egyik állomása már az R hangzó leválasztásának, a nyelvhegyi perdület, azaz az önállóan pergő R megjelenésének!)

◆ **DR kapcsolat rögzítése:**

Eszközei:

<i>hívóképek,</i>	<i>iskoláskortól: betűkártyák</i>
<i>rögzítőtáblák</i>	<i>szótagkártyák</i>

Módszere:

<i>utánmondás</i>	<i>utánmondás és olvasás</i>
-------------------	------------------------------

A magánhangzók képzése szerinti menetben: á - a - e - o - ő - é - ú - ű - - rögzítünk.

Hangkapcsolat elején:

drá, dra, dre, dro, drö, dré, dru, drü, dri

vokálisok között:

ádrá, adra, edre, odro, ödrö, édré, udru, üdrü, idri

*hangkapcsolat végén:

ádr, adr, edr, odr, ödr, édr, udr, üdr, idr

**Gyakori eset, hogy könnyebben rögzíthető a hangsor végi helyzet, ilyenkor természetesen ezzel a kapcsolattal kezdünk!*

Ezeket a fokozatokat is türelmesen gyakoroljuk végig, ne hagyjuk el. Természetesen most már vegyesen használjuk a **BR - PR - TR DR** kapcsolatokat, de még önállóan megperdülő, valódi **R** hang nincs a birtokukban!

A **PR BR TR DR** hangkapcsolatok hallási megkülönböztetése is jól hasznosítható feladatok.

Csak abban az esetben térjünk el ettől a menettől, ha spontán leválik és megperdül az **R** hang! Akkor stabilizáljuk az **R** hangot, s a szokásos menetben rögzítünk, automatizálunk!

◆ **BR - PR - TR - DR** kapcsolatok automatizálása

Nagyon fontos, hogy időt hagyjunk a nyelvhegyi perdületek „megszületésének” Ezt a célt szolgálják a perdületes kapcsolatokra készített gyakorlóanyagok!

Ismételten jelzem, hogy a PRRR / BRRR = bilabiális perdület;

a TR = hangkapcsolat a zöngétlen nyelvhegyi perdület megszólaltatása segédhanggal;

a DR = hangkapcsolat a zöngés nyelvhegyi perdület megszólaltatása segédhanggal.

Itt még sohasem az önmagában megperdülő R hangzókat ejtjük mi sem az előmondásnál!

20.5 GYAKORLÓANYAGOK PR-BR-TR-DR hangkapcsolatokkal

Tisztán artikulálható mondatok csak BR - TR kapcsolattal:

Szűrt hangállomány: P - B M F - V T - D - J N L - K G SZ Z S GY

Iránygyakorlatokkal kapcsoltan.

Pontról pontra haladok. Jobbra indulok vízszintesen, míg az egyik pontról a másik pontra nem jutok. A pontnál megállok. Majd fentről lemegyek jobbra, míg az újabb pontra nem jutok. Ismét megállok a pontnál. Most letről felfelé indulok jobbra. Most elkészültem a feladattal!

Tisztán artikulálható történet csak TR kapcsolattal:

Szűrt hangállomány: P - B - M F - V - T - D - J - N - L - K - G - H - SZ - Z - S - CS - GY

Petra a tavaszi szünetben Trabanttal ment a Mátrába. Patrik Petra mellett ült a Trabantban. A hosszú útra enni- és innivalót is vittek magukkal. Mátraházán megálltak pihenni és falatozni. Sokat tréfálkoztak, ötleteket mondtak egymásnak!

- A téli szünetben majd síelni megyünk! - mondta Petra.

- A Mátrában fogunk síelni? - kíváncsiskodott Patrik.

- Nem! Sokkal hosszabb útra megyünk, a Tátrába! - válaszolta Petra Patriknak.

Bővülő mondatok csak TR kapcsolattal:

Szűrt hangállomány: P - B - V - T - D - J - N - L - H - K - Z

Patrik hajtott.

Patrik az útra hajtott.

Patrik Petrával az útra hajtott.

Patrik Petrával az útra hajtott Trabantjával.

Patrik Petrával az útra hajtott Trabantjával trikóban.

Patrik Petrával az útra hajtott Trabantjával trikóban a troli elé.

Patrik Petrával az útra hajtott Trabantjával trikóban a közeledő troli elé.

Tisztán artikulálható mondatok DR - TR kapcsolattal:

A mondatok nem tartalmaznak önállóan megperdülő R hangot!

Szűrt hangállomány: P - B - M - F - V - T - D - J - N - L - K - G - H - SZ - Z - C - S - ZS - CS

A padra tettem a labdám. A padról a földre esett Petra labdája. Adrienn és Szandra a felvágottról beszélgettek. Trolival utazott András és Patrícia. Andrea metróval jött az iskolába. A botra tett csalt bekapta a hal. A botra akadt halat András letről felhúzta. Hosszú nadrágban és trikóban állt a létrán Endre. A drótkötelet drótból készítették Drégelypalánkon. Patrícia drázséval kínálta Petrát és Adrit. A mokus fentről néz a földre. András iskolatáskáját matrica Trabant díszíti. András tréning nadrágban futott délután.

Bővülő mondatok csak DR kapcsolattal:

A mondatok nem tartalmaznak önállóan megperdülő R hangot!

Szűrt hangállomány: P - B - F - V - T - D - N - L - G - H - Z - S - ZS

András leült.

András nadrágban leült.

András drapp nadrágban leült.

András drapp nadrágban leült a padra.

András drapp nadrágban leült a zöldre festett padra.

András drapp nadrágban leült a zöldre festett padra, ahol drázsét evett.

András drapp nadrágban leült a zöldre festett padra, ahol drága drazsét evett.
András drapp nadrágban leült a zöldre festett padra, ahol drága drazsét evett Bodri előtt.

Tisztán artikulálható történet PR - TR - DR kapcsolattal:

A mondatok nem tartalmaznak önállóan megperdülő R hangot!

Szűrt hangállomány: P - B - M - F - V T - D - J - N - L - K - G - H - SZ - Z - C - S - CS - GY

András bácsi üdülni ment egy balatoni üdüelőbe. Úszónadrágjához szüksége volt egy nagy szalmakalapra is. Vett egy új pecabotot. Elindult csukát fogni. Hatra kiült egy padra, szalmakalapban, trikóban és úszónadrágban. A botra tűzte a csalit, azt fentről meglendítette, bedobta a vízbe. Telt-múlt az idő, de András bácsi nem fogott semmit: Délben mégis valami a botra akadt. András bácsi felhúzta lentről az ócska bakancsot.

Micsoda csukát fogtam! - nevetett András bácsi magában.

Fentről még a csóka is nagyot nevetett!

Így András bácsi nem ehetett ebédre csukából készült halászelet!

20.6 MESÉK: PR-BR-TR-DR hangkapcsolatokkal

MARÉK VERONIKA MESÉI ALAPJÁN!

A mesék nem tartalmazznak önállóan megperdülő R hangot!

TÉLI MESE: ANDREA ÉS BRUMI

Nem tartalmaz önmagában megperdülő R hangot, csak PR BR TR – DR hangkapcsolatokat!

Szűrt hangállomány:

P - B - M - F V T D J N - L - K - G - H - SZ - Z - C - S - CS - GY - NY

Egy téli délelőtt Brumi felkapaszkodott a szobában egy ablak előtti padra. Így kilátott az ablakon, figyelte a drótra tűzött szalonnát, majd így kiáltott:

- Nézd, Andrea! A drótról nem csak szalonna lóg!

Andrea is vidáman kitekintett az ablakon.

- Megjöttek a kis cinkék ebédre! - felelte Andrea Bruminak.

Délután Andrea és Brumi jó melegen felöltözött. Andrea prémes kabátot, kék nadrágot és drapp csizmát vett fel. Brumi a zöldre festett csizmájába bújt, majd a nyakába kötött csikos sálát hátra lökte. Odakint mindketten hógolyót készítettek és emeltek fel a földről. A hógolyókból ötre hómaci lett. Andrea zöldre festett sálát tett a hómackó nyakába. Nagyon szép lett. Brumi vidáman ült le a hómaci mellé a puha hóba.

- Állj fel a földről, Brumi! - kiáltotta Andrea. Beteg leszel, megfázol! Különben is haza kell indulnunk, hatra otthon kell lennünk!

- Ne hagyjuk itt a hómacimat! Vigyük magunkkal! - szólt Brumi.

- Hogy képzeled ezt, Brumi?

- Emeljük fel a földről, és állítsuk a padra! - lelkesedett Brumi.

- Az nem pad, hanem szánkó! - mosolygott Andrea.

Ügyesen felemelték a hómacit a földről, és vidáman húzták a szánkót, hazafelé. Brumi az úton mindig hátranézett, leste a szánkón utazó hómaciját.

Hatra leállították a hómacit a nagy fa alá, Bodri kutytus ólja mellé. Bodri is vidáman szagolgatta az új jövevényt.

ANDREA ÉS BRUMI SÉTÁJA

Nem tartalmaz önmagában megperdülő R hangot, csak BR-TR-DR hangkapcsolatokat!

Szűrt hangállomány:

B - P - M - N - F - V - J - L - H - T - D - K - G - GY - NY - S - CS - BR - TR - DR

Andrea és Brumi elindultak sétálni a kellemes napsütésben. Brumi valami új hangot hallott. Lepillantott a földre.

- Figyeld csak, Andrea, mit látok itt a földön! - kiáltotta

Andrea is a földre tekintett, és mosolyogva mondta:

Itt egy csöpp kicsike macska nyivákol!

- Jaj, de tréfás, jaj, de pompás! - kiáltott fel ismét Brumi.

Andrea felemelte a földről a csöpp kicsike macskát. Andreánál elhallgatott, nem nyivákolott tovább.

Vigyük magunkkal? - kíváncsiskodott Andrea.

- Igen, igen! - felelt lelkesen Brumi.

Sietősebben mentek tovább, otthonuk felé a kicsi macskával.

- Drága kicsi macska, drága kicsi, éhes macska! - ismételték vidáman.

Esténként **Andrea** mindig mesélt **Bruminak** a **tréfás** medve családról. A csöpp kicsi macska is a mesekönyvek mellé bújt. **Brumi** a földre telepedve hallgatta a sok csodás, **tréfás** mesét.

- Meséld még a **drapp** medvét is, **Andrea**! - nyafogott **Brumi**.

- Most nem lehet, nagyon késő van! - intette **Andrea** a telhetetlen, de álmos **Brumit**.

Brumi valóban nagyon álmos volt. Nyomban elaludt. A kicsi macska ismét hangosan nyávogott letről.

Hát, veled mi legyen? emelte fel a földről **Andrea** a nyivákoló csöppséget. Sokat tanakodott, de nem talált a csöpp kicsi macskának fekhelyet. Végül ismét letette a földre. Mivel **Andrea** is álmos volt, menten elaludt, így nem is hallotta tovább a nyávogást, miákolást.

A hold minden este bekandikált **Andreaék** ablakán. Ma kissé meglepődött.

- Ni, mi van **Andrea** papucsában! - intett a hold a csillagoknak.

Bekukucskáltak a csillagok és vidáman mosolyogtak a földre telepedett, papucsban alvó csöpp kicsi macskán.

- **Andrea**, **Brumi**! Aludjatok békésen! - pislogták a fényes kis csillagok is.

HÚSVÉT ELŐTT

Nem tartalmaz önmagában megperdülő R hangot, csak BR-TR-DR hangkapcsolatokat!

Szűrt hangállomány:

B- P- M- N- F- V- J- L- H- T- D- K- G- TY- GY- NY- S- SZ- BR- TR- DR

Andrea és **Brumi** boldogan készültek Húsvétra. Elmentek a tyúkanyó otthonába. A kotlóstól sok - sok színtelen tojást kaptak.

- Én is felvettem ám tojásokat a földről! - kiáltotta **Brumi** **Andreának**.

- Jó lesz **Nyuszi Gyuszinak** a sok színtelen tojás! - mondta **Andrea** vidáman.

Nyuszi Gyuszi másnap délután ötre jött. A színtelen tojásokkal töltött vödört elvitte **Andreaéktól**.

- Mit fest nekem **Nyuszi Gyuszi**? - gondolkodott hangosan **Brumi**.

- Majd meglátod! Húsvétra kapod te is a meglepetést! - válaszolta **Bruminak** **Andrea**.

- Tavaly kaptam Húsvétra egy hatalmas, drága tojást is! - mondta **Brumi**.

- De jó lenne, ha holnap lenne Húsvét! - sóhajtott **Andrea**.

- Hányat kell még aludnom Húsvétig?

Számold meg egyedül, te is okos vagy! felelte **Andrea** **Bruminak**. **Andrea** is vidáman számlálgatta a még hátralévő napokat.

Holnap lesz péntek, holnapután szombat és itt a szép húsvéti ünnep! tanította **Brumit** **Andrea**.

Esténként **Andrea** és **Brumi** boldogan mentek lefeküdni.

Szép lesz a húsvéti hímes tojásom? találgatta **Brumi** elalvás előtt, álmosan és mosolygósan.

Andrea is nagyon álmosakat pislantott, majd ő is lefeküdt. A Húsvétről mindketten szépeket álmodtak.

- Felkelés, **Brumi**! - szólt **Andrea** vidáman Húsvét ünnepén.

Valóban ma van Húsvét? - szólalt meg **Brumi**.

- Igen, igen! - felelte boldogan **Andrea**.

Figyeld **Andrea**, milyen szép hímes tojásokat és nyuszi léggömböket is kaptunk! mondta **Brumi** lelkesen menetelve.

KI NEVET A VÉGÉN?

Nem tartalmaz önmagában megperdülő R hangot, csak PR-BR-TR-DR hangkapcsolatokat!

Szűrt hangállomány:

B P-M-N-F-V J L H T-D-K-G-GY-NY-SZ-Z-C-S-CS-BR-TR-DR

Andrea keddre meghívta **Petrát**. **Brumi** nagyon boldog volt. **Petra** ötre jött.

- Ma is játszunk majd dobókockás játékot? kíváncsiskodott **Petra**.

- **Andrea**! Hol van a **Ki** nevet a végén? tudakolta **Brumi**.

- Üljetek le, hozom! - válaszolt **Andrea**.

Vidáman ültek neki a játéknak. Elsőként **Petra** emelte fel a dobókockát. Ötöt dobott.

- Most lépj az ötre **Petra**. - kiáltott **Brumi** jókedvűen.

Ezután **Andrea** következett.

Én hatot dobtam! Még egyet dobok! lelkesedett **Andrea**. Most csak egyet dobtam, a hatról a hétre lépek!

- **Brumi**! - Most te következél! - szólt **Petra**.

- Én is ötöt dobtam! Kiütöttelek **Petra**! - kiáltotta **Brumi**.

- Nem baj, most különben is én következem! - felelte **Petra** békésen.

Vidáman dobták a dobókockát egymás után és közeledtek a cél felé. Egészen sötétedésig játszottak. Sokat tréfálkoztak játék közben, vidáman léptek időnként hátra is. **Brumi** jutott elsőnek a célba. Második lett **Petra**.

- **Andrea**! Te lettél az utolsó! - állapította meg **Brumi**.

- Igen! Ma én vesztettem, mégis milyen vidám vagyok, figyeled **Brumi**? Együtt kacagtak.

- Nos, ki nevet a végén? Ki tudja megmondani?

- Mindannyian! - válaszolták **Andreának** mosolyogva.

- **Petra**, úgy-e eljössz ismét hozzánk játszani?

- Nem bánom, beszéljük meg a találkozót szombatra! - felelte **Petra** **Bruminak** és **Andreának**.

- Most búcsúzom. Szombaton ismét ötre jövök! - köszönt el **Petra**.

Andrea és **Brumi** az ablakból hosszan integetett a távozó **Petrának**.

20.7 A R HANG FEJLESZTÉSE

TR - DR hangkapcsolatból leválasztás

R hang kialakításához vezető gyakorlatok:

Különösen fontos ebben a periódusban a hallási észlelés és hallási figyelem finomítása.

- ◆ Nagyon finom, egymástól alig megkülönböztethető zörejek elkülönítései,
- ◆ Nagyon finom, egymástól alig megkülönböztethető zörejek sorozatban való felismerései
- ◆ BR - PR elkülönítések
- ◆ TR - DR elkülönítések
- ◆ R helyes és torz változatainak felismerései
 - ◆ Artikulációs biztonság a nyelvhegyi perdetület tartósságának fokozására, elnyújtott perdetület

TRRRRR

DRRRRR

- ◆ Artikulációs biztonság a nyelvhegyi perdetület erejének fokozásával.

TRRRRRRR

TrRRR

DRRRRRRR

DrRRR

- ◆ Hangringatásokkal a TR - DR kapcsolatokról leválasztjuk az önállóan pergő R hangot: szirénázások utánzása egy levegővel magassági váltások:

R↗

R↗

TR↗

R↗

R

hullámszás képzetével társított trombitálással:

R↗

R↗

TR↗

R↗

R

a kilőtt puskagolyó megakadásainak érzékeltetése hangmagassági képzettársítással:

(a kilőtt puskagolyó megakad a faágan, majd a bokor ágán, s onnan koppan a földre)

DR↘

R↘

R↘

R

- ◆ Szótagolással, majd szünet beiktatásával választjuk le a már megnyújtott és így elerőtlenített TR - DR kapcsolatból az önmagában megperdülő R hangzót:

öt-re: öt_____re

hat-ra: hat_____ra

hét-re: hét_____re

szünet

szünet

szünet

Ennek analógiájára egyéb szavakkal is próbálkozhatunk. Ebben az esetben tulajdonképpen szótaghoz, azaz rögzített formához jutunk. Bármelyik úton is leszünk eredményesek, mindenképpen az izoláltan tisztán megszólaló R hang stabilizálására lesz még szükségünk!

R hívóképe: berregő repülőgép

lehet motor

vagy traktor is

R hang kialakítása, tudatosítása:

Kőbányai gyakorlatunkban sikeresen bevált a hangfejlesztés menetének megismertetése.

Következik az egymásra épült képzőmozzanatok tudatos számbavétele. Ezt a folyamatkövetést, már a nagycsoportos óvodásoknál elkezdjük. Végigkísérjük a tudóból kiáramló levegő útját. Pontosan meghatározzuk és érzékeltetjük a hangszalagok állását. (Morog-e a hang, rezeg-e a torkunkra helyezett kezünk, avagy nem?) A lágy szájpad helyzetét is megemlítjük, majd konkretizáljuk, hogy a nyelv melyik része, hol helyezkedik el, hol képez

akadályt a kiáramló levegő útjában! Valamennyi hangzónál tudatosítjuk még a fogak és ajkak helyzetét, valamint érzékeljük a kiáramló levegő nyomatékának érzetét is!

Természetesen a kialakított **R** hangot tudatosítjuk, ellenőrizzük a részmozzanatokat!

Beáramló levegő, azaz a belégzés néma: a kiáramláskor a két ajak és a fogsor lazán nyitott, a nyelv széles kanálban emelkedik a felső metszőfogak mögé és a felső fogsor mentén két oldalt zár. A gége rezeg, ez a rezgő, kiáramló levegő jut a szájüregbe. A nyelv hegye és elülső pereme a felette kisurranó levegőtől pergő mozgásba kezd. A kiáramló levegő határozott, hűvös érzetű.

Folyamatos ejtésnél a légáram határozott és hűvös.

(Házi feladatként 1 nagy és 9 kis repülőgép, amelyeket otthon kell színezní, ha egymás után minden repülőnél legalább négyszer megszólal a berregő **R** hang!)

Rögzítés:

A **rögzítés** folyamán már az önmagában tisztán megperdülő **R** hangot a fonetikai szabályok figyelembevételével hangkapcsolatokká, szótagsorokká alakítva stabilizáljuk.

Eszközei:

hívóképek

iskoláskortól: betűkártyák

rögzítőtáblák

szótagkártyák

Módszere:

utánmondás

utánmondás és olvasás

A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk.

Természetesen azt figyeljük, hogy hol és milyen ajakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a kapcsolandó magánhangzók sorrendjét. A helyes kapcsolási sorrendet a *képzésmozzanatok rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei* szabják meg.

A magánhangzók: **á - a - e - o - ö - é - u - ü - i** menetben haladnak.

Általában a hagyományos menetben rögzíthetünk.

hangkapcsolat elején:

rá, ra, re, ro, rö, ré, ru, rü, ri

*hangkapcsolat végén:

ár, ar, er, or, ör, ér, ur, ür, ir

vokálisok között:

ará, ara, ere, oro, örö, éré, uru, ürü, iri

*Egyes esetekben azonban egyszerűbbnek tűnik a szótagvégekkel való rögzítéssel kezdeni. Sokszor segít a rögzítés elindításánál, ha a magánhangzók nál megismert nevű pilóták hozzák le a repülőt, s miután leérkeztek még hosszan berreg a motor.

Ahhoz, hogy biztos legyen a rögzítés, jó segítség, ha a rögzítés előtti órán az **R** hangzó elnyújtott perdetével gyakorlunk, játszunk.

Instrukció: Világ körüli repülő túrára indulunk, és amíg tart az út, addig berregünk! Kíváncsi vagyok, hogy hány kört írnak le a levegőben a repülők! Ki jut a legmesszebbre, ki köröz a leghosszabb ideig?

*Nyújtott karral berregve köröznek, s közben figyeljük az önmagában biztosan megperdülő **R** hangzójukat! Mielőtt leáll a nyelvük, gyorsan landolni kell az asztalra a kezüknek, különben lezuhan a gépük!*

A következő órán kezdjük a rögzítést.

Ádám lehozza a gépét:

ÁRRRrrrr...

elhalkul, leáll, elhallgat Ismételjük meg négyszer!
(Segíthet, ha kezükkel is mutatják a mozgás irányát!)

Anti lehozza a gépét:

ARRR...
Anti lehozza a gépét:

elhalkul, leáll, elhallgat stb.

Könnyebb, ha a vokálisok közötti helyzetre térünk rá második lépésként:

Vokálisok közötti rögzítésnél leszállnak tankolni a pilóták, majd ismét felemelkednek!

Elfogyott az üzemanyag:

ÁRRR - _____ RÁ...

Ádám leszáll (megtankol: szünet _____ felszáll:) Ismételjük meg négyszer!

ARRR - _____ RA

Anti leszáll (megtankol: szünet - _____ felszáll)

ERRR - _____ RE

Eta leszáll (megtankol: szünet - _____ felszáll) stb.

(Nagyon élvezik az óvodásaink, ha lehozhatják, majd felemelhetik újra a gépet. Sokszor segít, ha mozgással is kísérik!)

Majd kiiktatjuk a szünetet:

ÁRRÁ ARRA ERRE...stb.

Hangkapcsolat elején való rögzítésnél:

Felszállnak a pilótáink.

Beindítják a repülőt, berreg a motor, Ádám felszáll: RÁ

ismételve négyszer: RÁ RÁ RÁ RÁ ... stb.

Automatizálás:

Az automatizálásnál a rögzítési sorrend szerint, a hagyományos menetben halad a szógyakorlatok sora:

Eszközei:

tárgyképek

iskoláskortól: betűkártyák

eseményképek

szókártyák

versek, mondókák, történetek

mondatok, történetek

feladatlapok

feladatlapok, olvasólapok

Módszere:

- *utánmondások adott fonetikai helyzetben:*

utánmondás, olvasás

szó elején

*szó végén**

szó belsejében

- *képmegnevezések (segítségekkel és önállóan)*

- *irányított és önálló mondatalkotások*

- *önálló szövegmondás: vers, történet.*

- *spontán beszédben történő gyakorlás*

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások valamint a motoros differenciálások zárják a terápiát.

* Nem ritka az R terápiában sem az L hang automatizálásánál megismert eltérés, mely szerint a szóvégi helyzetek megnevezése könnyebb a szókezdő helyzeteknél. Ebben az esetben itt is a szóvégek utánmondásával indítunk. Itt is szünet beékelésével, a szó megzavarása nélkül jön létre az artikulációs biztonság.

VÁ _____ R PÁ _____ R GITÁ _____ R HATÁ _____ R stb.
szünet szünet szünet szünet

Amikor növendékünk megszokta már ezeknek a szavaknak létrehozását, akkor le is kopik az a felesleges energia, ami az előzőekben gátolta a szókezdő helyzet kialakulását!

Mégis célszerű a szó belsejében elhelyezkedő R automatizálásával folytatni a menetet. A szó eleji automatizálás maradjon ez esetekben utoljára!

Ha még ekkor is nehézséget tapasztalunk, akkor iktassunk be még egy kis kitérőt:

Olyan szavakkal végezzünk tempógyorsító gyakorlatokat, ahol az R két eltérő magánhangzó között helyezkedik el!

MA - RI - KA / MA - RI - KA / MA RI KA/ MARIKA/ MariKA/

Marika

karika

barika

paripa stb.

Amennyiben türelmesen végigjártuk az R - előkészítés fázisait, úgy nagyon egyszerű a feladatunk a további automatizálási szakaszban.

Arra nagyon ügyeljünk, hogy az eredeti hangcserés hangpár ne kerüljön a kezdeti szóanyagba!

R=L esetében kerüljük a roller, lekvár, leopárd... stb. szavakat;

R=J esetében kerüljük a rája, jaguár, járda ... stb. szavakat;

R = V esetében kerüljük a rév, vár, varrógép... stb. szavakat.

Az automatizálási rész is folyamatosan bővülő és nehezedő szóanyagot és ebből összeállítható mondat gyakorlóanyagot tartalmazzon.

Akiknél a motoros fejlődés bizonytalan, elhúzódó ütemű, vagy akiknél nehezen mozgó, rövid nyelvfékű, illetőleg egyéb organikus eltérésből fakadó a nyelvi mozgásügyetlenség, azoknál ***okvetlenül kell motoros differenciáló gyakorlatokat is végezni!***

A motoros differenciálási szakasz nagyon fontos, de nem kellően ismert területe munkánkunknak!

Az előkészítés idejétől folyamatosan napirenden van a hang - hívókép egyeztetések sora szenzorosan, majd szenzomotorosan.

Most a hívóképek szemlélete alapján kezdjük el a motoros differenciálás szakaszát.

21 Motoros differenciálás: R-L; R-J hangpárokkal

Akiknél a beszédészlelés és a beszédmotorika is sérült (motoros diszfázia esetében ez mindig tapasztalható), azok nagyon nehezen automatizálják a tanult hangokat. Még jellemzőbb beszédük alakulására, hogy az ellentétes képzésű fonémákat, amelyeket eddig paraláliával ejtettek, (R=J, vagy R=L) képtelenek a beszédfolyamatukba beépíteni. Bármely paralália esetén, de különösen nagy figyelmet kell fordítanunk az R paraláliáknál a motoros differenciálás beiktatására is!

Valamennyi paraláliával ejtett hangzópnál érvényes a R - L és R - J motoros differenciálásának menete.

A szó és mondatgyakorlatokhoz bőséges, gazdag anyagot találunk a "CSEREBERE" kiadványokban.

A motoros differenciálás

Eszközei:

<i>hívóképek,</i>	<i>iskoláskortól: betűkártyák</i>
<i>rögzítőtáblák,</i>	<i>szótag kártyák</i>
<i>logopédiai lottók: tárgyképek</i>	<i>szókártyák</i>
<i>memory (dupla) tárgyképek</i>	<i>tárgykép-szóképek</i>
<i>feladatlapok: szó- és mondatgyakorlatok</i>	<i>feladatlapok</i>
<i>eseményképek</i>	<i>olvasólapok</i>

Módszere:

<i>utánmondás</i>	<i>iskoláskortól: utánmondás és olvasás</i>
<i>izolált ejtésben hangzó párok</i>	
<i>szótagsorokban szótag párok</i>	
<i>szavakban hangzó párok</i>	
<i>szószerkezetekben többször előforduló hangzó párok</i>	
<i>vegyesen előforduló hangzó párok egy szóban</i>	
<i>oppozíciós szavakban</i>	
<i>mondatokban</i>	
<i>analóg mondatokban</i>	
<i>oppozíciós szavak egyik hangzó párjával mondatalkotások</i>	
<i>oppozíciós szavak mondatpároiban</i>	
<i>oppozíciós szavak egy mondatban</i>	
<i>egy mondaton belül előforduló hangzó párok</i>	
<i>történetben</i>	
<i>bővülő mondatokban</i>	
<i>önálló megnevezés</i>	<i>önálló megnevezés és olvasás</i>

A menet egymásra épülő lépései:

1. Hangzó párok motoros differenciálása izolált ejtésben

A hívóképek szemlélete alapján kezdjük a motoros differenciálás szakaszát. Így tesszük érthetővé és érzékelhetővé ezt a nagyon nehéz feladatot.

A paralálhával ejtett hangzópárok hangjait sorozatosan megszólaltatjuk, természetesen többször egymás után, s közben a hívóképekre mutatnak, vagy korongokat helyeznek rá, vagy egyszerűen csak felemelik azokat.

Instrukció. Köszönnek egymásnak a kis repülők és az éneklő / jajgató gyerekek. Utánozd te is a hangjukat! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Egyik tábláról a másik táblára mutass, úgy beszélj!

Ha szépen mondtad mind a négyszer, tegyél rá korongot!

Pl.	R		L	R		L	R		L	R		L
Vagy:												
	R		J	R		J	R		J	R		J

Amikor már nagyon stabil a hangzópárok izolált megszólaltatása, akkor következik a hangkapcsolatokban való stabilizálás, azaz a rögzítések differenciálása.

2. Hangzópárok motoros differenciálása szótagokban, három fonetikai helyzetben

A mássalhangzó torlódásokat külön nem gyakoroljuk, mivel az eltérő fonetikai helyzetben lévő gyakorlatok egyben ezeket a feladatokat is példázzák!

Óvodáskorú gyerekeknél elengedhetetlen, hogy a rögzítőtáblákkal végezzük ezeket a változtatott, differenciált rögzítéseket! Így egyszerűbb a helyzet, mert az aktuálisan cserélt hangzópárok rögzítőtábláit elővesszük, s az ismert optikus megsegítéssel változtatjuk az azonos helyzetű hangkapcsolatokat.

Mindig többszöri ismétléssel gyakoroljuk be ezeket a fontos, nélkülözhetetlen változtatott szótagsorokat.

Egy-egy helyzetet legalább négyszer ismételtetünk!

GYAKORLÁSI MINTÁK

♦ R-L valamint R-J motoros differenciálása szótagokban

o Azonos magánhangzókkal, azonos fonetikai helyzetben:

Instrukció: Beszélgetnek egymással a kis repülők és az éneklő / jajgató gyerekek. Utánozd te is a beszédüket! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Egyik tábláról a másik táblára mutass, úgy beszélj!

Tegyél korongot azokra a hívóképekre, amelyeket hibátlanul ismételtél meg!

RÁ	LÁ	vagy:	RÁ	JÁ
Valamennyi magánhangzóval:				
rá - lá	rá - lá		rá - já	rá - já
ár - ál	ár - ál		ár - áj	ár - áj
árrá - állá	árrá - állá		árrá - ájjá	árrá - ájjá
vagy felcserélve:				
lá - rá	lá - rá		já - rá	já - rá
ál - ár	ál - ár		áj - ár	áj - ár
állá - árrá	állá - árrá		ájjá - árrá	ájjá - árrá

o Változó magánhangzókkal, azonos fonetikai helyzetben és a megcserélt hangzó sorrenddel is gyakorolhatunk.

Instrukció: Beszélgetnek egymással a kis repülők és az éneklő / jajgató gyerekek. Utánozd te is a beszédüket! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Egyik tábláról a másik táblára mutass, úgy beszélj!

Tegyél korongot azokra a hívóképekre, amelyeket hibátlanul ismételtél meg!

rá – li ...	ra – lé	re – lü ...	/ rá – ji ... stb.
ár – il ...	ar – él ...	er – ül ...	/ ár – ij ... stb.
ará – ili ...	ara – élé ...	ere – ülü ...	/ árá – iji ...stb.
vagy:			
lá – ri ...	la – ré ...	le – rü ...	/ já – ri ... stb.
ál – ir ...	al – ér ...	el – ür ...	/áj – ir ... stb.
álá – iri ...	ala – éré ...	ele- ürü ...	/ájá – iri ... stb.

itt is valamennyi helyzetet többször ismétlünk, a hívóképekre mutatva

o **Eltérő fonetikai helyen, azaz egymás mellé került hangsorok begyakorlása:**

Instrukció: Beszélgetnek egymással a kis repülők és az éneklő / jajgató gyerekek. Utánozd te is a beszédüket! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Egyik tábláról a másik táblára mutass, úgy beszélj!

Tegyél korongot azokra a hívóképekre, amelyeket hibátlanul ismételtél meg!

(Mivel ez nagyon nehéz, ezt mindenképpen nagy szájnyitással célszerű indítani!)

Ez igazi erőpróba! Ebben az esetben a hangkapcsolat végéhez a hangkapcsolat elején álló hangzó kerül. Kezdetben szünetet iktassunk be a két hangzó közé!

ÁR - LÁ	ÁR - JÁ
ár - lá ár - lá ár - lá ár - lá ... stb.	ár - já ár - já ár - já ár - já ...stb.

Majd megcserélt helyzetben:

ál - rá ál - rá ál - rá ál - rá ... stb.	áj - rááj - rááj - rááj - rááj - rá ...stb.
--	---

Valamennyi magánhangzó-kapcsolattal elvégezhetjük ezt a nehéz tevékenységet!

o **Azonos magánhangzókkal, azonos fonetikai helyzetben a gyakorlandó három hang:**

Instrukció: Beszélgetnek egymással a kis repülők az éneklő- és a jajgató gyerekek. Utánozd te is a beszédüket! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Egyik tábláról a másik táblára mutass, úgy beszélj!

Nagy szájnyitással kezdünk, csak akkor lépünk tovább, ha biztosan változtatják az Á hangzóval kötött hangzópárokat!

RÁ - LÁ- JÁ	RÁ - LÁ- JÁ	RÁ - LÁ- JÁ
rá – lá – já	ra – la – ja	re – le – je ... stb
ár – ál – áj	ar – al – aj	er – el – ej ... stb.
árrá – állá – ájjá	arra – alla – ajja	erre – elle – ejje ... stb.

Majd a többi magánhangzóval is próbát teszünk:

o **Változó magánhangzók mellett azonos fonetikai helyzetben a gyakorlandó három hang:**
Felhívjuk figyelmüket, hogy hallgassák meg mit hallottak, majd mutassák és mondják ők is!

Instrukció: Beszélgetnek egymással a kis repülők az éneklő- és a jajgató gyerekek. Utánozd te is a beszédüket!

Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Egyik tábláról a másik táblára mutass.

Segítségül hívjuk itt a magánhangzókat szimbolizáló hívóképeket is.

RÁ	- LÉ -	JI stb.
repülő Ádám	éneklő Évi	jajgató Ili

Itt nem fontos valamennyi magánhangzós helyzetet begyakorolni!

rá – lé – ji	rá – lé – ji	rá – lé – ji	rá – lé – ji	... stb.
ár – él – ij	ár – él – ij	ár – él – ij	ár – él – ij	... stb.
árrá – éllé – ijji	árrá – éllé – ijji	árrá – éllé – ijji	árrá – éllé – ijji	... stb.

Ha nehezen megy, akkor visszatérünk azonos magánhangzók melletti megszólaltatásokra!

A fenti fokozatosságot nem minden esetben tartjuk fontosnak, csak akkor, ha artikulációs nehézséget jelent a folyamatos hangsor létrehozása!

3. R-L valamint R-J motoros differenciálása szavakban,

szó szerkezetekben

analóg mondatokban

GYAKORLÁSI MINTÁK

◆ R-L-J hangzók differenciálása szavakban:

o Tanult szóanyaggal

A legegyszerűbb a vegyesen kirakott képeket a hívóképekhez csoportosítani és tudatosan tükör előtt kiejteni, pontosan artikulálni.

Instrukció: Nevezd meg a képeket! Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg!

◆ Iránygyakorlatokkal a kritikus R-L-J hangok motoros differenciálása

Nagy segítséget adhatunk növendékeinknek, ha a különben is nehéz és bizonytalan iránygyakorlatokban is begyakoroljuk az egymás mellett nehezen képezhető hangzópárokat.

o Az alá - alatt; fölé - fölött; elé - előtt; mellé - mellett; névtűs szerkezetek R hangot tartalmazó főnevek mellett szintén hasznos R - L differenciáló gyakorlatok hol? és hová? kérdésekre!

Természetesen gyakorolhatjuk a helyzeteket sorokban és oszlopokban is!

*Instrukció: Nevezd meg a képeket! Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Először sorban haladj! Arra válaszolj, hogy melyik kép **mellé** teszed a képet!*

- A rács mellé teszem a rágót, a rágó mellé teszem a rákot, a rák mellé teszem ...stb.

Vagy:

*Azt sorold el, hogy a kirakott képek melyik kép **mellé** állnak!*

- A rács mellett áll a rágó, a rágó mellett áll a rák, a rák mellett áll a ...stb.

Vagy:

*Oszlopban haladj! Most arra válaszolj, hogy mi **került** a kirakott kép **alá**!*

*- A rács **alá** került a rakéta, a rakéta **alá** került a redőny, ...stb.*

*Vagy: Mondd el, mi **látható** a kirakott képek **alatt**!*

*- A rács **alatt** látható a rakéta, a rakéta **alatt** látható a redőny, ...stb.*

Vagy 3 sorban kirakott képek esetén:

*Azt sorold el, hogy mi **látható** a középső sor képei **alatt** és **fölött**!*

*- A rakéta **alatt** látom a redőnyt, a rakéta **fölött** látom a rácsot,*

*- A ragasztó **alatt** látom a regényt, a ragasztó **fölött** látom a rágót, ...stb.*

Ezekből mindig azt válasszuk, ami segíti az artikulációs mozgások begyakorlását, finomítását, ne a legnehezebb helyzetekkel kezdjünk!

o **A balról-jobbra irány alkalmazása**

Nagyon alkalmas a sorban való haladás irányának begyakorlására, valamint az R L J hangok megkülönböztetésére és motoros differenciálására.

*Instrukció: Nevezd meg a képeket! Mondd el azt is, hogyha **balról jobbra haladunk a sorban**, akkor mit látunk!*

*Ha **balról jobbra** haladok az első sorban, látom a rácsot, a rágót, a rákot, a rántottát, a rámtát,*

*Ha **balról jobbra** haladok a második sorban, látom a rakétát, a ragasztót, a rakományt, a rakodót, a rajzot, ... stb.*

*Ha **balról jobbra** haladok a harmadik sorban, látom a redőnyt, a regényt, a rendet, a retket, a repcét, ...stb.*

o **A fentről lefelé irányok gyakorlása**

Alkalmas az oszlop fogalmának elmélyítésére is, valamint az R L J hangok megkülönböztetésére és motoros differenciálására is.

Instrukció: Nevezd meg a képeket! Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted!

Azt sorold el, hogy mi látható, ha fentről lefelé nézzük a képeket!

- Ha fentről lefelé haladok, újból látom a rácsot, a rakétát, a redőnyt, a robogót, a rőzsét, a répát, a ruhát, a rigót.

♦ **Színek segítségével R-L differenciáló sorok:**

A piros, sárga, barna és narancssárga mellé besorakoztatott világos piros, világos sárga, világos barna majd a világos zöld valamint a világos lila színek is hasznos és nagyon nehéz feladatokat jelentenek az R terápia e szakaszában.

♦ **R-L-J hangzók differenciálása analóg mondatokban**

o **R hangot tartalmazó nevek beiktatása a L / J hanganyagú szavakhoz:**

Ismétlésként végigvehetjük az eddig tanult L / J szóanyagot, de most egy új szereplő is a színre lép, akinek megmutatjuk és elmondjuk, hogy mi van a füzetünkben!

Berajzolunk az L / J automatizálási feladatokhoz egy Robi vagy egy Rózsi fejet, s analóg mondatokkal gyakoroltatjuk a nehéz artikulációs feladatot.

Instrukció: Mutasd meg Robinak hol látható a láb, a láda, a láma, a lámpa... stb.

Mindig a megfelelő hívóképekre mutatunk!

Valamennyi képmegnevezésnél el kell mondania:

- Megmutatom Robinak, hol van a láb. - Megmutatom Robinak, hol van a láda. ...stb. vagy J hangzóval:

- Megmutatom Robinak, hol van a játék. - Megmutatom Robinak, hol van a jajgató.

Felváltva nevezik meg a képeket, közben egymás megoldásait figyelik.

o **Több R-L-J - alkalmazása analóg mondatokban:**

L hangállományú képsorokat most a következő analógiákkal gyakoroljuk:

Robi és Juli is megtudja hol látható a

Instrukció: Most meséld el Robinak és Julinak is, hogy megtudják,

a láb, a láda, a láma, a lámpa... stb.

Majd R hanganyaggal:

a rádió, a rács, a rágó, a rák

Majd J hangnnyal:

a játék, a jaggató, a japán, a jacht, a jegenye, a jegy....stb.

Mindig mutasd, hogy melyik hang szólalt meg!

Valamennyi szó külön analóg mondatba kerül. Hogy ne legyen túlságosan mechanikus, változtatva, felváltva mondják az analógiákat, majd soronként cseréljük, esetleg bővítsük a neveket is!

♦ **Jelzős szerkezetekkel a kritikus R–L–J hangok differenciálása**

o **Motoros differenciálás egy szón belül (azonos jelzős szerkezetekkel)**

Ismert L - J - R hangállományú szavakat ellátunk olyan jelzős szerkezetekkel, melyekben R - L - J hangállomány van. Logikai összefüggések keresésére is alkalmasak ezek a bővítések.

Instrukció: Most mondd el, mi látható a képeken. Állapítsd meg mi történt! Keresd meg, melyik két kép tartozik össze. Mondd el, miért az a párja!

Mutass a hívóképekre is!

lámpa / játék

Jó volt , de elromlott a lámpa / játék,

most rossz!

láda / Jancsi bohóc

Jó volt , de elromlott a láda / Jancsi bohóc, most rossz! ..stb.

vagy R hangállományú szavakkal:

a rádió / a rács

Jó volt , de elromlott a rádió / a rács,

most rossz!

a batár / a vár

Jó volt , de elromlott a batár / a vár,

most rossz!

Valamennyi szerkezetben megszámoljuk, hogy hány R – L – J hangzó volt.

Amennyiben szükséges a hívóképekkel segítjük a pontos hangzóképzés megszilárdulását.

4. R–L–J hangzók motoros differenciálása oppozíciós szavakban, szó szerkezetekben analógiákkal

Az eredményes munkához ne sajnáljuk az időt a saját készítésű eszközökre. A lottók rátehető kis képeit nagy variációkkal, nagyon eredményesen használhatjuk. Erre adunk példákat.

GYAKORLÁSI MINTÁK

♦ **R–L logopédiai lottóval oppozíciós szavak:**

Jó gyakorlási lehetőségeket kínálnak az oppozíciós szavak feladatai is. Az ilyen párosoknál ez az egy fonéma eltérés, nagyon érzékletessé, szemléletessé tehető!

o **R hangállományú lottó képsorával kezdjük a differenciálást, hívóképpel tudatosítva:**

ráma - vár - rámpa - szeret - robban - ökör - virág - tár - rúd - tér

Instrukció: Sorold el a képeket! Keresd meg, hol hallod a berregő (R) hangot a szóban!

Mondj minden képről egy mondatot is!

o **L hangállományú lottó tábla, képsorral, hívóképpel.**

láma - váll - lámpa - szelet - lobban - ököl - világ - tál - lúd - tél

Instrukció: Sorold el a képeket! Keresd meg, hol hallod az éneklő (L) hangot a szóban!

Mondj minden képről egy mondatot is!

Minden szóban megállapítjuk a L - hang helyét!

A láma állat. A váll széles...stb. Arra nagyon ügyeljünk, hogy soha se lássuk el ezeket a szavakat ragokkal a mondatalkotások alkalmával!

o **Megkeressük és megszólaltatjuk az oppozíciós R–L szópárokat:**

Instrukció: Keresi a berregő repülő (R) az éneklő hangállományú (L) párját! Keressük együtt!

ráma - vár - rámpa - szeret - robban - ökör - virág - tár - rúd - tér

Most következik a neheze!

láma - váll - lámpa - szelet - lobban - ököl - világ - tál - lúd - tél

Minden pár olyan analóg mondatba kerül, melyben R – L – J hangzó van:

A ráma párja lesz a láma. A vár párja lesz a váll. ...stb.

A tér párja lesz a tél.

◆ **Képcserék a lottótáblán**

Instrukció: Most berregő repülő (R) elzavarja az éneklő (L) hangokat! Mondd el mi bújt el és mi látható!

Rátesszük, eltakarjuk a fenti R- hangállományú képeket az L képanyagra. Tehát most a L lottón csak a R hangállományú képek sora látható:

ráma - vár - rámpa - szeret - robban - ökör - virág - tár - rúd - tér látható

láma - váll - lámpa - szelet - lobban - ököl - világ - tál - lúd - tél nem látható

Minden képcseré olyan analóg mondatba kerül, melyben R–L–J hangzó van:

- Elbújt a láma, látható a ráma! - Elbújt a váll, látható a vár! ...stb.

Valamennyi esetben tudatosítjuk, hogy melyik hang hallható a szóban!

Mindig segítségül rámutatunk a hívóképekre is!

◆ **Logopédiai memory, R–L oppozíciós szavakkal:**

A következő foglalkozásokon nagyon eredményesen játszhatunk memoryt az ismert oppozíciós szóanyaggal!

Természetesen ennek is különböző változatai vannak.

o **Az oppozíciós szópárok változtatott megnevezése**

Előzőleg szétválogatjuk és a megfelelő hívóképekre készítjük az oppozíciós szópárok képcskéit. A hívóképekről veszik le a gyerekek egyenként a képeket.

Instrukció: Vegyétek le a tábláról a kis képeket! Mondjátok meg, mi van a képeken!

Mutassátok meg, minek a hangját mondtátok!

Keressétek meg, hol hallható a hang a szóban!

ráma - vár - rámpa - szeret - robban - ökör - virág - tár - rúd - tér

láma - váll - lámpa - szelet - lobban - ököl - világ - tál - lúd - tél

o **Oppozíciós szavak megnevezése hívókép segítségével**

Majd a levett (megnevezett) képeket összekeverjük, és képpel felfelé elhelyezzük a gyerekek előtt az asztalon!

Instrukció. Mondjátok el, hogy képeken! Mutassátok meg, minek a hangját mondtátok!

Keressétek meg, hol hallható a hang a szóban!

o **Szópárok motoros differenciálása**

Válogató képmegnevezés differenciálással

Instrukció: Bújtassátok el a berregő repülő (R) hangállományú képeket! Mondjátok meg, hogy mit szeretnétek elbújtatni! Addig tart a játék, amíg minden berregő repülő (R) kép elbújik!

ráma - vár - rárpa - szeret - robban - ökör - virág - tár - rúd - tér nem látható

láma - váll - lámpa - szelet - lobban - ököl - világ - tál - lúd - tél látható

(Ők mondják meg, hogy kész van-e a fordítási szakasz!)

o **A motoros differenciálás ellenőrzése hívókép segítségével**

A differenciáló válogatás ellenőrzése

Instrukció: Mondjátok el, hogy milyen képek vannak az asztalon. Itt van az éneklő gyerek és ellenőrzi, hogy minden kép megnevezésénél hallható-e a L hangzó!

láma - váll - lámpa - szelet - lobban - ököl - világ - tál - lúd - tél

Ennek ellenőrzésére elsoroltatjuk az asztalon látható, tehát csak L -hangállományú képanyagot.

Auditív és vizuális megerősítést is kapnak.

o **R-L szópárok megkeresése és analóg mondatok.**

Most kezdődik az igazi logopédiai memory.

A L hangot tartalmazó képek mellé keressük a berregő (R) -hangállományú képpárokat!

Instrukció: Keressétek meg a látható képek berregő repülő (R) hangállományú párját! Mondjátok el, hogy melyik kép mit keres!

Váltakozva választanak egy-egy képet, aminek a lefordított képek közül keresik meg a párját!

Keresem a láma párját! A láma párja a ráma lesz!

Két lefordított kép visszafordítására van lehetőségük. Ha sikeresen rátalálnak elviszik a szópárokat!

Megtalálta a láma a ráma képét! A láma és a ráma pár! ...stb.

o **Oppozíciós szavak válogatása hívókép segítségével**

A későbbi foglalkozásokon már hívókép nélkül kerülnek a gyerekek elé az összekevert oppozíciós szópárok képei.

Instrukció: Most bújtassátok el az éneklő (L) hangállományú képeket! Mondjátok meg, hogy mit szeretnétek elbújtatni! Addig tart a játék, amíg minden éneklő (L) hangállományú kép elbújik!

Rögtön az a feladat, hogy most a L - hangállományú képeket bújtassák el, aki ahányat megtalál, annyit fordíthat meg!

(Megnevezik, mondatba foglalják, lefordítják).

o **Késleltetett R-L szópár keresések**

Rövid- és hosszú távú memória fejlesztésére is alkalmas.

Majd otthagyjuk egy kicsit ezt a feladatot, ellenőrizzük a házi feladatot, vagy szótagsorokkal dolgozunk.

Kis idő után visszatérünk a memory játékhoz, és sorban keressük az éneklő (L) hangállományú képpárokat a látható berregő (R) - hangállományú képek mellé.

Instrukció: Keressük meg a berregő hangállományú képek párját! Először mondjátok meg, hogy mit kerestek, melyik képnek találjátok ki a párját?

Két lefordított kép visszafordítására van lehetőségük. Ha sikeresen rátalálnak elviszik a szópárokat!

Bőséges gyakorlási lehetőséget kapnak a R-L-J hangzópárok motoros differenciálására!

- Megtalálta a látható láma a ráma képét! ...

vagy: - A láma és a ráma jó pár.
vagy: - A láma párja a ráma.
vagy:- A ráma elnyerte a párját, a lámát!

o **L-R szópár keresések hívóképes megerősítéssel**

L lottóval kezdjük az oppozíciós párok gyakorlását.

láma - váll - lámpa - szelet - lobban - ököl - világ - tál - lúd - tél

De a rátehető kisképek szétnyithatóak, akár egy könyv, amiben belül az R hívóképe = repülő, valamint az oppozíciós szópár R képe van.

(Pl. kívül látható: ököl – belül a bal oldalon repülő, jobb oldalon ökör, stb.)

R lottóval tudatosítjuk az oppozíciós párokat.

ráma - vár - rámpa - szeret - robban - ökör - virág - tár - rúd – tér

Instrukció: Most vendégségbe mennek az R lottó alaplappjára éneklő (pille) L-hangállományú képek.

Aki kitalálja, hogy melyik látja vendégül az L hangállományú képet, az leellenőrizheti, ha kinyitja a kis lottóképet! Kétszeres a megerősítés! Ott a hívókép és a kitalált szó képe is!

(Pl. A láma párja a ráma, ezért a rámára teszem a láma képét.

vagy: Most eltakarta a láma a ráma képet.

vagy: Most csak a láma látható, a láma alatt a ráma elbújt! stb.)

Visszafelé is eljátszhatjuk:

- Ki tudja, hogy mi van a láma alatt! - A láma alatt a ráma van! ... stb.

5. R–L–J hangzók motoros differenciálása mondatokban

GYAKORLÁSI MINTÁK

♦ **R–L–J hangot tartalmazó szavak egy mondaton belül:**

Feladatlapokon logikai összefüggések felismerése és megkeresése. vizuális megsegítéssel.

Instrukció: Most mondd el mi látható a képeken. Keresd meg, melyik kép tartozik a mondathoz. Mondd el, miért az a párja!

Róbi levetette a kertésznadrágját.

(Külön látható: egy kertésznadrág)

Rózsi elesett, véres lett a térd.

(Külön látható: egy véres térd)

János papagája kirepült a ketrecből...stb. (Külön látható: egy papagáj)

♦ **Jelzős szerkezetekkel a kritikus hangok differenciálása:**

o **Motoros differenciálás egy szón és egy mondaton belül:**

Logikai összefüggések felismerése feladatlapokon

Instrukció: Most mondd el mi látható a képeken. Keresd meg, melyik kép tartozik a mondathoz. Mondd el, miért az a párja!

Mutass a hívóképekre is!

Rózi pulóvere új.

(Külön látható: egy pulóver)

Róbi rollerjével kerekezett a téren.

(Külön látható: egy roller)

A jaguár és a leopárd az állatkertben látható.

(Külön látható: egy jaguár)

6. R–L–J hangzók motoros differenciálása oppozíciós mondatokban

GYAKORLÁSI MINTÁK

♦ **Oppozíciós szavak mondatokban:**

o **Oppozíciós szavakból mondatok alkotása.**

Előzőleg szétválogatjuk és a megfelelő hívóképekre készítjük az oppozíciós szó párok képecskéit. A hívóképekről vesszük le a gyerekek egyenként a képeket, melyeket megneveznek, mondatokba foglalnak.

Instrukció: Mondjátok meg, mi van a képeken!

Mondjatok minden képről egy-egy mondatot!

o **Oppozíciós szavak válogatása, mondatpárok alkotása.**

Hívóképek és képsorok alapján a szó párokból mondatokat alkotunk

Instrukció: Keressétek meg az összekeveredett képek közül a párokat! Mondjátok a képekről rövid mondatokat! Majd mondjátok el azt is, amit én mondok nektek!

Példamondatok lehetnek:

*A szikla mellett áll a bátor **láma**.*

*Széles a **váll** a rajzon.*

*A **lámpa** sárgásan világít.*

*Itt van a tortából egy **szelet**.*

***Lobban** a háromszínű lobogó.*

*Rettentőt csapott az **ököl** az asztalra.*

*Az egész **világ** kerek.*

*Eltört a legszebb **tál**!*

*A **lúd** repülni is tud.*

*Itt van a **tél**! – örvendezik Robi.*

*A falon lóg a **ráma**.*

*Szeles a régi a **vár**.*

*A **rámpa** magasan áll.*

Ki szeret kirándulni?

***Robban** a benzin Lali motorjában.*

*Két **ökör** húzza a szalmával teli szekeret.*

*Nekem is kell egy **virág**!*

*Tele van tölténnyel a **tár**!*

*A **rúd** szállkás.*

*Itt van a kerek **tér**, most már célba jutunk!*

Ha hibátlanul mondták a mondatpárokat, akkor jutalmat kapnak.

o **Oppozíciós szavak egy mondaton belül.**

Instrukció: Keressétek meg a párokat az összekeveredett képek közül! Aki párt talál, akkor viheti el, ha hibátlanul elmondja azt, amit én mondok!

Hívóképek és a két lottó képsorai alapján a szó párokból mondatokat alkotunk.

*Pl. A **láma** képén eltörtött a régi **ráma**.*

*Az edző addig **vár**, míg Peti a **váll** fölé nem emeli a súlyzót.*

*A **rámpa** fölött **lámpa** világít.*

*Anyuka nagyon szeret, ad nekem egy **szelet** süteményt.*

*Akkorát **robban** a motor, hogy a hosszú hajam is **lobban** tőle.*

*Egy hatalmas **ököl** csapott a kis **ökör** hátára.*

*Az egész **világ** tele van a **virág** illatával!*

*Pisti a **tál** felé mutat, a két karjával **tár**.*

*A **lúd** mellé esett le a **rúd**.*

*Ha **tél** lesz, akkor a **tér** hófehérré válik a lehullott hótól.*

7. **R-L-J hangzók motoros differenciálása történetben és bővülő mondatokban**

◆ **Motoros differenciálás történetben:**

A szereplők megválasztásában is lehetünk már tudatosan motoros differenciálásra törekvők, amikor az egyik szereplőnk Klári, aki rendetlen kislány, a másik szereplőnk a fürge Juli, a szorgalmas kislány.

De állatszereplőket is választhatunk: a jaguár - leopárd - oroszlán - karvaly - jégmadár vagy lajhár stb. csak ízelítőnek a kínálatból!

Változatos témakörök, mindennapi élethelyzetek: étkezés, séta, kirándulás, időjárás, öltözködés, születésnap, ünnepek, iskolára készülődés, szünidő stb. feldolgozásaival kifogyhatatlan gyakorlóanyagokat állíthatunk össze a növendékeink életkorának, értelmi szintjének figyelembevételével.

Bővülő mondatokban R–L–J

Robi áll.

Robi a jaguár előtt áll.

Robi a jaguár és a leopárd előtt áll.

Robi a jaguár és a leopárd ketrece előtt áll.

Robi a jaguár és a leopárd ketrece előtt áll az állatkertben.

Robi a jaguár és a leopárd ketrece előtt áll az állatkertben, nyáron.

Robi a jaguár és a leopárd ketrece előtt áll az állatkertben, nyáron a melegben.

Robi a jaguár és a leopárd ketrece előtt áll az állatkertben, nyáron a rekkenő melegben.

Robi a jaguár és a leopárd ketrece előtt áll az állatkertben, nyáron a rekkenő melegben egy pereccel.

Robi a jaguár és a leopárd ketrece előtt áll az állatkertben, nyáron a rekkenő melegben egy ropogós pereccel.

Robi a jaguár és a leopárd ketrece előtt áll az állatkertben, nyáron a rekkenő melegben egy ropogós sajtos pereccel.

◆ Spontán beszédben való gyakorlás

A gyakorlataink akkor érnek véget, amikor a kótetlen beszélgetésekben már nem hallunk hibás ejtéseket.

Ne féljünk attól, hogy hiábavaló gyakorlatokat végzünk! Teret és időt kell teremteni a társasjátékokra és a beszélgetésekre, a spontán élmények meghallgatására is!

Ha a spontán beszédben még hibát hallunk, tapintatosan vezessük hallási figyelmüket az önmegfigyelés képességének kialakítása felé. Sokszor elég, ha csak rámutatunk egy hibánál a hívóképre, vagy jelezzük a nyelv helyzetét, s máris elindul az önkorrekción.

Ne fáraszunk túl növendékeinket, s ne vegyük el az önállóságukat sem!

Ha ismerjük a tudatos, egymásra épített fokozatok menetét, ha nem vagyunk türelmetlenek, akkor a munkánk eredményes és sikeres lesz!

Ebben a szakaszban már bátran kérhetjük az óvodapedagógusok vagy a szülők segítségét is az R hang stabilizálásához!

22 A J HANG (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)

J. Zöngés, szájpadi-nyelvkozápi réshang.

Képzésmód: Az ajkak és a fogrés kissé nyitottak. A kiáramló levegő a zöngéállásban lévő hangszalagok között jut a szájüregbe. Az orrüreg felé vezető utat a lágy száypad zárja. A lapos nyelv hegye az alsó fogmederhez támaszkodik, a nyelvhat elülső, középső része feldomborodik. A nyelv oldalpereme zárszerűen simul a kemény száypad széléhez és a zápfogakhoz. A nyelvhat és a száypadlás közötti hosszú résen sűrűdik végig a zöngés levegő. A J nyelvállása az I állásánál magasabb. A kiáramló levegő a vízszintes sík alatt (kb. 30-35 fokban, alig meghatározhatóan) hűvös érzetű.

A J hangzóhiba ritkán fordul elő, többnyire általános pöszeség és centrális pöszeség velejárója.

A **hibák oka** lehet szervi, azaz organikus eredetű, vagy működéses – funkcionális elváltozás.

Organikus: amikor **perifériás vagy centrális eltérések**, valamint a fogrendellenességek és a nyelv kisebb fokú **rendellenességei**, nyílt orrhangzósságnál a **száypadlás anatómiai elváltozásai, anomáliái** okozzák a J hangzó eltéréseit.

A **hallássérülés** is organikus eredetű hibát eredményez.

Nem csak a hallássérülés, hanem a **beszédpercepció hibák** is J hibákat eredményezhetnek.

Funkcionális: Gyakran a **beszédszervi mozgások ügyetlensége és hibás automatizmusa** a kiváltó ok.

Elég ritkán fordul elő hiánya, de nehezen szemléltethető, emiatt sokszor makacs, nehezen javítható a hiba.

Helytelen képzés:

<i>Felcserélt képzés:</i>	J = I
	J = L
	J = Z
	J = N nagyon ritkán: J = NY, GY
<i>Leggyakoribb torz képzés:</i>	nazális (orrhangzós) képzésmód, zöngétlen képzésmód.
<i>Alália:</i>	Főleg végeken, illetőleg torlódásban.

Hívóképe: a jajgató, bekötött fejű gyerek
(fogfájós – fül-fájós)

Előkészítő mozgásos gyakorlatok:

- ◆ Laza zárás-nyitás
- ◆ Laza állejtések
- ◆ Magánhangzó gyakorlatsorok
 - hang – hívókép egyeztetések:
 - ajak- és nyelvállások tudatosítása
- ◆ Nyelvmozgató gyakorlatok
 - alsó ajak betakarása széles nyelvvel
 - alsó ajak betakarása széles nyelvvel és tartása 5-10-15: mp-ig
- ◆ Nyelverősítő gyakorlatok szájtéren kívül:
 - széles nyelv alsó ajkon, tartással 5-10-15: mp-ig
 - hegyes nyelv alsó ajkon, tartással 5-10-15: mp-ig
 - széles nyelv - hegyes nyelv alsó ajkon, váltakozva lassan és gyorsan
 - széles nyelv megemelése alsó ajak fölé és vissza

- széles nyelv visszahúzása a szájterbe
- ◆ Nyelvhat-emelő gyakorlatok
 - szájtéren kívülre billentések: előre-hátra
 - szájterben billentések: föl-le
- ◆ Nyelvhat, nyelv oldalszélek izomerejének fejlesztése
 - nyelvhegyi támaszban: széles nyelv
 - nyelvhegyi támaszban: keskeny nyelv
 - nyelvhegyi támaszban: keskeny-széles váltakozások
- ◆ Alsó fogmederhez támasztott nyelvhegygel papírcsík, fogpiszkáló tartások
- ◆ Felső fogmeder mögötti területen pálcika, szívószál, fogpiszkáló tartások:
 - nyelvhegygel
 - nyelvháttal, nyelvhegyi alsó támaszból
 - nyelvháttal, nyelvhegyi támasz nélkül

Előkészítő hallásfejlesztések:

- ◆ Zöngéérzékelések
- ◆ Finomabb zörejek megkülönböztetései
- ◆ Egyre halkabb zörejek felismerése
- ◆ Légáram hatásának megfigyeltetési:
 - Á magánhangzónál
 - I magánhangzónál
- ◆ Széles-szűk légáramok felismerése
 - hangadás nélkül:
 - néma ásítás, halk sóhaj
 - hangadással:
 - FFF – SZSZSZ - SSSS
- ◆ Zöngés folyamatos légáram és zöngétlen, folyamatos légáram felismerése, elkülönítése
 - folyamatos MMM vagy VVVV - FFFF vagy ZZZ - SZSZSZ
 - Folyamatos sóhaj HHHH
- ◆ Nazális és orális zöngé elkülönítése
 - tiszta és orrhangzós magánhangzók differenciálása
- ◆ A felcserélt képzésű hang és hívóképének egyeztetése
 - J = L
 - J = Z
 - J = N
 - J = NY, GY
 - izoláltan ejtett fonémapárok
 - vokálisokhoz kötötten
 - valamennyi fonetikai helyzetekben
 - szavakban felismerés
 - valamennyi fonetikai helyzetekben
 - oppozíciós szavakban
 - valamennyi fonetikai helyzetben:

J = L	J = Z	J = N	J = NY	J = GY
jó ló	Joli - Zoli	jó nó	jel nyel	jer gyer
majom malom	haja haza	haja - Hanna	helye-henye	helye-hegye
táj tál	háj - ház	fej fen	mely - menny	mely - megy

- ◆ Hang és hívókép egyeztetések: **J és I**
- ◆ Helyes J hang és a helytelen (orrhangzós vagy zöngétlen) "J" -sek megkülönböztetése

Játékos hangutánzásokkal tesszük pontosabbá a J hang pontatlan képzéseinek megismerését.

hangos jajgatás és suttogott: zöngétlen, hehezetes jajgatás

nazális jajgatás és helyes, szájtéri jajgatás

(Ezek mindvégig szenzoros differenciálások, s csak jelzi, mutatja növendékünk, hogy jól, avagy pontatlan "rossz" hangot hallott-e!)

- ◆ Valamennyi változatban elvégezzük a differenciáló gyakorlatokat

Játékos hangutánzásokkal tesszük pontosabbá a jó J hangot és a torz "J" hangot:

- a jó J hangot elkülönítjük a torz "J" hangtól

- szótagsorban ejtett hangzóknál (szótag elején, szótag végén, vokálisok között)

szavakban is felismertetjük a hangzótér változásokat.

J hang kialakításához vezető gyakorlatok:

- ◆ Magánhangzó gyakorlatok célzottan:

Széles skálán végezzük az előkészítő magánhangzó gyakorlatokat

képzési sorrendben

hangejtések Á-tól I hangzóig, folyamatosan

folyamatos zárással: ÁAOU; ÁEÉI

folyamatos nyitás-zárás: UOAÁEÉI

(J hangzó hibájánál az Ö – Ű hangzók hiánya valószínű!)

képzési sorrendtől függetlenül

hangejtések Á-tól I hangzóig, váltakozva

egymással kötötten:

OÉA; ÚÁE; IÁEÚ ...stb

egymástól távol képzett magánhangzók megszólaltatásai:

ÁÉ; EA; EI; ÉA; ÉU; IU;

AE; OÉ; ÉO; UI; UA; ...stb.

I hang kapcsolása valamennyi magánhangzóval

ÁI; AI; EI; OI; ÉI; UI;

IÁ; IA; IE; IÉ; IO; IU

- ◆ Célrányos nyelvhátemelő gyakorlatok:

nyelvhegy megtámasztása - tartása - elengedése

nyelvhegyi támasszal fel - le irányban, mozgások némán

nyelvhegyi támasszal fel - le mozgások I ejtésével

elengedett nyelvheggyel nyelvhat emelések

I folyamatos ejtése közben, elengedett nyelvheggyel nyelvhat emelések

- ◆ Tükör előtti utánzásokkal célrányosan játszogatunk, figyeljük a domborodó nyelvhatat

- ◆ Majd váltakozva végezzük az előző utánzásokat némán és I ejtésekkel kombinálva.

J hang fejlesztése

Eszközei:

J hívókép

iskoláskortól: J betűkártya

műanyag pálcika, fogpiszkáló

Módszerei:

indirekt hangfejlesztés

direkt hangfejlesztés

1. Az indirekt hangfejlesztés:

a jajgatást ia kapcsolatból indítjuk, majd dús rezonanciával folyamattá alakítjuk:

IAiaiaJAJAJAJaJ

Játékosan eljátszogatunk a különböző távolságú jajgatások megszólaltatásával, melyek egyben ritmusgyakorlatokat is jelentenek.

JAJAJA JAJJAJAJJ

- ◆ Hangutánzó állathang gyakorlatok is egyben indirekt hangfejlesztések:

csacsi hangjának utánzása: IÁIÁIÁIÁIÁIÁ i - Já

malac hangjának utánzása: ÚIÚIÚIÚIÚIÚI ú- Ji

- ◆ Indirekt hangfejlesztés a jajgatás hanghatásának utánzása ciklikus sorokban:

JUJUJUJU JUJUJUJU JUJUJUJU

Lassú - gyors váltakozásokkal:

JUJUJUJU jujujujjuju JUJUJUJU

Hangerő váltakozásokkal:

JUJUJUJU JUJUJUJU JUJUJUJU

Hangerő - tempóváltásokkal és magánhangzó cserékkel:

JUJUJUJU jajajajajaj JUJUJUJUJJ

lassan gyorsan lassan, hangosan

JAJAJAJ jujujujjuju JAJAJAJJJ

- ◆ Segíthet a csodálkozás utánzása, ahol a J hangot a közeli É hanggal kötjük, természetesen ciklikusan, mely szintén indirekt hangfejlesztés.

jéjéjé JÉJÉJÉ jéjéjé

- ◆ A vígkedvű beatgitáros-dalolások is jó utánzási lehetőségekkel szolgálnak az indirekt hangfejlesztést:

JEJEJE jejeje JEJEJE

JE - JE - JE jejeje... JE - JE - JE

tagolva folyamatosan tagolva

- ◆ A rosszallás kifejezésére alkalmas EJ sorozat is segíti a J indirekt hangfejlesztését:

EJ! EJ! EJ! EJ! ejejeje! EJ! EJ! EJ! EJ!

válogathatjuk a hangszíneket, haragos és megbocsátó dorgálásokban.

- ◆ Víg kedélyű italozők nótázásait is utánozhatjuk indirekt hangfejlesztésként:

HUJUJUJU jujuju! HUJUJUJU jujuju!

különböző tempókban és erővel:

HEJE - HUJA - HAJ!

HEJE - HUJA - HAJ!

hangosan

halkan

- ◆ Víg kedélyű kiáltások különböző szituációkkal, szintén indirekt hangfejlesztések:

HEJHÓ! hejhó! HEJHÓ!

JUHÉ! UJJÉ!

2. Direkt hangfejlesztés:

Folyamatos I ejtése közben a nyelvhat emelése a csatorna szűkítése:

iJ iJ J J J

J hang kialakítása, tudatosítása

A hangkapcsolatokban immár stabilan megjelent J hangzót izolált ejtésben is megszólaltatjuk.

A kialakított J hangzót tudatosítjuk növendékeinkkel.

Kőbányai gyakorlatunkban sikeresen bevált a hangfejlesztés menetének megismertetése.

Következik az egymásra épült képzőmozzanatok tudatos számbavétele. Ezt a folyamatkövetést, már a nagycsoportos óvodásoknál elkezdjük. Végigkísérjük a tüdőből kiáramló levegő útját. Pontosan meghatározzuk és érzékeljük a hangszalagok állását. (Morog-e a hang, rezeg-e a torkunkra helyezett kezünk, avagy nem?). A lágy szájpad helyzetét is megemlítjük, majd konkretizáljuk, hogy a nyelv melyik része, hol helyezkedik el, hol képez akadályt a kiáramló levegő útjában! Tudatosítjuk még a fogak és ajkak helyzetét, valamint érzékeljük a kiáramló levegő nyomtatékának érzetét is!

A tüdőből kiáramló levegő a zöngéállásban lévő hangszalagoktól rezgővé alakul. Ezt a zöngét érzékelhetjük a gégen. A nyelvhat szélesen emelkedik a szájpadláshoz, a nyelv oldalszélek a fogsor mentén zárják a levegő útját. A kiáramló levegő a nyelv közepén keletkezett csatornán a szájpadláshoz súrlódva hagyja el az enyhén nyitott fogrésen a szájteret. Az orron levegő nem távozik! A kiáramló levegő hűvös, kevésbé érzéketes.

(Házi feladatként 1 nagy és 9 kis fogfájós gyerekfej, amelyeket otthon kell színeezni, ha egymás után mindegyiknél legalább négyszer megszólal a J hang!)

Rögzítés:

A rögzítés folyamán a fonetikai szabályok figyelembevételével történik a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása.

Eszközei:

hívóképek,

iskoláskortól: betűkártyák

rögzítőablák

szótagkártyák

Módszere:

utánmondás

utánmondás és olvasás

Rögzítésnél feladatunk az, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabilá vált fonémát módszeresen kapcsoljuk a magánhangzókhoz. A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk. Természetesen azt is tudatosan figyeljük, hogy hol és milyen ajakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a kapcsolandó magánhangzók sorrendjét.

A helyes kapcsolási sorrendet a **képzésmozzanatok rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei** szabják meg.

A magánhangzók képzése szerinti menetben: u - ó - a - á - e - é - ő - ü - í - i rögzítünk.

Előfordulhat olyan eset, hogy könnyebb a nagyobb szájnítású, tehát a jól látható, a magánhangzók képzése szerinti: á - a - e - ó - ő - é - ú - ű - i - menetet követni.

Ennél a hangnál minden esetben a magánhangzók közötti biztosabb, könnyebb kapcsolatokkal kezdünk!

vokálisok között:

uju, ojo, aja, ájá, eje, éjé, öjö, üjü, iji

hangsor elején:

ju, jo, ja, já, je, jé, jö, jü, ji

hangkapcsolat végén:

u], o], a], á], e], é], ö], ü], i]

Automatizálás:

Az automatizálás a rögzítési sorrend szerint, halad a szógyakorlatoktól a mondatgyakorlatokon át a spontán megnyilatkozásokig.

Eszközei:

tárgyképek

iskoláskortól: betűkártyák,

eseményképek

szókártyák, mondatok

versek, mondókák, történetek

összerakható történetek mondatokból

Módszere:

utánmondások adott fonetikai helyzetben

szó elején (* vagy szó belsejében, ha még nehéz a szókezdő helyzet)

SZÓ VÉGÉN

szó belsejében

képmegnevezések (segítségekkel és önállóan)

önálló és irányított mondatalkotások

önálló szövegmondás: vers, történet.

spontán beszédben történő gyakorlás

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások zárják a terápiát.

A terápia elejétől számítunk a J hang stabil jelenlétére, mivel nagyon ritka a hiánya. Így az automatizálás idején végigvehetjük az eddigi hangzófejlesztéseknél található, valamennyi mondatanyagunkat.

J GYAKORLÓANYAGOK

Tisztán artikulálható, rövid mondatok:

(az F hangnál használt anyag.)

Szűrt hangállomány: P - M - T - N - F - J.

Fújtat a pufi Jani fiú. A pufi Jani fiú pumpája új. A pufi Jani fiú pumpája jó. Itt a Jimpi majom fut. Ott a Jumpi majom fájó feje.

Puff! Puff! Puffant Jenő feje. Jenő feje fáj!

Töff-töff! Fiat autó pöffent a fújtató Jani fiú után.

Jaj-jaj! mondta Jenő. Itt fut Jani fiú, ott fut a Fiat! A futó Jani fiú fújtatott. Fájt a feje, fájt a mája.

Jaj - jaj! Fáj a fejem, fáj a májam! - mondta a fújtató Jani fiú.

Jenő mutatta Jani fájó fejét.

Tisztán artikulálható, rövid mondatok történetben:

Szűrt hangállomány: P - B - M - N - T - D - L - J.

Jenő a mamája mellett állt. Juli a majmot itatta tejjel, etette banánnal. Juli ellépett a majom mellől, Jenő jobban látta a majmot.

- Jaj! Jumpi majom leejtette a banánját. - mondta Jenő.

- Nem baj! Majd talál újabb banánt! - mondta Jenő mamája.

- Jobb a tej, mint a banán, te Jumpi majom?

- Én nem tudom, mi a baj! - mondta Juli, Jumpi imádta a jó banánt.

- Fáj valami talán, Jumpi? - de Jumpi nem tudta mit mondott Juli.

Rövid történet: (az N hangnál használt anyag.)

Szűrt hangállomány: M - P - B - T - D - N - H - F - V - L - J.

Joli falun élt. Minden délután elindult tehenével, Jumbival a folyó mellett. Joli a domboldalon lepihent, elaludt. Nem láthatta a felhőt, ami elfedte a napot. Lebbent a falevél, dobbantott Jumbi, a tehén. Joli felpattant, félt. Futott otthona felé a tehenével. Mamája nem tudta, hol lehet ilyen időben Joli? Hol lehet Jumbi, a tehén? Joli ijedten betoppant. Fújtatott.

- Folyton féltem, folyton futottam! - mondta Joli. A jó puli Joli elé állt, majd elbújt óljába.

Bumm! Bumm! Fújt, libbent lobbant minden falevél.

- Jaj, de jó itthon! - mondta. Joli döbbenetesen látta otthonából, milyen vad idő lett!

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: M - T - D - N - H - F - L - J

Jaj, de jó!

Jaj, de jó hely

Jaj, de jó helyen állt!

Jaj, de jó helyen állt Jani!

Jaj, de jó helyen állt Jani a hajón!

Jaj, de jó helyen állt Jani a haladó hajón!
Jaj, de jó helyen állt Jani a folyón haladó hajón!
Jaj, de jó helyen állt Jani a folyón jól haladó hajón!
Jaj, de jó helyen állt Jani a folyón lefelé, jól haladó hajón!
Jaj, de jó helyen állt Jani a folyón lefelé, jól haladó hajón, Juli mellett!

23 A SZ HANG (SZILÁGYI TÜNDE)

SZ: Zöngétlen, fogmedri-nyelvközei réshang.

Képzésmód: Az ajkak lazán, mosolyszerűen széthúzódnak, egymással szemben majdnem záródnak a fogélek, a lapos nyelv hegye lágyan érinti az alsó fogmedret, a nyelv hát felé domborodik. A nyelv oldalpereme zárszerűen simul a kemény szájpad széléhez és a felső fogsorhoz. A nyelv hát és a szájpadlás közötti hosszú, keskeny résen súrlódik végig a zöngétlen levegő. A kiáramló levegő súrolja a metszőfogak élét is, amely jellegzetesen befolyásolja a keletkezett hang hangszínét, tehát a SZ minőségét! A lágy szájpad zárja az orrüreg felé vezető utat. A hangszalagok fűvállásban vannak. A kiáramló levegő majdnem vízszintesen távozik, határozott és hideg érzettel.

Helytelen képzés: A leggyakoribb beszédhibák közé tartozik a szigmatizmus azaz köznapi értelemben pöszeség, mely nem csak egy hangot, hanem a SZ - Z - C hangcsoportot érinti. Általános artikulációs zavaroknál és centrális pöszeségnél gyakran jelen van.

A hibák oka lehet **szervi**, azaz **organikus**, vagy **működési, funkcionális** eredetű.

Organikus: perifériás (különböző fog-, fogazat-, harapási-, vagy a száj téri rendellenességek, nyelv kisebb fokú rendellenességei) vagy **centrális eltérések**,

nyílt orrhangzóságnál a **szájpadlás és ajkak anatómiai eltérései, anomáliái** okozzák a SZ hangzó hibáit.

Nagy részben függ a tiszta hallástól ezeknek a hangzóknak a pontos képzése, ezért a legcsekélyebb **hallássérülés** is már organikus eredetű torzítást eredményez.

Nem csak a hallássérülés, hanem a különféle **beszédpercepció**s zavarok, eltérések is szigmatizmushoz vezetnek.

Funkcionális: Gyakran a **beszédszervi mozgások ügyetlensége és a hibás automatizmus** együttesen szerepelnek a kiváltó okok között.

Nehezen szemléltethető, emiatt sokszor makacs, hosszú javítási időt igénylő hiba.

Felcserélt képzés

SZ = T

SZ = J

SZ = F

SZ = S

SZ = C

SZ = CS

SZ = CH (szájpadhasadéknál)

Leggyakoribb torz képzés:

interdentális - fogközi képzésmód

adentális - fognyomásos képzésmód

laterális - oldalréses képzésmód

sztridensz - fűtyszerű képzésmód

nazális - orrhangzós képzésmód

A fogközi (interdentális) SZ esetén a legfőbb jellemző, hogy a nyelv a két fogsor között van, és a fogsorokkal alkotja a jóval szélesebb rést, emiatt szélesebb a kiáramló levegő, ennek következménye az, hogy a hang tompább, nem karaktere.

Nagyon fontos, hogy ennél a tünetnél mindig ellenőrizzük, hogy nem nyelvlökéses nyelés áll-e a háttérben. Ilyenkor mindig a célzott nyelvlökéses nyelés terápiájával kell rendeznünk a nyelési rendellenességeket (elsőként át kell állítanunk a hibás nyelési automatizmust)!

Az oldalréses (laterális) SZ esetében a legfőbb jellemző, hogy a levegőáram nem középen, hanem valamelyik, vagy mindkét nyelvi oldalszáron távozik. Csúnya, szörcsögő hangszínt kölcsönöz a SZ hangzónak.

A fűtvszerű (sztridens) SZ ejtésekor a legfőbb jellemző, hogy jóval szűkebb a kiáramló levegő, amely sokszor bántóan éles hangot eredményez.

Hívóképe: a sziszegő kígyó

(Segíti a sziszegés képzetársítása a SZ létrejöttét!)

Előkészítő mozgásos gyakorlatok:

- ◆ Légző és irányított fúvógyakorlatokkal indítunk.
Cél: a különböző légáramok kialakítása, megfigyeltetése
- ◆ Laza állajtások, zárások
a felesleges izomfeszültség, valamint a zártság oldására
- ◆ Ajakgyakorlatok:
némán
hangzókkal (magánhangzók váltakozásai)
majd egymás után szólaltatjuk meg a záródó illabiális magánhangzókat
á – e – é – i
- ◆ Nyelvlazító gyakorlatok, kint - alsó ajakon
alsó ajak betakarása széles nyelvvel
- ◆ Nyelvlazító gyakorlat
alsó ajak betakarása széles nyelvvel
- ◆ Nyelverősítő gyakorlatok szájtéren kívül:
lefelé irányuló lógatott nyelv és intenzív lefelé nyújtása
lefelé lógó nyelvvel pálcika tartása állon (szakáll)
széles nyelv alsó ajakon, tartással 5-10-15: mp-ig
hegyes nyelv alsó ajakon, tartással 5-10-15: mp-ig
széles nyelv - hegyes nyelv alsó ajakon, váltakozva lassan és gyorsan
széles nyelv megemlése alsó ajakról ajak fölé és tartása: 5-10-15: mp-ig
széles nyelv ki – be; vízszintes síkú mozgás: lassan és gyorsan is
széles nyelven keresztben elhelyezett pálcika, fogpiszkáló megtartása
- ◆ Alsó fogmedernél nyelvheggyel papírcsík, fogpiszkáló tartások: 10-15-20 mp-ig
- ◆ Nyelvhátemelő gyakorlatok
alsó fogmedri támasz kialakítása, lapos nyelvvel
alsó fogmedri támasszal pálcika tartása: 5-10-15 mp-ig
alsó fogmedri támaszban lévő nyelvhez pálcika behelyezése-kivétele
(közben a nyelvhegyi támasz és a nyelvhelyzet stabil)
szájtéren kívülre billentések: intenzív előre-hátra mozgások
szájtérben billentések: előre-hátra
szájtérben billentések: előre-hátra, pálcika tartása mellett
szájtérben billentések: föl-le
szájtérben billentések: föl-le, pálcika tartása mellett
alsó nyelvhegyi támasszal: (5 X / előre - megállás kint – tartás - visszahúzás)
alsó nyelvhegyi támasszal: (5 X / megállás bent – tartás – előre - visszahúzás)
- ◆ Nyelvhat, nyelvoldalszélek izomerejének fejlesztése
alsó nyelvhegyi támaszban széles nyelv és tartás: 5-10-15 mp-ig
alsó nyelvhegyi támaszban: keskeny nyelv
alsó nyelvhegyi támaszban: keskeny-széles váltakozások, lassan tartásokkal
alsó nyelvhegyi támaszban: keskeny-széles váltakozások, gyorsan, folyamatosan

- ◆ Összetett gyakorlatok, szívószállal, műanyag pálcikával
 - pálcikával vízszintesen elfelezett szájtejből széles nyelv pálcika fölé emelése - vissza
 - pálcikával vízszintesen elfelezett szájtejből széles nyelv pálcika alatt ki - vissza
 - pálcika alatt - felett, folyamatos ismétlések
 - pálcikával vízszintesen felezett szájtejből
 - széles nyelv: ki-be
 - keskeny nyelv: ki-be
 - pálcika feletti nyelv tartása kint szélesen: 5-10-ig
 - pálcikát áthurkolva alsó fogmedri támasz, tartással: 5-10-15 mp-ig
 - pálcikát áthurkoló alsó fogmedri támaszból a pálcika kihúzása és letűzése a nyelvhegyi támaszhoz
- ◆ Felső fogmeder mögötti, hosszanti területen pálcika, szívószál, fogpiszkáló tartások:
 - magasra emelt nyelvháttal nyelvhegyi alsó támaszból
 - magasra emelt nyelvháttal nyelvhegyi támasz nélkül
- ◆ Ciklikus sorok
 - J - kötése Á - A - E magánhangzókkal, szótagkezdő helyzetben
 - J - kötése Á - A - E magánhangzókkal, szótagvégi helyzetben
 - NY kötése Á - A - E magánhangzókkal szótagkezdő helyzetben
 - NY kötése Á - A - E magánhangzókkal szótagvégi helyzetben

Előkészítő hallásfejlesztések:

- ◆ Finomabb zörejek megkülönböztetései
- ◆ Egyre halkabb zörejek felismerése
- ◆ Magas-hangállományú, éles zajok felismertetése az elhangzás sorrendjében
- ◆ Széles-szűk légáramok felismerése
 - hangadás nélkül
 - hangadással (SZ hangcsoport - S hangcsoport)
- ◆ Erőteljes és sóhajszerű levegőadás elkülönítései
 - folyamatos zöngé (MMM - JJJJ)
 - folyamatos sóhaj HHHH
- ◆ Sziszegő hangok hívóképpel való egyeztetései (mind a hat hang)
- ◆ Sziszegő hangok megkülönböztetései
- ◆ A felcserélt képzésű hang és hívóképpének egyeztetése

SZ = T

SZ = J

SZ = F

SZ = S

SZ = C

SZ = CS

SZ = CH (szájpadhasadéknál)

- izoláltan ejtett fonémapárok

- vokálisokhoz kötötten
 - valamennyi fonetikai helyzetekben

szavakban felismeré.

- valamennyi fonetikai helyzetekben

oppozíciós szavakban

- valamennyi fonetikai helyzetben:

SZ = T

szél - tél

eszel -Étel

ész - ét

SZ = J

szó - jó

elsző - eljő

fesz - fej

SZ = F

szél - fél

puszi - pufi

busz - buff

SZ = C

szél - cél

része - réce

tornász - tornác

SZ = S

szál - sál

mászik - másik

húsz - hús

SZ = CS

szőr - csőr

őszi - öcsi

mész - mécs

SZ = CH

szív - hív

megszáll - meghál

mész - méh

- ◆ Helyes - helytelen ejtések megkülönböztetése:

helyes SZ hangzó- fogközi (interdentális) képzésmódú "SZ" hangzó

fognyomásos (adentális) képzésmódú "SZ" hangzó

oldalréses (laterális) képzésmódú "SZ" hangzó

füttyszerű (sztridensz) képzésmódú "SZ" hangzó

orrhangzós (nazális) képzésmódú "SZ" hangzó

(Ezek mindvégig szenzoros differenciálások, s csak jelzi, mutatja növendékünk, hogy jót, avagy pontatlan "rossz" hangot hallott-e!)

- ◆ Valamennyi változatban elvégezzük a differenciáló gyakorlatokat

- a jó SZ hangot elkülönítjük a torz "SZ" hangtól

- szótagsorban ejtett hangzókból (szótag elején, szótag végén, vokálisok között)

egyaránt differenciáljuk a jó SZ hangzót és a torz "SZ" hangzót szavakban is.

SZ hangzó kialakításához vezető gyakorlatok,

hangfejlesztés menete:

Azért tartottuk fontosnak itt is még egyszer megismételni és kibővíteni a célirányos nyelv- gyakorlatokat, mert ezzel is jelezni szeretnénk, hogy az SZ hanghoz sokszor több idő kell az artikulációs mozgások kialakítására és automatizálására, mint egyébként!

Eszközei:

hívóképek

iskoláskortól: betűkártyák

műanyagpálcikák, szívószálak, üvegfiolák, lyukas kulcs

Módszere:

indirekt hangfejlesztés

direkt hangfejlesztés

(A beszédtechnika oktatásában szintén sikeresen alkalmazható gyakorlatok ezek!)

- ◆ Célirányos nyelvhat-emelő gyakorlatoknál:

nyelvhegy megtámasztása az alsó fogmedernél - tartás - elengedés

alsó nyelvhegyi támasszal ki – be, vízszintes irányú mozgások némán

alsó nyelvhegyi támasszal fel – le, függőleges irányú mozgások némán, szakaszosan

elengedett nyelvhegygel nyelvhat emelések

JÍ ÍJ folyamatos ejtése közben, elengedett nyelvhegygel nyelvhat emelések szájterben

- ◆ Tükör előtti utánzásokkal célirányosan játszogatunk:

figyeljük a lent kapaszkodó nyelvhegyet – a feldomborodó nyelvhatat

a középcsatomára hosszában helyezett fogpiszkálót (műanyagpálcikát) kifelé és befelé

mozgatjuk, vízszintes síkban a metszőfogak között

gyakoroljuk a fogélek egymás felé közelítését

zárjuk az erőteljesen domborodó nyelvhat mellett a fogéleket fogpiszkálóra harapással

- ◆ Az előzőekben kialakított nyelvállással a fogközi résen sóhajszerű levegőfúvások

- ◆ Nyelvizomzat erősítése

pálcikával vízszintesen elfelezett szájteréből, pálcika fölött kiöltött:

széles nyelv ki-be, vízszintes síkban

keskeny nyelv ki-be, vízszintes síkban

- ◆ Nyelvizomzat lazítása
széles, lapos nyelvvel vízszintes irányú csúsztatások
széles hinta nagy szájtérben
alsó ajakra fektetve lazítás (ajak betakarása)
- ◆ Ciklizálásokkal nyelvháti laza emelések - és fúvások
ej-ej-ej-ej...HHHHi (suttogott i)
éj-éj-éj-éj-éj...HHHHi (suttogott i)
íj-íj-íj-íj-íj-íj...HHHHi (suttogott i)

1. Indirekt hangfejlesztés:

A hangutánzó gyakorlatokkal megindítjuk az **indirekt hangfejlesztés** folyamatát:

- ◆ Halkan utánozzuk a léggömb leeresztésének hanghatását. Hosszú, elnyújtott kilégzéssel, sóhajtvá, halkan:

HSZSZ_____HSZSZ_____

a H után zöngétlen í-t (suttogott i) kapcsolva ismételjük az előzőt:

HiSZSZ_____HiSZSZ_____

- ◆ Erőteljesebben indít és hosszabb a gumi leeresztő hangja:

PSZSZSZsz PSZSZSZsz PSZSZSZsz PSZSZSZsz

megelőzzük a hosszú fúvást egy nyelvhelyzetet beállító rosszalló "EJ" betoldásával:

EJ! SZSZSZsz EJ! SZSZSZsz EJ! SZSZSZsz

- ◆ Csendre intő piszzenésekkel is próbálkozunk:

PSZSZT pszt PSZSZSZT

halk - hangos váltakozásokkal:

PSZT pszt PSZSZT

- ◆ Megszólaltatjuk a hosszú sziszegő kígyó halk hangját:

SZ_____sz

Minden hangutánzásnál halk és hosszú sziszegőhang kialakítására törekszünk!

Nagyon szemléletes, ha egy hosszú kígyó hívóképet rajzolunk a füzetbe, s arra kérjük növendékünket, hogy a farkától a nyelvéig húzza végig a kígyón az ujját, s közben sziszegjen! Természetesen arra is vigyázunk, hogy a kígyó jobbra csússzon, jobbra nézzen, mert így mindjárt gyakorolhatjuk a balról – jobbra irányt is!

- ◆ Megszólaltatjuk a hosszú sziszegések közé beékelte rövid SZ hangokat is.

SZSZSZSZ sz SZSZSZSZ sz...
haladás megállás haladás megállás

Az előbbi kígyón most többszöri megállással, így szünetek beiktatásával csúszik végig az ujjunk, de minden megállást rövid szisszenéssel jelzünk.

2. Direkt hangfejlesztés:

- Alsó fogmedernél nyelvhegyi támasz középcsatorna szűkíté.
- egymással szemben lazán záródó fogélek -
- mosolyra húzott ajkak -
- sóhajszerű levegőadás:

SZ SZ

Minden hangfejlesztésnél fontos, de az **SZ hang fejlesztésénél elengedhetetlen**, hogy ne csak hangutánzásokra hagyatkozzunk, hanem következetesen végigjárjuk ismételt **a hangfejlesztés lépéseit!** Ezeket a lépéseket, a hangot tanuló növendékeinkkel közösen ismételjük!

Kőbányai gyakorlatunkban sikeresen bevált a hangfejlesztés menetének megismertetése.

Következik az egymásra épült képzőmozzanatok tudatos szambavetele Ezt a folyamatkövetést, már a nagycsoportos óvodásoknál elkezdjük. Végigkísérjük a tudóból

kiáramló levegő útját. Pontosán meghatározzuk és érzékelletjük a hangszalagok állását. (Morog-e a hang, rezeg-e a torkunkra helyezett kezünk, avagy nem?).

A lágy szájpád helyzetét is megemlíttjük, majd konkretizáljuk, hogy a nyelv melyik része, hol helyezkedik el, hol képez akadályt a kiáramló levegő útjában! Tudatosítjuk még a fogak és ajkak helyzetét, valamint érzékelletjük a kiáramló levegő nyomatékának érzetét is!

SZ hang kialakítása, tudatosítása:

A kiáramló levegő a légzőállásban lévő hangszalagok között jut a szájterbe. A lágy szájpád zárja az orrüregbe vezető utat.

A laposra formált, lazán széles nyelvtest hegyét lazán megtámasztjuk az alsó fogmedernél, az alsó metszőfogak mögött. A nyelv oldalpereme széles, lazított állapotban tökéletesen zár oldalra a fogsor mentén. A nyelv közepén végighúzódnó keskeny csatornán és a szájpádlás között keletkezett résen súrlódik végig a zöngétlen levegő, amely a metszőfogak élet is végigpásztázza. A fogélek nem zártak, hanem kb. 2 mm távolságban hagynak utat a kiáramló levegőnek. Az ajkak laza, mosolyszerű helyzetükkel nem vesznek részt a hang kialakításban.

A kiáramló levegő majdnem vízszintes, nem nagy nyomatékú, de határozott és hideg érzetet ad.

(Házi feladatként 1 nagy és 9 kis kígyó, amelyeket otthon kell színezni, ha egymás után mindegyiknél legalább négyszer megszólal a jó sziszegő hang!)

23.1 Különféle SZ torzítások javítása

(THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)

A SZ - Z - C hibák igen nagy százalékában nem a paralíziás ejtések, hanem a változatos megjelenésű **torzítások javítása** a feladatunk!

Ezekben az esetekben nem alkalmazhatjuk az előzőekben ismertetett indirekt módszerű, hangutánzásos SZ hangfejlesztést! (hiszen torz hangalakkal valamennyien rendelkeznek, s dilettantizmus lenne részünkről, ha elváránk, hogy ez így, utánzással rendeződjön!)

Feladatunk mindig az új hangot kialakítani, nem pedig a rosszat, torzítást javítani!

Nagy százalékban találunk fogközi, **interdentális képzésmódot a SZ - Z - C hibáknál!**

Nagyon fontos, hogy ennél a tünetnél mindig ellenőrizzük, hogy nem nyelvlökéses nyelés áll-e a háttérben. Ilyenkor mindig a célzott nyelvlökéses nyelés terápiájával kell rendeznünk a nyelési rendellenességeket (elsőként át kell állítanunk a hibás nyelési automatizmust)!

Nézzük most a Kőbányán eredményesen bevált **fogközi, interdentális szigmatizmusok gyakorlatát!**

Gazdagabb előkészítő feladatokkal indítunk, és bőséges időt hagyunk minden új mozgássor kialakulására, megerősödésére.

Itt fokozottabban kell ügyelni az érési folyamatok időigényére, mert nem csak új mozgássort alakítunk ki, mint a paralíziáknál, hanem le kell építeni egy meglévőt, ami rossz, és annak a helyébe kell beállítani az újat! ***Aki sieteti a folyamatot, az nem lesz eredményes!*** Nem lesz sikerélménye sem a növendéknek, sem a szülőnek, sem a környezetnek, sem a munkálkodó logopédusnak! Ez azért is nagyon fontos, hiszen sokszor nekünk kell a gyermek környezetét is meggyőzni arról, hogy a torzítás is beszédhiba, amelyet javítani lehet, sőt kell is! Ha mi adjuk majd fel a gyorsított menetünkkel a javítás lehetőségét, akkor nem várhatjuk el a biztos eredményt, tehát a szülő és a gyermek közreműködését, elismerését!

Igazunkat, mely szerint a torzítás is beszédhiba, amely javításra szorul, és eredményesen javítható, ebben az esetben mi magunk cáfoljuk meg!

Tehát nagy odafigyeléssel, **türelemesen** kell az elérhető, biztos eredményért munkálkodnunk!

A menet azonban azonos az előzőekben ismertetettekkel, csupán bővebb gyakorlatokkal, aprólékosabban dolgozunk!

◆ Légző és irányított fúvógyakorlatok

szűkülő eszközök használatával leszünk eredményesek:

csövön, karikán, nagy lyukú gyöngyön való fújások,

fütyülések

szívószál fújással - szívással: vatta, toll, papírszelet poccentések, felszívások, valamint

felszívott állapotban megtartások

szívószállal vízfújás-szívás

◆ Fúvógyakorlatok célzottan:

Széles skálán végezzük az előkészítő fúvógyakorlatokat, akár a P - F hangnál:

lobogtatjuk a lángot, az asztalszélre állított pici állatokat, a kis műanyag-jelzőtáblákat elfújuk, feldöntjük azokat, papírlorgot porgetünk, vattaesemőt poccentve, (versenyben) fújunk az asztalon pingpong labdával gólt pattintunk kapuba: stb

Egyre célirányosabban poccentjük a papírt nyelvheggyel, megfigyeljük a megtett út hosszát, a papírszeletke ívét.

Valamennyi fúvógyakorlatban a levegőirányítás és a kilégzés hatásának,amatának a megfigyeltetése a feladat.

◆ Fúvógyakorlatok H hangzóval (már előkészítik a könnyed, sóhajszerű levegőindítást)

H ciklizálások (suttogott magánhangzókkal)
játékos utánpótlásokkal érzük el célunk (nevetés, csúfolódás, huhogás)

Magánhangzó gyakorlatok célzottan:
Széles skálán végezzük az előkészítő magánhangzó gyakorlatokat
képzési sorrendben
képzési sorrendtől függetlenül
Á - val indított illabiális magánhangzók és ajakállásai

Laza állejtések, zárások
a felesleges izomfeszültség, zártság oldására (a szájug nem lehet feszes!)

Ajakgyakorlatok
némán
hangzókkal (magánhangzók váltakozásai)
Á - tól egymás után illabiális magánhangzók megszólaltatásai

Nyelvlazító gyakorlatok
alsó ajak betakarása széles nyelvvel
alsó ajak betakarása széles nyelvvel és tartása 5-10-15 mp-ig
felső ajak betakarása széles nyelvvel

Nyelverősítő gyakorlatok szájtéren kívül:
lefelé irányuló lógatott nyelv és lefelé nyújtása
lefelé lógó nyelvvel pálcika tartása állon (szakáll)
széles nyelv alsó ajkon, tartással: 5-10-15 mp-ig
hegyes nyelv alsó ajkon, tartással: 5-10-15 mp-ig
széles nyelv - hegyes nyelv alsó ajkon, váltakozva lassan és gyorsan
széles nyelv megemlése alsó ajakról ajak fölé és vissza
széles nyelv megemlése alsó ajakról ajak fölé és tartása: 5-10-15 mp-ig
széles nyelv ki – be, vízszintes irányú nyújtásai: lassan és gyorsan is
széles nyelven keresztbehelyezett pálcika, fogpiszkáló megtartása

Nyelvhátemelő-gyakorlatok
alsó fogmedri támasz kialakítása, lapos nyelvvel
alsó fogmedri támasszal pálcika tartása: 5-10-15 mp-ig
alsó fogmedri támaszban lévő nyelvhez pálcika behelyezése-kivétele
(közben a nyelvhegyi támasz és nyelvhelyzet stabil)
szájtéren kívülre billentések: előre-hátra
szájtérben billentések: előre-hátra
szájtérben billentések: előre-hátra, pálcika tartása mellett
szájtérben billentések: föl-le
szájtérben billentések: föl-le, pálcika tartása mellett
nyelvhegyi támasszal ki - be mozgások szakaszosan (5 X megállás kint - tartás)
nyelvhegyi támasszal ki-be mozgások szakaszosan (5 X megállás bent - tartás)

Nyelvhát, nyelvdalszélek izomerejének fejlesztése
alsó nyelvhegyi támaszban széles nyelv és tartás: 5-10-15 mp-ig
alsó nyelvhegyi támaszban: keskeny nyelv
alsó nyelvhegyi támaszban: keskeny-széles váltakozások, lassan tartásokkal
alsó nyelvhegyi támaszban: keskeny-széles váltakozások, gyorsan, folyamatosan

Összetett gyakorlatok, szívószállal, műanyag pálcikával
pálcikával vízszintesen elfelezett szájtérből széles nyelv pálcika fölé emelése
pálcikával vízszintesen elfelezett szájtérből széles nyelv pálcika alatti kidugása
pálcika alatt - felett, folyamatos ismétlések
pálcikával vízszintesen felezett szájtérből
széles nyelv ki-be

- keskeny nyelv ki-be
- pálcika feletti nyelv tartása kint szélesen: 5-10 mp-ig
pálcikát áthurkolva alsó fogmedri támasz, tartással: 5-10-15 mp-ig
pálcikát áthurkoló alsó fogmedri támaszból a pálcika kihúzása és letűzése a nyelvhegyi támaszhoz
- ◆ Felső fogmeder mögötti, hosszanti területen pálcika, szívószál, fogpiszkáló megtartások nyelvheggyel
magasra emelt nyelvháttal nyelvhegyi alsó támaszból
magasra emelt nyelvháttal nyelvhegyi támasz nélkül
 - ◆ Ciklikus sorok

J - kötése Á - A - E magánhangzókkal, nagy nyitással!
JÁ-JÁ-JÁ-JÁ ja-ja-ja-ja JE-JE-JE-JE

J - kötése Á - A - E magánhangzókkal, nagy nyitással!
ÁJJÁ-ÁJJÁ-ÁJJÁ-ÁJJÁ ajja-ajja-ajja-ajja EJJE-EJJE-EJJE-EJJE

J - kötése Á - A - E magánhangzókkal
ÁJ-ÁJ-ÁJ-ÁJ- aj-aj-aj-aj- EJ-EJ-EJ-EJ

NY kötése Á - A - E magánhangzókkal, nagy nyitással!
J analógiájára azonosan!

NY kötése I hanggal, de nyitottan kezdő helyzetben: **NYÍ-NYÍ-NYÍ- NYÍ**
 - ◆ Célrányos nyelvhátemelő-gyakorlatok hangadással, tükör előtti ellenőrzéssel:

jí-jí-jí-jí-jí-jí- jé-jé-jé-jé-jé-jé-
ÍJ-ÍJ-ÍJ-ÍJ-ÍJ-ÍJ
EJ-EJ-EJ-EJ
NYÍ-NYÍ-NYÍ-NYÍ

A fenti ciklikus sorok folyamatos ejtése közben, - **bár kis szájtérrel, de mégis nyitottan!**
az elengedett nyelvhegyi támasz nyelvhát emeléseit folyamatosan ellenőrizzük a tükörben!
 - ◆ Nyelvizomzat tudatos lazítása és figyelése:

széles, lapos nyelvvel csúsztatások ki-be
széles hinta
alsó ajakra fektetve lazítás (ajak betakarása) hosszan!
 - ◆ Tükör előtti utánzásokkal célrányosan játszogatunk:

figyeljük a domborodó nyelvhátat
a középcsatornára hosszában elhelyezett fogpiszkáló ki- és bemozgatása az alsó és felső metszőfogak között
gyakoroljuk a fogélek egymás felé közelítését
zárjuk domborodó nyelvhát mellett a fogéleket fogpiszkálóra harapással
 - ◆ Az előzőekben kialakított nyelvállással a fogközi résen sóhajszerű levegő fúvások
 - ◆ Ciklizálásokkal nyelvháti laza emelések - és fúvások

ej-ej-ej-ej-ej...HHHHi (suttogott i)
éj-éj-éj-éj-éj-....HHHHi (suttogott i)
íj-íj-íj-íj-íj-....HHHHi (suttogott i)
- Előkészítő hallásfejlesztések:**
- ◆ Finomabb zörejek megkülönböztetése
 - ◆ Egyre halkabb zörejek felismerése
 - ◆ Magas-hangállományú zajok felismertetése az elhangzás sorrendjében
 - ◆ Széle, -szűk légáramok felismerése

hangadás nélkül
hangadással (SZ hangcsoport S hangcsoport)
 - ◆ Erőteljes és sóhajszerű levegőadás elkülönítései

folyamatos zöngé (MMM - JJJJ - VVVV)

folyamatos sóhaj HHHH (önállóan)

◆ **Helyes - helytelen ejtések megkülönböztetései:**

helyes SZ hangzó- fogközi (interdentális) képzésmódú "SZ" hangzó
fognyomásos (adentális) képzésmódú "SZ" hangzó
oldalréses (laterális) képzésmódú "SZ" hangzó
füttyszerű (sztridensz) képzésmódú "SZ" hangzó
orrhangzós (nazális) képzésmódú "SZ" hangzó

◆ Valamennyi változatban kialakítjuk a hallási figyelmet:

- a jó SZ hangot elkülönítjük a torz "SZ" hangtól
- szótagsorban ejtett hangzóknál (szótag elején, szótag végén, vokálisok között)
- egyaránt differenciáljuk a jó SZ hangot és a torz "SZ" hangot szavakban is.

(Ezek **mindvégig szenzoros differenciálások, melyek a terápia teljes időtartamán végighúzódnak, s csak jelzi, mutatja** növendékünk, **hogy a jót, avagy a pontatlan "rossz" hangot hallotta-e!**)

Nem múlhat el egyetlen foglalkozás sem az **artikulációt ügyesítő gyakorlatok, sem a hallási figyelem, és a beszédészlelés finomítása** és további csiszolása nélkül, bárhol is tartunk már a terápiaiban!!!

Ha türelmesen végigvezettük növendékeinket az egymásra épített, folyamatosan nehezedő, de biztos nyelvhelyzetet teremtő gyakorlatokon, akkor elérkeztünk az SZ hang kialakításához! Remélhetőleg most már nem összezárt fogsorú, görcsösen csak fogsorzárással kialakított hangot, hanem "megérlelt" helyzetből fakadó SZ hangot fejlesztünk, még ha némi segítséggel, "mankóval" dolgozunk is!

1. SZ hang kialakítása direkt módszerrel, indirekt mozzanatok bekapcsolásával:

Beállítjuk tükör előtt instrukció adásával és bemutatással a beszédszervek helyzetét.

Laposra formált, laza nyelvtestet az alsó fogsor mögé támasztunk. Felfelé megemeljük a nyelvhatárt, úgy, hogy ne keskenyedjen el a nyelv, hanem érje el a nyelv széle a felső fogsort, s ahhoz támaszkodjon. A nyelv közepén végighúzódnó keskeny csatornát figyelve létrehozunk folyamatos zárással a szájpadrólás között keletkezett rést. Úgy közelítjük egymás fölé a két fogsort, hogy nem zárjuk össze teljesen! Sóhajtunk: HHHHH

Megismételjük többször a fenti mozgáselemeket, majd jön a segítség! (mankó)

A már automatikussá alakított, tükör előtt tudatosan ellenőrzött

EJ-EJ-EJ-EJ

NYÍ-NYÍ-NYÍ-NYÍ

ciklikus sorokból indítjuk a hangadást

EJ-EJ-EJ-EJ- ötödik: **EJ - SZ** _____

köszön a kis kfgyó!

NYÍ-NYÍ-NYÍ-NYÍ ötödik: **NYÍ - SZ** _____

vág az olló!

Ellenőrizzük a fogak helyzetét, az ajkak lazaságát és a légáramot is! Összehasonlíttuk a néma, sóhajtásszerű levegőérzetet az **EJSZ** és **NYISZ** levegőérzetével!

(A légáram hatását tenyéren érzékeltetjük.)

◆ **Oldalképzésnél (laterális képzésmódnál) azonos előkészítést végzünk, mint a fogközi (interdentális) ejtésnél, de a hangfejlesztés pillanatában az alsó ajakhoz közepén elhelyezett üvegfiolára fúvatunk!**

◆ **Füttyszerű (sztridensz) képzésmódnál azonos előkészítést végzünk, mint a fogközi (interdentális) ejtésnél, de a H vagy K hangtól indított fújással is indíthatunk.**

- ◆ **Fogyomásos (adentális) képzésmódnál** azonos előkészítést végzünk, mint a fogközi (interdentális) ejtésnél, de a *hangfejlesztést FFF vagy TY hang szűkítésével is eredményessé tehetjük.*

2. Direkt hangfejlesztés:

- Alsó fogmedernél nyelvhegyi támasz középcsatorna szűkítéssel -
- egymással szemben lazán záródó fogélek -
- mosolyra húzott laza ajkak -
- sóhajszerű levegőadagolás:

SZ SZ SZ SZ

Lehet folyamatos és szaggatott ejtésekkel variálni a hangadógyakorlatot! Mindig arra kell törekednünk, hogy laza, görcsmentes legyen minden!

(Házi feladatként 1 nagy és 9 kis kígyó, amelyeket otthon kell színezni, ha egymás után mindegyiknél legalább négyszer megszólal a jó sziszegő hang!)

Rögzítés:

Eszközei:

hívóképek,

rögzítőablak

iskoláskortól: betűkártyák

szótagkártyák

Módszere:

utánmondás

utánmondás és olvasás

Fogközi torzításnál van egy kitérőnk még a rögzítési szakaszban is! Vagyis az előzőekben kialakított EJSZ kapcsolatot türelmesen végigrögzítjük!

Egy-egy kapcsolatot négyszer ismételtetünk legalább!

4 X: EJSZI - EJSZÉ - EJSZE-
EJSZÁ- EJSZA- EJSZÓ-
EJSZŐ- EJSZÚ- EJSZÚ

Azért, hogy még biztosabb eredmény birtokába juttassuk növendékeinket, ezt követően **JSZ kapcsolatú szóanyaggal is stabilizáljuk, azaz automatizáljuk** a már biztosan megszólaló JSZ hangkapcsolatokat! *(tejszín, helyszín, helyszínelő, fejsze, fejszámoló, éjszín, hajszál, maiszól, kaiszi, bajsza, hajsza, hajszól, hajszolt, Mojszejev, máj szelet, vajszínű.... stb.)*

Néha szükséges még további megerősítés is, ekkor "egy" beiktatásával is végigmegyünk a kapcsolatokon!

(A SZ hatására a GY zöngétlen TY hanggá alakul!)

Egy-egy kapcsolatot négyszer ismételtetünk legalább!

ETYSZI	ETYSZÉ	ETYSZE
ETYSZÁ	ETYSZA	ETYSZÓ
ETYSZÓ	ETYSZÚ	ETYSZŰ

Majd csak ezek után választjuk le a J –TY hangzóról az izoláltan ejtett SZ hangzót, s kezdjük meg a SZ igazi rögzítését a klasszikus menetben!

Nyelvlökéses nyelés esetén fennálló fogközi torzításnál EKSZ kapcsolattal indítsunk:

EKSZI	EKSZÉ	EKSZE
EKSZÁ	EKSZA	EKSZÓ
EKSZŐ	EKSZŰ	EKSZŰ

Majd csak ezek után választjuk le a K hangzóról az izoláltan ejtett SZ hangzót, s kezdjük meg a SZ igazi rögzítését a klasszikus menetben!

A **rögzítés** folyamán a fonetikai szabályok figyelembevételével történik a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása. Feladatunk, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabilá vált fonémát módszeresen kapcsoljuk a magánhangzókhoz. A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk. Természetesen azt figyeljük, hogy hol és milyen ajakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a kapcsolandó magánhangzók sorrendjét. A helyes kapcsolási sorrendet a *képésmozzanatok rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei* szabják meg. Ezután kezdődik a klasszikus **rögzítési** menet:

A magánhangzók képzését figyelve: i-é-e-á-a-ó-ő-ú-ű menetben rögzítünk.

hangsor elején:

szi-szé-sze-szá-sza-szó-sző-szú-szű

hangkapcsolat végén:

isz-ész-esz-ász-asz-ósz-ősz-úsz-űsz

vokálisok között:

iszi-észé-esze-ászá-asza-ószó-ősző-úszú-űszű

Automatizálás:

Az automatizálás a rögzítési sorrend szerint, a hagyományos menetben halad a szógyakorlatoktól a mondatgyakorlatokon át a folyamatos beszédig.

Eszközei:

tárgyképek

eseményképek

versek, mondókák, történetek

feladatlapok

iskoláskortól: betűkártyák, szóképek

szókártyák, mondatok

összerakható történetek

feladatlapok, olvasólapok

Módszere:

utánmondások adott fonetikai helyzetben:

szó elején

szó végén

szó belsejében

utánmondások, olvasás

képmegnevezések (segítségekkel és önállóan)

önálló és irányított mondatalkotások

önálló szövegmondás: vers, történet.

spontán beszédben történő gyakorlás

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások zárják a terápiát.

SZ GYAKORLÓANYAGOK

Tisztán artikulálható, rövid mondatok:

A gyakorlóanyagoknál arra vagyunk különös tekintettel, hogy a 6 hang közül ne szerepeljen más, csak a SZ hang!

(Fontos még arra is tekintettel lennünk, hogy rendelkezik-e már R hanggal!)

Szűrt hangállomány: M - B - P - D - H - L - N - J - K - G - F - V - T - SZ

Esztí szőlőt eszegetett. Esztí szilvát majszolt. Esztí homokot szitált szombaton. Gusztí elvesztette a szappant. Gusztí széket tisztított. Gusztí piszkálta a pisztolyt. Szilvi szalámit szeletelt Esztinek. Esztí nem szemetelt a szobában. A vadász hajszolta a szép vadat. Messze

szaladt Eszti. Szandi ananászt eszegetett ősszel. A tavaszi szellő szellé vált. Szépen száll a szitakötő a szélben.

Tisztán artikulálható, rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: M - B - P - D - F - V - H - J - L - N - K - G - GY - NY - T - SZ

Szilvi lisztet szítál a szép új szitával. Szalámit szeletel Esztike a konyhában, majd beviszi a szalámi szeleteket a szobába. Szombaton Szilviéknél volt László, akinek szép, új szemüvege volt. Panninak szülinapja lesz szombaton. Panninak szép szegfűt veszek majd! László papának szép bajsza van a szája felett. A vadász elől elszökött a nyuszika. A szobában Eszti felvette a megszólaló telefont. Gipszből készített vadászt meg egy szép nyuszikát Gyuszinak László a szombati szabadnapján.

Tisztán artikulálható rövid történet:

Szűrt hangállomány: M - B - P - D - F - V - H - J - L - N - K - G - GY - T - SZ

A falu szélén lakik Szilvi néni. Tavasszal Szilvi néni a falu szélén adja át a juhásznak a teheneket, hogy legelésszenek. Őszig nem lesz a tehenek szénájával gondja Szilvi néninek. Készíthet szép ajándékokat Lászlónak meg Esztinek. Ők lesznek ősztől Szilvi néni vendégei. Szilvi néni nagyon szép, tiszta szobájában alszanak majd a vendégek! Ősz után, tél elejétől Szilvi néni messze szaladt naponta. A teheneinek szedegetett ennivaló szénát. A juhász tavasztól őszig legeltette Szilvi néni teheneit. A tél beköszöntével Szilvi néninek kell szénával etetnie a teheneket.

Tisztán artikulálható rövid történet:

Szűrt hangállomány: M - B - P - D - H - J - L - N - K - G - F - V - GY - T - SZ

Eszti szombaton kekszet készített. A keksz deszkán készült. A deszka még mindig a fonott asztalon fekszik. Eszti a szép új szitájával szitálta meg a lisztet szombaton délután. Guszti Eszti mellett állt, amíg elkészítette a kekszeket. Majd leült a deszkából készült asztal mellé, ahol Szandi meg Szabi beszélgettek.

- Mivel díszítette Eszti a kekszek tetejét? - szólalt meg vidáman Szandi.

- Minden kekszen szép szőlőszemeket találhattok majd, ha elkészül valamennyi! - válaszolta Guszti Szandinak meg Szabinak.

Egész délután beszélgettek, majd kekszet eszegettek, teát iszogattak. Hat után elfogyasztották a nagyon finom, hűtött a szilvakompótot, amit Szilvi néni készített a vendégeknek. Szuszi, a foxi, asztal alá bújt, ott majszolta a leejtett kekszeket.

Szépen telt a szombat délután Esztiéknél.

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: M - B - P - F - V - J - L - N - K - G - NY - T - SZ

Száll a pillangó.

Szépen száll a pillangó.

Szépen száll a kék színű pillangó.

Szépen száll a kék színű pillangó a szélben.

Szépen száll a kék színű pillangó a tavaszi szélben.

Szépen száll a kék színű pillangó a szép tavaszi szélben.

Szépen száll a kék színű pillangó a szép tavaszi szélben a fészek felé

Szépen száll a kék színű pillangó a szép tavaszi szélben a szegfű feletti fészek felé

Szépen száll a kék színű pillangó a szép tavaszi szélben a szegfű szálak feletti fészek felé.

Szépen száll a kék színű pillangó a szép tavaszi szélben a szegfű szálak feletti fészek felé László tanyáján.

Szépen száll a kék színű pillangó a szép tavaszi szélben a szegfű szálak feletti fészek felé
László szegény tanyáján.

Szépen száll a kék színű pillangó a szép tavaszi szélben a szegfű szálak feletti fészek felé
László szegény, szomorú* tanyáján. (*Ha van R hang!)

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: M - B P V - D - H - J - L - N K - G - T - SZ

(SZ - T egy szóban)

Eszti eszik.

Eszti meg Guszti eszik.

Eszti meg Guszti szilvát eszik.

Eszti meg Guszti szilvát, szőlőt eszik.

Eszti meg Guszti szilvát, szőlőt valamint ananászt eszik.

Eszti meg Guszti szilvát, szőlőt, valamint ananászt eszik keksszel.

Eszti meg Guszti szilvát, szőlőt, valamint ananászt eszik keksszel Szilviéknél.

Eszti meg Guszti szilvát, szőlőt, valamint ananászt eszik keksszel Szilviéknél szombaton.

Eszti meg Guszti szilvát, szőlőt, valamint ananászt eszik keksszel Szilviéknél szombaton, a
szünidőben.

Eszti meg Guszti szilvát, szőlőt, valamint ananászt eszik keksszel Szilviéknél szombaton, a
szép szünidőben.

Eszti meg Guszti szilvát, szőlőt, valamint ananászt eszik keksszel Szilviéknél szombaton, a
szép szünidőben, Szombathelyen.

24 A Z HANG (MIHÁLYI EMESE)

Z: Zöngés, fogmedri-nyelvközépi réshang.

Képzésmód: Azonos a SZ képzésével, csupán a hangszalagok vannak zöngéállásban.

Az ajkak lazán, mosolyszerűen széthúzódtak, egymással szemben majdnem záródnak a fogélek, a lapos nyelv hegye lazán érinti az alsó fogmedret, a nyelv hát feldomborodik. A nyelv oldalpereme zárszerűen simul a kemény szájpad széléhez és a felső fogsorhoz. A nyelv hát és a szájpadlás közötti hosszú, keskeny résen és a metszőfogak élein súrlódik végig a zöngés levegő. A csatorna szűkülete a fogínyi területen a legkisebb. A lágy szájpad zárja az orrüreg felé vezető utat. A hangszalagok zöngéállásban vannak. A kiáramló levegő kisebb energiájú, mint az SZ hangnál, de iránya megegyező.

A hibák oka lehet szervi, azaz **organikus**, vagy **működéses, funkcionális** eredetű.

Organikus: amikor a **perifériás** (különböző fog-, fogazat-, harapási-, vagy a szájteri rendellenességek, nyelv-ajkak kisebb fokú rendellenességei) vagy **centrális eltérések**, nyílt orrhangzóságnál a **szájpadlás és ajkak anatómiai eltérései, anomáliái** okozzák a Z hangzó hibáit.

Nagy részben függ a tiszta hallástól ezeknek a hangzóknak a pontos képzése, ezért a legcsekélyebb **hallássérülés** is már organikus eredetű torzítást eredményez.

Nem csak a hallássérülés, hanem a különféle **beszédpercepciók zavarok**, eltérések is Z hibákhoz vezetnek.

Funkcionális: Gyakran a **beszédszervi mozgások ügyetlensége** és a **hibás automatizmus** együttesen szerepelnek a kiváltó okok között.

Általános artikulációs zavaroknál és centrális pöszeségnél mindig jelen van.

Nehezen szemléltethető, emiatt sokszor makacs, hosszú javítási időt igénylő hiba.

Helytelen képzés:

Felcserélt képzés

Z = D

zöngétlenítés esetén cserék: Z = T

Z = J

Z = V

Z = F

Z = SZ

Z = DZ

Z = C

Z = ZS

Leggyakoribb torz képzés:

interdentális - fogközi képzésmód (leggyakoribb)

adentális - fognyomásos képzésmód

laterális - oldalréses képzésmód

sztridensz - füttyyszerű képzésmód

nazális - orrhangzós képzésmód

A **fogközi (interdentális) Z** esetén a legfőbb jellemző, hogy a nyelv a két fogsor között van, és a fogsorokkal alkotja a jóval szélesebb rést, emiatt szélesebb a kiáramló levegő, a hang tompább, nem karaktere.

Nagyon fontos, hogy ennél a tünetnél mindig ellenőrizzük, hogy nem nyelvlökéses nyelés áll-e a háttérben. Ilyenkor mindig a célzott nyelvlökéses nyelés terápiájával kell rendeznünk a nyelési rendellenességeket (elsőként át kell állítanunk a hibás nyelési automatizmust)!

Az *oldalréses (laterális)* Z esetén a legfőbb jellemző, hogy a levegőáram nem a nyelv közepén, hanem valamelyik, vagy mindkét nyelvi oldalszájra távozik. Csúnya, szörcsögő hangszint kölcsönöz a Z hangzónak.

A *fűtyszerű (sztridens)* Z ejtések legfőbb jellemző, hogy jóval szűkebb a kiáramló levegő útja, amely sokszor bántóan éles felhangot eredményez.

Hívóképe: zümmögő méhecske

Előkészítő mozgásos gyakorlatok:

A Z hangzó kialakítása csak akkor lesz eredményes, ha az SZ hangzó már stabil és automatizált.

Valamennyi SZ hangzónál alkalmazott gyakorlatra szükségünk van a Z terápiában is, de még kiegészülnek az ott felsoroltak a speciális zöngésítő légző-gyakorlatokkal is. A zöngé érzékelését a torokra helyezett kézzel érzékelhetjük.

◆ Zöngésítő légző-gyakorlatok:

zöngés kilégzések

-MMM

-VVV

-LLL

-JJJ - hangzókkal

Kilégzés I hangzóval

folyamatos hangadással

szaggatott, szakaszos hangadással

Kilégzés J hangzóval

folyamatos hangadással

szaggatott, szakaszos hangadással

◆ Légző és irányított fűvőgyakorlatok

a különböző légáramok kialakítására, megfigyeltetésére

◆ Laza álléjtések, zárások

a felesleges izomfeszültség, zártság oldására

◆ Ajakgyakorlatok

némán

hangzókkal (magánhangzók váltakozásai)

egymás után illabiális magánhangzók megszólaltatásai

◆ Nyelvlazító gyakorlatok

alsó ajak betakarása széles nyelvvel

alsó ajak betakarása széles nyelvvel és a nyelv lazított tartása: 5-10-15 mp-ig

◆ Nyelverősítő gyakorlatok szájtéren kívül:

lefelé irányuló lógatott nyelv és intenzív lefelé nyújtása

lefelé lógó nyelvvel pálcika tartása állon (szakáll)

széles nyelv alsó ajakon, tartással: 5-10-15 mp-ig

hegyes nyelv alsó ajakon, tartással: 5-10-15 mp-ig

széles nyelv - hegyes nyelv alsó ajakon, váltakozva lassan és gyorsan

széles nyelv megemlése alsó ajakról ajak fölé és vissza

széles nyelv visszahúzóása a szájtérbe,

◆ Nyelvhat-emelő gyakorlatok

nyelvhegyel alsó fogmedri támasz kialakítása

szájtéren kívülre billentések: előre-hátra,

szájtérben billentések: előre-hátra

szájtérben billentések: föl-le,

◆ Nyelvhat, nyelv oldalszáj izomerejének fejlesztése

alsó nyelvhegyi támaszban: széles nyelv

alsó nyelvhegyi támaszban: keskeny nyelv

alsó nyelvhegyi támaszban: keskeny-széles váltakozások

izoláltan ejtett fonémapárok

vokálisokhoz kötötten

- valamennyi fonetikai helyzetekben szavakban felismerés

- valamennyi fonetikai helyzetekben oppozíciós szavakban

- valamennyi fonetikai helyzetben:

Z = D

zok- dokk

izom - idom

váz - vád

Z = J

zúz - juj!

haza - haja

váz - váj

Z = T

zúr - tűr

mázra - Mátra

íz - itt

Z = V

zizi - Vivi

tüzel - tűvel

íz ív

Z = F

zöld - föld

zöldút- földút

Zöldi - földi

Z = SZ

zab - szab

zizeg - sziszege

méz - mész

Z = ZS

zuza - Zsuzsa

máza - mázsa

Róza - rózsza

Z = C

zár - cár

pózkod - pocok

váz - Vác

◆ Helyes - helytelen ejtések megkülönböztetései:

helyes Z hangzó- fogközi (interdentális) képzésmódú "Z" hangzó
fognyomásos (adentális) képzésmódú "Z" hangzó
oldalréses (laterális) képzésmódú "Z" hangzó
füttyszerű (sztridensz) képzésmódú "Z" hangzó
orrhangzós (nazális) képzésmódú "Z" hangzó

(Ezek mindvégig szenzoros differenciálások, s csak jelzi, mutatja növendékünk, hogy jó, avagy pontatlan "rossz" hangot hallott-e!)

◆ Valamennyi változatban elvégezzük a differenciáló gyakorlatokat

- a jó Z hangot elkülönítjük a torz "Z" hangtól
- szótagsorban ejtett hangzóknál (szótag elején, szótag végén, vokálisok között) szavakban is differenciáljuk a jó Z hangot és a torz "Z" hangot.

Z hang fejlesztése:

(kialakításához vezető gyakorlatok: LÁSD: SZ hangnál is!)

Addig ne fogjunk a Z hangzó fejlesztéséhez, amíg a SZ hangzó bizonytalan!

Eszközei: hívókép

iskoláskortól: betűkártya

műanyagpálcikák, szívószálak, üvegfiolák, lyukas kulcs

1. Indirekt hangfejlesztés:

Amennyiben nem általános zöngétlenítési tendenciával állunk szemben, úgy a legegyszerűbben indirekt módszerrel fejleszthetjük az eddig paraláliával ejtett Z hangot.

- ◆ A jól sziszegő kígyó fölött megjelennek a döngicsélő méhecskék. Erre kell most figyelmünket összpontosítani, hogy meghalljuk a zümmögést, s ezt közösen, - ha másként nem megy - dúdolással utánozzuk!

Pl.: A "Süss fel nap" dallamára és ritmusára:

- Z - Z - Z Z - Z - Z Z - Z - Z - Z Z - Z - Z - Z Z - Z - Z
- ◆ EJ hangkapcsolatból is indíthatjuk a zöngésítést.

Ekkor is dúdolhatunk az előző analógiájára:

EJZIZI EJZIZI EJZI - EJZI EJZI - EJZI EJ - Z - Z

(Az utolsó helyzetből már kihagyjuk az I - hangzót, s így jutunk el a Z - hangzóhoz!)

- ◆ Más esetben mondhatunk ismert kiszámolókat is ritmizálva, hangszínváltásokkal:

Pl.: A "Gyerekek, gyerekek, szeretik a peracet"

EJZIZI EJZIZI EJZIZI ZI Z - Z - Z

(Az utolsó helyzetből itt is kihagyjuk az I - hangzót, s így jutunk el a Z - hangzóhoz!)

- ◆ Zöngésíthetünk I hangból is.

Ilihez közelítenek a zümmögő méhek, kölcsönösen bemutatkoznak egymásnak:

I - Z I - Z I - Z I - Z

- ◆ Egy - egy virágnak is zümmöghetnek a méhek, ha van GY hang:

EGY - Z EGY - Z EGY - Z EGY - Z

A megszületett Z hangot elemeire szedve tudatosítjuk, majd többször hangoztatjuk izolált hangként, ellenőrizve minden mozzanatát!

Direkt módszernél korrektül tudatosítjuk a részmozzanatok.

2. Direkt hangfejlesztés:

(Tudatosan elemeire szedjük és létrehozuk a hangzót! Beállítjuk tükör előtt instrukció adásával és bemutatással a beszédszervek helyzetét.)

- Alsó fogmedernél nyelvhegyi támasz középcsatorna szűkítéssel -
- egymással szemben lazán záródó fogélek -
- mosolyra húzott ajkak -
- sóhajszerű levegőadás: SZ
- SZ hang zöngésítése: torokra helyezett kézzel érzékeljük a zöngét:

- SZ ZZZ

- Z Z Z Z

- ◆ Z hang tudatosítása:

Kőbányai gyakorlatunkban sikeresen bevált a hangfejlesztés menetének megismertetése.

Következik az egymásra épült képzőmozzanatok tudatos számbavétele. Ezt a folyamatkövetést, már a nagycsoportos óvodásoknál elkezdjük. Végigkísérjük a tüdőből kiáramló levegő útját. Pontosan meghatározzuk és érzékeltetjük a hangszalagok állását. (Morog-e a hang, rezeg-e a torkunkra helyezett kezünk, avagy nem?)

A lágyszájpad helyzetét is megemlítyük, majd konkretizáljuk, hogy a nyelv melyik része, hol helyezkedik el, hol képez akadályt a kiáramló levegő útjában! Tudatosítjuk még a fogak és ajkak helyzetét, valamint érzékeltetjük a kiáramló levegő nyomatékának érzetét is!

Megismételjük:

A kiáramló levegő a zöngéállásban lévő hangszalagok között jut a szájterbe. A lágyszájpad zárja az orrüregbe vezető utat.

A laposra formált nyelvtest lefelé fordított pereme, hegye az alsó metszőfogak fogmedri részéhez lazán támaszkodik. Az alsó fogmedri támaszból a nyelv hát szélesen feldomborodik, a nyelv oldalpereme széles, lazított állapotban tökéletesen zár oldalra a felső fogsor mentén. A nyelv hát és a szájpadlás közötti keskeny csatornán, végigsúrlódik a zöngés levegő, mely a két fogsor közötti keskeny résen súrolja a metszőfogak élét is. A fogélek nem zártak, hanem kb. 2 mm távolságban hagynak teret a kiáramló levegőnek. Az ajkak laza, mosoly,zerű helyzetükkel nem vesznek részt a hang kialakításban. A hangszalagok zöngéállásban vannak, tehát a gégén, (a torkon) érzékeljük a "zöngét". Az orrüreg felé zárt a levegő útja, tehát az orron nem távozik levegő!

A kiáramló levegő majdnem vízszintes síkban "vonalnyi" területre érkezik, mely nem nagy nyomatékú, de kivehető és hűvös érzetet ad.

(Házi feladatként 1 nagy és 9 kis méhecske, amelyeket otthon kell színezni, ha egymás után mindegyiknél legalább négyszer megszólal a jó zümmögő hang!)

24.1 A különféle **Z** torzítások javítása

(THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)

(megegyezően halad a SZ hangnál leírtakkal!)

Ezekben a torzított Z hang esetekben soha sem alkalmazhatjuk az indirekt módszerű, hangutánzásos Z hangfejlesztést!

Feladatunk ezekben az esetekben is mindig az új Z hangot kialakítani!

Változatlanul azt kell szem előtt tartanunk, hogy a Z hang torzításai együtt járnak az SZ hang torzításaival. Tehát csak tökéletesen automatizálódott SZ hang javítása után kezdjük a Z hang javításához. Ebben az esetben is áll, akár a SZ esetében, hogy tudatos, precíz gyakorlatokkal, **türelmesen** kell és lehet az elérhető, biztos eredményért munkálkodnunk!

Nagy százalékban találunk fogközi, interdentális - fogközi képzésmódot a Z hibáknál is!

Nagyon fontos, hogy ennél a tünetnél mindig ellenőrizzük, hogy nem nyelvlökéses nyelés áll-e a háttérben. Ilyenkor mindig a célzott nyelvlökéses nyelés terápiájával kell rendeznünk a nyelési rendellenességeket (elsőként át kell állítanunk a hibás nyelési automatizmust)!

Valamennyi Z hangzónál található gyakorlaton menjünk végig, de azokat most ciklikus sorok gyakorlatait bővítsük ki!

◆ Ciklikus sorok J hangzóval

J - kötése Á - A - E magánhangzókkal, nagy nyitással, szótag elején!

JÁ-JÁ-JÁ-JÁ ja-ja-ja-ja JE-JE-JE-JE

J - kötése Á - A - E magánhangzókkal, nagy nyitással hangsorban!

ÁJJÁ-ÁJJÁ-ÁJJÁ-ÁJJÁ ajja-ajja-ajja-ajja EJJE-EJJE-EJJE-EJJE

J - kötése Á - A - E magánhangzókkal szótag végeken!

ÁJ-ÁJ-ÁJ-ÁJ- aj-aj-aj-aj- EJ-EJ-EJ-EJ

◆ Ciklikus sorok NY hangzóval

NY kötése Á - A - E magánhangzókkal, nagy nyitással!

J analógiájára, három helyzetben!

◆ Ciklikus sorok GY hangzóval

J analógiájára, mind a három helyzetben!

◆ Ciklikus sorok G hangzóval

J analógiájára, mind a három helyzetben!

◆ Célirányos nyelvhátemelőgyakorlatok hangadással, tükör előtti ellenőrzéssel:

jí-jí-jí-jí-jí- jé-jé-jé-jé-jé-

ÍJ-ÍJ-ÍJ-ÍJ-ÍJ...

EJ-EJ-EJ-EJ-EJ....

EG-EG-EG-EG-EG....

ENY-ENY-ENY-ENY....

EGY-EGY-EGY-EGY....

A fenti ciklikus sorok folyamatos ejtése közben, **kis szájtérrel, de mégis nyitottan!** - az elengedett nyelvhegyű nyelvhát emeléseit folyamatosan ellenőrizzük a tükörben!

A *terápia teljes időtartamán* végighúzódnak a nyelv- és a hallási figyelem fejlesztésének gyakorlatai!

Nem múlhat el egyetlen foglalkozás sem a **hallási figyelem, a beszédészlelés finomítása** és további esiszólása nélkül!

Ha türelmesen végigvezettük növendégeinket az egymásra épített, folyamatosan nehezedő, de biztos nyelvhelyzetet teremtő gyakorlatokon, akkor elérkeztünk a Z hang kialakításához! Remélhetőleg most már nem összezárt fogsorú, göresösen csak fogszorzással kialakított hangot, hanem "megérlelt" helyzetből fakadó Z hangot fejlesztünk, még némi segítséggel, "mankóval"!

1. Z hang kialakítása direkt módszerrel, indirekt mozzanatok bekapcsolásával:

A már automatikussá alakított, tükör előtt tudatosan ellenőrzött sorok.

IJ-IJ-IJ-IJ
EJ-EJ-EJ-EJ....
EG-EG-EG-EG....
ENY-ENY-ENY-ENY....
EGY-EGY-EGY-EGY....

Megismételjük többször a fenti mozgáselemeket, majd jön a segítség! Zümmögnek a méhek! kilégzés ÍJ helyzettel, hosszan - majd a méhecskék zümmögésének utánzása: Z - Z - Z - Z

ugyanaz EJ helyzettel: EJZ EJZ EJZ EJZ Z-Z-Z-Z

ugyanaz EG helyzettel: EGZ EGZ EGZ EGZ Z-Z-Z-Z

hasonlóan ENY helyzettel: ENYZ ENYZ ENYZ ENYZ Z-Z-Z-Z

hasonlóan EGY helyzettel: EGYZ EGYZ EGYZ EGYZ Z-Z-Z-Z

- ◆ **Oldalréses (laterális) képzésmódnál** azonos előkészítést végzünk, mint a fogközi ejtésnél, de a *hangfejlesztés pillanatában az alsó ajakhoz középen elhelyezett üvegfiolára, lyukas kulcsra fújunk!*
- ◆ **Füttyszerű (sztridensz) képzésmódnál** azonos előkészítést végzünk, mint a fogközi ejtésnél, de a *H vagy G hangtól indított fújással is indíthatunk. Itt szélesítjük a légáramot.*
- ◆ **Fognyomásos (adentális) képzésmódnál** azonos előkészítést végzünk, mint a fogközi ejtésnél, de a *hangfejlesztést VVV hang szűkítésével is eredményessé tehetjük.*

Direkt hangfejlesztés: LÁSD: előző fejezetben

Z hang rögzítése:

Eszközei:

hívóképek, iskoláskortól: betűkártyák
rögzítőtáblák szótagkártyák

Módszere:

utánmondás utánmondás és olvasás

Fogközi torzításnál van egy kitérőnk még a rögzítési szakaszban is! Vagyis az előzőekben kialakított EJZ kapcsolatot türelmesen végigrögzítjük!

Egy-egy kapcsolatot négyszer ismételtetünk legalább!

EJZI - EJZÉ - EJZE-
EJZÁ- EJZA- EJZÓ-
EJZŐ- EJZÚ- EJZŰ

Gyakran nem elég ennyi segítség, ezért ezt követően "egy" beiktatásával is végigmegyünk ezen a helyzeten!

Egy-egy kapcsolatot négyszer ismételtetünk legalább!

EGYZI	EGYZÉ	EGYZE
EGYZÁ	EGYZA	EGYZÓ
EGYZŐ	EGYZÚ	EGYZŰ

Majd csak ezek után választjuk le a J – GY hangzóról az izoláltan ejtett Z hangzót, s kezdjük meg a Z igazi rögzítését a klasszikus menetben!

Nyelvlökéses nyelés esetén fennálló fogközi torzításnál EGZ kapcsolattal indítsunk:

EGZI	EGZÉ	EGZE
EGZÁ	EGZA	EGZÓ
EGZŐ	EGZÚ	EGZŰ

Majd csak ezek után választjuk le a G hangzóról az izoláltan ejtett Z hangzót, s kezdjük meg a Z igazi rögzítését a klasszikus menetben!

A rögzítés folyamán a fonetikai szabályok figyelembevételével történik a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása. Feladatunk, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabilá vált fonémát módszeresen kapcsoljuk a magánhangzókhoz. A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk. Természetesen azt figyeljük, hogy hol és milyen ajakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a kapcsolandó magánhangzók sorrendjét. A helyes kapcsolási sorrendet a *képzésmozzanatok rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei* szabják meg.

Ezután kezdődik a klasszikus rögzítési menet:

A magánhangzók képzését figyelve: i-é-e-á-a-ó-ő-ú-ű menetben rögzítünk.

hangkapcsolat elején:

zi-zé-ze-zá-za-zó-ző-zú-zű

hangkapcsolat végén:

iz-éz-ez-áz-az-óz-őz-úz-űz

vokálisok között:

izi-ézé-eze-ázá-aza-ózó-őző-úzu-űzü

Automatizálás:

Az automatizálás a rögzítési sorrend szerint, a hagyományos menetben halad a szógyakorlatoktól a mondatgyakorlatokon át a folyamatos beszédig.

Eszközei:

tárgyképek
eseményképek
versek, mondókák, történetek
feladatlapok

iskoláskortól: betűkártyák, szóképek
szókártyák, mondatok
összerakható történetek
feladatlapok, olvasólapok

Módszere:

utánmondások adott fonetikai helyzetben:

szó elején

szó végén

szó belsejében

képmegnevezések (segítségekkel és önállóan)

irányított és önálló mondatalkotások

önálló szövegmondás: vers, történet.

spontán beszédben történő gyakorlás

utánmondás, olvasás

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások zárják a terápiát.

Z GYAKORLÓANYAGOK

Tiszán artikulálható rövid mondatok:

A hangállomány nem tartalmaz: SZ - C - S - ZS - CS - R hangokat

Szűrt hangállomány: M - B - P - F - V - T - D - H - J - L - N - K - G - TY - GY - NY - Z

A zöld búzatábla közepe felett zúgott a gép. Zita a zöld vázába vizet töltött. A vázában zöld leveleket igazgat Gizi. Géza fényképezőgépet kapott apukájától. A víziló kijött a hullámszó vízből. Győző zoknija zöld. Zoli házikója ablakában zöld váza áll. A fenyőfa mindig zöld. A zizegő levelek között bandukolt Géza Gizivel. Az őzike a zizegő bozótban tanyázik a tűző napon. Hopp! – a zöld fű közé pottyant egy fenyőtoboz!

Tiszán artikulálható rövid történet:

A hangállomány nem tartalmaz: SZ - C - S - ZS - CS - R hangokat

Szűrt hangállomány: M - B - P - F - V - T - D - H - J - L - N - K - G - GY - NY - Z

Gizi Zitáékhoz utazott pihenni. Tíz napot töltött együtt: Gizi, Géza, Zoli meg Zita. Zitáék háza a mező meg a falu között állt.

(*A mezei házból indultak naponta felfedezőútra. * *Ha van TR!*)

A felfedező utak indítványozója mindig Zoli volt. A mai napon hajnalban öt előtt elfoglalták megfigyelőhelyüket. Zita meg Gizi a ház mögött bújtak meg egy kazal tövében. Zoli fényképezőgéppel a ház előtti nagy fához lopakodott. Géza a videofelvevőjét a ház melletti bozót mögött állította fel.

- Honnan közelítenek majd az őzikek? - tudakolta Gizi Zitától.

- Az bizonytalan, nem tudom! - felelte Zita.

- Ne zajongjatok folyton, lányok, az őzike fél a zajtól! - intette őket Géza.

- Nézzétek! - Mozog a bozót! - jelzett alig hallhatóan Zoli.

A következő pillanatban kibukkant a bozótból az őz mama, mellette baktatott az őzgida. Elámulva figyelték, hogyan falatozzák a mezőn a finom zöld gyepet az őzek.

- Hol találunk majd innivalót? - tanakodott Zita magában.

Az őzikek zajtalanul falták a mezőn a fűvet, majd a következő pillanatban eltűntek a fekete bozót mögött.

- Nézzük meg, hova mentek! - kiáltotta vidáman Gizi.

- Nem bánom, megmutatom nektek a vízlelő ivőhelyüket! - felelte Zoli.

- Jó! - Jaj, de jó! - kiáltották mindannyian.

Ma megnézzük még a videofelvételt. Úgy gondolom, hogy nagyon jól láthatóak majd a falatozó őzikek! - mondta Géza, azzal bevitte a házba az állványt, a felvevőt meg Zoli kezébe adta. Zoli ezután Zitát meg Gizikét felvette, majd a ház ajtaja felé zummolt, ahonnan Géza közeledett. Géza átvette Zolitól a felvevőt, aki a fényképezőgéppel a nyakában indult vezetőnek. Boldogan követték Zolit, aki az őzikek vízlelőhelyéhez kalauzolta őket.

Bővülő mondatok:

A hangállomány nem tartalmaz: SZ - C - S - ZS - CS - R hangokat

Szűrt hangállomány: M - B - P - V - T - D - H - J - L - N - K - G - GY - Z

Legel az őzgida.

Nézi, hogy legel az őzgida.

Zoli nézi, hogy legel az őzgida.

Zoli nézi, hogy a mező közepén legel az őzgida.

Zoli nézi, hogy a zöld mező közepén legel az őzgida.

Zoli nézi, hogy a zöld mező közepén legel az őzmama mellett álló őzgida.

Zoli nézi, hogy a zöld mező közepén milyen pózban legel az őzmama mellett álló őzgida.

Zoli Gézával együtt nézi, hogy a zöld mező közepén milyen pózban legel az őzmama mellett álló őzgida.

Zoli Gézával meg Gizivel együtt nézi, hogy a zöld mező közepén milyen pózban legel az őzmama mellett álló őzgida.

Zoli Gézával meg Gizivel együtt, a moziban nézi, hogy a zöld mező közepén milyen pózban legel az őzmama mellett álló őzgida.

24.2 Motoros differenciálás: **Z-SZ** hangzó párokkal (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)

Bármely paralália esetén, de különösen nagy figyelmet kell fordítanunk a zöngétlenítési tendenciák és a beszédpercepció zavarok esetében a motoros differenciálások beiktatására is!

Valamennyi hangzó pár motoros differenciálásához bőséges anyagot: gazdag szó- és mondatgyakorlatot találunk a "CSEREBERE" kiadványokban.

A motoros differenciálás

Eszközei:

<i>hívóképek,</i>	<i>iskoláskortól: betűkártyák</i>
<i>rögzítőtáblák.</i>	<i>szótagkártyák</i>
<i>logopédiai lottók: tárgyképek</i>	<i>szókártyák</i>
<i>memory (dupla) tárgyképek</i>	<i>tárgykép-szóképek</i>
<i>feladatlapok: szó- és mondatgyakorlatok</i>	<i>feladatlapok</i>
<i>eseményképek</i>	<i>olvasólapok</i>

Módszere:

utánmondás **iskoláskortól: utánmondás és olvasás**

izolált ejtésben hangzó párok
szótagsorokban szótag párok
szavakban hangzó párok
szószerkezetekben többször előforduló hangzó párok
vegyesen előforduló hangzó párok egy szóban
oppozíciós szavakban

mondatokban

analóg mondatokban
oppozíciós szavak egyik hangzó párjával mondatalkotások
oppozíciós szavak mondatpároiban
oppozíciós szavak egy mondatban
egy mondaton belül előforduló hangzó párok
történetben
bővülő mondatokban

önálló megnevezés

önálló megnevezés és olvasás

Valamennyi paraláliával ejtett hangzó párnál érvényes a **Z - SZ** motoros differenciálásának menete.

A menet egymásra épülő lépései:

1. Hangzó párok motoros differenciálása izolált ejtésben

A hívóképek szemlélete alapján kezdjük a motoros differenciálás szakaszát. Így tesszük érthetővé és érzékelhetővé ezt a nagyon nehéz feladatot.

SZ - Z SZ Z SZ Z SZ Z SZ Z

Instrukció: Köszönnek egymásnak a kis kígyók és a méhecskék. Utánozd te is a hangjukat! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Egyik tábláról a másik táblára mutass, úgy beszélj! Ha szépen mondtad mind a négyszer, tegyél rá korongot!

A paraláliával ejtett hangzópárok izoláltan ejtett hangjait sorozatosan megszólaltatjuk, természetesen többször, s közben a növendékeink a hívóképekre mutatnak, vagy korongokat helyeznek a hívóképekre, vagy egyszerűen csak felemelik azokat.

2. Hangzópárok motoros differenciálása szótagokban, három fonetikai helyzetben

A mássalhangzó torlódásokat külön nem gyakoroljuk, mivel az eltérő fonetikai helyzetben lévő gyakorlatok egyben ezeket a feladatokat is példázzák!

Óvodáskorú gyerekeknél elengedhetetlen, hogy a rögzítőtáblákkal végezzük ezeket a változtatott, differenciált rögzítéseket! Így egyszerűbb a helyzet, mert az aktuálisan cserélt hangzópár rögzítőtábláját elővesszük, s az ismert optikus megsegítéssel változtatjuk az azonos helyzetű hangkapcsolatokat.

Mindig többszöri ismétléssel gyakoroljuk be ezeket a fontos, nélkülözhetetlen változtatott szótagsorokat. Egy-egy helyzetet legalább négyszer ismételtetünk!

(Most a gyakran előforduló hangcserepár SZ = Z a példa.)

GYAKORLÁSI MINTÁK

♦ SZ - Z motoros differenciálása szótagokban

o Azonos magánhangzókkal, azonos fonetikai helyzetben:

Instrukció: Beszélgetnek egymással a kis kígyók és a méhecskék. Utánozd te is a beszédüket!

Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Egyik tábláról a másik táblára mutass, úgy beszélj!

Tegyél korongot azokra a hívóképekre, amelyeket hibátlanul ismételtél meg!

szi - zi	szi - zi	szi - zi	szi - zi stb. (valamennyi magánhangzóval)
isz - iz	isz - iz	isz - iz	isz - iz
iszi - izi	iszi - izi	iszi - izi	iszi - izi...

vagy felcserélve:

zi - szi	zi - szi	zi - szi	zi - szi stb. (valamennyi magánhangzóval)
iz - isz	iz - isz	iz - isz	iz - isz
izi - iszi	izi - iszi	izi - iszi	izi - iszi

o Változó magánhangzókkal, azonos fonetikai helyzetben és a megcserélt hangzó sorrenddel is gyakorolhatunk.

Instrukció: Beszélgetnek egymással a kis kígyók és a méhecskék. Utánozd te is a beszédüket!

Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Egyik tábláról a másik táblára mutass, úgy beszélj!

Tegyél korongot azokra a hívóképekre, amelyeket hibátlanul ismételtél meg!

szu - zi ...	szü - zé	szi - zü ...
usz - iz ...	üz - éz ...	isz - üz ...
uszu - izi ...	üszü - ézé ...	iszi - üzü ...
vagy:		
zu - szi ...	zü - szé ...	zi - szü ...
uz - isz ...	üz - ész ...	iz - üsz ...
uzu - iszi ...	üzü - észé ...	izi - üszü ...

itt is valamennyi helyzetet többször ismétlünk, a hívóképekre mutatva

o Eltérő fonetikai helyen, azaz egymás mellé került hangsorok begyakorlása.

Instrukció: Beszélgetnek egymással a kis kígyók és a méhecskék. Utánozd te is a beszédüket!

Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Egyik tábláról a másik táblára mutass, úgy beszélj!

Tegyél korongot azokra a hívóképekre, amelyeket hibátlanul ismételtél meg!

(Mivel ez nagyon nehéz, ezt mindenképpen nagy szájnyitással célszerű indítani!)

ász – zá	asz – za	esz – ze ...
ósz – zó	ősz – ző	ész – zé...
úsz – zú	űsz – zű	isz – zi ...

Itt célszerű kis hívóképekkel és magánhangzót szimbolizáló nevekké sorokat kirakni:
Vagy felcserélve:

áz – szá	az – sza	ez – sze ...
óz – szó	őz – szö	éz – szé ...
úz – szú	űz – szű	iz – szí ...

Ezeknél a szótagsoroknál mindig szüneteket iktatunk be, hogy ne érvényesüljön a zöngésítési, illetőleg a zöngétlenítési tendencia!

3. SZ – Z hangzó párok motoros differenciálása szavakban, analóg mondatokban és szó szerkezetekben

GYAKORLÁSI MINTÁK

♦ SZ és Z hangzók differenciálása szavakban:

o Tanult szóanyaggal

A legegyszerűbb a vegyesen kirakott képeket a hívóképekhez csoportosítani és tudatosan tükrözni, pontosan artikulálni.

Instrukció: Nevezd meg a képeket! Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg!

♦ Irány-és helyzetgyakorlatokkal a kritikus hangok differenciálása:

Nagy segítséget adhatunk növendékeinknek, ha a különben is nehéz és bizonytalan iránygyakorlatokban is begyakoroljuk az egymás mellett nehezen képezhető hangzó párokat. Ilyenkor végigismételhetjük a Z hangzó automatizálásának megismert és gyakorolt szóanyagát!

o A szélén - közepén megnevezés alkalmas az SZ - Z hangzók váltogatására.

Instrukció: Most megnevezzük, hogy a füzetünk bal szélén és a közepén milyen képek állnak.

Mindig megmutatjuk, hogy minek a hangját mondtuk!

A füzetem bal szélén áll a zizi. A füzetem közepén áll a szőke hajú Zita meg a szépen hangzó zenegép.

A füzetem bal szélén áll a zokogó fiú. A füzetem közepén áll a szénával telt zörögő szekér, meg a zuhanó gép. ... (Ha van R hang!)

Minden elhangzó mondatban megszámoljuk, hogy hány Z és hány SZ hangzó volt!

Minden elhangzó SZ és Z hangzónál rámutatunk a hívóképekre is!

o A közel - messze helyzetek Z hangot tartalmazó főnevek mellett szintén hasznos SZ - Z differenciáló gyakorlatok!

Instrukció: Sorold el, hogy mi van az asztalon hozzád közel, és mi van messze tőled!

Mindig mutass rá arra a hívóképre, amelyiknek a hangját mondtad!

„Az asztalon hozzám közel van a víziló. Az asztalon tőlem távol van a fazék.

Az asztalon hozzám közel van a hegyező. Az asztalon tőlem távol van a mozdony. stb.

♦ Jelzős szerkezetek, színek, nevek, együttesével a kritikus hangok differenciálása:

o Színek és jelzős szerkezetek SZ - Z differenciálására

A „szép zöld színű” formula Z hangállományú főnevek előtt hasznos és nehéz feladatokat jelentenek.

*Instrukció: Most minden képünk szép zöld színű lesz! Sorold végig a képeket így!
Mindig mutass rá arra a hívóképre, amelyiknek a hangját mondtad!*

Szép zöld színű lesz a tíz; szép zöld színű lesz a víz;... szép zöld színű lesz a fűz.

- o **Nevek segítségével is gyakorolhatjuk a SZ – Z differenciálásokat:**

*Instrukció: Most megmutatod Szilvinek meg Zolinak a füzeted szép képeit!
Mindig mutass rá arra a hívóképre is, amelyiknek a hangját mondtad!*

"Megmutatom Szilvinek meg Zolinak, hol látható a füzetemben a szép" analóg szerkezetekkel még stabilabbá tehetjük e két hangnak a pontos megjelenését!

Az eredményes munkához ne sajnáljuk az időt a saját készítésű eszközökre. A lottók rátehető kis képeit nagy variációkkal, nagyon eredményesen használhatjuk. Erre adunk példákat.

4. SZ – Z hangzópárok motoros differenciálása oppozíciós szavakban

GYAKORLÁSI MINTÁK

- ♦ **SZ –Z logopédiai lottóval oppozíciós szavak:**

Nem könnyebb, de eredményes gyakorlási lehetőségeket kínálnak az oppozíciós szavakban feladatai is. Az ilyen párosoknál ez az egy fonéma eltérés, nagyon érzéketessé, szemléletessé tehető!

- o **Z hangállományú lottó képsorával kezdjük a differenciálást, hívóképpel tudatosítva:**
Zita - zúza - zab - őzi - zizeg - izom - hús - méz - kéz - víz
Minden szóban megállapítjuk a Z - hangzó helyét!

Instrukció: Sorold el a képeket! Keresd meg, hol hallod a zümmögő hangot a szóban!

Majd következik az SZ terápiából ismert:

- o **SZ hangállományú lottó tábla, képsorral, hívóképpel:**
szita - Szusza - szab - őszl - sziszeg - iszom - hús - méz - kész - visz
Minden szóban megállapítjuk a SZ - hangzó helyét!

Instrukció: Sorold el a képeket! Keresd meg, hol hallod a sziszegő hangot a szóban!

Rövid mondatok kíséretében automatizáljuk a már gyakorolt szavakat. Arra nagyon ügyeljünk, hogy soha se lássuk el ezeket a szavakat ragokkal a mondatalkotások alkalmával!

A szita a deszkán van. Szusza labdát adogat. A szabó ollóval szab. ...stb.

- o **Megkeressük és megszólaltatjuk az oppozíciós szavakat:**

Instrukció: Most következik a neheze! Keresi a zümmögő Z hangállományú kép a sziszegő SZ hangállományú párját! Keresük együtt!

Zita - szita zúza - Szusza zab - szab őzi - őszl zizeg - sziszeg
izom - iszom hús - hús méz - méz kéz - kész víz - visz

Valamennyi esetben tudatosítjuk, hogy melyik hang hallható a szóban!
Mindig segítségül rámutatunk a hívóképekre is!

Képcserék a lottótáblán:

Rátesszük, eltakarjuk a fenti Z - hangot tartalmazó képeket a SZ képanyagra.

Tehát most a SZ lottón csak a Z hangállományú képek sora látható:

Zita - zúza - zab - őzi - zizeg - izom - hús - méz - kéz - víz

szita - Szusza - szab - ősi - sziszeg - iszom - húsz - mész - kész - víz (elbújik)

(eltakarja a SZ képanyagot a Z hangot tartalmazó képek sora)

Instrukció: Most a méhecske (Z) elzavarja a kígyó (SZ) hangokat! Mondd el mi búj el és mi látható!

A képek eltakarása analóg mondatokkal történik:

Elbújt a szita, látható Zita! - Elbújt Szusza, látható a zúza! Elbújt a szab, látható a zab.

...Elbújt a víz, látható a víz.

Természetesen a fordított menet is azonos célt szolgál, amikor a Z hangot tartalmazó képekre a SZ lottó képeit helyezzük!

♦ **SZ –Z logopédiai memoryval oppozíciós szavak:**

Zita - zúza - zab - őzi - zizeg - izom - hús - méz - kéz - víz

szita - Szusza - szab - ősi - sziszeg - iszom - húsz - mész - kész - víz

A következő foglalkozásokon nagyon eredményesen játszhatunk memoryt a fenti szóanyaggal!

Természetesen ennek is különböző fokozatai vannak:

o **Oppozíciós szavak megnevezése hívókép segítségével:**

Instrukció: Vegyetek le egy-egy képet a tábláról, nevezzétek meg, majd tegyétek az asztalra!

Előzőleg szétválogatjuk és a megfelelő hívóképekre készítjük az oppozíciós szavakban képecskéit. A hívóképekről veszik le a gyerekek egyenként a képeket, melyeket megneveznek.

o **Válogató megnevezés differenciálással:**

Instrukció: A képeket összekevertem! Most keressétek meg a zümmögő hangállományú képeket! Aki talál, elmondja, hogy mit talált, majd lefordítja!

Majd a levett (megnevezett) képeket összekeverjük, és képpel felfelé elhelyezzük a gyerekek előtt az asztalon! Most azt a feladatot adjuk, hogy egyenként nevezzenek meg és fordítsanak le egy-egy Z = zümmögő-hangállományú képet. Ők mondják meg, hogy kész-e a fordítási szakasz.

o **A differenciáló válogatás ellenőrzése:**

Instrukció: Nevezzétek meg az asztalon látható képeket! Akkor dolgoztatok jól, ha csak SZ kígyó (sziszegő) hangállományú szavakat hallunk! Keressétek meg, hol hallható a szóban a kígyó (sziszegő) hang!

Elsoroltatjuk az asztalon látható, most már csak SZ = sziszegő hangállományú képanyagot. Auditív megerősítést kapnak. Segítjük a hang helyének megkeresését!

o **Oppozíciós szavak keresése és analóg mondatok.**

Most kezdődik az igazi logopédiai memory.

Két lefordított kép visszafordítására van lehetőségük. Ha sikeresen rátalálnak elviszik a szópárokat!

Instrukció: Fordítsatok vissza egy-egy képet! Keressétek meg a látható képek zümmögő -(Z) hangállományú párját. Melyik képnek keresed a párját? Mindig mondd, hogy mit keresel!

Különböző analógiákkal dolgozhatunk:

Látom a szitát, nem látom Zitát!

Megtalálta a szita Zita képét!

Keresem a szita párját!

vagy: *A szita meg Zita párok.*

vagy: *A szita párja Zita.*

vagy *A szita elviszi a párját, Zitát! – ha van R hangzó ...stb.*

- R hang hiányában

A szita párja Zita lesz! -ha van R hangjuk!

– ha van R hangzó!

– ha van R hangzó!

A fenti lehetőségekből a hangállományuknak megfelelően válogatunk.

o **Oppozíciós szavak keresése hívókép segítségével**

Instrukció: A képeket összekevertem! Most keressétek meg a (SZ) = kígyó (sziszegő) hangállományú képeket! Csak a sziszegő hangot tartalmazó képeket nevezhetitek meg! Aki talál, elmondja, hogy mit talált, majd lefordítja!

A későbbi foglalkozásokon már hívókép nélkül kerülnek a gyerekek elé az összekevert oppozíciós szavakban képei. Most a SZ = kígyó (sziszegő) hangállományú képeket bújtassák el, aki ahányat megtalál, annyit fordíthat meg! (Természetesen, ha szükség van még a hívóképes alaplapra, akkor elővesszük ismét ezen a foglalkozáson is!)

o **Késleltetett szópár keresések**

Majd ott hagyjuk egy kicsit ezt a feladatot, ellenőrizzük a házi feladatot, vagy szótagsorokkal dolgozunk. (A közbeiktatott szünet azért kell, hogy ne azonnal keressük a lefordított képeket. Tehát nem csak a közvetlen emlékezetükre támaszkodnak majd a keresésnél, a rövidtávú emlékezetfejlesztése is feladatunk!)

Instrukció: Fordítsatok vissza egy-egy képet! Keressétek meg a látható képek SZ = kígyó (sziszegő) hangállományú párját. Melyik képnek keresed a párját? Mindig mondd, hogy mit keresel!

Majd visszatérünk a memory játékhoz, és sorban keressük az elbújt sziszegő-hangállományú képpárokat a látható Z = zümmögő-hangállományú képek megszerzéséhez.

Természetesen az a győztes, aki a legtöbb párt megtalálta.

♦ **Késleltetett, emlékezetfejlesztő lottójáték oppozíciós szavakkal:**

o **SZ lottó az auditív megerősítésre!**

SZ lottóval kezdjük az oppozíciós párok gyakorlását.

szita - Szusza - szab - ősz - sziszeg - iszom - húsz - mész - kész - víz

A rátehető kisképek szétnyithatóak, akár egy könyv, amiben belül az Z hívóképe = méhecske, valamint az oppozíciós szópári képe van. Most csak a SZ = kígyó (sziszegő) hangot tartalmazó képeket látják és nevezik meg.

(Pl. kívül látható: **szita** – belül a baloldalon a **méhecske**, jobb oldalon **Zita**, stb.)

Instrukció: Soroljátok el, hogy milyen képek vannak a sziszegő kígyó tábláján!

o **Z lottó auditív megerősítésre**

Z lottóval tudatosítjuk a Z = zümmögő hangállományú párokat.

Zita - zúza - zab - őzi - zizeg - izom - húz - méz - kéz - víz

Instrukció: Soroljátok el, hogy milyen képek vannak a zümmögő méhecske tábláján!

Párkereső lottó

Oppozíciós szavakkal analóg mondatalkotás

Instrukció: Most menjenek vendégségbe az Z lottóra SZ = kígyó (sziszegő) hangállományú képek. Minden kép a párját keresse meg! Takarjátok el a Z = zümmögő hangállományú párokat a sziszegő hangállományú képekkel!

Aki kitalálja, hogy melyik látja vendégül az SZ kígyó-hangállományú képet, az úgy ellenőrizheti, hogy kinyitja a kis lottóképet! Kétszeres a megerősítés! Ott a hívókép és a kitalált szó képe is!

(Pl. kívül látható: **szita** – belül a baloldalon a **méhecske**, jobb oldalon **Zita**, stb.)

A **szita** látható, a **szita** alatt elbújt **Zita**! stb. - **ha nincs R hangzó!**

vagy: A **szita** párja **Zita**, ezért **Zita** képére a **szita** kerül. - **ha van R hangzó!**

vagy: Eltakarta a **szita** **Zita** képét. - **ha van R hangzó!**

o **Oppozíciós szavak egy mondaton belül, analógiákkal.**

Majd visszafelé is eljátszhatjuk:

*Instrukció: Most csak a SZ = kígyó (sziszegő) hangállományú képeket lehet látni. Ki tudja, hogy mi van a látható képek (pl. **szita**) alatt?*

- A **szita** alatt **Zita** van! ...stb.

5. SZ – Z hangzópárok motoros differenciálása mondatokban

GYAKORLÁSI MINTÁK

♦ **SZ – Z hangzópárok motoros differenciálása**

o **Oppozíciós szavak mondatokban:**

Instrukció: Vegyetek le egy-egy képet a tábláról, nevezzétek meg, majd minden képről mondjatok egy igaz mondatot! Számoljátok meg, hány SZ = kígyó (sziszegő), vagy hány Z = zümmögő hang volt a mondatokban!

Hívóképek és a két lottó képsorai alapján a szópárokból mondatokat alkotunk.

o **Oppozíciós szavak válogatása, mondatpárok utánmondással**

Instrukció: Keressétek meg az összekeveredett képek közül a párokat! Aki párokat talál, az mondhat a képekről valamit! Majd azt is el kell mondania, amit én mondok!

A példamondatok:

A konyhában van a **szita**.

A konyhában van **Zita**.

A saláta mellett van **Szusza**.

A saláta mellett van a **zúza**.

A szabó ollóval **szab**.

A ló előtt ott van a **zab**.

Az őszi levél nem **zöld**.

Az **őzi** a zöld fában áll.

Hallom, hogy a kígyó **sziszeg**.

Hallom, hogy az őszi levél **zizeg**.

Minden nap tejet **iszom**.

Apa vállán nagy az **izom**.

Huszonegy előtt áll a **húsz**.

Zoli szánkót **húz**.

A **mész** a falon látható.

Nagyon finom a **méz**.

A feladat otthon lesz **kész**.

A kéz fog, emel, tapint.

Esztí evezőt **visz**.

Esztí a víz mellé **fut**.

o **Oppozíciós szavak egy mondaton belül.**

Instrukció: Keressétek meg az összekeveredett képek közül a párokat! Aki párokat talál, akkor viheti el, ha hibátlanul mondja azt, amit én mondtam!

A mondatot csak egyszer hallhatják. Nekik kell megállapítani, hogy hiba nélkül sikerült-e elmondani!

A példamondatok:

Zita bement a konyhába, ahol a **szita** a falon lóg.

Szusza a **zúza** mellé salátát evett!

*A szabó olyan anyagot **szab**, amelyen **zab** a minta.
 Egy **őszi** levél hullott az **őzi** mellé.
 A **kígyó sziszeg**, a levél **zizeg**.
 Ha **tej**et **iszom**, attól **nem lesz nagyobb a vállamon az izom**.
Húsz kutya **húz** egy szánkót a havon.
 Pisti a **mész** mellől nézi, hol lehet a **finom méz**?
 A feladaton még **nem kész** a **bal kéz**.
 Peti a **víz** mellé **ladikot visz**.*

♦ **SZ - Z motoros differenciálása egy mondaton belül:**

Nem tartalmaz: S – ZS – CS – C – R hangokat

Szűrt hangállomány: M - B - P - F - V - T - D - H - J - L - N - K - G - GY - NY - Z - SZ

Zita a házikóban, a szobában zenél. A zene messze zeng. Huzatban úgy lobog a zászló, mint a szélben. Kint szépen zöldül a mező. A szomszédban zümmögnek a méhek, mézet gyűjtenek. Zoli a tobozokat az asztalfiókba, egy szép dobozba tette. Az őszi zizegő levelekből készített Gizike egy őzgidát. Zoli meg Zita összeszedték a lehullott gesztenye szemeket a levelek közül. Aliz a kávé megfőzte, majd felgőzölte. Ízibe kész lett a finom kávé!

♦ **SZ – Z motoros differenciálása történetben:**

Nem tartalmaz: S – ZS – CS – C – R hangokat

Szűrt hangállomány: M - B - P - F - V - T - D - H - J - L - N - K - G - GY - NY - Z - SZ

Gusztii Zitával gyalog indult el a szegedi úton. Zentától nagyon messze költöztek ősszel Gusztii meg Zita szülei. Nem volt kedvük beszélgetni, a zizegő levelek között szótlanul bandukoltak. Az úton zúgó autók száguldoztak. Hol lelnek majd olyan autóvezetőt, aki megszanja őket? Hiába integettek, nem álltak meg, nem vették fel őket.

- Hogyan találunk majd haza? - tanakodott Zita meg Gusztii.

- Makónál megállunk telefonálni, én tudom a szüleink új telefonszámát! - mondta Gusztii.

Jaj, de fáj a lábam! - kiáltotta Zita. Én leülök, nem gyalogolok tovább!

- Ne add fel! Lépkedj a nyomomban, én vezetek! - bízta Gusztii.

Abban a pillanatban fékezett mellettük egy zöld Opel.

- Haza mentek? - Szálljatok be! - szólt a vezető.

- Jaj, de jó, hogy felvett! - köszönte meg az elalélt Zita meg Gusztii.

A vezető vidáman hajtott tovább. Gusztii meg Zitát egészen a szülei házáig vitte.

♦ **SZ - Z motoros differenciálása bővülő mondatokban:**

Nem tartalmaz: S – ZS – CS – C – R hangokat

Szűrt hangállomány: M - B - P - F - V - T - D - H - J - L - N - K - G - Z - SZ

Zoli fuvolázik.

Zoli szépen fuvolázik.

Zoli a házikóban szépen fuvolázik.

Zoli a házikóban szépen, zengőn fuvolázik.

Zita meg Zoli a házikóban szépen, zengőn fuvolázik.

Zita meg Zoli a mozi előtti házikóban szépen, zengőn fuvolázik.

Zita meg Zoli a mozi előtti, szép házikóban szépen, zengőn fuvolázik.

Zita meg Zoli a mozi előtti, szép zöld házikóban szépen, zengőn fuvolázik.

Zita meg Zoli a mozi előtti, szép zöld, deszkából készült házikóban szépen, zengőn fuvolázik.

Zita meg Zoli a mozi előtti, szép zöld, deszkából készült mezei házikóban szépen, zengőn fuvolázik.

Zita meg Zoli a mozi előtti, szép zöld, deszkából készült mezei házikóban szépen, zengőn fuvolázik szonátákat.

Spontán beszédben történő gyakorlás

A gyakorlataink akkor érnek véget, amikor a kötetlen beszélgetésekben már nem hallunk hibás ejtések. Ne féljünk attól, hogy hiábavaló gyakorlatokat végzünk! Teret és időt kell teremteni a társasjátékokra és a beszélgetésekre, a spontán élmények meghallgatására is!

Ha a spontán beszédben még hibát hallunk, tapintatosan vezessük hallási figyelmüket az önmegfigyelés képességének kialakítása felé. Ne fárasztuk túl növendékeinket, s ne vegyük el az önállóságukat sem! Ha ismerjük a tudatos, egymásra épített fokozatok menetét, ha nem vagyunk türelmetlenek, akkor a munkánk eredményes és sikeres lesz!

25 A C HANG (ELGES RENÁTA)

C: Zöngétlen, fogmedri zár-réshang.

Képzésmód: Az ajkak lazán, mosolyszerűen széthúzottak, egymással szemben majdnem záródnak a fogélek, a nyelv hát feldomborodik és elülső része pillanatnyi zárlatot képez a felső fogmedernél, majd a zárbontás pillanatában ez a zár szűk réssé tágul. A nyelv megközelítően SZ állást foglal el. A nyelv két oldalsó szélé a felső fogsor mentén zár. A lágy szájpad zárja az orrüreg felé vezető utat. A hangszalagok fúvóállásban vannak.

A kiáramló levegő határozott erejű, langyos érzetű.

Okok, előfordulás:

A gyakoribb beszédhibák közé tartozik a C hangzó hibája, általában együtt jár a SZ – Z hangok hibás ejtésével.

Általános artikulációs zavaroknál és centrális pöszeségnél mindig jelen van.

A hibák oka lehet szervi, azaz **organikus**, vagy **működéses, funkcionális** eredetű.

Organikus: amikor a **perifériás** (különböző fog-, fogazat-, harapási-, vagy a szájteri rendellenességek, nyelv kisebb fokú rendellenességei) vagy **centrális eltérések**, nyílt orrhangzóságnál a **szájpadlás és ajkak anatómiai eltérései, anomáliái** okozzák a C hangzó hibáit.

Nagy részben függ a tiszta hallástól ezeknek a hangzóknak a pontos képzése, ezért a legcsekélyebb **hallássérülés** is már organikus eredetű torzítást eredményez.

Nem csak a hallássérülés, hanem a különféle **beszédpercepció**s zavarok, eltérések is C hibákhoz vezetnek.

Funkcionális: Gyakran a **beszédszervi mozgások ügyetlensége és a hibás automatizmus** (beidegzési zavar) együttesen szerepelnek a kiváltó okok között.

A hang pontos képzése igényli:

a beszédszervek összetett munkáját,

a képzési terület biztos érzékelését,

a nyelv működésben a műveletek sorrendjének precíz végrehajtását.

A beidegzési zavar abban nyilvánul meg, hogy az összetett képzés valamelyik szakasza kimarad:

amennyiben a zárképző mozzanat hiányzik, úgy C = SZ,

amennyiben a zárbontás utáni rés képzési szakasz marad el, abban az esetben C = T paralália jön létre.

Gyakran hosszú előkészítést kíván, ezért hosszú javítási időt igénylő hiba.

Helytelen képzés:

Felcserélt képzés

C = T

C = SZ

C = F

C = S (ritkán)

C = CS

C = TY

Leggyakoribb torz képz.

interdentális fogközi képzésmód

adentális - fognyomásos képzésmód

laterális - oldalréses mód

sztridensz - fűtyszerű képzésmód

nazális orrhangzós képzésmód

A fogközi (interdentális) C esetén a legfőbb jellemző, hogy a nyelv a két fogsor között van, és a fogsorokkal alkotja a jóval szélesebb rést, emiatt szélesebb a kiáramló levegő, a hang tompább, nem karakteres.

Nagyon fontos, hogy ennél a tünetnél mindig ellenőrizzük, hogy nem nyelvlökéses nyelés áll-e a háttérben. Ilyenkor mindig a célzott nyelvlökéses nyelés terápiájával kell rendeznünk a nyelési rendellenességeket (elsőként át kell állítanunk a hibás nyelési automatizmust)!

Az oldalréses (laterális) C esetén a legfőbb jellemző, hogy a levegőáram nem a nyelv közepén, hanem valamelyik, vagy mindkét nyelvi oldalszáron távozik. Csúnya, szörcsögő hangszínt kölcsönöz a C hangzónak.

A füttyyszerű (sztridensz) C ejtésekor jóval szűkebb a kiáramló levegő, amely sokszor bántóan éles felhangot eredményez.

Hívóképe: cica – a cicát csalogató hang képzele erős
(egyes helyeken a cincogó egér)

Előkészítő mozgásos gyakorlatok:

- ◆ Laza állajtások, zárások
a felesleges izomfeszültség és zárttság oldására
- ◆ Ajakgyakorlatok
némán
hangzókkal (magánhangzók váltakozásai)
egymás után illabiális magánhangzók megszólaltatásai
- ◆ Fúvógyakorlatok a légáram hatásának megfigyeltetésére, zárlattal
P hangzóval
T hangzóval
- ◆ Fúvógyakorlatok a folyamatos légáram hatásának megfigyeltetésére
F hangzóval
SZ hangzóval
- ◆ Nyelvlazító gyakorlat
alsó ajak betakarása széles nyelvvel
- ◆ Nyelverősítő gyakorlatok szájteáren kívül:
lefelé irányuló lóáatott nyelv és intenzív lefelé nyújtása
lefelé lóó nyelvvel pálcika tartása állon (szakáll)
széles nyelv alsó ajkon, tartással: 5-10-15 mp-ig
hegyes nyelv alsó ajkon, tartással: 5-10-15 mp-ig
széles nyelv - hegyes nyelv alsó ajkon, váltakozva lassan és gyorsan
széles nyelv megemelése alsó ajakról ajak fölé és tartása: 5-10-15 mp-ig
széles nyelv ki – be; vízszintes síkú mozgatás: lassan és gyorsan is
széles nyelven keresztben elhelyezett pálcika, fogpiszkáló megtartása
- ◆ Alsó fogmedernél nyelvhegygel papírcsik, fogpiszkáló tartások: 10-15-20 mp-ig
- ◆ Nyelvhátemelő gyakorlatok
alsó fogmedri támasz kialakítása, lapos nyelvvel
alsó fogmedri támasszal pálcika tartása: 5-10-15 mp-ig
alsó fogmedri támaszban lévő nyelvhez pálcika behelyezése-kivétele
(közben a nyelvhegyi támasz és a nyelvhelyzet stabil)
szájteáren kívülre billentések: intenzív előre-hátra (vízszintes irányú) mozgatások
szájteáren billentések: előre-hátra

- szájtérben billentések: előre-hátra, pálcika tartása mellett
- szájtérben billentések: föl-le
- szájtérben billentések: föl-le, pálcika tartása mellett
- alsó nyelvhegyi támasszal: (5 X / előre - megállás kint – tartás - visszahúzás)
- alsó nyelvhegyi támasszal: (5 X / megállás bent – tartás – előre - visszahúzás)
- ◆ Nyelvhat, nyelvoldalszélek izomerejének fejlesztése
 - alsó nyelvhegyi támaszban: széles nyelv és tartás: 5-10-15 mp-ig
 - alsó nyelvhegyi támaszban: keskeny nyelv
 - alsó nyelvhegyi támaszban: keskeny-széles váltakozások, lassan tartásokkal
 - alsó nyelvhegyi támaszban: keskeny-széles váltakozások, gyorsan, folyamatosan
- ◆ Összetett gyakorlatok, szívószállal, műanyag pálcikával
 - pálcikával vízszintesen elfelezett szájtérből széles nyelv pálcika fölé emelése - vissza
 - pálcikával vízszintesen elfelezett szájtérből széles nyelv pálcika alatt ki - vissza
 - pálcika alatt - felett, folyamatos ismétlések
 - pálcikával vízszintesen felezett szájtérből
 - széles nyelv: ki-be
 - keskeny nyelv: ki-be
 - pálcika feletti nyelv tartása kint szélesen 5-10 mp-ig
 - pálcikát áthurkolva alsó fogmedri támasz, tartással: 5-10-15 mp-ig
 - pálcikát áthurkoló alsó fogmedri támaszból a pálcika kihúzása és letűzése a nyelvhegyi támaszhoz
- ◆ Felső fogmeder mögötti, hosszanti területen pálcika, szívószál, fogpiszkáló tartások:
 - magasra emelt nyelvháttal nyelvhegyi alsó támaszból
 - magasra emelt nyelvháttal nyelvhegyi támasz nélkül
- ◆ Ciklikus sorok
 - NY kötése Á - A - E magánhangzókkal szótag eleji helyzetben
 - NY kötése Á - A - E magánhangzókkal hangsor végi helyzetben

Előkészítő hallásfejlesztések:

- ◆ Finomabb zörejek megkülönböztetései
- ◆ Egyre halkabb zörejek felismerése
- ◆ Magas frekvenciájú (éles, magas) zajok felismertetése az elhangzás sorrendjében
- ◆ Széles-szűk légáramok felismerése
 - hangadás nélkül
 - hangadással (SZ - C)
 - hangadással (C - CS)
- ◆ Erőteljes és sóhajszerű levegőadás elkülönítései
 - folyamatos SZ _____
 - folyamatos sóhaj HHHH (önállóan)
- ◆ Sziszegő hangok hívóképpel való egyeztetései (hat hang hívóképhez kapcsolása)
- ◆ Sziszegő hangok megkülönböztetései
 - izolált ejtésben
 - szótagokban
 - szavakban
- ◆ A felcserélt képzésű hang és hívóképének egyeztetése

C = T
 C = SZ
 C = F
 C = S

C = CS
 C = TY
 C = CH (szájpadhasadéknál)

izoláltan ejtett fonémapárok
 vokálisokhoz kötötten

- valamennyi fonetikai helyzetekben szavakban felismerés
- valamennyi fonetikai helyzetekben oppozíciós szavakban
- valamennyi fonetikai helyzetben:

C = T
 cél - tél
 paca- pata
 lécs - lét

C = SZ
 cél - szél
 réce - része
 tornász - tornác

C = F
 cél - fél
 Puci - pufi
 ecc - ef

C = S
 cikk - sikk
 ecet - eset
 kóc - kos

C = CS
 ciripel - csiripel
 ecet - ecset
 korc - korcs

C = TY
 maci - Matyi
 pecek - pettyek
 koccan - kottyán

◆ **Helyes - helytelen ejtések megkülönböztetései:**

helyes C hangzó fogközi – interdentalis képzésmódú "C" hangzó
 fognyomásos- adentális képzésmódú "C" hangzó
 oldalréses - laterális képzésmódú "C" hangzó
 füttyszerű – sztridensz képzésmódú "C" hangzó
 orrhangzós – nazális képzésmódú "C" hangzó

- ◆ Valamennyi változatban elvégezzük a differenciáló gyakorlatokat
- a jó C hangzót elkülönítjük a torz "C" hangzótól
 - szótagsorban ejtett hangzóknál (szótag elején, szótag végén, vokálisok között)
 - differenciáljuk a jó C hangzót és a torz "C" hangzót szavakban is.

C hangzó fejlesztése

Eszközei:

*hívókép
 papírszeletke, vattapamacs
 pálcika*

iskoláskortól:

berűkép

Módszere:

*indirekt képzés
 direkt képzés*

1. Indirekt hangfejlesztések:

- ◆ Erőteljes "hapci" ejtésével papírt pattintunk kézfejről

HAPCCI

szótagoljuk, majd a végét erősítjük:

hap - CCI

elejét elhagyjuk:

CCI

- ◆ Különböző hangutánzó gyakorlatok egyben az indirekt hangfejlesztések

változatok:

csalogatjuk a cicát

C C C C

utánozzuk a cincogó egér vékony cincogását

CIN CIN CIN CIN

utánozzuk a cintányér hangját különböző magasságokban és ritmusokban

cincincin CINcin CIN cinCIN CIN CIN

indulatos rosszállást kifejező "cöccenések" utánzása:

C C C-C C C C-C

2. Direkt hangfejlesztés:

- ◆ SZ hang folyamatos ejtését megszakítjuk, majd a kézfejre helyezett papírszeletre pattintjuk:

SZ_____ - C
SZ - C C C

- ◆ T hangból váltunk SZ hangra, gyors egymásutánban:

T SZ TSZ C
iTSZ C
C C C

C hang kialakítása, tudatosítása:

Kőbányai gyakorlatunkban sikeresen bevált a hangfejlesztés menetének megismertetése.

Ezt a folyamatkövetést, már a nagycsoportos óvodásoknál elkezdjük. Végigkísérjük a tüdőből kiáramló levegő útját. Pontosan meghatározzuk és érzékeltetjük a hangszalagok állását. (Morog-e a hang, rezeg-e a torkunkra helyezett kezünk, avagy nem?)

A lágy száypad helyzetét is megemlítyük, majd konkretizáljuk, hogy a nyelv melyik része, hol helyezkedik el, hol képez akadályt a kiáramló levegő útjában! Tudatosítjuk még a fogak és ajkak helyzetét, valamint érzékeltetjük a kiáramló levegő nyomatékának érzetét is!

A kialakított C hangot, az alkotott zárat és a légáramlással létrejövő rést vizuálisan (papír pöccentés megfigyeltetésével) és taktilisan tudatosítjuk. Megfigyeltetjük a szájállást, az ajkak és fogsorok helyzetét.

Megfigyeljük, majd összegezzük a C hangfejlesztésének ismert menetét:

A hangszalagok fúvóállásban vannak, a lágy száypad zárja az orrüreg felé a levegő útját, így a kiáramló levegő a szájüregbe jut. A nyelv széles, laza állapotban lefelé néz, oldalszélek szélesen tapadnak a felső fogsor mentén, majd az erősen feldomborodó nyelv hát elülső része a felső fogmeder mögött pillanatnyi zárt alkotva megakasztja a levegő útját. A zárbontás pillanatában szélesebb levegőt fújunk ki a kb. 2 mm távolságban lévő fogélek között. Az ajkak laza, mosoly-szerű helyzetet foglalnak el.

A kiáramló levegő határozottan érzékelhető, langyos érzetű.

(Házi feladatként 1 nagy és 9 kis cica, amelyeket otthon kell kiszínezni, ha egymás után mindegyiknél legalább négyszer megszólal a jól hangzó, cicát csalogató hang!)

25.1 A különféle C torzítások javítása (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)

(Megegyezően halad a SZ hangnál leírtakkal!)

Ezekben a torzított C hang esetekben sem alkalmazhatjuk indirekt módszerű, hangutánzásos C hangfejlesztést!

Feladatunk ezekben az esetekben is mindig az új C hangot kialakítani!

Változatlanul azt kell szem előtt tartanunk, hogy a C hang torzításai együtt járnak a SZ hang torzításaival. Tehát csak tökéletesen automatizálódott SZ hang javítása után kezdjük a C hang javításához. Ebben az esetben is áll, akár az SZ esetében, hogy tudatos, precíz gyakorlatokkal, **türelmesen** kell és lehet az elérhető, biztos eredményért munkálkodnunk!

Nagy százalékban találunk **interdentális – fogközi képzésmódot a C hibáknál is!**

Valamennyi gyakorlaton menjünk végig, de a ciklikus sorok gyakorlatait bővítsük ki!

◆ Ciklikus sorok J hangzóval

J - kötése Á - A - E magánhangzókkal, nagy nyitással, szótag elején:

JÁ-JÁ-JÁ-JÁ ja-ja-ja-ja JE-JE-JE-JE

J - kötése Á - A - E magánhangzókkal, nagy nyitással hangsorban:

ÁJJÁ-ÁJJÁ-ÁJJÁ-ÁJJÁ ajja-ajja-ajja-ajja EJJE-EJJE-EJJE-EJJE

J - kötése Á - A - E magánhangzókkal szótag végeken:

ÁJ-ÁJ-ÁJ-ÁJ- aj-aj-aj-aj- EJ-EJ-EJ-EJ

◆ Ciklikus sorok NY hangzóval

NY kötése Á - A - E magánhangzókkal, nagy nyitással!

J analógiájára, három helyzetben!

◆ Célrányos nyelvhátemelőgyakorlatok hangadással, tükör előtti ellenőrzéssel:

jí-jí-jí-jí-jí- jé-jé-jé-jé-jé-

ÍJ-ÍJ-ÍJ-ÍJ-ÍJ...

EJ-EJ-EJ-EJ-EJ....

EG-EG-EG-EG-EG....

ENY-ENY-ENY-ENY....

EGY-EGY-EGY-EGY....

A fenti ciklikus sorok folyamatos ejtése közben, **ugyan kis szájtérrel, de mégis nyitottan!** - az elengedett nyelvhegyű nyelvhat domborításait folyamatosan ellenőrizzük a tükörben!

A terápia teljes időtartamán végighúzódnak a nyelv- és a hallási figyelem fejlesztésének gyakorlatai!

Nem múlhat el egyetlen foglalkozás sem **a nyelvgyakorlatok, sem a hallási figyelem, valamint a beszédészlelés finomítása** és további csiszolása nélkül!

Ha türelmesen végigvezettük növendékeinket az egymásra épített, folyamatosan nehezedő, de biztos nyelvhelyzetet teremtő gyakorlatokon, akkor elérkeztünk a C hang kialakításához! Remélhetőleg most már nem összezárt fogsorú, görcsösen csak fogsorzárással kialakított hangot, hanem "megérlelt" helyzetből fakadó C hangot fejlesztünk, még némi segítséggel, mankóval!

Torzításoknál soha nem alkalmazzuk az indirekt módszert a hangfejlesztésre!

1. C hang kialakítása direkt módszerrel, indirekt mozzanatok bekapcsolásával
Beállítjuk tükör előtt instrukció adásával és bemutatással a beszédszervek helyzetét.

Laposra formált, laza nyelvtestet az alsó fogsor mögé támasztunk. Felfelé megemeljük a nyelv hátát úgy, hogy ne keskenyedjen el a nyelv, hanem érje el a nyelv széle a felső fogsort, s ahhoz támaszkodjon. A nyelv közepén végighúzódo keskeny csatornát figyelve létrehozuk a folyamatos zárással a szájpadszél és a nyelv hát között keletkezett szűk részt, melyből pillanatnyi zárlatot alakítunk. Ebből a zárlatból a zárbontás pillanatát spiránssá bővítjük. Úgy közelítjük egymás fölé a két fogsort, hogy nem zárjuk össze teljesen!

SZ... szünet C C C C C

A már automatikussá alakított, tükör előtt tudatosan ellenőrzött sorok:

EJ-EJ-EJ-EJ....

ENY-ENY-ENY-ENY....

ETY-ETY-ETY-ETY.....

Megismételjük többször a fenti mozgáselemeket, majd csalogatjuk a cicákat!

ugyanaz EJ helyzettel: EJC EJC EJC EJC C - C - C - C - C - C - C

ENY helyzettel: ENYC ENYC ENYC ENYC... C - C - C - C - C - C - C

ETY helyzettel: ETYC ETYC ETYC ETYC C - C - C - C - C - C - C

- ◆ **Oldalréses (laterális) képzésmódnál** azonos előkészítést végzünk, mint a fogközi (interdentális) ejtésnél, de a *hangfejlesztés pillanatában az alsó ajakhoz középen elhelyezett üvegfiolára fújjunk!*
- ◆ **Füttyszerű (sztridensz) képzésmódnál** azonos előkészítést végzünk, mint a fogközi (interdentális) ejtésnél, de a *H hangtól indított fújással is indíthatunk.*
- ◆ **Fognyomásos (adentális) képzésmódnál** azonos előkészítést végzünk, mint a fogközi (interdentális) ejtésnél, de a *hangfejlesztést FFF -TY hang szűkítésével is eredményessé tehetjük.*

2. Direkt hangfejlesztés lépései:

- Alsó fogmedernél nyelvhegyi támasz, középcsatorna szűkítéssel
- egymással szemben lazán záródó fogélek -
- mosolyra húzott ajkak -
- sóhajszzerű levegő adagolás megakasztása létre hozza a hangzót:

C C C C

Rögzítés:

A **rögzítés** folyamán a fonetikai szabályok figyelembevételével történik a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása.

Eszközei:

hívóképek,

rögzítő táblák

iskoláskortól: betűkártyák

szótagkártyák

Módszere:

utánmondás

olvasás

Rögzítésnél feladatunk, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabilizált fonémát módszeresen kapcsoljuk a magánhangzókhoz. A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk. Természetesen azt figyeljük, hogy hol és milyen ajakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a

kapcsolandó magánhangzók sorrendjét. A helyes kapcsolási sorrendet a *képzésmozzanatok rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei* szabják meg.

Fogközi torzításnál van egy kitérőnk még a rögzítési szakaszban is! Vagyis az előzőekben kialakított EJC kapcsolatot türelmesen végigrögzítjük!

Egy-egy kapcsolatot négyszer ismételtetünk legalább!

EJCI	EJCÉ	EJCE-
EJCÁ-	EJCA-	EJCÓ-
EJCŐ-	EJCÜ-	EJCŰ

Azért, hogy még biztosabb eredmény birtokába juttassuk növendékeinket, ezt követően "egy" (mely TY hangzóra zöngétlenedik) beiktatásával is végigmegyünk a rögzítési menetben.

Legalább háromszor-négyszer ismételjünk egy-egy kapcsolatot!

ETYCI	ETYCÉ	ETYCE
ETYCÁ	ETYCA	ETYCÓ
ETYCŐ	ETYCÜ	ETYCŰ

Ugyanezt szolgálja az ENYC kapcsolat rögzítése:

ENYCI	ENYCÉ	ENYCE
ENYCÁ	ENYCA	ENYCÓ
ENYCŐ	ENYCÜ	ENYCŰ

Legalább háromszor-négyszer ismételjünk egy-egy kapcsolatot!

Nyelvlökéses nyelésnél eredményesebb az EKC kapcsolattal indítani a rögzítést!

EKCI -	EKCÉ -	EKCE-
EKCÁ-	EKCA-	EKCÓ-
EKCŐ-	EKCÜ-	EKCŰ

Legalább háromszor-négyszer ismételjünk egy-egy kapcsolatot!

Ezután kezdődik a klasszikus **rögzítési** menet, segédhang nélkül.

A magánhangzók képzését figyelve: i-é-e-á-a-ó-ő-ú-ű menetben rögzítünk.

hangsor elején:

ci-cé-ce-cá-ca-có-cő-cú-cű

hangkapcsolat végén:

ic-éc-ec-ác-ac-óc-őc-úc-űc

vokálisok között:

ici-écé-ece-ácá-aca-ócó-őcő-ucu-űcű

Automatizálás:

Az automatizálás a rögzítési sorrend szerint, a hagyományos menetben halad a szógyakorlatoktól a mondatgyakorlatokon át a folyamatos beszédig.

Eszközei:

Tárgyképek

Eseményképek

versek, mondókák, történetek

feladatlapok

iskoláskortól: betűkártyák

szókártyák, mondatok

összerakható történetek

feladatlapok, olvasólapok

Módszere:

- utánmondások adott fonetikai helyzetben

utánmondás, olvasás

*szó elején**

szó végén

szóban

* Előfordulhat olyan eset, hogy még a szó elején lévő helyzet nehezen alakul, és ilyenkor az segít, ha ciklizálunk.

Pl.	ci-ci-ci-ci	cipő
	cé-cé-cé-cé	cédula
	ce-ce-ce-ce	cement
	cá-cá-cá-cá	cápa... stb.

- **képmegnevezések** (segítségekkel és önállóan)
- **irányított és önálló mondatalkotások**
- **önálló szövegmondás: vers, történet.**
- **spontán beszédben történő gyakorlás**

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások zárják a terápiát.

C GYAKORLÓANYAGOK

(A gyakorlóanyagoknál arra vagyunk különös tekintettel, hogy a 6 hang közül ne szerepeljen más, csak a C hang!

Fontos még arra is tekintettel lennünk, hogy rendelkezik-e már R hanggal!)

Tisztán artikulálható rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: P - M - N - T - J - F - L - C

Itt a foci. Jocó pocija fáj. Új a cipőm. Fut a pici malac. Laci leejtette a lécet. Cicc-cicc! Cica-mica! - itt a tej! Cili ici-pici cicát itat tejjel. Micu cica nem futott a cica mama után! Luci, hol a pici cicám? Inci tejet tett a pici cica elé. Maca felemelte a cipőjét. A paci fújtatott a mamája mellett. Ica tálcát emelt fel. Anci letette a filctollat. Juci a lócán látott ecetet. Jenci nem látta Laci maciját.

Tisztán artikulálható rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: P - B - M - F - V - T - D - L - J - N - H - K - G - C (TSZ=C)

Finom a cipő. A polcon bohóc nevet Cili felé. Cili cipeli a macikáját. Kukac kacag Jenci almájában. Boci legel a bucka mellett. Télen vacog a fácán a cinkével, meg a cicával. Pici cumit kapott Icu. Kilenc gombócot evett a duci Vica. Üvegben áll a cékla a polcon. A cápa a cölöp mellett ficáncolt. A ciklámen a pici mackó mellett állt a polcon. Lacika duci pici fiú lett. A kemencéből bújt elő a picike Bence.

Mancival játszott Incike. Látszik a pocakodban a kilenc gombóc!

Lemehetsz a pincébe! – mondta apuci.

Rövid történet:

A hangállomány nem tartalmaz SZ - Z - S - ZS - CS - R hangokat (TSZ = C)

Szűrt hangállomány: M - B - P - F - V - T - D - H - J - L - N - K - G - GY - NY - C

Cecília napon van Cilinek a névnapja. Cili vendégeket hívott.

Eljött Icu, Mici, Vince meg Lacika a picike macijával. Ince ma nem jött el. Vince pici játékcicát adott Cilinek. Icu ciklámennel, Laci jácinttal lepte meg Cilit. A ciklámen meg a jácint celofánban volt. Apuci meg anyuci képeket adott Cilinek.

Minden képen pici állatokat láttak.

Van itt pici boci meg paci. A faágon bibi meg cimke énekelget. A medencében teknőc ficáncol, meg cápa lubickol. Vincéék tanyáján kilenc pici malac játszik a koca mama mellett. A Micu cica nem moccs – a pici pocokot figyeli a kuckóban. A kemence mellett kacagó bohócok viccelnek.

Mindenkinek tetszettek a vidám képek, amelyeket Cili kapott. Jóval kilenc előtt megjött Katica a biciklijén. Katica kockát meg láncot adott ajándékba Cilinek.

Cilinek nagyon tetszett a kocka meg a pici lánc. Apuci tálcán egy tucát palackot, anyuci pedig kilenc kupac gombócot cipelt a vendégeknek. A palackokban ital latszott.

- Nem ecet! - kacag Cili meg Vince.

- Kinek kell a finom italból? - tanakodott apuci.

Apuci mindenkinek töltött a palackból, majd vígan koccintottak vele. Jókat játszottak, vicceltek kilencig.

Vidáman telt el Cili névnapja.

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: P - M - V - D - J - N - L - K - G - C

Malaca van a kocának.

Pici malaca van a kocának.

Pici malaca van a duci kocának.

Kilenc pici malaca van a duci kocának.

Kilenc ici-pici malaca van a duci kocának.

Kilenc ici-pici malaca van a duci Mici kocának.

Kilenc ici-pici malaca van a duci Mici kocának Juciéknál.

Kilenc ici-pici malaca van a duci Mici kocának Juciéknál, Cegléden.

25.2 Motoros differenciálás: C-SZ hangzó párokkal (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)

Bármely paralália esetén, nagy figyelmet kell fordítanunk a motoros differenciálás beiktatására is!

Valamennyi hangzó párt motoros differenciálásához bőséges anyagot: gazdag szó- és mondatgyakorlatot találunk a "CSEREBERE" kiadványokban.

A motoros differenciálás

Eszközei:

<i>hívóképek,</i>	<i>iskoláskortól: betűkártyák</i>
<i>rögzítőtáblák,</i>	<i>szótagkártyák</i>
<i>logopédiai lottók: tárgyképek</i>	<i>szókártyák</i>
<i>memory (dupla) tárgyképek</i>	<i>tárgykép-szóképek</i>
<i>feladatlapok: szó- és mondatgyakorlatok</i>	<i>feladatlapok</i>
<i>eseményképek</i>	<i>olvasólapok</i>

Módszere:

<i>utánmondás</i>	<i>iskoláskortól: utánmondás és olvasás</i>
<i>izolált ejtésben hangzó párok</i>	
<i>szótagsorokban szótag párok</i>	
<i>szavakban hangzó párok</i>	
<i>szószerkezetekben többször előforduló hangzó párok</i>	
<i>vegyesen előforduló hangzó párok egy szóban</i>	
<i>oppozíciós szavakban</i>	
<i>mondatokban</i>	
<i>analóg mondatokban</i>	
<i>oppozíciós szavak egyik hangzó párjával mondatalkotások</i>	
<i>oppozíciós szavak mondatpároiban</i>	
<i>oppozíciós szavak egy mondatban</i>	
<i>egy mondaton belül előforduló hangzó párok</i>	
<i>történetben</i>	
<i>bővülő mondatokban</i>	
<i>önálló megnevezés</i>	<i>önálló megnevezés és olvasás</i>

Valamennyi paraláliával ejtett hangzó párnál érvényes a C - SZ motoros differenciálásának menete.

A menet egymásra épülő lépései:

1. Hangzó párok motoros differenciálása izolált ejtésben

A hívóképek szemlélete alapján kezdjük a motoros differenciálás szakaszát. Így tesszük érthetővé és érzékelhetővé ezt a nagyon nehéz feladatot.

C – SZ C – SZ C – SZ C – SZ

Instrukció. Köszönnek egymásnak a kis kígyók és a cicák. Utánozd te is a hangjukat! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Egyik tábláról a másik táblára mutass, úgy beszélj! Ha szépen mondtad mind a négyszer, tegyél rá korongot!

A paralálával ejtett hangzópárok izoláltan ejtett hangjait sorozatosan megszólaltatjuk, természetesen többször, s közben a növendékeink a hívóképekre mutatnak, vagy korongokat helyeznek a hívóképekre, vagy egyszerűen csak felemelik azokat.

2. Hangzópárok motoros differenciálása szótagokban, három fonetikai helyzetben

A mássalhangzó torlódásokat külön nem gyakoroljuk, mivel az eltérő fonetikai helyzetben lévő gyakorlatok egyben ezeket a feladatokat is példázzák!

Óvodás korú gyerekeknél elengedhetetlen, hogy a rögzítőtáblákkal végezzük ezeket a motoros rögzítéseket! Így egyszerűbb a helyzet, mert az aktuálisan cserélt hangzópár rögzítő tábláját elővesszük, s az ismert optikus képek alapján vizuális megsegítéssel változtatjuk az azonos helyzetű hangkapcsolatokat. Mindig többszöri ismétléssel gyakoroljuk be ezeket a fontos, nélkülözhetetlen változtatott szótagsorokat. Egy-egy helyzetet legalább négyszer ismételtetünk!

(Most a gyakran előforduló hangcserepár SZ = C a példa.)

A mássalhangzó torlódásokat külön nem gyakoroljuk, mivel az eltérő fonetikai helyzetben lévő gyakorlatok egyben ezeket a feladatokat is példázzák!

GYAKORLÁSI MINTÁK

♦ SZ – C motoros differenciálás szótagokban

o Azonos magánhangzókkal, azonos fonetikai helyzetben:

Instrukció: Beszélgetnek egymással a kis kígyók és a cicák. Utánozd te is a beszédüket! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Egyik tábláról a másik táblára mutass, úgy beszélj! Tegyél korongot azokra a hívóképekre, amelyeket hibátlanul ismételtél meg!

szi - ci	szi - ci	szi - ci	szi-ci (valamennyi magánhangzóval)
isz - ic	isz - ic	isz - ic	isz - ic
iszi - ici	iszi - ici	iszi - ici	iszi - ici
vagy felcserélve:			
ci - szi	ci - szi	ci - szi	ci- szi (valamennyi magánhangzóval)
ic - isz	ic - isz	ic - isz	ic - isz
ici - iszi	ici - iszi	ici - iszi	ici - iszi

o Változó magánhangzókkal, azonos fonetikai helyzetben és a megcserélt hangzó sorrenddel is gyakorolhatunk.

Instrukció: Beszélgetnek egymással a kis kígyók és a cicák. Utánozd te is a beszédüket! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Egyik tábláról a másik táblára mutass, úgy beszélj! Tegyél korongot azokra a hívóképekre, amelyeket hibátlanul ismételtél meg!

Valamennyi magánhangzóval:

szü - ci	szü - cé	szi - cü
usz - ic	űsz - éc	isz - üc
uszu - ici	űszü - écé	iszi - ücű

vagy a megcserélt hangzósorrendnél:

cu - szi	cü - szé	ci szü
uc - isz	üc - ész	ic - üsz
ucu - iszi	ücü - észé	ici - üszü

itt is valamennyi helyzetet többször ismétlünk, a hívóképekre mutatva

o Eltérő fonetikai helyen, azaz egymás mellé került hangsorok begyakorlása:

Instrukció: Beszélgetnek egymással a kis kígyók és a cicák. Utánozd te is a beszédüket! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Egyik tábláról a másik táblára mutass, úgy beszélj! Tegyel korongot azokra a hívóképekre, amelyeket hibátlanul ismételtél meg!

ász - cá...

asz - ca...

esz - ce...

ósz - có...

ősz - cő...

ész - cé...

usz - cu...

űsz - cü...

isz - ci ...

(Mivel ez nagyon nehéz, ezt mindenképpen nagy szájnyitással célszerű indítani!)

vagy felcserélve:

Itt célszerű kis hívóképekkel és magánhangzót szimbolizáló nevekké sorokat kirakni:

ác - szá

ac - sza

ec - sze ... stb.

Ádám-cica - kígyó-Ádám

Anti-cica - kígyó-Anti...Eta -cica- kígyó-Eta...stb.

3. SZ-C hangzópárok motoros differenciálása szavakban, analóg mondatokban és szó szerkezetekben

GYAKORLÁSI MINTÁK

♦ Irány-és helyzetgyakorlatokkal a kritikus hangok differenciálása:

Nagy segítséget adhatunk növendékeinknek, ha a különben is nehéz és bizonytalan iránygyakorlatokban is begyakoroljuk az egymás mellett nehezen képezhető SZ-C hangzópárokat. Ilyenkor végigismételhetjük a SZ és C hangzók automatizálásának megismert és gyakorolt szóanyagát!

Minden elhangzó mondatban megszámoljuk, hogy hány C és hány SZ hangzó volt!

Minden elhangzó SZ és C hangzónál rámutatunk a hívóképekre is!

o A szűk - pici állapotok szintén hasznos SZ - C differenciáló gyakorlatok!

Instrukció: Sorold el, hogy mekkora helyre kerültek a képek!

Mindig mutass rá arra a hívóképre, amelyiknek a hangját mondtad!

„Szűk, pici helyen látom a ...” analóg mondatokat alkotnak az adott képanyaggal.

o „Pici busz áll a ... mellé-fölé-alá” formulák a nehéz analóg helyzetek begyakorlását teszik lehetővé a *hová?* kérdőszóra.

Instrukció: A pici busz álljon a szánkó mellé! (fölé, vagy alá!) stb.

Mondd el figyelmesen hová áll a pici busz! Mindig mutass rá arra a hívóképre, amelyiknek a hangját mondtad!

„A pici busz a szánkó mellé áll.” ...stb. analóg mondatokat alkotnak az adott képanyaggal.

o „Pici maci fekszik a ...mellett, fölött, alatt” formulák a nehéz analóg helyzetek begyakorlását teszik lehetővé a *hol?* kérdőszóra.

Instrukció: Mondd el figyelmesen, hol fekszik a pici maci! Mindig mutass rá arra a hívóképre, amelyiknek a hangját mondtad!

„A pici maci a cipő mellett fekszik! (fölött, vagy alatt!)” stb. analóg mondatokat alkotnak az adott képanyaggal.

♦ Jelzős szerkezetek, számok, nevek, együttesével a kritikus hangok differenciálása analóg szó szerkezetekben:

Jelzős szerkezetek SZ - C differenciálásra

Így átismételjük a SZ és C automatizálási szóanyagunkat valamennyi fonetikai helyzetben.

o A „szép gömböc”, a „nagy gombóc” formula a főnevek előtt hasznos és nehéz feladatokat jelentenek.

Instrukció: Most minden képünk szép gömböc lesz! Sorold végig a képeket így!

Mindig mutass rá arra a hívóképre, amelyiknek a hangját mondtad!

„Szép gömböc lesz a szív; szép gömböc lesz a szilva; ... szép gömböc lesz a szülő.” stb.

o Nevek segítségével is gyakorolhatjuk a SZ – C differenciálásokat:

Instrukció: Most megmutatom Szilvinek meg Cilinek a szép képeket!

Mindig mutass rá arra a hívóképre is, amelyiknek a hangját mondtad!

„Megmutatom Szilvinek meg Cilinek, hol látható a szép”- analógiákkal még stabilabbá tehetjük e két hangnak a pontos megjelenését!

o C hangot tartalmazó számok segítségével is gyakorolhatjuk a SZ – C differenciálásokat:

Instrukció: Most mindenből legyen kilenc! Sorold végig a sziszegő hangállományú képeket így!

Mindig mutass rá arra a hívóképre is, amelyiknek a hangját mondtad!

„Kilenc fiú visz valamit. Kilenc fiú áll a mész mellett. Kilenc lány vesz kiflit a boltban. ...stb.

Pali nem nyolc, hanem kilenc meszelőt vesz. A hálóban nem nyolc, hanem kilenc keszeg ficáncol. A boltban nem nyolc, hanem kilenc gyűszű van a polcon.” Stb.

4. SZ – C hangzópárok motoros differenciálása oppozíciós szavakban

Az eredményes munkához ne sajnáljuk az időt a saját készítésű eszközökre. A lottók rátehető kis képeit nagy variációkkal, nagyon eredményesen használhatjuk. Rengeteg gyakorlási lehetőséget kínálnak ezek az általunk készített oppozíciós lottók! Erre adunk példákat.

GYAKORLÁSI MINTÁK

♦ SZ – C logopédiai lottóval oppozíciós szavak:

Nem könnyebb, de eredményes gyakorlási lehetőségeket kínálnak az oppozíciós szavakban feladatai is. Az ilyen párosoknál ez az egy fonéma eltérés nagyon érzékletessé, szemléletessé tehető!

o C hangállományú lottó képsorával kezdjük a differenciálást, hívóképpel tudatosítva:

boci cár vice Ica cél cin kóc cakk réce tornác

Instrukció: Sorold el a képeket! Keresd meg, hol hallod a cica-csalogató C hangot a szóban!

Minden szóban megállapítjuk a C - hangzó helyét!

Akinek nincs R hangzója, az nem mondja a cár, réce, tornác szavakat!

Majd következik az SZ terápiából ismert:

o SZ hangállományú lottó-tábla, képsorral, hívóképpel.

boszi szár visz issza szél szín kosz szak része tornász

Instrukció: Sorold el a képeket! Keresd meg, hol hallod a sziszegő hangot a szóban!

Minden szóban megállapítjuk a SZ - hangzó helyét!

Akinek nincs R hangzója, az nem mondja a szár, része, tornász szavakat!

Rövid mondatok kíséretében automatizáljuk a már gyakorolt szavakat. Arra nagyon ügyeljünk, hogy soha se lássuk el ezeket a szavakat ragokkal a mondatalkotások alkalmával!

„A boszi szalad. A szár elszáradt.(Ha van R!) Lali valamit visz. Ági a kakaót nem issza!

Nagyon fúj a szél. ...stb.

- o **Megkeressük és megszólaltatjuk az oppozíciós szavakat:**

Most következik a neheze!

boci cár vice Ica cél cin kóc cakk réce tornác
boszi szár visz issza szél szín kosz szak része tornász

Instrukció: Keresi a cica (C) hangállományú kép a sziszegő hangállományú párját! Keressük együtt!

Valamennyi esetben tudatosítjuk, hogy melyik hang hallható az adott szóban! Mindig segítségül rámutatunk a hívóképekre is!

- o **Képcserék a lottótáblán: hangzó váltások**

Rátesszük a fenti C - hangállományú képeket a SZ képanyagra, vagyis eltakarjuk a SZ – lottó képeit!

Tehát most a SZ lottón C hangállományú képek sora látható:

boszi szár visz issza szél szín kosz szak része tornász
boci cár vice Ica cél cin kóc cakk réce tornác

Instrukció: Most a cica (C) elzavarja a kígyó (SZ) hangokat! Mondd el mi bújt el és mi látható!

A képek eltakarása analóg mondatokkal történik:

„Elbújt a boszi, látható a boci! - Elbújt szár, látható a cár! Elbújt a visz, látható a vice!
 Elbújt az tornász, látható a tornác!”

- ♦ **SZ – C logopédiai memory oppozíciós szavakkal:**

boszi szár visz issza szél szín kosz szak része tornász
boci cár vice Ica cél cin kóc cakk réce tornác

Instrukció: Elsoroljuk az asztalon lévő képeket. A párok most messze kerültek egymástól! Most a cica (C) hangokat tartalmazó képeket egyenként fordítsátok le, bújtassátok el. Az asztalon csak a kígyó (SZ) hangállományú képek legyenek láthatóak! Mondd el mi bújt el és mi látható!

- ♦ **SZ – C oppozíciós szavakkal párkereső:**

- o **SZ lottó az auditív emlékezet megerősítésére!**

Instrukció: Most a cica (C) elzavarja a kígyó (SZ) hangokat! Mondd el mi bújt el és mi látható!

Óra végén megfejtjük a rejtvényt!

boci cár vice Ica cél cin kóc cakk réce tornác

„A boci alatt elbújt a boszi. A cár alatt elbújt a szár. ... A tornác alatt elbújt a tornász.

Analóg mondatokkal eltakarják a SZ – lottó képsorát, amelyet óra végén kell majd megfejteni, azaz kitalálni!

„A boci alatt a boszi bújt el.

A fenti analógiákkal ismét gyakoroljuk az oppozíciós szavakat, s közben a memóriát is fejlesztjük. Aki nem találta el, rögtön ellenőrizheti a tévedését.

Ha megemeli a C hangállományú képecskét, előbukkan a SZ hangállományú kép!

C lottó az auditív emlékezet megerősítésére!

Fordított helyzettel is dolgozzunk!

Instrukció: Most a kígyó (SZ) elzavarja a cica (C) hangokat! Mondd el mi bújt el és mi látható!

boszi szár visz issza szél szín kosz szak része tornász

„A boszi alatt elbújt a boci. A szár alatt elbújt a cár. A tornász alatt elbújt a tornác

Analóg mondatokkal eltakarják a C lottó képsorát, amelyet óra végén kell majd megfejteni, azaz kitalálni!

„A boszi alatt a boci bújt el. Enyém lett a boci.

A fenti analógiákkal ismételtén gyakorolhatjuk a SZ - C oppozíciós szavakat, s közben a memóriát is fejlesztjük. Aki nem találta el, rögtön ellenőrizheti a tévedését. Ha megemeli a SZ – hangállományú képecskét, előbukkan a C – hangállományú kép! Mehetünk sorba is, de lehet jelentkezés alapján is kitalálni a nem látható képpárt. Aki kitalálja, elviszi a képet. Az a győztes, akinél a legtöbb kép van!

5. SZ - C hangzó párok motoros differenciálása mondatokban

GYAKORLÁSI MINTÁK

♦ Oppozíciós szavak mondatokban

o Oppozíciós szavak megnevezése, mondatokba foglalása, hívóképek segítségével

boszi szár visz issza szél szín kosz szak része tornász

boci cár vice Ica cél cin kóc cakk réce tornác

Hívóképek és a két lottó képsorai alapján a szópárokból mondatokat alkotunk. Minden esetben hagyjunk időt az önálló mondatok kigondolására, majd kérjük a mi példamondataink megismétlését is!

Instrukció: Vegyetek le a táblákról egy-egy képet! Mondjátok meg, mi van a képen! Mondjátok valamit a képekről!

o Oppozíciós szavak válogatása, mondatpárok alkotása

Instrukció: Elsoroljuk az asztalon lévő képeket. A párok most messze kerültek egymástól! Aki párt talál, annak mondok valamit a képeiről. Ha hibátlanul mondja, az elviheti a képeket. Az lesz a győztes, aki a legtöbb párt összegyűjti!

Példamondatok lehetnek az adott szóanyaghoz:

A boszi nem ijesztő a címlapon.

A boci a tehén mellett áll a szalmában.

Elszáradt a kukoricaszár.

A cár a palota szobájába lép.

László szalámit visz Cilinek.

Szomszéd! - Hol van itt a vice?

Cili nem issza a kakaót.

Ica után szalad a cica.

Nagyon fúj a szél (decemberben.-R!)

A futó szeme előtt megjelent a cél.

Szép szín a ciklámenlila.

A cin apa asztalfiókjában van.

Tisza kosz lett Bence a kemencében.

Szilvi haja mindig tiszta kóc!

Melyik a jó szak, ami célba talál?

A szép vonalam hol cikk, hol cakk.

A nyelv a cipő része.

A réce totyog a sziszegő kígyó felé.

A tornász nem a páncél lovon lendül.

A tornác nem nagyon hosszú.” ... stb.

Csak akkor kapják meg a képeket, ha mindkét mondatot hibátlanul ismételték meg!

o Oppozíciós szavak egy mondaton belül.

boszi szár visz issza szél szín kosz szak része tornász

boci cár vice Ica cél cin kóc cakk réce tornác

Instrukció: Elsoroljuk az asztalon lévő képeket. A párok most is messze kerültek egymástól! Aki párt talál, annak mondok valamit a képeiről. Ha hibátlanul mondja, az elviheti a képeket. Az lesz a győztes, aki a legtöbb párt összegyűjti!

A példamondatok csak SZ – C hangzókat tartalmaznak a kritikus hangcsoportokból.

R hangzó csak ott szerepel, ahol az oppozíciós szó párban már előfordult.

*A boci meg a boszi élőlények.
A cár mellett áll egy tulipán szár.
Nem vicc, hogy Cili meghívót visz Lászlónak!
Ica a kakaót nem issza meg!
A cél előtt nem fújt a szél.
Milyen szín kell, hogy a cin ne legyen színtelen?
A kóc baba haja tiszta kosz lett.
Jó szak a szabászat, de kell mellé cikk-cakk olló!
A réce része a baromfiudvarnak.
A tornác mellé gurult a tornász karikája.*

◆ **SZ - C motoros differenciálása rövid mondatokban, egy mondaton belül:**

Szűrt hangállomány: M - B - P - F - V - T - D - H - J - L - N - K - G - C - SZ

Nem tartalmaz: R - Z - S - ZS - CS - TY - GY - NY hangzókat

Szombaton Cili lisztet szitált. Kilenc pince tele lett finom szőlővel, ősszel. A polcon a szilva mellett állt a palack meg a szifon. A kemence melletti kuckóban játszott Eszti, Jucival. Bence szebben szalad Lászlónál! A kaszálon pici pocok szaladgált. A hosszú lábú gólya megállt a bucka mellett. Teniszcipőt kapott Laci a szüleitől. Kilenc szál ciklámen nyílt a szobában, Luca polcán. Vince meg Vica díszhalakat etettek gilisztával.

◆ **SZ - C motoros differenciálása történetben:**

Szűrt hangállomány: M - B - P - F - V - T - D - H - J - L - N - K - G - GY - NY - C - SZ

Nem tartalmaz: R - Z - S - ZS - CS - TY hangzókat (Z=SZ)

Mackó mamának egy szép napon megszületett a pici macikája. A pici mackó nőtt, növekedett, de nem tanult meg szépen beszélni, így pösze maci lett belőle. Őt hívják pösze kölyökmackónak. A pici macikánk jobban kedvelte a málnánál a szamócát! Tavasz után minden nap elindult szamócát szedegetni.

- Ma délelőtt megint elmegyek finom szamócát eszegetni! – kiáltotta mamájának.

- Menj nyugodtan, de ne maszatold össze a tiszta bundádat! – intette a mackó mama.

A kölyökmackó boldogan lépegetett a szamócaföld felé, ahol jóllakott a finom szamócaival. Vidáman énekelgetett, majd így bízta magát:

- Itt egy szép szamóca, szedd le nekem pici macika! – nyomban lehajolt, leszakította, majd megeszegette. A kilencedik szem szamócánál tele lett a pocakja, megindult otthona felé.

Otthon éppen gombócot készített a mackó mama.

- Jaj, de finom illat van a konyhában! Milyen finom ebéd lesz ma nálunk?

- Finom gombócot eszünk mindannyian! – kacagott a mackó mama.

Évek mentek évek után, a kölyök pösze mackó megnőtt. Megtanult szépen beszélni, nem volt pösze többé. Így lett a pösze pici macikából szamócát kedvelő nagy medve!

◆ **SZ - C motoros differenciálása bővülő mondatokban:**

Szűrt hangállomány: M - B - P - F - V - T - D - H - J - L - N - K - G - Z - SZ

Nem tartalmaz: R - Z - S - ZS - CS - TY hangzókat

A macika eszegetett.

A pici macika eszegetett.

A pici macika boldogan eszegetett.

A pici macika boldogan eszegetett szamóca szemet.

A pici macika boldogan eszegetett kilenc szamóca szemet.

A pici macika boldogan eszegetett kilenc finom számóca szemet.
A pici macika boldogan, meg kacagva eszegetett kilenc finom számóca szemet.
A pici macika boldogan, meg kacagva eszegetett kilenc finom számóca szemet a szűlinapján.
A pici macika boldogan, meg kacagva eszegetett kilenc finom számóca szemet a szűlinapján,
mamáéknál.
A pici macika boldogan, meg kacagva eszegetett kilenc finom számóca szemet a szűlinapján,
mackó mamáéknál.
A pici macika boldogan, meg kacagva eszegetett kilenc finom számóca szemet a szűlinapján,
a cammogó mackó mamáéknál.

◆ **Spontán beszédben történő gyakorlás**

A gyakorlataink akkor érnek véget, amikor a kötetlen beszélgetésekben nem hallunk ~~más~~ **hibás** ejtéseket. Illetőleg, amikor a növendékünk még vét ugyan, de már figyelmeztetés nélkül észreveszi, s "önjavításokkal" azonnal javítja saját hibáját.

26 A S HANG

(LAKOS TAMÁSNÉ HORVÁTH ANIKÓ)

S: Zöngétlen, fogmeder mögötti nyelvközépi réshang.

Képzésmód: Az ajkak O állásban labializálnak, az egymással szemben álló fogélek kissé nyitottak. A lapos nyelv elülső, kanálszerűen felfelé ívelő pereme a fogmeder mögött tágabb rést képez. A nyelv oldalpereme zárszerűen simul a kemény szájpád széléhez és a zápfogakhoz. A lágy szájpád zárja az orrüreg felé vezető utat. A hangszalagok fúvóállásban vannak. A kiáramló levegő súrolja a metszőfogak élét is, az előre kerekített ajkak meghosszabbítják a levegő útját, melytől kissé sötétül a hangszín.

A kiáramló levegő a vízszintes sík alatt kb. 45 fokos szögben távozik. A légáram elmosódottan, kerek területre érkezik, meleg érzetű.

Ismert még a nyelvháttal képzett (dorzális) képzésmód is.

Ennél a képzésnél a nyelv hátrább húzódik. A nyelv eleje kissé lefelé hajlik. A nyelv középrésze és a szájpádlás között öbölzerű rész keletkezik. A kiáramló levegő a nyelvháton képződött keskeny csatornán haladva éri el ezt az öblösebb részt. A továbbiakban minden azonos a nyelvhegyi képzésnél leírtakkal.

A nyelvháti S hang jóval sötétebb hangszínűvé válik.

Elég gyakori hanghiba. Megkésett beszédfejlődésnél, általános artikulációs hibáknál és centrális pöszeségnél mindig számolnunk kell a S - ZS - CS hangzók hibájával.

A hang pontos képzése igényli:

- a beszédszervek összetett munkáját,
- a képzési terület biztos érzékelését,
- a nyelvműködésben a műveletek sorrendjének precíz végrehajtását.

A hibák oka lehet szervi, azaz **organikus**, vagy **működéses, funkcionális** eredetű.

Organikus: amikor a **perifériás** (különböző fog-, fogazat-, harapási-, vagy a szájtéri rendellenességek, nyelv kisebb fokú rendellenességei) vagy **centrális eltérések**.

Nyílt orrhangzóságnál a **szájpádlás és ajkak anatómiai eltérései, anomáliái** okozzák a S hangzó hibáit. (Ebben az esetben egyéb szájtéri elváltozást is találunk!)

Nagy részben függ a tiszta hallástól és a jól fejlett beszédpercepciótól ezeknek a hangzóknak a pontos képzése, ezért a legcsekélyebb **hallássérülés** is organikus eredetű torzítást eredményez.

Funkcionális: Gyakran a **beszédszervi mozgások ügyetlensége és a hibás automatizmus** együttesen szerepelnek a kiváltó okok között.

Helytelen képzés:

Felcserélt képzés:

S = T
S = F
S = SZ
S = C
S = CS
S = CH (szájpádhasadéknál)

Leggyakoribb torz képzés:

interdentális - fogközi képzésmód
adentális - fognyomásos képzésmód
laterális - oldalréses mód

sztridensz - füttyszerű képzésmód
nazális - orrhangzós képzésmód

Hívóképe: füstös vonat

Előkészítő mozgásos gyakorlatok:

- ◆ Áll - ajak gyakorlatok némán:
 - laza nyitás - zárás, a feszesség oldására
 - kerekítés - terpesztés, a felesleges izomfeszültség kiküszöbölésére
- ◆ Ajakgyakorlatok hangzókkal:
 - magánhangzó gyakorlatok képzés szerint
 - labiális magánhangzók
 - O gyakorlatok
- ◆ Fúvó, pattintó gyakorlatok:
 - széles légárammal fúvások
 - láng lobogtatás, vattacsomó fúvás, papírforgó pörgetés
 - keskeny légárammal fúvások
 - vatta, papírszeletke, műanyag tárgyak
 - T hanggal pattintások
 - kapuba papírgalacsin, vattacsomó, pingpong labda
 - kézfejről papírszelet
- ◆ Lazító nyelvgyakorlatok:
 - alsó ajak betakarása széles nyelvvel,
 - alsó ajak betakarása széles nyelvvel, tartás: 5 -10 –15 mp-ig
 - felső ajak betakarása széles nyelvvel,
 - felső ajak betakarása széles nyelvvel, tartás: 5 -10 –15 mp-ig
- ◆ Nyelverősítő gyakorlatok szájtéren kívül
 - felfelé irányuló széles nyelv a felsőajakról az orr alatti területig történő csúsztatásai
 - ajak felett keresztben elhelyezett pálcika széles nyelvvel történő tartása:
5 -10 –15 mp-ig
 - kanál formájú nyelv kialakítása
 - kanál formájú nyelv tartása: 5 -10 –15 mp-ig
 - kanál formájú nyelvre vízszintesen elhelyezett pálcika megtartása
- ◆ Nyelverősítő gyakorlatok szájtérben
 - széles nyelv felső fogmederhez történő emelései
 - felső fogmedernél nyelvhegyi támasz
 - felső fogmedernél nyelvhegyi támasz, nyelv tartása: 5 -10 –15 mp-ig
 - felső fogmedernél nyelvhegyi támasszal pálcika megtartása
 - csettintések
- ◆ Felső metszőfogak érintkezésénél nyelvheggyel papírcsík, fogpiszkáló tartások
- ◆ Felső metszőfogak mögötti területen nyelvheggyel pálcika, szívószál, fogpiszkáló tartások
- ◆ Összetett gyakorlatok pálcikával
 - pálcikával vízszintesen elfelezett szájtérből
 - széles nyelv emelése a pálcika alatt és felett
 - pálcika alatt széles nyelv kiöltése
 - pálcika alatt széles nyelv kint tartása: 5 -10 –15 mp-ig
 - pálcikát áthurkolva felső fogmedri támasz
 - áthurkolt pálcika megtartása: 5 -10 –15 mp-ig
- ◆ Összetett nyelvgyakorlatok Á - ra nyitott helyzetből
 - széles nyelv alsó ajakra helyezése
 - megemelés és kanál formálás

kanál formájú nyelv tartása: 5 -10 –15 mp-ig
 kanál megtámasztása felső fogmedernél
 megtámasztott kanál tartása: 5 -10 –15 mp-ig
 közben ajak kerekítése és zárás O helyzetre

- ◆ Kombinált légző és nyelvgyakorlatok
 fújás felső fogmedri - nyelvhegyi támasz - kanálformájú nyelvperemmel
 szakaszosan:
 HS HS HS
 folyamatosan:
 HS _____
 kombinálva: HS HS HSS HSSS _____

Előkészítő hallásfejlesztések:

- ◆ Finom, halk zörejek megkülönböztetései
- ◆ Magas és mélyebb zajok elkülönítései az elhangzás sorrendjében
- ◆ Légáram hatásának megfigyelése
 folyamatos légáram: FFF
 pattintott légáram: T
 hideg keskeny levegő érzékelése: SZ
 meleg levegő érzékelése: H
- ◆ Sziszegő hangok hívóképpel való egyeztetései (hat hang)
- ◆ Sziszegő hangok megkülönböztetései
- ◆ A felcserélt képzésű hang és hívóképeinek egyeztetése

S = T
 S = F
 S = SZ
 S = C
 S = CS

- izoláltan ejtett fonémapárok
- vokálisokhoz kötötten
 - valamennyi fonetikai helyzetekben
- szavakban felismerés
 - valamennyi fonetikai helyzetekben
- oppozíciós szavakban
 - valamennyi fonetikai helyzetben:

S = T
 só - tó
 pasa-pata
 has-hat

S = F
 süt - fűt
 kese-kefe
 söt - Fót

S = SZ
 só - szó
 esik-eszik
 hús - húsz

S = C
 sakk - cakk
 eset - ecet
 kos - kóc

S = CS
 sík - csík
 eset
 ás

- ◆ Helyes - helytelen ejtések megkülönböztetései
 helyes S fogközi – interdentalis képzésmódú "S"
 fognyomásos – adentalis képzésmódú "S"
 oldalréses - laterális képzésmódú "S"

füttyszerű – sztridensz képzésmódú "S"

orrhangzós - nazális képzésmódú "S"

◆ Valamennyi változatban elvégezzük a differenciáló gyakorlatokat

- a jó S hangot elkülönítjük a torz "S" hangtól

- szótagsorban ejtett hangzóknál

(szótag elején, szótag végén, vokálisok között)

- szavakban.

(Ezek mindvégig szenzoros gyakorlatok, a növendék csak jelzi - mutatja, hogy a jó, avagy a torz "S" hangot hallotta-e!)

S hang fejlesztése (kialakításhoz vezető gyakorlatok):

Itt megismételjük a legfontosabb mozgássorokat, amelyek a direkt hangfejlesztésnél nélkülözhetetlenek. Tudjuk azonban, hogy munkánkban mindvégig jelen vannak a direkt és indirekt mozzanatok. Adott pillanatban, tehát mindig azt emeljük ki, ami a legdominánsabban segíti a hangfejlesztést.

Eszközei:

S hívóképe

(papírszeletke)

iskoláskortól:

S betűképe

Módszere:

indirekt hangfejlesztés

direkt hangfejlesztés

◆ Célrányos pattintó gyakorlatok

T pattintásokkal középre fújjuk a levegőt

figyeljük a pattintás irányát, a papírszelet ívét, a megtett út hosszát

◆ Célrányos gyakorlatok

nyelv lazítással széles nyelv

nyelv perem és nyelv oldalszélek edzése

fagyi nyalások - kanáltartás - beemelés fogmederhez

fogmeder érintése kanál formájú nyelvvel

ebből rést képzünk, elemeljük

érintések és résképzések: TH hanghatás

közben O állást formálunk ajkunkkal

1. Indirekt hangfejlesztés:

(Minden indirekt hangfejlesztés előtt tudatos artikulációs mozgásügyesítéssel megteremtjük a hang kialakításához nélkülözhetetlen mozgáselemeket. Csak a finommozgások összerendezése és a hallási megkülönböztető képesség kialakítása után kezdjük a hangutánzásokkal kialakítható indirekt hangfejlesztéseket!)

◆ Gőzmozdony hanghatásai

utánozzuk a kis autó hangját, majd vonatot indítunk

T SSSS

állomáson álló mozdony indulás előtti gőzpattintásait utánozzuk szájközépen képzett T hanggal:

T - T - T - T

a pöfögő vonatunkat elindítjuk, az ötödik hang lesz a vonatindulás

T - T - T - T SSSS

emelkedőn és lejtőn induló vonatok hangjai

emelkedőn nehezen, röviden pöffen: T - T - T - T S

lejtőn hosszan, könnyen pöfög: T - T - T - TSSSS

rövid - hosszú váltakozásokkal indítjuk a vonatokat:

S SSSS S SSSS

intenzitások változásai;

ssSSS SSSS SSSss

közeledik - megérkezik - távolodik a vonat:

időtartamok és intenzitások váltakozásai:

T - T - T - T SSSS

SSSSS

S - S - S - S s

áll a vonat - lassan megindul

gyorsít -

lassul -

megáll

◆ Fák susogásának utánzásai

susogó lombos fák között szellő mozdul:

halkan, alig hallhatóan: S S S S S

erősödik a szél:

halkból folyamatosan erősítve: s S SS SSS

vihar tombol, elcsitul a szél, szellő lebben a végén:

SssS SssS SssS SS S s

◆ S = CS paraláliánál a zárbontó műveletet elnyújtjuk

szemetes autó (kuka) szívóhangjának utánzásával

CS CSS CSSSSSSSSS csS

erős erősödik, hosszabbodik halkból hirtelen erősre vált

A **torzítások** (dyslalia=diszlália) javítása S hang esetében is kizárólag a **direkt hangfejlesztés**, amely ugyanolyan előkészítést igényel, mint a paralália. Ebben az esetben nem bővítjük az artikulációs gyakorlatainkat, csak jóval lassabb ütemben haladunk, hogy kellő időt adjunk az új beidegzés kialakulására.

A S hangzó kialakítása és a mozzanatok tudatosítása akkor történik, amikor már biztos a nyelvtartás. A kanál nyelv minden helyzetben széles nyelvperemű, amelyet képes az adott helyen megtámasztani, majd a támaszt résképzésre váltani.

2. Direkt hangfejlesztés:

Beállítjuk a tükör előtt instrukció adásával, majd együttes kivitelezéssel a beszédszervek helyzetét:

- beemeljük a kanál nyelvet a nagyra nyitott ajakállás mellett a fogmeder mögé -
- a megtámasztott helyzetből leengedjük a változatlan helyzetű nyelvet -
- öblös rést képzünk -
- közelítjük a fogsorokat 2-3 mm-nyire -
- kerekítjük az ajkak -
- folyamatosan kifújuk a levegőt:

S S S S

S hang kialakítása, tudatosítása:

Köbányai gyakorlatunkban sikeresen bevált a hangfejlesztés menetének megismertetése.

Következik az egymásra épült képzőmozzanatok tudatos számbavétele. Ezt a folyamatkövetést, már a nagycsoportos óvodásoknál kezdjük. Végigkísérjük a tüdőből kiáramló levegő útját. Pontosan meghatározzuk és érzékelletjük a hangszalagok állását. (Morog-e a hang, rezeg-e a torkunkra helyezett kezünk, avagy nem?)

A lágyszájpad helyzetét is megemlíttük, majd konkretizáljuk, hogy a nyelv melyik része, hol helyezkedik el, hol képez akadályt a kiáramló levegő útjában! Tudatosítjuk még a fogak és ajkak helyzetét, valamint érzékelletjük a kiáramló levegő nyomatakának érzetét is!

A kialakult S hangot tudatosítjuk, ismét megfigyeljük a részmozzanokat.

A levegő a fúvóállásban lévő hangszalagok között csendesen jut a szájterbe. Az orrüregben nem távozik levegő. A széles, lapos kanál formájú nyelv a felső fogsor fogmedri területéhez

közelít, ott rést képez. A nyelv oldalszélei a felső fogsor mentén és a szájpadrás két szélén támaszkodva zárják a levegő oldalirányú távozását. A nyelv felfelé ívelt pereme és a zájpadrás között végigsúrlódik a levegő, majd a metszőfogak között az O állású ajkak által megnövelt területen át jut a szabadba. A távozó levegő lefelé (kb. 45 fokban) irányuló é. meleg érzetet ad.

(Házi feladatként 1 nagy és 9 kis vonat, amelyeket otthon kell színezní, ha egymás után mindegyiknél legalább négyszer megszólal a füstös vonat hang!)

Rögzítés:

A **rögzítés** folyamán a fonetikai szabályok figyelembevételével történik a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása.

Eszközei:

hívóképek,
rögzítőtáblák

iskoláskortól: betűkártyák
szótagkártyák

Módszere:

utánmondás

utánmondás és olvasás

Rögzítésnél feladatunk, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabillá vált fonémát módszeresen kapcsoljuk a magánhangzókhoz. A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk. Természetesen azt figyeljük, hogy hol és milyen ajakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a kapcsolandó magánhangzók sorrendjét. A helyes kapcsolási sorrendet a *képzésmozzanatok rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei* szabják meg.

A magánhangzók u - ű - ó - ő - a - á - e - é - menetben haladnak.

hangkapcsolat elején

su - sű - só - ső - sa - sá - se - sé - si

hangkapcsolat végén

us - űs - ós - ős - as - ás - es - és - is

vokálisok között (hangsorban)

usu - űsű - ósó - ősó - asa - ásá - ese - ésé - isi

A rögzítési szakaszt ciklizálásokkal (mondókákban, énekekben) tesszük stabilabbá.

Automatizálás:

Az automatizálás a rögzítési sorrend szerint, a hagyományos menetben halad a szógyakorlatoktól a mondatgyakorlatokon át a folyamatos beszédig.

Eszközei:

tárgyképek
eseményképek
versek, mondókák, történetek
feladatlapok

iskoláskortól: betűkártyák
szókártyák
mondatok, történetek
feladatlapok, olvasólapok

Módszere:

- **utánmondások adott fonetikai helyzetben:**

utánmondás, olvasás

szó elején*

szó végén

szó belsejében

* Előfordulhat olyan eset, hogy még a szó elején lévő helyzet nehezen alakul, és ilyenkor az segít, ha ciklizálunk.

Pl.	su-su-su-su	suba
	sü-sü-sü-sü	süni
	so-so-so-so	sonka...
	ső-ső-ső-ső	sötét...stb.

- képmegnevezések (segítségekkel és önállóan)
- irányított és önálló mondatalkotások
- önálló szövegmondás: vers, történet.
- spontán beszédben történő gyakorlás

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások zárják a terápiát.

S GYAKORLÓANYAGOK

Tisztán artikulálható rövid mondatok:

A hangállomány nem tartalmazhat ZS – CS – SZ – Z – C – és R hangzókat!

Szűrt hangállomány: P - B - M - J - T - D - L - N - F - V - H - K - G - S

Ágnes minden este mesét olvas Emesének és Ákosnak. Pisti este mákos sütit evett. Leveles és lombos lett minden fa májusban. Kevés ötöst kapott olvasásból Jóska. A kis Samu mellett megállt a tüskés sünike. Annus nem ijedős, nem fél a sötétben. Ki segít a legtöbbet a mamuskájának? A havas domboldalon sfelők siklanak sebesen. Mesés tájakon sétál a kis Lajoska. Sok-sok ajándékot kapott Iluska a Mikulástól!

Tisztán artikulálható rövid mondatok történetben:

A hangállomány nem tartalmazhat ZS – CS – SZ – Z – C – és R hangzókat!

Szűrt hangállomány: P - B - M - J - T - D - L - N - F - V - H - K - G - S

Samu a sün mellett sétált. Misi is a sün mellé lépett. Emese sietett utánuk. Leesett Emese bojtos sapkája. Misi felvette a sapkát és odaadta Emesének. Samu éhes lett. Sok finomságot vett elő a táskájából. Misi lyukas sajtot talált a mosolygós alma mellett. Samu sós sonkát evett. Végül Emese édességgel kínálta meg Misit és Samut. A táskából a mosolygós alma a süni elé esett.

Amennyiben van R - GY hang, tovább bővíthetjük a történetet:

A sün a mosolygós piros almát a töviseire vette, s így indult a süngyerekek felé. Otthon a kis sünök is sokat ettek a piros almából. Addig harapdálták a mosolygós, piros almát, míg el nem fogyott!

Bővülő mondatok:

A hangállomány nem tartalmazhat ZS – CS – SZ – Z – C – és R hangzókat!

Szűrt hangállomány: P - M - J - T - L - N - F - V - K - G - S

Sajtot evett Ágnes.

Sajtot evett Ágnes Misivel.

Sajtot evett Ágnes Misivel és Pistivel.

Sajtot evett Ágnes Misivel és Pistivel Ilus mamaéknál.

Sajtot evett Ágnes Misivel és Pistivel Ilus mamaéknál esténként.

Sajtot evett Ágnes Misivel és Pistivel Ilus mamaéknál esténként lefekvés előtt.

Lyukas sajtot evett Ágnes Misivel és Pistivel Ilus mamaéknál esténként lefekvés előtt.

Sok lyukas sajtot evett Ágnes Misivel és Pistivel Ilus mamaéknál esténként lefekvés előtt.

Sok-sok lyukas sajtot evett Ágnes Misivel és Pistivel Ilus mamaéknál esténként lefekvés előtt.

Sok-sok lyukas sajtot evett vajas kiflivel Ágnes Misivel és Pistivel Ilus mamaéknál esténként lefekvés előtt.

26.1 Motoros differenciálás: **S-SZ** hangzó párokkal

(THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)

Akiknél a beszédészlelés és a beszédmotorika is sérült, (motoros diszfázia esetén minden esetben ezt tapasztaljuk) azok nagyon nehezen automatizálják a tanult hangokat! Még jellemzőbb beszédük alakulására, hogy az ellentétes képzésű fonémákat, amelyeket eddig paraláliával ejtettek (S = SZ) képtelenek a beszédfolyamatukba könnyedén beépíteni! Ehhez ad segítséget a motoros differenciálás, melynek egymásra épülő és nehezedő fokozatai vannak.

Valamennyi paraláliával ejtett hangzó párnál érvényes a **S-SZ** motoros differenciálásának menete.

Valamennyi hangzó pár motoros differenciálásához bőséges anyagot: gazdag szó- és mondatgyakorlatot találunk a "CSEREBERE" kiadványokban.

A motoros differenciálás

Eszközei:

<i>hívóképek,</i>	<i>iskoláskortól: betűkártyák</i>
<i>rögzítőtáblák,</i>	<i>szótagkártyák</i>
<i>logopédiai lottók: tárgyképek</i>	<i>szókártyák</i>
<i>memory (dupla) tárgyképek</i>	<i>tárgykép-szókép</i>
<i>feladatlapok: szó- és mondatgyakorlatok</i>	<i>feladatlapok</i>
<i>eseményképek</i>	<i>olvasólapok</i>

Módszere:

<i>utánmondás</i>	<i>iskoláskortól: utánmondás és olvasás</i>
<i>izolált ejtésben hangzó párok</i>	
<i>szótagsorokban szótag párok</i>	
<i>szavakban hangzó párok</i>	
<i>szószerkezetekben többször előforduló hangzó párok</i>	
<i>vegyesen előforduló hangzó párok egy szóban</i>	
<i>oppozíciós szavakban</i>	
<i>mondatokban:</i>	
<i>analóg mondatokban</i>	
<i>oppozíciós szavak egyik hangzó párjával mondatalkotások</i>	
<i>oppozíciós szavak mondatpároiban</i>	
<i>oppozíciós szavak egy mondatban</i>	
<i>egy mondaton belül előforduló hangzó párok</i>	
<i>történetben</i>	
<i>bővülő mondatokban</i>	
<i>önálló megnevezés</i>	<i>önálló megnevezés és olvasás</i>

1. Hangzó párok motoros differenciálása, izolált ejtésben

GYAKORLÁSI MINTÁK

◆ **S hang - SZ hang izolált megszólaltatása:**

Hangfelidézések hívóképekkel, ritmikus ismétlésekkel:

S - SZ	S - SZ	S - SZ	S - SZ
S - SZ	S S S S	SZ SZ SZ SZ	S - SZ

Instrukció: Köszönjenek egymásnak a kis vonatok és a kígyók! Utánozd te is a köszönésüket! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Egyik tábláról a másik táblára mutass, és úgy beszélj! Tegyél korongot azokra, amelyeket hibátlanul mondtál!

Későbbiekben a rövid és hosszú, valamint a hangos és halk hangzók variációival is bővíthetjük ezeket a feladatsorokat.

2. Hangzópárok motoros differenciálása szótagokban, három fonetikai helyzetben

A mássalhangzó torlódásokat külön nem gyakoroljuk, mivel az eltérő fonetikai helyzetben lévő gyakorlatok egyben ezeket a feladatokat is példázzák!

Rögzítőtábla segítségével, vagy a magánhangzós nevek és a kígyó, valamint a vonat hívóképeinek a segítségével megyünk végig a fokozatokon.

Így könnyebb a dolgunk, mert vizuális megsegítést adunk. Mindig többszöri ismétléssel gyakoroljuk be ezeket a fontos, nélkülözhetetlen, változtatott szótagsorokat.

Egy-egy helyzetet legalább négyszer ismétlünk!

GYAKORLÁSI MINTÁK

♦ S - SZ motoros differenciálás szótagokban

o Azonos magánhangzókkal, azonos fonetikai helyzetben:

Instrukció: Beszélgetnek egymással a kis vonatok és a kígyók. Utánozd te is a beszédüket! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Egyik tábláról a másik táblára mutass, és úgy beszélj!

Tegyél korongot azokra, amelyeket hibátlanul mondtál!

valamennyi magánhangzóval:

su - szu	su - szu	su - szu	su - szu
us - usz	us - usz	us - usz	us - usz
usu - uszu	usu - uszu	usu - uszu	usu - uszu

valamennyi helyzetet többször ismétlünk, a hívóképekre mutatva

vagy felcserélve, valamennyi magánhangzóval:

szi - si	szi - si	szi - si	szi - si
isz - is	isz - is	isz - is	isz - is
iszi - isi	iszi - isi	iszi - isi	iszi - isi

o Változó magánhangzókkal, azonos fonetikai helyzetben: (ez beszédtechnikai gyakorlatként is használható)

Instrukció: Beszélgetnek egymással a kis vonatok és a kígyók. Utánozd te is a beszédüket! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Egyik tábláról a másik táblára mutass, és úgy beszélj! Tegyél korongot azokra, amelyeket hibátlanul mondtál!

valamennyi helyzetet többször ismétlünk, a hívóképekre mutatva

su - szi...	sü - szé...	si - szű...
us - isz...	üs - ész...	is - űsz...
usu - iszi...	üsü - észé...	isi - üszű

vagy felcserélve, (több magánhangzóval is).

szu - si...	szü - sé...	szl - sú...
usz - is...	üsz - és...	isz - ús...
uszu - isi...	üszü - ésé...	iszi - üsü

Azonos magánhangzókkal, eltérő fonetikai helyzetben:

Instrukció: Beszélgetnek egymással a kis vonatok és a kígyók, Utánozd te is a beszédüket! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Egyik tábláról a másik táblára mutass, és úgy beszélj!

Tegyél korongot azokra, amelyeket hibátlanul mondtál!

Itt begyakoroljuk az egymás mellé került hangsorokat! Mivel ez nagyon nehéz, ezt mindenképpen nagy szájnyitással célszerű indítani!

ás - szá...	as - szá...	es - sze...
-------------	-------------	-------------

Ádám-vonat kígyó-Ádám; Anti-vonat kígyó-Anti; Eta-vonat - kígyó-Eta stb.

Itt célszerű kis hívóképekkel és magánhangzót szimbolizáló nevekkel sorokat kirakni!

ős - szó...	ös - sző...	és - szé...
ús - szú...	üs - szű...	is - szí...

vagy felcserélve:

ász - sá...	asz - sa...	esz - se...
ősz - só...	ösz - ső...	ész - sé...
űsz - sú...	űsz - sű...	isz - si...

3. Hangzópárok motoros differenciálása szavakban, szószerkezetekben, analóg mondatokban

GYAKORLÁSI MINTÁK

♦ S és SZ szavakban vegyesen

A legegyszerűbb a vegyesen kirakott képeket a hívóképekhez csoportosítani és tudatosan tükrözve elöl artikulálva, pontosan kiejteni, a hívóképek szemlélete alapján.

Tanult szóanyaggal

Instrukció: Nevezd meg a képeket! Figyeld, hogy melyik hangzót ejtetted! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg!

Tegyél korongot azokra, amelyeket hibátlanul mondtál!

♦ S-SZ hangzók differenciálása analóg szerkezetekben:

Ismétlésként végigvehetjük az eddig tanult szóanyagot, de most egy új szereplő lép a színre, akinek megmutatjuk és elmondjuk, hogy mi van a füzetünkben!

Berajzolunk a S automatizálási szóanyagokhoz egy Szilvi, vagy egy László fejet, s analógiákkal gyakoroltatjuk a nehéz artikulációs feladatot:

o SZ hangzót tartalmazó nevek beiktatása S hangzókat tartalmazó szavakhoz

Instrukció: Mutasd meg Szilvinek, hogy mi látható a füzetében! Tegyi korongot azokra, amelyeket hibátlanul mondtál!

Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg!

Vagy:

Mutasd meg Szilvinek hol látható a súly, a suba, a sün, a süti, a süllő... síp...stb.!

Mindig a megfelelő hívóképekre mutatunk! Valamennyi képmegnevezésnél el kell mondania:

Megmutatom Szilvinek, hol van a súly. Megmutatom Szilvinek, hol van a suba. ...

Megmutatom Szilvinek, hol van a síp. stb.

o **Irányokkal bővített analógiák**

A S hangállományú képsorokat most a **hova?** kérdésre adható analógiákkal gyakoroljuk az ismert fonetikai helyzetekben:

súly, a suba, a sün, a süti, a süllő.... a síp
hús, a tus, a kapus, a mókus, a hús... a kis
búsul, a húsöl, a hősök, a mosógép... a visít

Instrukció: Most megfigyeljük, hogy milyen képet teszel az asztalon lévő kép mellé!

Mindig arra figyelj, hogy hova teszed a képet!

Tegyél korongot azokra, amelyeket hibátlanul mondtál!

Mindig mutasd, hogy melyik hang szólalt meg!

„A súly mellé teszem suba képét. A suba mellé teszem a sün képét....

A hús mellé teszem a tus képét. A tus képe mellé teszem a kapus képét....

A búsul mellé teszem a húsöl képét. A húsöl mellé teszem a hősök képét..... stb.

o **Különböző helyzetű relációk a motoros differenciálásra:**

A S hangállományú képsorokat most a **honnan?** kérdésre adható analógiákkal gyakoroljuk az ismert fonetikai helyzetekben:

Instrukció: Most megfigyeljük, hogy milyen képet veszel el az asztalon fekvő kép mellől!

Tegyél korongot azokra, amelyeket hibátlanul mondtál!

Mindig mutasd, hogy melyik hang szólalt meg!

„ A súly mellől elveszem suba képét. ...

A búsul mellől elveszem a húsöl képét. stb.

o **Analóg szó szerkezetek S hangzót tartalmazó szavakkal, oszlopok alkotásával:**

Instrukció: Most megfigyeljük, hogy milyen képek vannak az asztalon az egymás alatti oszlopokban.

Sorold el, hogy mi látható a SÜLY, SUBA, SÜN, SÜTI, SÜLLŐ OSZLOPÁBAN!

Tegyél korongot azokra, amelyeket hibátlanul mondtál!

Mindig mutasd, hogy melyik hangzó szólalt meg!

SÜLY	SUBA	SÜN	SÜTI	SÜLLŐ
só,	sok,	sonka,	som,	sólyom
sötét,	sövény,	sapka,	saláta,	sajt
sál,	sáv,	sámlí,	sellő	sejt
sétabot	sétahajó	sétál	similabda	síp

A súly oszlopában látható a só, a sötét, a sál, a sétabot.

A suba oszlopában látható a sok, a sövény, a sáv, a sétahajó.... stb.

Nehezíthetjük ezeket a fokozatokat, ha vegyesen használunk S - SZ hangokat tartalmazó képsorokat.

o **Jelzős szerkezetekkel bővített analóg mondatok:**

Nehezíthetjük az eddig gyakorolt házi feladatokat még több SZ megszólaltatásával.

Instrukció. Most megfigyeljük, hogy milyen szép képek vannak a füzetedben. Ezeket a szép képeket megmutatjuk Szilvinek és Esztinek is!

Tegyél korongot azokra, amelyeket hibátlanul mondtál!

Mutasd meg Szilvinek és Esztinek milyen szép a feladatodban a hús!.... stb.

Váltakozva beszélnek növendékeink, s mindig figyelik egymást is.

Megmutatom Szilvinek meg Esztinek a szép húst.

Megmutatom Szilvinek és Esztinek a szép mókust.

Megmutatom Szilvinek és Esztinek hol van a szép tubus. stb.

Megmutatom Szilvinek és Esztinek is, hogy milyen szép a mókus. stb. változatok

Majd tovább bővül a S-SZ egymás melletti megszólaltatásainak mennyisége:

Instrukció: Meséld el Szilvinek, Annusnak és Sziszinek, hogy mit néztél meg a füzetedben!

Elmesélem Szilvinek, Annusnak és Sziszinek, hogy megnéztem (zöngétlenedik!) a szép hűvösön fekvő állatokat!

Elmesélem Szilvinek, Annusnak és Sziszinek, hogy megnéztem a szép tubusokat.

Nem csak rámutatunk a megfelelő hívóképekre, hanem meg is számoljuk, hogy hány kígyó –(SZ) és hány vonat – (S) hangot mondtunk!

4. S–SZ hangzópárok motoros differenciálása oppozíciós szavakban,

– analóg mondatokban

GYAKORLÁSI MINTÁK

Az eredményes munkához ne sajnáljuk az időt a saját készítésű eszközökre. A lottók rátehető kis képeit nagy variációkkal, nagyon eredményesen használhatjuk. Erre adunk példákat.

♦ S – SZ logopédiai lottóval oppozíciós szavak

Nehéz, de eredményes gyakorlási lehetőségeket kínálnak az oppozíciós szavakban feladatai. Szinte minden paraláliával ejtett hang-párnak vannak ilyen szópárosai!

Itt csak a leggyakoribb SZ - S lehetőségeivel foglalkozunk, de ezek analógiájára valamennyi hangzópárral ugyanígy gyakoroljuk ezeket a fokozatokat!

o SZ hangállományú lottó képsorával kezdjük a differenciálást, hívókép szemléletével:

Instrukció: Mondd el, hogy mit látsz a képeken! Mutasd, hogy melyik hangot mondtad!

Keresd meg, hol hallottad a kígyó hangot! Mondj minden képről egy mondatot is!

szó - szál - szétáll - eszik - mászik - messze - ősz - hús - kész - leves

Minden szóban megállapítjuk a SZ - hangzó helyét!

o S hangállományú lottó képsora, hívókép szemléletével:

só - sál - sétál - esik - másik - mese - ős - hús - kés - leves

Instrukció: Mondd el, hogy mit látsz a képeken! Keresd meg, hol hallottad a vonat hangot!

Minden szóban megállapítjuk a vonat (S) - hang helyét!

o Megkeressük és megszólaltatjuk az oppozíciós párokat.

Instrukció: Keresi a kígyó hangállományú kép a vonat hangállományú párját!

Keressük együtt!

szó - szál - szétáll - eszik - mászik - messze - ősz - hús - kész - leves

só - sál - sétál - esik - másik - mese - ős - hús - kés - leves

Valamennyi esetben tudatosítjuk, hogy melyik hang hallható a szóban!

o Képcserék a lottótáblán

Az SZ lottó képeire rátesszük a fenti S-hangzókat tartalmazó képeket, tehát eltakarjuk az SZ hangzót tartalmazó képeket.

Most a SZ - lottótáblán csak a S hangzót tartalmazó kisképek láthatóak!

szó - szál - szétáll - eszik - mászik - messze - ősz - hús - kész - leves /nem látható

só - sál - sétál - esik - másik - mese - ős - hús - kés - leves /ez látható!

*Instrukció: Most a vonat elzavarja a kígyó (SZ)-hangállományú képeket.
Zavarjuk el együtt!
Mondd el, hogy mit csináltunk!
A képek eltakarása analóg mondatokkal történik.*

*„- Elbújt a szó, látható a só! Elbújt a szál, látható a sál! ...stb
... Elbújt a levesz, látható a leves.*

◆ **S - SZ logopédiai memory oppozíciós szavakkal**

A következő foglalkozásokon nagyon eredményesen játszhatunk memoryt az ismert oppozíciós szóanyaggal!

*szó - szál - szétáll - eszik - mászik - messze - ősz - hús - kész - levesz
só - sál - sétál - esik - másik - mese ős - hús - kés - leves*

Természetesen ennek is különböző fokozatai vannak.

o **Oppozíciós szavak megnevezése hívókép szemléletével**

A S és SZ lottóról levesszük a kisképeket.

Majd a levett (megnevezett) képeket összekeverjük, és képpel felfelé elhelyezzük a gyerekek előtt az asztalon!

Instrukció: Vegyetek le egy-egy képet a táblákról. Mondjátok el, hogy mi van a képen. Ha jól mondtátok, tegyétek az asztalra, magatok elé!

o **Szópárok motoros differenciálása**

Most azt a feladatot adjuk, hogy egyenként nevezzenek meg és fordítsanak le egy-egy S = vonat-hangállományú képet. (Ők mondják meg, hogy kész van-e a fordítási szakasz.)

Válogató képmegnevezés differenciálással:

Instrukció: Most bújtassátok el, fordítsátok le azokat a képeket, amiben vonat (S) hang van! Addig tart a lefordítás, amíg minden vonat (S) hangállományú kép el nem bújik!

o **A motoros differenciálás ellenőrzése hívókép segítségével**

A válogatás ellenőrzése:

Ennek ellenőrzésére elsoroltatjuk az asztalon látható, tehát csak SZ = kígyó-hangállományú képanyagot. Auditív megerősítést kapnak.

Instrukció: Soroljátok el, mi látható most az asztalon. Keressétek meg azt is, hol hallható a szavakban a kígyó (SZ) hang!

o **Oppozíciós szavakban hangkeresés és analóg mondatok.**

Most kezdődik az igazi logopédiai memory. SZ hangot tartalmazó képhez keressük a vonat (S) -hangállományú kép-párokat!

Instrukció: Keressétek meg a kígyó (SZ) hangállományú képek vonat (S) hangállományú párját!

Váltakozva fordítanak vissza egy-egy képet. Közben mindig elmondják az analóg mondatokat.

- Nem látom, hol van a sál!

Vagy R hang esetén:

- Keresem a szál párját! A szál párja a sál lesz!

Két lefordított kép visszafordítására van lehetőségük. Ha sikeresen rátalálnak elviszik a szópárokat!

A megtaláláskor is analóg mondatokkal vihetik el a képpárt.

Ha nincs még R hangjuk:

Megtalálta a szál a sál képét!

Elbűjt a sál, de megtaláltam, elviszi a sál a szál képét! ...stb.

Vagy R hang esetén:

A szál és a sál párok!

Megtaláltam a sál képét, a szál párját!

o **Oppozíciós szavak válogatása hívókép segítségével**

A későbbiekben már hívókép nélkül kerülnek a gyerekek elé az összekevert oppozíciós szavakban képei.

Instrukció: Most a kígyó (SZ) hangállományú képeket bűjtassátok el! Aki ahányat megtalál, annyit fordíthat meg!

Megnevezik, mondatba foglalják, lefordítják.

o **Késleltetett szópár keresések hívókép segítségével**

(Rövid távú memória fejlesztésére.)

Majd otthagyjuk egy kicsit ezt a feladatot, ellenőrizzük a házi feladatot, vagy szótagsorokkal dolgozunk. Kis idő után visszatérünk a memory játékhoz, és sorban keressük az elbűjt kígyó (SZ) hangállományú kép-párokat a látható vonat (S) -hangállományú képek mellé. Fejlesztjük a rövidtávú emlékezetet is!

Instrukció: Most keressétek meg a látható vonat hangállományú képek sziszegő párját!

Természetesen az a győztes, aki a legtöbb párt megtalálta.

o **Késleltetett szópár keresések hívó képességével**

Következő alkalommal lemérjük a hosszú távú emlékezetet is!

SZ lottó képeivel kezdjük az oppozíciós párok gyakorlását. A hívókép nem látható

A rátehető kisképek széthyithatóak, amiben belül az S hívóképe = vonat, valamint az oppozíciós szópár képe van. Ez csak később kerül megismerésre.

(Pl. látható: szétáll – belül, baloldalon vonat, jobb oldalon sétál, stb.)

S lottóval tudatosítjuk az oppozíciós párokat.

Instrukció: Most vendégségbe mennek az S lottó képeihez a kígyó (SZ) hangállományú képek. Mondd meg, hogy melyik vonat hangállományú kép mellé teszed az előtted lévő kígyó hangállományú kisképet!

Aki kitalálja, hogy melyik látja vendégül a sziszegő hangállományú párt, az ellenőrizheti is. Ha kinyitja a kis lottóképet, ott a hívókép (vonat) és a kitalált szó képe is!

- A szétáll képet vendégül látja a sétál.

Ellenőrzés:

Kinyitottam, valóban látom a vonatot is, meg a sétál képét is!

Kétszeres a megerősítés!

5. S–SZ hangzó párok motoros differenciálása oppozíciós mondatokban

GYAKORLÁSI MINTÁK

◆ Oppozíciós szavak mondatokban:

A sok analógiás szerkezet gyakorlása után már valódi mondatokban folytatjuk a munkát az oppozíciós szavainkkal.

o **Oppozíciós szavak megnevezése, mondatba foglalása, hívókép segítségével**

Előzőleg szétválogatjuk és a megfelelő hívóképekre készítjük az oppozíciós szavak képecskéit. A hívóképekről veszik le a gyerekek egyenként a képeket, melyeket megneveznek, mondatokba foglalnak.

Instrukció: Vegyetek le egy –egy képet a tábláról és mondjatok róla valamit, ami igaz!

o **Oppozíciós szavak válogatása, mondatpárok alkotása.**

Instrukció: Keressétek meg az összekeveredett képek közül a párokat! Aki párt talál, mondhat a képekről mondatot. Majd azt kell elmondanotok, amit én mondtam!

Példamondatok lehetnek:

<i>A jó szó mindig jól esik.</i>	<i>Szilvi nem tudja, hogy hol van a só.</i>
<i>Egy sál pamutot találtam a táskán.</i>	<i>A sál László nyakában lobogott.</i>
<i>A szék lába most szétáll.</i>	<i>Apuka Szilvikével sétál.</i>
<i>Ágnes nem sokat eszik, nagyon sovány.</i>	<i>Sokat esik ősszel.</i>
<i>Gusztis ügyes, jól mászik!</i>	<i>A másik szoknyám szebb!</i>
<i>Annus nagyon messze lakik Emesétől.</i>	<i>A mese minden este jól esik Esztiéknek!</i>
<i>Sok ősz hajszála van Ilus mamának.</i>	<i>Sok ősz fekszik a temetőben.</i>
<i>A kapus hús labdát fogott meg.</i>	<i>Szombaton nem lesz hús Misiéknél.</i>
<i>Kész lesz a festés szombaton!</i>	<i>Sok éles kés van Lászlóék asztalán.</i>
<i>Miklós levesz egy leveses tálat.</i>	<i>A szalontüdőből készült leves savanyú.</i>

Csak akkor kapnak jutalmat, ha mindkét mondatot hibátlanul mondták el!

o **Oppozíciós szavak egy mondaton belül.**

Instrukció: Keressétek meg a párokat az összekeveredett képek közül! Aki párt talál, akkor viheti el, ha hibátlanul elmondja azt, amit én mondom!

Példamondatok lehetnek:

Ha sok a szó a konyhában, sok só lesz a levesben.
Anyuka elővesz egy sálát és egy pamutból készült szálát leszakít.
A szétálló lábú baba nem lesz szépen sétáló baba!
Nem is esik jól annak a hús, aki sokat eszik belőle!
A másik fiú nem mászik, hanem áll!
Nem mese, hogy Emese messze lakik!
Ősszel egyik éjjel egy ősszel álmodtam.
Hús kiló hús kell a kolbászba!
Most még egy kés kell a fiókból és minden kész!
Anyá a leves mellé levesz egy hatalmas kanalat.
Ha leveszed a fedőt, elhűl a levesed!

6. S - SZ hangzópárok motoros differenciálása egy szón belül – mondatokban

GYAKORLÁSI MINTÁK

Miután végigvettük a füzetben gyakorolt valamennyi fonetikai helyzetű S szó gyakorlatunkat a különböző analógiás szerkezetekben, ezután térünk rá a mondatokban való gyakorlásra.

♦ Motoros differenciálás mondatokban

Mondatalkotások képekről

Feladatlapokat állítunk össze az adott feladatra.

A képen egymás mellett áll egy kopasz és egy lombos fa.

Ha őszel lehullnak a levelek, nem lesz lombos a fa.

Instrukció. Mondd el, hogy mit látsz a képeken! Mutasd, hogy melyik hangot mondtad!

Nem csak rámutatunk a megfelelő hívóképekre, hanem meg is számoljuk, hogy hány kígyó –(SZ) és hány vonat – (S) hangot mondtunk!

◆ **S - SZ hangzó párok motoros differenciálás egy szón belül - mondatokban**

Miután egy mondaton belül már sikeresen változtatják a hangzó párokat, csak ezután térünk rá az egy szóban való gyakorlásra.

S – SZ egy szón belül és mondatban

Feladatlapokat állítunk össze az adott feladatra.

Instrukció: Mondd el, hogy mit látsz a képeken! Mutasd, hogy melyik hangot mondtad!

Számold meg a kígyó hangokat a mondatban!

Mondd el még egyszer, és most a vonat hangokat számláld!

Váltakozva beszélnek növendékeink, s mindig figyelik egymást is.

- A lombos fán még nem **színesek** a levelek.

- **Ősszel színesek** lesznek a falevelek.

- A képen sok **szoknyás** nyuszika sétál.

- A **sziklás** mellett sokat fúj a szél. ...stb.

o **Különbségek megállapítása színes és színtelen formula alkalmazásával**

Feladatlapokat állítunk össze az adott feladatra: Először két azonos, majd később eltérő színtelen és színes képsorral dolgozunk! Itt már tudatosan gyakoroltatjuk a bal és jobb megnevezést is!

Instrukció: Figyeld meg a baloldalon álló képeket. Hasonlítsd össze a jobb oldalon látható képekkel! Mondd el, hogy milyen a két kép! Mutasd, hogy melyik hangot mondtad!

Számold meg a kígyó hangokat a mondatban!

Mondd el még egyszer, és most a vonat hangokat számláld meg!

Váltakozva beszélnek növendékeink, s mindig figyelik egymást is.

-**Baloldalon** áll egy **színtelen** tojás, **jobb oldalon** áll egy **színes** tojás. ...stb.

o **S – SZ egy szón belül a mondatban, jelzős szerkezettel:**

Feladatlapokat úgy állítjuk össze az adott feladatra, hogy S - SZ hangzót tartalmazó jelzővel gyakorolhassuk a nehéz, változtatott hangzó megszólaltatásokat!

Mindvégig tudatosan gyakoroltatjuk a bal és jobb megnevezést is!

Instrukció: Figyeld meg a baloldalon álló képeket. Hasonlítsd össze a jobb oldalon látható képekkel! Mondd el, hogy milyen a két kép! Mutasd, hogy melyik hangot mondtad!

Számold meg a kígyó hangokat a mondatban!

Mondd el még egyszer, és most a vonat hangokat számláld!

Váltakozva beszélnek növendékeink, s mindig figyelik egymást is.

Baloldalon áll egy színtelen szemüveges kislány, jobb oldalon áll egy színes szemüveges kislány.

Baloldalon siet a színtelen szakállas, bányáslámpás kis törpe (Szendi, vagy Szundi), jobb oldalon is siet egy színes szakállas, bányáslámpás kis törpe.(Szendi, vagy Szundi). ...stb.

Közösen számlálhatjuk az elhangzott S – SZ hangzókat!

Azt is megszámolhatjuk, hogy melyik oszlopban van több keresett hang!

o **Több egy szón belüli S-SZ a mondatban, több jelzővel:**

A feladatlapokat úgy állítjuk össze az adott feladatra, hogy egyre több jelzővel gyakorolhassuk a nehéz, változtatott hangzók megszólaltatásait!

Keressük azokat a jelzős szerkezeteket, amelyekkel jól begyakoroltathatjuk a két gyakorlandó S - SZ hangzó változtatott megszólaltatását!

Váltakozva beszélnek növendékeink, s mindig figyelik egymást is.

Pl.: - *A veszélyes sziklás mellett sokat fúj a jeges, északi szél!*
- *Szívélyes és szép színes meghívót küldött Ágnesnek Szilvi.*

*(ha van R hang!):

- *Sok szálkás és uszonyos fogast és piros keszeget halászott a szorgalmas tiszai halász!*

..stb.

Mindig türelmesen sorra vesszük, hogy melyik hívóképre kell rámutatnunk (korongot rátennünk), majd mindig számlálással ellenőrizzük, hogy jól hallották-e!

7. S-SZ hangzó párok motoros differenciálása történetben és bővülő mondatokban

GYAKORLÁSI MINTÁK

◆ Motoros differenciálás történetben:

Mindenki által ismert a "Gyuszi sétálni ment a domboldalon" történet. Ennek analógiájára számtalan változat készíthető.

A szereplők megválasztásában is lehetünk már tudatosan az S - SZ motoros differenciálásra törekvők, amikor az egyik szereplőnk László, aki szemüveges kisfiú, a másik szereplőnk Szilvi, a szalagos kislány.

Változatos témakörök: étkezés, séta, kirándulás, időjárás, öltözködés, születésnap feldolgozásaival kifogyhatatlan gyakorlóanyagokat állíthatunk össze a növendékeink életkorának, értelmi szintjének figyelembevételével.

Mindig arra törekedjünk, hogy ne legyünk túlságosan szigorúak. Ha az önálló megnyilatkozásokban, a történet elmondásokban "spontán" mondatalkotásokat kapunk, már a következő szakaszban járunk!

◆ Tisztán artikulálható rövid történet:

Nem tartalmazhat: R - Z - C - ZS - CS hangzókat!

Szűrt hangállomány: P - B - M - J - T - D - L - N - F - V - H - K - G - GY - NY - S - SZ

A szemüveges kisfiú, László és a szalagos kislány, Annuska elindultak sétálni. Otthon sok ennivalót készítettek maguknak. Annuska elkészítette a vajaskifliket, amelyekbe László kolbász és szalámi szeleteket tett. A szalvétákat is a vajás, szalámis kiflik mellé tették, majd Annuska mindent betett László hátitáskájába. Lászlónak még idejében eszébe jutott, hogy innivalót is vinni kell! Így indultak el, vidáman lépkedtek egymás mellett. Annuska szalagjait fújta a szellő, László fejét egy hatalmas szalmakalap védte a napsütéstől. Egy kis idő múlva hatalmas szél támadt. Vészjósló felhők kúsztak a fényes nap elé. Sötét és hűvös lett, mint a tavaszi estéken. A lombos fák mellett szaladtak, majd lélekszakadva beálltak egy keskeny esővédő alá. Most esett is és a szél is kellemetlenül fúj.

- Sajnos a mai sétánk nem lett kellemes! - állapította meg a szemüveges kisfiú.

- Biztosan lesz még jó idő a héten! - válaszolta vigasztalásul Annuska, a szalagos kislány!

◆ Bővülő mondatok:

Nem tartalmazhat: R - Z - C - ZS - CS hangzókat!

Szűrt hangállomány. P - B - M - T - D - L - N - F - V K - S - SZ

Tapsoltak óvodásaink.

Szépen tapsoltak óvodásaink.

Szépen és hangosan tapsoltak óvodásaink.

Szépen és hangosan tapsoltak óvodásaink a székeken.

A bábszínészeknek szépen és hangosan tapsoltak óvodásaink a székeken.

A színes bábszínészeknek szépen és hangosan tapsoltak óvodásaink a székeken.

A szellemes, színes bábszínészeknek szépen és hangosan tapsoltak óvodásaink a székeken.

◆ **Spontán beszédben történő gyakorlás**

A gyakorlataink akkor érnek véget, amikor a kötetlen beszélgetésekben nem hallunk már hibás ejtések. Illetőleg, amikor a növendékünk még vét ugyan, de már figyelmeztetés nélkül észreveszi, s "önjavításokkal" azonnal javítja saját hibáját.

27 A ZS HANG (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)

ZS: Zöngés, fogmeder mögötti nyelvközépi réshang.

Képzésmód: Csak a hangszalagok működésében tér el az S hang képzésmódjától.

Az ajkak O állásban labializálnak, az egymással szemben álló fogélek kissé nyitottak. A lapos nyelv elülső, kanálszerűen felfelé ívelő pereme a fogmeder mögött tágabb rést képez. A nyelv oldalpereme zárszerűen simul a kemény szájpad széléhez és a zápfogakhoz. A lágy szájpad zárja az orrüreg felé vezető utat. A hangszalagok zöngéállásban vannak. A kiáramló zöngéslevegő súrolja a metszőfogak élet is, az előre kerekített ajkak meghosszabbítják a levegő útját, melytől még jobban sötétül a hangszín. A kiáramló levegő a vízszintes sík alatt kb. 45 fokos szögben távozik. A légáram, nem határozottan kerek, kissé elmosódott területen, meleg érzetet ad.

Elég gyakori hanghiba. Megkésett beszédfejlődés, centrális- és általános artikulációs hibák esetében mindig kell számolnunk a S - ZS - CS hangzók hibájával.

A hang pontos képzése igényli:

- a beszédszervek összetett munkáját,
- a képzési terület biztos érzékelését,
- a nyelvműködésben a műveletek sorrendjének precíz végrehajtását.

A hibák oka lehet szervi, azaz **organikus**, vagy **működéses, funkcionális** eredetű.

Organikus: amikor a **perifériás** (különböző fog-, fogazat-, harapási-, vagy a szájtéri rendellenességek, nyelv kisebb fokú rendellenességei) vagy **centrális eltérések**, nyílt orrhangzósságnál a **szájpadlás és ajkak anatómiai eltérései, anomáliái** okozzák a ZS hangzó hibáit.

Nagy részben függ a tiszta hallástól ezeknek a hangzóknak a pontos képzése, ezért a legcsekélyebb **hallássérülés** is már organikus eredetű torzítást eredményez.

Nem csak a hallássérülés, hanem a különféle **beszédpercepció**s zavarok, eltérések is ZS hibákhoz vezetnek.

Funkcionális: Gyakran a **beszédszervi mozgások ügyetlensége és a hibás automatizmus** együttesen szerepelnek a kiváltó okok között.

Helytelen képzés:

Felcserélt képzés :

ZS = T vagy D
ZS = F vagy V
ZS = SZ vagy Z
ZS = C vagy DZ
ZS = S
ZS = CS
ZS = CH (szájpadhasadékní)

Leggyakoribb torz képzés.

interdentális - fogközi képzésmód
adentális - fognyomásos képzésmód
laterális - oldalréses képzésmód
sztridensz - fűttszerű képzésmód
nazális - orrhangzós képzésmód

Hívóképe: zsémbes (morgós) katicabogár

(a zöngképzést segíti a morgás képzete)
Sok helyen darázs, másutt repülőgép a hívókép.

Előkészítő mozgásos gyakorlatok:

- ◆ Áll - ajak gyakorlatok némán:
 - laza nyitás - zárás a feszesség oldására
 - kerekítés - terpesztés, a felesleges izomfeszültség kiküszöbölésére
- ◆ Ajakgyakorlatok hangzókkal:
 - magánhangzó gyakorlatok képzés szerint
 - labiális magánhangzók: O - Ú gyakorlatok
 - ◆ Fúvó, pattintó gyakorlatok:
 - széles légárammal fúvások
 - láng lobogtatás, vattacsomó fúvás, papírforgó pörgetés
 - keskeny légárammal fúvások
 - vatta, papírszeletke, műanyag tárgy
 - T hanggal pattintások
 - kapuba papírgalacsin, vattacsomó, pingpong labda
 - kézfejről papírszeletke
 - D hang vokálisok mögötti helyzetével pattintások
- ◆ Lazító nyelvgyakorlatok:
 - alsó ajak betakarása széles nyelvvel,
 - alsó ajak betakarása széles nyelvvel, tartás: 5 -10 –15 mp-ig
 - felső ajak betakarása széles nyelvvel,
 - felső ajak betakarása széles nyelvvel, tartás: 5 -10 –15 mp-ig
- ◆ Nyelverősítő gyakorlatok szájtéren kívül
 - felfelé irányuló széles nyelv a felsőajakról az orr alatti területre történő csúsztatásai
 - ajak felett keresztben elhelyezett pálcika széles nyelvvel történő tartása:
5 -10 –15 mp-ig
 - kanál formájú nyelv kialakítása
 - kanál formájú nyelv tartása: 5 -10 –15 mp-ig
 - kanál formájú nyelvre vízszintesen elhelyezett pálcika megtartása
- ◆ Nyelverősítő gyakorlatok szájtérben
 - széles nyelv felső fogmederhez emelései
 - felső fogmedernél nyelvhegyi támasz
 - felső fogmedernél nyelvhegyi támasz, nyelv tartása: 5 -10 –15 mp-ig
 - felső fogmedernél nyelvhegyi támasszal a pálcika megtartása
 - csettintések
- ◆ Felső metszőfogak érintkezésénél nyelvheggyel papírcsík, fogpiszkáló tartások
- ◆ Felső metszőfogak mögötti területen nyelvheggyel pálcika, szívószál, fogpiszkáló tartások
- ◆ Összetett gyakorlatok pálcikával
 - pálcikával vízszintesen elfelezett szájtérből
 - széles nyelv emelése a pálcika alatt és felett
 - pálcika alatt széles nyelv kiöltése
 - pálcika alatt széles nyelv kint tartása: 5 -10 –15 mp-ig
 - pálcikát áthurkolva felső fogmedri támasz
 - áthurkolt pálcika megtartása: 5 -10 –15 mp-ig
- ◆ Összetett nyelvgyakorlatok Á - ra nyitott helyzetből
 - széles nyelv alsó ajakra helyezése
 - megemelés és kanal formálás
 - kanál formájú nyelv tartása: 5 -10 –15 mp-ig

kanál megtámasztása felső fogmedernél
 megtámasztott kanál tartása: 5 - 10 – 15 mp-ig
 közben ajak kerekítése és zárás O helyzetre

- ◆ Kombinált légző és nyelvgyakorlatok
 fújás felső fogmedri - nyelvhegyi támasz - kanálformájú nyelvperemmel
 szakaszosan: HS HS HS
 folyamatosan: HS _____ HS _____
 folyamatosan: HS _____ HS erősítve a hangerőt
 folyamatosan: HS _____ HS halkítva a hangerőt

Előkészítő hallásfejlesztések:

Az S hang kialakításához szükséges valamennyi hallási figyelmet fejlesztő feladatra változatlanul szükségünk van, de itt is kibővülnek a gyakorlatok a zöngésesség érzékelésének és a biztos zöngés - zöngétlen differenciálásának feladatsoraival. Természetesen ezeket a gyakorlatokat a terápia elejétől folyamatosan végezzük, ezért gyakran már nincs szükség valamennyi változatra!

- ◆ Zöngéérzékelések
- ◆ Finomabb zörejek megkülönböztetései
- ◆ Egyre halkabb zörejek felismerése
- ◆ Zörejek sorozatának felidézése
- ◆ Magas és mélyebb zajok elkülönítései az elhangzás sorrendjében
- ◆ Légáram hatásának megfigyelése
 folyamatos légáram: FFF; VVV
 pattintott légáram: T , D
 hideg keskeny levegő érzékelése: SZ
 meleg levegő érzékelése: H; S
- ◆ Széles-szűk légáramok felismerése
 hangadás nélkül
 hangadással (SZ - Z hangcsoport - S - ZS hangcsoport)
- ◆ Zöngés -zöngétlen hangzópárok elkülönítései
- ◆ Erőteljes és sóhajszerű levegőadás elkülönítései
 folyamatos zöngé (MMM - JJJJ)
 folyamatos sóhaj HHHH - FFFFF
- ◆ Sziszegő hangok hívóképpel való egyeztetései (hat hang) és megkülönböztetései
- ◆ A felcserélt képzésű hang és hívóképpének egyeztetése

ZS = D

ZS = CS

ZS = V

ZS = DZ; C

ZS = Z

ZS = T

ZS = F

ZS = S

ZS = SZ

- izoláltan ejtett fonémapárok
- vokálisokhoz kötötten
 - valamennyi fonetikai helyzetekben szavakban felismerés
 - valamennyi fonetikai helyzetekben oppozíciós szavakban
 - valamennyi fonetikai helyzetben:

ZS = D

Zselén -delén

ZS = CS

Zsiga - csiga

ZS = T

zsúr- túr

ZS = F

Zsóka foka

zsong - dong rűzs - rűd	zsarnok - csarnok Erzsi - Ercsi	zsákol - tákol zsarol - tarol	zsák - fák zsalu - falu
ZS = V Zsolt - volt dézsa - Déva Erzsín - Ervin	ZS = Z Zsuzsa - zúza mázsa - máza rózsa - Róza	ZS = SZ zsemle - szemle zselé - szelé Izsák - iszák	ZS = S zseb - seb mázsa - Mása zsír - sír

◆ Helyes – helytelen ZS ejtések megkülönböztetései:

- helyes ZS fogközi – interdentális képzésmódú "ZS"
fognyomásos – adentális képzésmódú "ZS"
oldalréses – laterális képzésmódú "ZS"
füttyszerű – sztridensz képzésmódú "ZS"
orrhangzós – nazális képzésmódú "ZS"

Ezek mindvégig szenzoros differenciálások, s csak jelzi, mutatja növendékünk, hogy jót, avagy pontatlan "rossz" hangot hallott-e!

◆ Valamennyi változatban elvégezzük a differenciáló gyakorlatokat

- a jó ZS hangot elkülönítjük a torz "ZS" hangtól
- szótagsorban ejtett hangzókból (szótag elején, szótag végén, vokálisok között)
- szavakban is egyaránt differenciáljuk a jó ZS hangot és a torz "ZS" hangot.

ZS hang kialakítása (a kialakításához vezető gyakorlatok): LÁSD: S hangnál

Addig ne fogjunk a ZS hang fejlesztéséhez, amíg a S hang bizonytalan!

Itt megismételjük a legfontosabb mozgássorokat, amelyek a direkt hangfejlesztésnél nélkülözhetetlenek. Tudjuk azonban, hogy munkánkban mindvégig jelen vannak a direkt és indirekt mozzanatok. Adott pillanatban, tehát mindig azt emeljük ki, ami a legdominánsabban segíti a hangfejlesztést.

Eszközei:

iskoláskortól:

- ZS hívóképe
ZS betűképe
zöngéérzékelést biztosító dob, felfújó léggömb

Módszere:

- indirekt hangfejlesztés
direkt hangfejlesztés

◆ Célrányos pattintó gyakorlatok

D pattintásokkal középre fújjuk a levegőt

figyeljük a pattintás irányát, a papírszelet ívét, a megtett út hosszát

◆ Célrányos gyakorlatok

nyelv lazítással széles nyelv

nyelv perem és nyelv oldalszélek edzése

fagyi nyalások - kanáltartás - beemelés fogmederhez

fogmeder érintése kanál formájú nyelvvel

ebből rést képzünk, elemeljük

érintések és résképzések: TH hanghatás

közben O állást formálunk ajkunkkal

1. Indirekt hangfejlesztés:

(Minden indirekt hangfejlesztés előtt tudatos artikulációs mozgásügyesítéssel megteremtjük a hang kialakításához nélkülözhetetlen mozgáselemeket. Csak a finommozgások

összerendezése és a hallási megkülönböztető képesség kialakítása után kezdjük a hangutánzásokkal kialakítható indirekt hangfejlesztéseket!)

Mindig a S hangzó kialakítása után végezzük a ZS fejlesztését! Amennyiben nem általános zöngétlenítési tendenciával állunk szemben, úgy a legegyszerűbben **indirekt módszerrel fejleszthetjük** az eddig paraláliával ejtett ZS hangot.

- ◆ Utánozzuk az elektromos fűrógép hangját:
magassági váltásokkal is eltereljük a figyelmüket.

ZS
ZS
ZS
ZS
ZS

- ◆ Utánozzuk az útfűró hangját:

váltakoznak a mélyebben és magasabban megszólaló hangok:

ZS ZS ZS ZS ZS ZS

- ◆ S hangtól elkülönített, de a morgós, zsémbes bogárka hanghatásaihoz vezető út.
utánozzuk a füstös vonatot

SSSS

torokra tett kézzel morgunk:

MMMM

váltakozva játszogatunk:

SSSS MMMM SSSS MMMMMMM SM ZSm ZS

- ◆ Direkt és indirekt mozzanatok összekapcsolása:

A füstös vonat elhalad az összeragadt szárnyú katicabogár mellett, amelytől még morgósabbá, még haragosabbá válik. Erre kell most figyelmünket összpontosítani, hogy meghalljuk a morgást, s ezt közösen, - ha másként nem megy - dúdolással utánozzuk!

Pl.: A "Süss fel nap" dallamára és ritmusára:

ZS - ZS - ZS ZS - ZS - ZS ZS - ZS - ZS ZS - ZS - ZS ZS - ZS - ZS

- ◆ Egy - egy virágnak is moroghatnak, köszönhetnek a kis katicák, ha van GY hang:

EGY - ZS EGY - ZS EGY - ZS EGY - ZS

Itt tudatos O kerekítésre állított ajkakkal "zsémbelünk"!

- ◆ Próbálkozhatunk zöngés pattintással és egyre hosszabb "zsémbes" hanggal:

D-D-D- D ZSD ZS ZS D ZS ZS ZS D ZS ZS ZS D ZS - ZS

Miközben a fogmedri rést fokozatosan szűkítjük, a fogsor távolság lassú csökkentésével és tudatos O kerekítésre állított ajkakkal.

- ◆ Könnyebben elérhetjük az OND hangkapcsolati indítással a ZS helyzetet:

OND ZS OND ZS ZS OND ZS ZS OND ZS ZS ZS

közben folyamatosan erősödik a "zsémbes" hang

- a. Beszédre biztatgatjuk a zsémbes katicát a „**MONDD**„

felszólításokkal:

MONDD ZS MONDD ZS MONDD ZS ZS ZS

A megszületett ZS hangot elemeire szedve tudatosítjuk, majd többször hangoztatjuk izolált hangként, ellenőrizve minden mozzanatát.

2. Direkt hangfejlesztés:

Beállítjuk a tükör előtt instrukció adásával, majd együttes kivitelezéssel a beszédszervek helyzetét.

- beemeljük a kanál nyelvet a nagyra nyitott ajakállás mellett a fogmeder mögé -
- a megtámasztott helyzetből kissé leengedjük a változatlan helyzetű nyelvet -
- öblös rést képzünk -

- közelítjük a fogsorokat 2-3 mm-nyire -
- kerekítjük az ajkakát -
- folyamatosan kifújuk a levegőt. S hang zöngésítése az út a hang kialakításához:
- torokra helyezett kézzel érzékeljük a zöngét:

 ZS ZS ZS ZS

ZS hang kialakítása, tudatosítása:

Kőbányai gyakorlatunkban sikeresen bevált a hangfejlesztés menetének megismertetése.

Következik az egymásra épült képzőmozzanatok tudatos számbavétele. Ezt a folyamatkövetést, már a nagycsoportos óvodásoknál elkezdjük. Végigkísérjük a tüdőből kiáramló levegő útját. Pontosán meghatározzuk és érzékeltetjük a hangszalagok állását. (Morog-e a hang, rezeg-e a torkunkra helyezett kezünk, avagy nem?)

A lágy szájpad helyzetét is megemlítyük, majd konkretizáljuk, hogy a nyelv melyik része, hol helyezkedik el, hol képez akadályt a kiáramló levegő útjában! Tudatosítjuk még a fogak és ajkak helyzetét, valamint érzékeltetjük a kiáramló levegő nyomtatékának érzetét is!

Tudatos ellenőrzés ismételten:

A kiáramló levegő a zöngéállásban lévő hangszalagok között jut a szájterbe. A lágy szájpad zárja az orrüregbe vezető utat. Az orrürege nem távozik levegő. A széles, lapos kanál formájú nyelv a felső fogsor fogmedri területéhez közelít, ott széles rést képez. A nyelv oldalszélei a felső fogsor mentén és a szájpadlás két szélén támaszkodva zárják a levegő oldalirányú távozását. A nyelv felfelé ívelt pereme és a szájpadlás között végigsúrlódik a levegő, majd a metszőfogak között az O állású ajkak által megnövelt területen át távozik a szabadba.

A távozó levegő lefelé (kb. 45 fokban) irányuló és meleg érzetet ad.

A hangszalagok zöngéállásban vannak, tehát a gégen, a torkon érzékeljük a "zöngét", a „morgást”

(Házi feladatként 1 nagy és 9 kis katica, amelyeket otthon kell színezní, ha egymás után mindegyiknél legalább négyszer megszólal a zsémbes (morgós) katicabogár hang!)

Rögzítés:

A rögzítés folyamán a fonetikai szabályok figyelembevételével történik a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása.

Eszközei:

 hívóképek, iskoláskortól: betűkártyák
 rögzítőtáblák szótagkártyák

Módszere:

 utánmondás utánmondás és olvasás

Rögzítésnél feladatunk, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabilá vált fonémát módszeresen kapcsoljuk a magánhangzókhoz. A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk. Természetesen azt figyeljük, hogy hol és milyen ajakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a kapcsolandó magánhangzók sorrendjét. A helyes kapcsolási sorrendet a képzésmozzanatok rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei szabják meg.

A magánhangzók: u - ű - ó - ő - a - á - e - é - i menetben haladnak.

 hangkapcsolat elején:

 zsú-zsű-zsó-zsó-zsa-zsá-zse-zsé-zsi

 hangkapcsolat végén:

úzs-úzs-ózs-őzs-azs-ázs-ezs-ézs-izs
vokálisok között (hangsorban):

úzsú-úzsú-ózsó-őzsó-azsa-ázsá-ezse-ézsé-izsi

A rögzítési szakaszt ciklizálásokkal (mondókákban, énekekben) tesszük stabilabbá.

Automatizálás:

Az automatizálás a rögzítési sorrend szerint, a hagyományos menethen halad a szógyakorlatoktól a mondatgyakorlatokon át a folyamatos beszédig.

Eszközei:

Tárgyképek

Eseményképek

versek, mondókák, történetek

feladatlapok

iskoláskortól: betűkártyák

szókártyák

mondatok, történetek

feladatlapok, olvasólapok

Módszere:

- utánmondások adott fonetikai helyzetben:

utánmondás, olvasás

*szó elején**

szó végén

szó belsejében

* Előfordulhat olyan eset, hogy még a szó elején lévő helyzetben az automatizálásnál is segít, ha ciklizálunk, mielőtt a szót kimondatnánk.

Pl.

zsu-zsu-zsu-zsu

zsúpfedél

zsű-zsű-zsű-zsű

zsűri

zső-zső-zső-zső

zsömle

zsó-zsó-zsó-zsó

Zsóka

- képmegnevezések (segítségekkel és önállóan)

- irányított és önálló mondatalkotások

- önálló szövegmondás: vers, történet.

- spontán beszédben történő gyakorlás

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások valamint a motoros differenciálások zárják a terápiát.

ZS GYAKORLÓANYAGOK

Tisztán artikulálható rövid mondatok:

Nem tartalmazhatnak: SZ - Z - C - S - CS és R hangzókat

Szűrt hangállomány: P - B - M - J - T - D - L - N - F - V - H - K - G - ZS

A zsámoly mellett állt Zsuzsi vizslája. Délután nem ebédet, hanem uzsonnát kapunk. Zsolti pizsamája zsebében nem volt zsebkendő. Zsibonganak a tanulók, Zsolt nem hallotta jól a feladatot. A zsömlét Bözsi néni megkente vajjal, majd odaadta Zsófinak. A mázsán két tömött zsák állt. A vizsla a pázsit mellett futott Zsolt után. Józsi Gázsival ült be a Zsiguliba. Balázs jó tanuló. Zsiga zsineget dugott a zsebébe.

Tisztán artikulálható rövid történet:

Nem tartalmazhat: SZ - Z - C - S - CS és R hangzókat

Szűrt hangállomány: P - B - M - J - T - D - L - N - F - V - H - K - G - ZS

Józsi elment Zsoltival üdülni. Zsigáéknál laktak falun, Zsadányban. Zsiga apukájának volt két vizslája, meg két zsömle tehene. Zsiga mamája Zsuzsi néni zsákokat javított, amelyeket zsinegekkel jelölt meg. A zsákokat Zsiga apukája megtöltötte különféle magokkal, majd a teli zsákokat a zsúptető alá állította. Józsi meg Zsolti minden délután zsömlével a zsebukban futott Zsiga meg a két vizsla után. A pázsiton jókat futottak, majd megették a zsömléket.

Zsiga mindig új játékkal lepte meg Józsi meg Zsoltot. Zsebkendőket kötöttek egybe, zsinegeket tettek bele, majd a lobogókat lengették a vizslák előtt. A vizslák vadul kapkodtak a zsinegek meg a zsebkendők felé. Végül lefeküdtek a puha pázsit fűvén. Vidám anekdotákat hallgattak Zsigától.

Jól teltek a napok Zsádányban, ahol zsalu fedte Zsigáék ablakait!

Bővülő mondatok:

Nem tartalmazhatnak: SZ - Z - C - S - CS és R hangzókat

Szűrt hangállomány: B - M - J - T - D - L - N - V - K - G - ZS

Zsuzsi ette a mazsolát.

Zsuzsi a Zsiguliban ette a mazsolát.

Zsuzsi a Zsiguliban ülve ette a mazsolát

Zsuzsi a Zsiguliban ülve ette a zsebébe dugott mazsolát.

Zsuzsi a Zsiguliban Józsi mögött ülve ette a zsebébe dugott mazsolát.

Zsuzsi a Zsiguliban Józsi meg Balázs mögött ülve ette a zsebébe dugott mazsolát.

Zsuzsi a Zsiguliban Józsi meg Balázs mögött ülve ette a zsebébe dugott mazsolát, amelyet a teli zsákból vett el.

Zsuzsi a Zsiguliban Józsi meg Balázs mögött ülve ette a zsebébe dugott mazsolát, amelyet a teli zsákból vett el Zsoltiéknál.

27.1 Motoros differenciálás: S–ZS hangzó párokkal (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)

Bármely paralália esetén, nagy figyelmet kell fordítanunk a motoros differenciálás beiktatására is!

Akiknél beszédpercepció zavarok miatt a beszédészlelés is sérült, azok nagyon nehezen automatizálják a tanult hangokat! Még jellemzőbb beszédük alakulására, hogy az ellentétes képzésű fonémákat, amelyeket eddig paraláliával ejtettek (ZS=S) képtelenek a beszéd folyamatukba könnyedén beépíteni! Ehhez ad segítséget a motoros differenciálás, melynek egymásra épülő és nehezedő fokozatai vannak

Valamennyi hangzó pár motoros differenciálásához bőséges anyagot: gazdag szó- és mondatgyakorlatot találunk a "CSEREBERE" kiadványokban.

A motoros differenciálás

Eszközei:

<i>hívóképek,</i>	<i>iskoláskortól: betűkártyák</i>
<i>rögzítőtáblák,</i>	<i>szótagkártyák</i>
<i>logopédiai lottók: tárgyképek</i>	<i>szókártyák</i>
<i>memory (dupla) tárgyképek</i>	<i>tárgykép-szóképek</i>
<i>feladatlapok: szó- és mondatgyakorlatok</i>	<i>feladatlapok</i>
<i>eseményképek</i>	<i>olvasólapok</i>

Módszere:

<i>utánmondás</i>	<i>iskoláskortól: utánmondás és olvasás</i>
<i>izolált ejtésben hangzó párok</i>	
<i>szótagsorokban szótag párok</i>	
<i>szavakban hangzó párok</i>	
<i>szószerkezetekben többször előforduló hangzó párok</i>	
<i>vegyesen előforduló hangzó párok egy szóban</i>	
<i>oppozíciós szavakban</i>	
<i>mondatokban</i>	
<i>analóg mondatokban</i>	
<i>oppozíciós szavak egyik hangzó párjával mondatalkotások</i>	
<i>oppozíciós szavak mondatpárokból</i>	
<i>oppozíciós szavak egy mondatban</i>	
<i>egy mondaton belül előforduló hangzó párok</i>	
<i>történetben</i>	
<i>bővülő mondatokban</i>	
<i>önálló megnevezés</i>	<i>önálló megnevezés és olvasás</i>

Most a gyakran előforduló hangszerepár S-ZS a példa.

Valamennyi paraláliával ejtett hangzó párnál érvényes a S-ZS motoros differenciálásának menete.

A menet egymásra épülő lépései:

1. Hangzó párok motoros differenciálása izolált ejtésben

A hívóképek szemlélete alapján kezdjük a motoros differenciálás szakaszát. Így tesszük érthetővé és érzékelhetővé ezt a nagyon nehéz feladatot.

Hangfelidézések hívóképekkel, ritmikus ismétlésekkel:

S - ZS S - ZS S - ZS S - ZS
S - ZS S S S S ZS ZS ZS ZS S - ZS

Majd a rövid és hosszú, valamint a hangos és halk hangzók variációival is bővíthetjük ezeket a feladatsorokat.

Instrukció: Köszönnek egymásnak a kis vonatok és a katicák. Utánozd te is a hangjukat! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Egyik tábláról a másik táblára mutass, úgy beszélj! Ha szépen mondtad mind a négyszer, tegyél rá korongot!

A paraláliával ejtett hangzópárok izoláltan ejtett hangjait sorozatosan megszólaltatjuk, természetesen többször, s közben a növendékeink a hívóképekre mutatnak, vagy korongokat helyeznek a hívóképekre, vagy egyszerűen csak felemelik azokat.

2. S-ZS hangzópárok motoros differenciálása szótagokban, három fonetikai helyzetben

GYAKORLÁSI MINTÁK

A mássalhangzó torlódásokat külön nem gyakoroljuk, mivel az eltérő fonetikai helyzetben lévő gyakorlatok egyben ezeket a feladatokat is példázzák!

Óvodás korú gyerekeknél elengedhetetlen, hogy a rögzítő táblákkal végezzük ezeket a motoros rögzítéseket! Így egyszerűbb a helyzet, mert az aktuálisan cserélt hangzópár rögzítő tábláját elővesszük, s az ismert optikus képpel vizuális megsegítéssel váltogatjuk az azonos helyzetű hangkapcsolatokat. Mindig többszöri ismétléssel gyakoroljuk be ezeket a fontos, nélkülözhetetlen nehezen artikulálható szótagsorokat. Egy-egy helyzetet legalább négyszer ismételtetünk!

Rögzítő tábla segítségével, vagy a magánhangzós nevek és a vonat, valamint a katica hívóképeinek a segítségével végigmegyünk a rögzítési fokozatokon, valamennyi fonetikai helyzetben.

♦ S-ZS hangzópárok motoros differenciálása szótagokban

o Azonos magánhangzókkal, azonos fonetikai helyzetben:

Instrukció: Beszélgetnek egymással a vonatok és a zsémbes katicák. Utánozd te is a beszédüket! Egyik tábláról a másikra mutass, úgy beszélj!

Tegyél korongot azokra a képekre, amelyeket mindig hibátlanul mondtál!

valamennyi magánhangzóval:

su - zsu su - zsu su - zsu su - zsu ... stb.
us - uzs us - uzs us - uzs us - uzs ... stb.
usu - uzsu usu - uzsu usu - uzsu usu - uzsu ... stb.

valamennyi helyzetet többször ismétlünk, a hívóképekre mutatva vagy felcserélve, valamennyi magánhangzóval:

zsu - su zsu - su zsu - su zsu - su ... stb.
uzs - us uzs - us uzs - us uzs - us ... stb.
uzsu - usu uzsu - usu uzsu - usu uzsu - usu ... stb.

o Változó magánhangzókkal, azonos fonetikai helyzetben

Instrukció: Beszélgetnek egymással a vonatok és a zsémbes katicák. Utánozd te is a beszédüket! Egyik tábláról a másikra mutass, úgy beszélj!

Tegyél korongot azokra a képekre, amelyeket mindig hibátlanul ismételtél meg!

su – zsi	sü – zse	si – zsü
us – izs	üs – ész	is – üzs
usu – izsi...	üsü – észé...	isi – üzsi

vagy felcserélve:

zsu – si	zsü – sé	zsi sü
uzs – is	üzs – és	izs – üs
uzsu – isi	üzsü – ésé	izsi – üsü

itt is valamennyi helyzetet többször ismétlünk, a hívóképekre mutatva

o **Eltérő fonetikai helyen, azaz egymás mellé került hangsorok begyakorlása:**

Instrukció: Lassan beszélgetnek egymással a vonatok és a zsémbes katicák. Utánozd te is a beszédüket! Egyik tábláról a másikra mutass, úgy beszélj!

Tegyél korongot azokra a képekre, amelyeket mindig hibátlanul mondtál!

Mivel ez nagyon nehéz, ezt mindenképpen nagy szájnyitással célszerű indítani!

valamennyi magánhangzóval:

ás – zsá...	as – zsa...	es – zse...
-------------	-------------	-------------

Itt célszerű kis hívóképekkel és magánhangzót szimbolizáló nevekkel sorokat kirakni:

Ádám-vonat katica-Ádám Anti-vonat katica-Anti Eta – vonat katica –Eta stb.

ós – zsó...	ös – zso...	és – zse...
ús – zsú...	üs – zsu...	is – zsi...

Amennyiben rendes beszédtempóig jutunk, abban az esetben ezt a fokozatot el kell hagynunk, hiszen a zöngétlen S a zöngés ZS hatására zöngésedik!

vagy felcserélve: (valamennyi magánhangzóval)

ázs – sá	azs – sa	ezs – se ...
ózs – só	őzs – so	ézs – sé ...
úzs – sú	üzs – su	izs – si ...

Amennyiben rendes beszédtempóig jutunk, abban az esetben ezt a fokozatot is el kell hagynunk, hiszen a zöngétlen S hatására a zöngés ZS zöngétlenedik!

Instrukció: Lassan beszélgetnek egymással a kis vonatok és a katicák. Utánozd te is a beszédüket! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Egyik tábláról a másik táblára mutass, úgy beszélj!

Tegyél korongot azokra a hívóképekre, amelyeket hibátlanul ismételtél meg!

3. S és ZS hangzók motoros differenciálása szavakban, analóg mondatokban és szó szerkezetekben

GYAKORLÁSI MINTÁK

♦ **S és ZS hangzók differenciálása szavakban:**

o **Tanult szóanyaggal**

A legegyszerűbb a vegyesen kirakott képeket a hívóképekhez csoportosítani és tudatosan tükrözni, pontosan artikulálni.

Instrukció: Nevezd meg a képeket! Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg!

♦ **S és ZS hangzók differenciálása analóg mondatokban.**

ZS hangot tartalmazó nevek beiktatása a S hangállományú szavakhoz:

Ismétlésként végigvehetjük az eddig tanult S szóanyagot, de most egy új szereplő lép a színre, akinek megmutatjuk és elmondjuk, hogy mi van a füzetünkben!
Berajzolunk az S automatizálási feladatokhoz egy Zsolti vagy egy Zsuzsi fejet, s **analóg mondatokkal** gyakoroltatjuk a nehéz artikulációs feladatot:

Instrukció: Mutasd meg Zsoltinak hol látható a súly, a suba, a sün, a süti, a süllő... a síp stb.!

Mindig a megfelelő hívóképekre mutatunk!

Valamennyi képmegnevezésnél el kell mondania:

Megmutatom Zsoltinak, hol van a súly. Megmutatom Zsoltinak, hol van a suba....

Megmutatom Zsoltinak, hol van a síp. ...stb.

Felváltva nevezik meg a képeket, közben egymás megoldásait figyelik.

o **Több ZS - S alkalmazása analóg mondatokban:**

S hangállományú képsorokat most a következő analógiákkal gyakoroljuk:

Zsolt és Zsuzsi is megtudja hol látható a

Instrukció: Most meséld el Zsoltinak és Zsuzsinak is, hogy megtudják, hol látható a:

súly, a suba, a sün, a süti, a süllő.... a síp

hús, a tus, a kapus, a mókus, a hűs... a kis

Mindig mutasd, hogy melyik hang szólalt meg!

Valamennyi szó külön analóg mondatba kerül. Hogy ne legyen túlságosan mechanikus, váltakozva, felváltva mondják az analógiákat, majd soronként cserélik, esetleg bővítsük a neveket is!

♦ **Jelzős szerkezetekkel a kritikus hangok differenciálása:**

o **Motoros differenciálás egy szón belül (azonos jelzős szerkezetekkel)**

Ismert S – ZS hangállományú szavakat ellátunk olyan jelzős szerkezetekkel, melyeket ZS hangállományú szavakból képezhetünk. Logikai összefüggések keresésére is alkalmasak ezek a bővítések.

Instrukció: Most mondd el mi látható a képeken. Keresd meg, melyik két kép tartozik össze.

Mondd el, miért az a párja!

Mutass a hívóképekre is!

<i>Pista</i>	<i>pizsamás</i>	<i>pizsamás Pista</i>
<i>mázsa</i>	<i>zsákos</i>	<i>zsákos mázsa</i>
<i>halastó</i>	<i>zsombékos</i>	<i>zsombékos halastó</i>
<i>has</i>	<i>zsebes</i>	<i>zsebes has</i>
<i>táska</i>	<i>uzsonnás</i>	<i>uzsonnás táska</i>
<i>hátizsák</i>	<i>zsineges</i>	<i>zsineges hátizsák</i>
<i>sétány</i>	<i>pázsitos</i>	<i>pázsitos sétány</i>
<i>zsivány</i>	<i>zseblámpás</i>	<i>zseblámpás zsvány</i>
<i>sütemény</i>	<i>mazsolás</i>	<i>mazsolás sütemény ...stb.</i>

Valamennyi szerkezetben megszámoljuk, hogy hány S és ZS hangzó volt.

Amennyiben szükséges a hívóképekkel segítjük a pontos hangzóképzés megszilárdulását.

♦ **S és ZS hangzók motoros differenciálása oppozíciós szavakban, szó szerkezetekben analógiákkal**

Az eredményes munkához ne sajnáljuk az időt a saját készítésű eszközökre. A lottók rátehető kis képeit nagy variációkkal, nagyon eredményesen használhatjuk. Erre adunk példákat.

GYAKORLÁSI MINTÁK

♦ S–ZS logopédiai lottóval oppozíciós szavak:

Jó gyakorlási lehetőségeket kínálnak az oppozíciós szavakban feladatai is. Az ilyen párosoknál ez az egy fonéma eltérés, nagyon érzékletessé, szemléletessé tehető!

*Instrukció: Sorold el a képeket! Keresd meg, hol hallod a vonat (S) hangot a szóban!
Mondj minden képről egy mondatot is!*

- o **S hangállományú lottó képsorával kezdjük a differenciálást, hívóképpel tudatosítva:**

Mása seb Solt sár saru most sebben seben

Minden szóban megállapítjuk a S - hangzó helyét!

Akinek nincs R hangzója, az nem mondja a sár, saru szavakat!

Instrukció: Sorold el a képeket! Keresd meg, hol hallod a zsémbes katica (ZS) hangot a szóban! Mondj minden képről egy mondatot is!

Majd következik az ZS terápiából ismert:

- o **ZS hangállományú lottó tábla, képsorral, hívóképpel.**

Mázsa zseb Zsolt zsír zsaru mosd (zöngésedik!) zsebben zseben

Minden szóban megállapítjuk a ZS - hangzó helyét!

Akinek nincs R hangzója, az nem mondja a zsír, zsaru szavakat!

Rövid mondatok kíséretében automatizáljuk a már gyakorolt szavakat. Arra nagyon ügyelünk, hogy soha se lássuk el ezeket a szavakat ragokkal a mondatalkotások alkalmával!

A mázsa hatalmas. A zseb lyukas. Zsolt ma nagyon álmos! ...stb.

- o **Megkeressük és megszólaltatjuk az oppozíciós szavakat:**

Instrukció: Keresi a kis vonat (S) a zsémbes katica hangállományú (ZS) párját! Keressük együtt!

Mása seb Solt sár saru most sebben seben

Mázsa zseb Zsolt zsír zsaru mosd zsebben zseben

Valamennyi esetben tudatosítjuk, hogy melyik hang hallható a szóban!
Mindig segítségül rámutatunk a hívóképekre is!

- o **Képcserék a lottótáblán**

Rátesszük a S képekre a fenti ZS - hangállományú képeket.

Tehát most a S lottón ZS hangállományú képek sora látható

Nem látható: Mása seb Solt most sebben seben

Látható: mázsa zseb Zsolt zsaru mosd zsebben zseben

Instrukció. Most a zsémbes katica (ZS) elzavarja a vonat (S) hangokat! Mondd el mi büjt el é, mi látható!

A képek eltakarása analóg mondatokkal történik:

*Elbújt Mása, látható a mázsa! – Elbújt a seb, látható a zseb! Elbújt a Solt, látható Zsolt!
Elbújt a seben, látható a zseben!*

♦ **S –ZS logopédiai memory oppozíciós szavakkal:**

A következő foglalkozásokon nagyon eredményesen játszhatunk memoryt az ismert oppozíciós szóanyaggal!

Természetesen ennek is különböző változatai vannak.

o **Az oppozíciós szavak változtatott megnevezése**

Előzőleg szétválogatjuk és a megfelelő hívóképekre készítjük az oppozíciós szavakban képecskéit. A hívóképekről veszik le a gyerekek egyenként a képeket.

*Instrukció: Mondjátok meg, mi van a képeken! Mutassátok meg, minek a hangját mondtátok!
Keressétek meg, hol hallható a hang a szóban!*

Mása	seb	Solt	sír	saru	most	sebben	seben
mázsa	zseb	Zsolt	zsír	zsaru	mosd	zsebben	zseben

o **Oppozíciós szavak megnevezése hívókép segítségével**

Majd a levett (megnevezett) képeket összekeverjük, és képpel felfelé elhelyezzük a gyerekek előtt az asztalon!

Instrukció: Mondjátok el, hogy mi van a képeken! Mutassátok meg, minek a hangját mondtátok!

Keressétek meg, hol hallható a hang a szóban!

o **Szópárok motoros differenciálása**

Válogató képmegnevezés differenciálással

Nem látható: Mása seb Solt sír saru most sebben seben

Látható: mázsa zseb Zsolt zsír zsaru mosd zsebben zseben

Instrukció: Bújtasdátok el a vonat (S) – hangállományú képeket! Mondjátok meg, hogy mit szeretnétek elbújtatni!

Addig tart a játék, amíg minden vonat (S) – hangállományú kép elbújjik!

Most azt a feladatot adjuk, hogy egyenként nevezzenek meg és fordítsanak le egy vonat (S) - hangállományú képet. (Ők mondják meg, hogy kész van-e a fordítási szakasz.)

o **A motoros differenciálás ellenőrzése hívókép segítségével**

A differenciáló válogatás ellenőrzése

Instrukció: Mondjátok el, hogy milyen képek vannak az asztalon. Itt van a zsémbes katica és ellenőrzi, hogy minden kép megnevezésénél hallható-e a ZS hangzó!

mázsa zseb Zsolt zsír zsaru mosd zsebben zseben

Ennek ellenőrzésére elsoroltatjuk az asztalon látható, tehát csak a zsémbes katica (ZS) hangállományú képanyagot.

Auditív és vizuális megerősítést is kapnak.

o **Oppozíciós szavak megkeresése és analóg mondatok.**

Most kezdődik az igazi logopédiai memory.

A ZS hangot tartalmazó képek mellé keressük a vonat (S) -hangállományú képpárokat!

Instrukció: Keressétek meg a képek vonatos párját! Mondjátok el, hogy melyik kép mit keres!

Váltakozva választanak egy-egy képet, aminek a lefordított képek közül keresik meg a párját!

Keresem a mázsa párját! A mázsa párja Mása lesz!

Vagy, ha nincs még R - hangjuk:

- Látom a mázsát, nem látom Mását!

Két lefordított kép visszafordítására van lehetőségük. Ha sikeresen rátalálnak elviszik a szópárokat!

-Megtalálta a mázsa Mása képét! A mázsa és Mása párok!

Vagy, ha nincs még R - hangjuk:

Elbújt Mása, de megtaláltam, nekem adja Mása a mázsa képét is! ...stb.

o **Oppozíciós szavak válogatása hívókép segítségével nélkül**

A későbbi foglalkozásokon már hívókép nélkül kerülnek a gyerekek elé az összekevert oppozíciós szavakban képei.

Instrukció: Most bújtassátok el zsémbes katica (ZS) - hangállományú képeket! Mondjátok meg, hogy mit szeretnétek elbújtatni! Addig tart a játék, amíg minden zsémbes katica (ZS) -hangállományú kép elbújik!

Rögtön az a feladat, hogy most a zsémbes katica (ZS) - hangállományú képeket bújtassák el, aki ahányat megtalál, annyit fordíthat meg!

(Megnevezik, mondatba foglalják, lefordítják).

o **Késleltetett szópár keresések**

Rövid- és hosszú távú memóiafejlesztők.

Majd otthagyjuk egy kicsit ezt a feladatot, ellenőrizzük a házi feladatot, vagy szótagsorokkal dolgozunk. Kis idő után visszatérünk a memory játékhoz, és sorban keressük a zsémbes katica (ZS) -hangállományú képpárokat a látható vonat (S) -hangállományú képek mellé.

Instrukció: Keressük meg a vonat hangállományú képek párját! Először mondjátok meg, hogy mit kerestek, melyik képnek találjátok ki a párját?

Két lefordított kép visszafordítására van lehetőségük. Ha sikeresen rátalálnak elviszik a szópárokat!

Természetesen az a győztes, aki a legtöbb párt megtalálta.

Következő alkalommal lemérhetjük a hosszú távú emlékezetet is! Rögtön azzal kezdünk, hogy az általunk lefordított képanyagot kell kitalálniuk, a látható képpárok mellé!

◆ **S és ZS hangzók motoros differenciálása mondatokban**

GYAKORLÁSI MINTÁK

◆ **ZS-S hangállományú szavak egy mondaton belül:**

Feladatlapokon logikai összefüggések felismerése és megkeresése. vizuális megsegítéssel.

Instrukció: Most mondd el, mi látható a képeken. Keresd meg, melyik kép tartozik a mondathoz.

Mondd el, miért az a párja!

Zsolt kevés zsömlét evett.

(Külön látható egy zsömlé)

Zsolt ingén sok a zseb.

(Külön látható egy zseb)

Zsuzsi elesett, sebes lett a lába.

(Külön látható egy láb)

Instrukció. Most válaszolj a kérdésekre! Mondd el, mi látható a képeken.

Keresd meg, melyik kép tartozik a mondathoz.

Mondd el, miért az a párja!

Mutass a hívóképekre is!

A vajaskiflit vagy a zsömlét adad Zsófinak este?
A zsabós vagy a zsebes inget látod Bözsín?
Ki vette fel a zsebes inget, Zsolt, vagy Bözsi?
Kinek lett sebes a lába, Zsuzsinak, vagy Zsoltnak? ...stb.

♦ **Jelzős szerkezetekkel S–ZS hangok differenciálása**

o **Motoros differenciálás egy szón és egy mondaton belül:**

Logikai összefüggések felismerése feladatlapokon

Instrukció: Most mondd el, mi látható a képeken. Keresd meg, melyik kép tartozik a mondathoz. Mondd el, miért az a párja!

Mutass a hívóképekre is!

A zsebes ing elfedi Balázs fájós könyökét.
- A zsalus ablakon nem süt be Zsigáék hálójába a nap.
- Zselés sütemény finom édes.
- A pezsgős dugót Józsi ügyesen távolította el Ágneséknél. ... stb.

Valamennyi mondatban megszámoljuk, hogy hány S és ZS hangzó volt.

Amennyiben szükséges a hívóképekkel segítjük a pontos hangzóképzés megszilárdulását.

♦ **S–ZS motoros differenciálása rövid mondatokban:**

Nem tartalmazhat: SZ – Z – C – CS és R hangzókat!

Szűrt hangállomány: M - B - P - F - V - T - D - H - J - L - N - K - G - GY - NY - ZS - S

Kevés vajás zsömlét evett Józsi. Samu este zsaluval sötétített be. Zsiga zsebe tele lett sajttal. Sonkás és sajtos zsömlét tett Annusnak a táskájába Józsi. Zsolt sokat segített otthon Zsuzsikának. Ágnes zsebes kötényből vette elő zsebkendőjét. Apa zsebkése mindig nagyon éles. A zselés sütemény finom édes. A zsinoges zsák hatalmas lett. Sok zsebes inget kapott minden kis óvoda. Kevés lett a sült padlizsán Gazsiéknál. Zsiga úgy tudja, hogy a zsalus ablakon nem süt be a fényes nap! Zsebkendővel kötötte be Balázs a sebes lábát.

♦ **S-ZS hangzópárok motoros differenciálása oppozíciós szavakban–mondatokban**

GYAKORLÁSI MINTÁK

♦ **Oppozíciós szavak mondatokban:**

o **Oppozíciós szavakból mondatok alkotása.**

Előzőleg szétválogatjuk és a megfelelő hívóképekre készítjük az oppozíciós szavakban képecskéit. A hívóképekről veszik le a gyerekek egyenként a képeket, melyeket megneveznek, mondatokba foglalnak.

Instrukció: Mondjátok meg, mi van a képeken!

Mondjatok minden képről egy-egy mondatot!

o **Oppozíciós szavak válogatása, mondatpárok alkotása.**

Hívóképek és képsorok alapján a szópárokból mondatokat varázsolunk.

Instrukció: Keresétek meg az összekeveredett képek közül a párokat! Mondjatok a képekről rövid mondatokat! Majd mondjátok el azt is, amit én mondok nektek!

Példamondatok lehetnek:

A mázsa tele van zsákkal.

A zseb hatalmas lett.

Zsolt sok zsömlét evett.

Mása nem tud angolul.

Zsuzsi lábán megdagadt a seb.

Zsiga nem tudja, hogy hol van Solt!

Zsóka sokat sír .	A hentesnél kapható a zsír .
A zsaru figyel.	A zsalu sötétlt.
Most kaptam a levelet a postástól.	Ebéd előtt mosd meg Annuskát!
A dagadt sebben sok volt a genny.	A zsebben megbíjt a zsömle is.
E seben nem látok kötést.	A zseben hatalmas gombot látok.

Ha hibátlanul mondták a mondatpárokat, akkor jutalmat kapnak.

o **Oppozíciós szavak egy mondaton belül.**

Instrukció: Keressétek meg a párokat az összekeveredett képek közül! Aki párt talál, akkor viheti el, ha hibátlanul elmondja azt, amit én mondok!

Pl. példamondatok lehetnek:

Mása a mázsa mellett áll.

A zseb alatt volt egy nagy seb.

Zsolt olvasta a helység nevét: SOLT!

Zsuzsi mindig sír, ha a forró zsír megégeti.

A zsalu alá állt a zsaru.

Most mosd meg a lábad!

A sebben nem volt zsineg, a zsineg a zsebben volt!

A seben kötés volt, a zseben egy hatalmas lyuk volt.

♦ **S és ZS hangzók motoros differenciálása történetben és bővülő mondatokban**

GYAKORLÁSI MINTÁK

♦ **S–ZS motoros differenciálása történetben:**

Tisztán artikulálható rövid történet:

Nem tartalmazhat: SZ – Z – C – CS – R hangzókat!

Szűrt hangállomány: P - B - M - J - T - D - L - N - F - V - H - K - G - TY - GY - NY - S - ZS
Józsi és Zsófi egy hetet töltött Zsigáék tanyáján. A falusi életmél is vidámabb volt a tanyasi vendégség. Bözsi néni mindennap megtudakolta, hogy mit ennének a vendégek. Egyik nap volt sült padlizsán is. Sajnos keveset ehettek a sült padlizsánból, még kevés volt belőle a veteményesben. A legfinomabb ebéd a zsenge bableves és bundás zsemle volt, ebből is jó sokat ehettek. Zsiga minden délelőtt kihajtotta a teheneket legelni. A tyúkokat, a kakasokat és a pulykákat nem kellett féltetnie Bözsi néninek. A Kópé kutyus nem engedte, hogy eltévedjenek. Zsigának volt egy kis háts lova. Estétként Zsigától tanult lovagolni Józsi és Zsófi. Zsiga zsebes ingében lovagolt estétként Zsófi. Józsi pizsamában volt, de Zsiga nem bánta, ha pizsamában üli meg Józsi a lovát. Majd Józsi késő este megmosdatta a lovakat, és dézsából megitta valamennyit, végül a teheneket is megfekték.

Jó sok időt töltöttek minden évben a kedves Zsigáéknál, ahol még a zsizsikes babot is jókedvűen válogatták estétként.

Így telt minden évben a vendégség Zsigáéknál.

♦ **S–ZS motoros differenciálása bővülő mondatokban:**

Bővülő mondatok:

Nem tartalmazhat: SZ – Z – C – CS – R hangzókat!

Szűrt hangállomány: P - B - M - J - T - L - N - V - H - K - G - S - ZS

Annus állt.

Annus Zsolt előtt állt.

Annus Zsolt előtt állt, éhesen.

Annus Zsolt előtt állt, éhesen, zsömlével.

Annus Zsolt előtt állt, éhesen, vajas zsömlével.

Annus Zsolt előtt állt, éhesen, vajas zsömlével a táskájában.

Annus sokáig Zsolt előtt állt, éhesen, vajas zsömlével a táskájában.

Annus sokáig Zsolt előtt állt, éhesen, vajas zsömlével a táskájában, de mégsem evett.

***(Ha van R hangzó!)**

Annus vasárnap sokáig Zsolt előtt állt éhesen, vajas zsömlével a táskájában, de mégsem evett!

◆ Spontán beszédben történő gyakorlás

A gyakorlataink akkor érnek véget, amikor a kötetlen beszélgetésekben nem hallunk már hibás ejtések. Illetőleg, amikor a növendékünk még vét ugyan, de már figyelmeztetés nélkül észreveszi, s "önjavításokkal" azonnal javítja saját hibáját.

28 A CS HANG

(SÜMEGI MÓNICA)

CS: Zöngétlen fogmeder mögötti zár-réshang.

Képzésmód: Az ajkak O állásban labializálnak, az egymással szemben álló fogélek kissé nyitottak. A lapos nyelv elülső, kanálszerűen felfelé ívelő pereme a fogmeder mögött pillanatnyi zárlatot képez, mely a zárbontás után réssé tágul. A nyelv oldalpereme zárszerűen simul a keményszájpad széléhez és a zápfogakhoz. A lágy szájpad zárja az orrüreg felé vezető utat. A hangszalagok fúvóállásban vannak. A kiáramló levegő súrolja a metszőfogak élét is. A távozó levegő nagy energiájú, iránya és területe azonos a S hangéval.

Elég gyakori hanghiba. Megkésett beszédfejlődés, centrális- és általános artikulációs hibák esetében mindig kell számolnunk a S - ZS - CS hangzók hibájával.

A hibák oka lehet szervi, azaz **organikus**, vagy **működéses, funkcionális** eredetű.

Organikus: amikor a **perifériás** (különböző fog-, fogazat-, harapási-, vagy a szájteri rendellenességek - gótikus szájpad – esetleg a nyelv kisebb fokú rendellenességei, például a rövid nyelvfék) vagy **centrális eltérések**, nyílt orrhangzóságnál a **szájpadlás és ajkak anatómiai eltérései, anomáliái** okozzák a CS hangzó hibáit.

Nagy részben függ a tiszta hallástól ezeknek a hangzóknak a pontos képzése, ezért a legcsekélyebb **hallássérülés** is már organikus eredetű torzítást eredményez.

Nem csak a hallássérülés, hanem a különféle **beszédpercepció**s zavarok, eltérések is CS hibákhoz vezetnek.

Funkcionális: Gyakran a **beszédszervi mozgások ügyetlensége** és a **hibás automatizmus** együttesen szerepelnek a kiváltó okok között.

Helytelen képzés:

A hang pontos képzése igényli:

a beszédszervek összetett munkáját,

a képzési terület biztos érzékelését,

a nyelvműködésben a műveletek sorrendjének precíz végrehajtását.

A CS hanghibák általában a S - ZS hangokhoz társulnak, de megjelenhetnek önállóan is. A hibákat általában a beidegzés és a nyelvműködési hibák együttese okozza. Vagy a zárképzés, (CS = S) vagy a zárbontás utáni résképzés (CS = T) hiányzik. Előfordulhat, hogy a nyelvizomzat renyhessége miatt pontatlanul és lassabban történnek a hangképző mozzanatok.

E hibák oka lehet szervi, azaz organikus eredet is, amikor a fogrendellenességek, és a nyelv kisebb fokú rendellenességei, lehetetlenné teszi a szükséges nyelvhegyi mozgás létrejöttét.

Felcserélt képzés:

CS = T

CS = F

CS = SZ

CS = C

CS = S

CS = TY

CS = DZS

CS = CH (szájpadhasadéknál)

Leggyakoribb torz képz.

interdentális - fogközi képzésmód

adentális - fognyomásos képzésmód

laterális - oldalréses képzésmód

sztridensz - füttyszerű képzésmód

nazális - orrhangzós képzésmód

Hívóképe: csöpögő csap

A csöppenések is segítik a pillanatnyi zárlat képzetét

Máshol a csipogó csibe a hívókép.

Ebben az esetben a csipogás képzeete segíti a hang kialakítását

Előkészítő mozgásos gyakorlatok:

- ◆ **Áll - ajak gyakorlatok némán:**
 - laza nyitás - zárás, a feszesség oldására
 - kerekítés - terpesztés, a felesleges izomfeszültség kiküszöbölésére
- ◆ **Ajakgyakorlatok hangzókkal:**
 - magánhangzó gyakorlatok képzés helye szerinti sorrendben
 - labiális magánhangzók.
 - O gyakorlatokból zárások
- ◆ **Fúvó, pattintó gyakorlatok:**
 - széles légárammal fúvások, P pattintások
 - láng lobogtatás, vattacsomó fúvás, papírforgó pörgetés
 - keskeny légárammal fúvások, F - SZ
 - vatta, papírszeletke, műanyag tárgyak
 - T hanggal pattintások, izoláltan és vokálisokkal:
 - kapuba papírgalacsin, vattacsomó, pingpong labda
 - kézfejről papírszelet
- ◆ **Lazító nyelvgyakorlatok:**
 - alsó ajak betakarása széles nyelvvel,
 - alsó ajak betakarása széles nyelvvel, tartás: 5 - 10 - 15 mp-ig
 - felső ajak betakarása széles nyelvvel,
 - felső ajak betakarása széles nyelvvel, tartás: 5 - 10 - 15 mp-ig
- ◆ **Nyelverősítő gyakorlatok szájtéren kívül**
 - felfelé irányuló széles nyelv a felső ajakról az orr alatti területre csúsztatásai
 - ajak felett keresztben elhelyezett pálcika nyelvvel történő tartása: 5 - 10 - 15 mp-ig
 - kanál formájú nyelv kialakítása
 - kanál formájú nyelv tartása: 5 - 10 - 15 mp-ig
 - kanál formájú nyelvre vízszintesen elhelyezett pálcika megtartása
- ◆ **Nyelverősítő gyakorlatok szájtérben**
 - széles nyelv felső fogmederhez emelései
 - felső fogmedernél nyelvhegyi támasz
 - felső fogmedernél nyelvhegyi támasz, nyelv tartása: 5 - 10 - 15 mp-ig
 - felső fogmedernél nyelvhegyi támasszal pálcika megtartása: 5 - 10 - 15 mp-ig
 - csettintések
- ◆ **Felső metszőfogak érintkezésénél nyelvheggyel papírcsík, fogpiszkáló tartások**
- ◆ **Felső metszőfogak mögötti területen nyelvheggyel pálcika, szívószál, fogpiszkáló tartások**
- ◆ **Összetett gyakorlatok pálcikával**
 - pálcikával vízszintesen elfelezett szájtérből
 - széles nyelv emelése a pálcika alatt és felett
 - pálcika alatt széles nyelv kiöltése
 - pálcika alatt széles nyelv kint tartása: 5 - 10 - 15 mp-ig
 - pálcikát áthurkolva felső fogmedri támasz
 - áthurkolt pálcika tartása: 5 - 10 - 15 mp-ig
- ◆ **Összetett nyelvgyakorlatok Á - ra nyitott helyzetből**
 - széles nyelv alsó ajakra helyezése
 - megemelés és kanál formálás

kanál formájú nyelv tartása: 5 -10 – 15 mp-ig
 kanál megtámasztása felső fogmedernél
 megtámasztott kanál tartása: 5 -10 – 15 mp-ig
 közben ajak kerekítése és zárás O helyzetre

- ◆ Kombinált légző és nyelvgyakorlatok
 kanálformájú nyelvperemmel pattintás és fúvás:
 szakaszosan: T S T S T S

Előkészítő hallásfejlesztések:

- ◆ Finom, halk zörejek megkülönböztetése
- ◆ Magas és mélyebb zajok elkülönítése az elhangzás sorrendjében
- ◆ Légáram hatásának megfigyelése
 folyamatos légáram: FFF
 pattintott légáram: P - T
 hideg keskeny levegő érzékelése: SZ
 meleg levegő érzékelése: S
- ◆ Sziszegő hangok hívóképpel való egyeztetései (hat hang)
- ◆ Sziszegő hangok megkülönböztetése
- ◆ A felcserélt képzésű hang és hívóképeinek egyeztetése

CS = T
 CS = F
 CS = SZ
 CS = C
 CS = S
 CS = TY
 CS = DZS

- izoláltan ejtett fonémapárok
- vokálisokhoz kötötten
 - valamennyi fonetikai helyzetben
- szavakban felismerés
 - valamennyi fonetikai helyzetben
- oppozíciós szópárokbán
 - valamennyi fonetikai helyzetben

CS = T

cső - tő
 kacs - Kata
 ács - át

CS = F

csók - fok
 csicsi - Fifi
 cső - fő

CS = SZ

csík - szik
 kacs - kasza
 ács - ász

CS = C

csak - cakk
 ecset - ecet
 meccs - metsz

CS = S

csík - sík
 ecset - eset
 ács - ás

- ◆ Helyes - helytelen ejtések megkülönböztetése
 helyes S fogközi – interdentalis képzésmódú "CS"
 fognyomásos – alveoláris képzésmódú "CS"
 oldalréses – laterális képzésmódú "CS"
 füttyszerű – sztridens képzésmódú "CS"
 orrhangzós – nazális képzésmódú "CS"

Ezek mindvégig szenzoros differenciálások, s csak jelzi, mutatja növendékünk, hogy jót, avagy pontatlan "rossz" hangot hallott-e!

- ◆ Valamennyi változatban elvégezzük a differenciáló gyakorlatokat
 - a jó CS hangot elkülönítjük a torz "CS" hangtól
 - szótagsorban ejtett hangzóknál (szótag elején, szótag végén, vokálisok között)
 - szavakban is egyaránt differenciáljuk a jó CS hangot és a torz "CS" hangot.

CS hang kialakításához vezető gyakorlatok:

Itt megismételjük a legfontosabb mozgássorokat, amelyek a direkt hangfejlesztésnél nélkülözhetetlenek. Tudjuk azonban, hogy munkánkban mindvégig jelen vannak a direkt és indirekt mozzanatok. Adott pillanatban, tehát mindig azt emeljük ki, ami a legdominánsabban segíti a hangfejlesztést.

Eszközei:

iskoláskortól:

CS hívóképe

CS betűképe

(papírszeletke, nagylyukú gyöngy)

Módszere:

indirekt hangfejlesztés

direkt hangfejlesztés

- ◆ Célikirányos pattintó gyakorlatok
 - T pattintásokkal középre fújjuk a levegőt
 - figyeljük a pattintás irányát, a papírszelet ívét, a megtett út hosszát
- ◆ Célikirányos gyakorlatok
 - nyelv lazítással széles nyelv
 - nyelvperem és nyelv oldalszélek edzése
 - fagyi nyalások - kanáltartás - beemelés fogmederhez
 - fogmeder érintése kanál formájú nyelvvel
 - ebből rést képzünk, elemeljük
 - érintések és résképzések: T S hanghatás
 - közben O állást formálunk ajkunkkal

1. Indirekt hangfejlesztés hangutánzásokkal

- ◆ Csöpögő cseppek hanghatásai

CSÖPP	csöpp	CSÖPP	csöpp
-------	-------	-------	-------
- ◆ Jégcsap cseppjeinek pattintásai
időtartamok és intenzitások váltakozásai;

CS	CS	CSIPP	CSEPP	CSipi	CSepp
<i>halk</i>	<i>hangos</i>	<i>hangos kezdés lehalkuló folytatás</i>			
- ◆ Csibék csipogásai
halkan, alig hallhatóan kezdve:

csip	CSip	CSip	CSip	CS	CS
<i>erősödik a csipogás</i>					

halkból folyamatosan erősítve:

cs	CS	CS	CS	CS	CS
----	----	----	----	----	----
- ◆ T-S kapcsolatból
utánozzuk a kis autó hangját, majd vonatot indítunk

T	SSSS
---	------

 csökkentjük a szünetet a folyamatos S ejtése közben
 SSSTSS - SSSTSS - SSTSS - TS egybeolvasztva: CS

- ◆ CS ejtések papírszelet pöccentéssel tükör előtt
S helyzetű artikulációs nyelv- és ajakállásból rögtön pattintunk:
CS CS CS CS CS
- ◆ CS pattintás nagylyukú gyöngybe
különösen a renyhe artikulációnál eredményes!
CS CS CS CS CS

A torzítások javítása CS hang esetében is a **direkt hangfejlesztés**, amely ugyanolyan előkészítést igényel, mint a paralália. Ebben az esetben nem bővítjük az artikulációs gyakorlatainkat, csak jóval lassabb ütemben haladunk, hogy kellő időt adjunk az új beidegzés kialakulására.

2. Direkt hangfejlesztés

Beállítjuk a tükör előtt instrukció adásával, majd együttes kivitelezéssel a beszédszervek helyzetét:

- beemeljük a kanál nyelvet a nagyra nyitott ajakállás mellett a fogmeder mögé -
- a megtámasztott helyzetből leengedjük a változatlan helyzetű nyelvet -
- öblös rést képzünk -
- közelítjük a fogsorokat 2-3 mm-nyire -
- kerekítjük az ajkak -
- folyamatosan kifújuk a levegőt: S
- S hangból a nyelv intenzitásának fokozásával:

CS CS CS CS

- ◆ Vagy: folyamatos, laza izomfeszültségű SSS hangoztatása közben az áll alatti lágy részt a gyermek ujjával felfelé nyomogatjuk, ettől a nyelv feszesebbé válik, létrejöhet a CS

Ugyancsak nagy hangsúllyal végezzük a hallási figyelmet fejlesztő gyakorlatsorokat. Ezek mindvégig szenzoros gyakorlatok, melyek a terápiánk teljes időtartamán végighúzódnak.

A CS hang kialakítása és a mozzanatok tudatosítása akkor történik, amikor már biztos a nyelvtartás. A kanálnyelv minden helyzetben széles nyelvperemű, amellyel képes az adott helyen megtámasztva zárt képezni, majd a zárbontást résképzésre váltani.

CS hang kialakítása, tudatosítása

Kőbányai gyakorlatunkban sikeresen bevált a hangfejlesztés menetének megismertetése.

Következik az egymásra épült képzőmozzanatok tudatos számbavétele. Ezt a folyamatkövetést, már a nagycsoportos óvodásoknál elkezdjük. Végigkísérjük a tüdőből kiáramló levegő útját. Pontosan meghatározzuk és érzékeltejük a hangszalagok állását. (Morog-e a hang, rezeg-e a torkunkra helyezett kezünk, avagy nem?)

A lágy szájpád helyzetét is megemlíjük, majd konkretizáljuk, hogy a nyelv melyik része, hol helyezkedik el, hol képez akadályt a kiáramló levegő útjában! Tudatosítjuk még a fogak és ajkak helyzetét, valamint érzékeltejük a kiáramló levegő nyomatékának érzetét is!

Tudatos ellenőrzés ismételten:

A kiáramló levegő a fúvóállásban lévő hangszalagok között jut a szájterbe. A lágy szájpád zárja az orrüregbe vezető utat. A levegő tehát zöngétlenül, csendesen jut a szájterbe. Az orrüregben nem távozik levegő. A széles, lapos kanál formájú nyelv a felső fogsor fogmedri területen pillanatnyi zárt képez. A nyelv oldalszélei a felső fogsor mentén és a szájpádlás két szélén támaszkodva zárják a levegő oldalirányú távozását. A zárbontás pillanatában a nyelvhegy rést képez. A nyelv felfelé ívelt pereme és a szájpádlás között végigsúrlódik a levegő, majd a metszőfogak között az O állású ajkak által megnövelt területen át jut a szabadba.

A távozó levegő lefelé (kb. 45 fokban) irányuló, határozott erejű meleg érzetet ad, az O állásnak megfelelő kerek területen.

(Házi feladatként 1 nagy és 9 kis csöpögő csap, amelyeket otthon kell színezni, ha egymás után mindegyiknél legalább négyszer megszólal a csöpögő hang!)

Rögzítés:

A rögzítés folyamán a fonetikai szabályok figyelembevételével történik a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása.

Eszközei:

hívóképek,

iskoláskortól: betűkártyák

rögzítőábrák

szótagkártyák

Módszere:

utánmondás

utánmondás és olvasás

Rögzítésnél feladatunk, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabillá vált fonémát módszeresen kapcsoljuk a magánhangzókhoz. A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk. Természetesen azt figyeljük, hogy hol és milyen ajakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a kapcsolandó magánhangzók sorrendjét. A helyes kapcsolási sorrendet a *képzésmozzanatok rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei* szabják meg.

A magánhangzók: u - ű - ó - ő - a - á - e - é - - menetben haladnak.

hangkapcsolat elején:

csu-csű-csó-cső-csa-csá-cse-csé-csi

hangkapcsolat végén:

ucs-űcs-ócs-őcs-acs-ács-ecs-écs-ics

vokálisok között:

ucsu-űcsű-ócső-őcső-acsa-ácsá-ecse-écsé-icsi

***Makacs esetekben előfordulhat, hogy megváltoztatjuk a rögzítési menetet és a hangkapcsolat végi helyzettel könnyebben jutunk eredményre!**

hangkapcsolat végén*

ucs-űcs-ócs-őcs-acs-ács-ecs-écs-ics

vokálisok között

ucsu-űcsű-ócső-őcső-acsa-ácsá-ecse-écsé-icsi

hangsor elején

csu-csű-csó-cső-csa-csá-cse-csé-csi

A rögzítési szakaszt ciklizálásokkal (mondókákban, énekekben) tesszük stabilabbá.

Automatizálás:

Az automatizálás a rögzítési sorrend szerint, a hagyományos menetben halad a szógyakorlatoktól a mondatgyakorlatokon át a folyamatos beszédig.

Eszközei:

tárgyképek

iskoláskortól: betűkártyák

eseményképek

szókártyák

versek, mondókák, történetek

mondatok, történetek

feladatlapok

feladatlapok, olvasólapok

Módszere:

- utánmondások adott fonetikai helyzetben:

utánmondás, olvasás

szó elején vagy szóvégén***

szó végén

szó belsejében

* Előfordulhat olyan eset, hogy még a szókezdő fonetikai helyzetben is segít, ha ciklizálunk, mielőtt kimondatjuk a szót:

Pl.	csu-csu-csu-csu	csuka
	csü-csü-csü-csü	csüng
	csö-csö-csö-csö	csöngő
	csó-csó-csó-csó	csóka

** Abban az esetben, ha az artikulációs mozgások beállítása több időt és odafigyelést igényel, egyszerűbb a rögzítést is és a szógyakorlatokat is a szóvégi fonetikai helyzettel kezdeni!

- *képmegnevezések (segítségekkel és önállóan)*

- *irányított és önálló mondatalkotások*

- *önálló szövegmondás: vers, történet.*

- *spontán beszédben történő gyakorlás*

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások, valamint a motoros differenciálások zárják a terápiát.

CS GYAKORLÓANYAGOK

Tisztán artikulálható rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: P - B - M - J - T - D - L - N - F - V - H - K - G - NY - GY - CS

Csabinak volt egy csöpp csónakja. A kicsi Csilla csokit kapott. A kocsi előtt állt a kicsi csacsi. Csaba új bakancsot kapott Pali bácsitól. Julcsit kicsi kocsiba fektette anyukája. Ancsa csalánba lépett, ami nagyon csípte a lábát. Jancsi meg Julcsi két kicsi kecskét láttak a legelőn. Olvadó jégcsap alatt álldogáltak a csacsogó lányok. A kicsi öcsi csendben pihent a bölcsőjében.

Tisztán artikulálható rövid történet:

Szűrt hangállomány: P - B - M - J - T - D - L - N - F - V - H - K - G - NY - GY - CS

Jancsi bácsi elindult a kicsi kocsija elé fogott kicsi csacsijával. A csacsi nyakában kicsi csengő csilingelt. A fecskék csiviteltek a fejük felett. A csacsi a fecskéket figyelte.

Úgy halad a csacsi, mint a csiga! csóválta a fejét csalódottan Jancsi bácsi. Kicsit odacsettintett a csacsi felé. A csintalan csacsi ettől megmakacsolta magát, leállt, nem lépett tovább! Jancsi bácsi tanácstalanná vált, hiába csalogatta Csillag csacsikáját. Ancsi néni délelőtt csomagolt Jancsi bácsinak kacsapecsenyét meg ínycsiklandó palacsintát.

- Itt a finom csemege, amit Ancsi néni csomagolt nekem! - kacsintott Jancsi bácsi a csivitelő fecskék felé. Jancsi bácsi evett, majd megkínálta a finom kacsapecsenyével Csillag csacsiját. Csak úgy csámcsogott a kicsi csacsi, a finom csemege egy pillanat alatt elfogyott. Majd megindult a jóllakott Csillag csacsi. Meglódult a kicsi kocsi, csengett-bongott a kicsi csengő a csacsi nyakában.

Ancsi néni otthon a kicsi konyhában üldögélt, míg a kicsi taeskö csaholva nem ugatott. Ancsi néni tudta, hogy a taeskö Jancsi bácsinak, meg Csillag csacsinak csahol.

- Csillapodj, taeskö! - csitította Ancsi néni a csaholó kutyácskát.

- Csakhogy itthon vagyunk! - mondta a kaput becsukva Jancsi bácsi.

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: P - B - M - T - D - L - N - V - K - G - NY - GY - CS

Egy csóka megcsípte.

Egy csóka megcsípte Csillát.

Egy csóka megcsípte Csillát meg Csabát.

Egy csóka csúnyán megcsípte Csillát meg Csabát.

Egy csóka csúnyán megcsípte Csillát meg Csabát a csónakban.

Egy csóka csúnyán megcsípte Csillát meg Csabát a csónakban a tavacskán.

***ha van R hang:**

Csütörtökön egy csóka csúnyán megcsípte Csillát meg Csabát a csónakban a tavacskán.

Csütörtökön egy csóka a csőrével csúnyán megcsípte Csillát meg Csabát a csónakban a tavacskán.

Csütörtökön egy csóka a csőrével csúnyán megcsípte Csillát meg Csabát a csónakban a csongrádi tavacskán.

28.1 Motoros differenciálás: CS-C hangzó párokkal (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)

Akiknél beszédpercepció zavarok miatt a beszédészlelés is sérült, azok nagyon nehezen automatizálják a tanult hangokat! (CS = C illetőleg CS = S) és a cserélten ejtett hangzó párokat képtelenek a beszéd folyamatukba könnyedén beépíteni! Ehhez ad segítséget a szöveges motoros differenciálás, melynek egymásra épülő és nehezedő fokozatai vannak. Bármely paralália esetén is nagy figyelmet kell fordítanunk a motoros differenciálás beiktatására!

Valamennyi hangzó pár motoros differenciálásához bőséges anyagot: gazdag szó- és mondatgyakorlatot találunk a "CSEREBERE" kiadványokban.

A motoros differenciálás

Eszközei:

<i>hívóképek,</i>	<i>iskoláskortól: betűkártyák</i>
<i>rögzítő táblák,</i>	<i>szótagkártyák</i>
<i>logopédiai lottók: tárgyképek</i>	<i>szókártyák</i>
<i>memory (dupla) tárgyképek</i>	<i>tárgykép-szóképek</i>
<i>feladatlapok: szó- és mondatgyakorlatok</i>	<i>feladatlapok</i>
<i>eseményképek</i>	<i>olvasólapok</i>

Módszere:

<i>utánmondás</i>	<i>iskoláskortól: utánmondás és olvasás</i>
<i>izolált ejtésben hangzó párok</i>	
<i>szótagsorokban szótagpárok</i>	
<i>szavakban hangzó párok</i>	
<i>szó szerkezetekben többször előforduló hangzó párok</i>	
<i>vegyesen előforduló hangzó párok egy szóban</i>	
<i>oppozíciós szavakban</i>	
<i>mondatokban</i>	
<i>analóg mondatokban</i>	
<i>oppozíciós szavak egyik hangzó párjával mondatalkotások</i>	
<i>oppozíciós szavak mondatpároiban</i>	
<i>oppozíciós szó párok egy mondatban</i>	
<i>egy mondaton belül előforduló hangzó párok</i>	
<i>történetben</i>	
<i>bővülő mondatokban</i>	
<i>önálló megnevezés</i>	<i>önálló megnevezés és olvasás</i>

Most a gyakran előforduló hangcserepár CS - C a példa.

Valamennyi paraláliával ejtett hangzó párnál érvényes a CS - C motoros differenciálásának menete.

A menet egymásra épülő lépései:

4. Hangzó párok motoros differenciálása izolált ejtésben

A hívóképek szemlélete alapján kezdjük a motoros differenciálás szakaszát. Így tesszük érthetővé és érzékelhetővé ezeket a nehéz változtatásokat!

♦ **CS hang - C hang izolált megszólaltatása:**

Hangfelidézések hívóképekkel, ritmikus ismétlésekkel:

CS - C	CS - C	CS - C	CS - C
CS - C	CS C	CS - C	CS - C
hangos	halk	hangos	halk

Majd a hangos és halk hangzók variációival hasznosan bővíthetjük ezeket a feladatsorokat.

Instrukció. Köszönnek egymásnak a kis csapok és a cicák. Utánozd te is a hangjukat! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Egyik tábláról a másik táblára mutass, úgy beszélj!

Ha szépen mondtad mind a négyszer, tegyél rá korongot

!

A cserélten ejtett hangzó párok izoláltan ejtett hangjait sorozatosan megszólaltatjuk, természetesen többször, s közben a növendékeink a hívóképekre mutatnak, vagy korongokat helyeznek a hívóképekre, vagy egyszerűen csak felemelik azokat.

5. CS - C hangzó párok motoros differenciálása szótagokban, három fonetikai helyzetben

GYAKORLÁSI MINTÁK

A mássalhangzó torlódásokat külön nem gyakoroljuk, mivel az eltérő fonetikai helyzetben lévő gyakorlatok egyben ezeket a feladatokat is példázzák!

Óvodás korú gyerekeknél elengedhetetlen, hogy a rögzítő táblákkal végezzük ezeket a motoros rögzítéseket! Így egyszerűbb a helyzet, mert az aktuálisan cserélt hangzó pár rögzítő tábláját elővesszük, s az ismert optikus képpel vizuális megsegítéssel váltogatjuk az azonos helyzetű hangkapcsolatokat. Mindig többszöri ismétléssel gyakoroljuk be ezeket a fontos, nélkülözhetetlen, de nehezen kivitelezhető, artikulálható szótagsorokat. Egy-egy helyzetet legalább négyszer ismételtetünk!

Rögzítőtábla segítségével, vagy a magánhangzós nevek és a csap, valamint a cica hívóképeinek a segítségével végigmegyünk a rögzítési fokozatokon, valamennyi fonetikai helyzetben.

♦ **CS - C hangzó párok motoros differenciálása szótagokban**

o **Azonos magánhangzókkal, azonos fonetikai helyzetben**

Instrukció: Beszélgetnek egymással a csapok és a cicák. Utánozd te is a beszédüket! Egyik tábláról a másikra mutass, úgy beszélj!

Tegyél korongot azokra a képekre, amelyeket mindig hibátlanul mondtál!

valamennyi magánhangzóval:

csu - cu...	csü - cü...	csi - ci...
ucs - uc..	ücs - üc....	ics - ic...
ucsu - ucu...	ücsü - ücü...	icsi - ici...

valamennyi helyzetet többször ismétlünk, a hívóképekre mutatva

vagy felcserélve:

cu - csu	cu - csu	cu - csu	cu - csu ... valamennyi magánhangzóval
uc - ucs	uc - ucs	uc - ucs	uc - ucs ... stb.
ucu - ucsu	ucu - ucsu	ucu - ucsu	ucu - ucsu ... stb.

o **Változó magánhangzókkal, azonos fonetikai helyzetben**

Instrukció: Beszélgetnek egymással a csapok és a cicák. Utánozd te is a beszédüket! Egyik tábláról a másikra mutass, úgy beszélj!

Tegyél korongot azokra a képekre, amelyeket mindig hibátlanul ismételtél meg!

csu – ci...	csü – cé	csi - cü
ucs - ic...	ücs - éc...	ics - üc...
ucsu - ici...	ücsü - écé...	icsi - ücü

vagy felcserélve:

cu – csi	cü – csé	ci - csü
uc - ics	üc - écs	ic - ücs
ucu - icsi	ücü - écsé	ici - ücsü

itt is valamennyi helyzetet többször ismétlünk, a hívóképekre mutatva

o Eltérő fonetikai helyen, azaz egymás mellé került hangsorok begyakorlása

Instrukció: Lassan beszélgetnek egymással a csapok és a cicák. Utánozd te is a beszédüket! Egyik tábláról a másikra mutass, úgy beszélj!

Tegyél korongot azokra a képekre, amelyeket mindig hibátlanul mondtál!

Mivel ez nagyon nehéz, ezt mindenképpen nagy szájnyitással célszerű indítani!

ács - cá...	acs - ca...	ecs - ce...
-------------	-------------	-------------

Itt célszerű kis hívóképekkel és magánhangzót szimbolizáló nevekkel sorokat kirakni:

Ádám-csap cica-Ádám Anti-csap cica-Anti... Eta-csap cica-Eta...

6. C és CS hangzók motoros differenciálása szavakban, analóg mondatokban és szó szerkezetekben

GYAKORLÁSI MINTÁK

♦ C és CS hangzók differenciálása szavakban:

o Tanult szóanyaggal

A legegyszerűbb a vegyesen kirakott képeket a hívóképekhez csoportosítani és tudatosan tükrözni előtt kiejteni, pontosan artikulálni.

Instrukció: Nevezd meg a képeket! Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg!

♦ C és CS hangzók differenciálása analóg mondatokban.

o CS hangot tartalmazó nevek beiktatása a C hangállományú szavakhoz:

Ismétlésként végigvehetjük az eddig tanult anyagot, de most egy új szereplő is a színre lép, akinek megmutatjuk és elmondjuk, hogy mi van a füzetünkben!

Berajzolunk a C automatizálási feladatokhoz egy Csilla vagy egy Csabi fejet, s analóg mondatokkal gyakoroltatjuk a nehéz artikulációs feladatot.

Természetesen először	a szókezdő fonetikai helyzeteket
majd	a szóvégi fonetikai helyzeteket
végül	a szóközi fonetikai helyzeteket gyakoroljuk.

Instrukció. Nevezd meg a képeket! Mindig mondd el az analóg mondatot, hogy kinek mutattad meg a régi feladatod! Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted!

*Mutasd meg Csabinak hol látható a.
cipő, ciklámen, címke, cinke, cédula, cékla,.....*

Mindig a megfelelő hívóképekre mutatunk! Valamennyi képmegnevezésnél el kell mondania:

Megmutatom Csabinak, hol van a cipő.

Megmutatom Csabinak, hol van a ciklámen....

Megmutatom Csabinak, hol van a cumi. stb.

◆ **Több CS - C alkalmazása analóg mondatokban:**

Instrukció: Nevezd meg a képeket! Mindig mondd el azt is, hogy kiknek mutattad meg a régi feladatod!

Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted!

A C hangállományú képsorokat most a következő analógiákkal gyakoroljuk:

Csilla meg Csaba megtudta hol látható a pici....(vagy a kicsi)

szókezdő fonetikai helyzetben:

cipő, ciklámen, címke, cinke, cédula, cékla,..... cumi

szóvégi fonetikai helyzetben:

vice, léc, necc, Vác, akác, malac, gombóc, gömböc... dúc

szóközi fonetikai helyzetben:

Mici, WC, ecet, fácán, paca, pocok, pöcök, uccu

mássalhangzó-torlódásos fonetikai helyzetben:

tálca, pálca, mackó, kocka, kuckó, palack, fegyenc, lánc, tánc...

Valamennyi szó külön analóg mondatba kerül.

Hogy ne legyen túlságosan mechanikus, váltakozva, felváltva mondják az analógiákat, majd soronként cseréljük, esetleg bővítsük a neveket is!

7. CS - C hangzó párok motoros differenciálása mondatokban

8. CS C hangzó párok motoros differenciálása oppozíciós szavakban és mondatokban

9. CS - C hangzó párok motoros differenciálása egy szón belül – mondatokban

A fenti (4-5-6.) mondat-, valamint az oppozíciós szó- és mondatgyakorlatokhoz ebben az esetben is **bőséges anyagot találunk a "CSEREBERE" kiadványokban**, amelyek módszeresen vezetnek végig e nélkülözhetetlen feladatokon!

Egyéb lehetőségek:

Rövid mondatok kíséretében automatizáljuk a már gyakorolt szavakat.

Mondatalkotásokat gyakorlunk képekről.

Feladatlapokat állítunk össze az adott feladatra.

10. CS - C hangzó párok motoros differenciálása történetben és bővülő mondatokban

Tisztán artikulálható rövid történet:

Szűrt hangállomány: P - B - M - J - T - D - L - N - F - V - H - K - G - GY - NY - C - CS

Lucácska meg Vicácska csevegve elindultak a Mohács melletti pici Cselepatak mentén. Mindketten új cipőben voltak, ingecskéjükön pici csillagok csillogtak. Lucácska kék nefelejceket gyűjtött. Vicácska a csobogó patak mellől kicsi kavicsokat emelgetett fel. A kicsike csillogó kavicsokat megcsodálta, majd becsobbantotta a Cselepatakba. A kicsi kecskebékák meg a pici ebihalak megijedtek a nagyot csobbanó kavicsoktól. Lucácska táncolva énekelgette a "Gólya gólya gilicét". Lacika meg Jancsi a csónakok mellett

tanakodtak, hogy honnan jön a hang. Majd kíváncsian kukucskáltak a Cselepatak felé. Megpillantották a két pici lányt, meg a csillogó ingecskéjüket.

- Jaj, a cipőm, milyen lett a csillogó új cipőm! - kiáltott csalódottan Lucácska.

- Mit csináltál a cipőddel, csak nem léptél bele a pocsolyába? - csóválta fejét Vicácska.

Jancsi odafutott Lucácska elé, kacsintott Lacinak, majd mindketten felemelték a pocsolyából a csalódott pici lányt.

Üljetek be a csónakba! invitálták Vicácskát meg Lucácskát a fiúcskák. Laci belökte a csónakot a patakba, majd nagyot csobbant a lapát a patakban. Csendben üldögéltek a csónakban a picike lányok, így jutottak el a csobogó pici patakon a Dunáig.

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: P - B - M - J - T - D - L - N - V - K - G - NY - GY - C - CS

Cili meg Csabi üldögéltek.

Cili meg Csabi minden évben üldögéltek.

Cili meg Csabi minden évben csevegve üldögéltek.

Cili meg Csabi minden évben csevegve üldögéltek a csacsi hátán.

Cili meg Csabi minden évben csevegve üldögéltek a picike csacsi hátán.

Cili meg Csabi minden évben csevegve üldögéltek a picike Csillag csacsi hátán.

Cili meg Csabi minden évben csevegve üldögéltek a picike Csillag csacsi hátán, nagyapóék tanyáján.

Cili meg Csabi minden évben csevegve üldögéltek a picike Csillag csacsi hátán, nagyapóék kicsike tanyáján.

28.2 Motoros differenciálás: CS-S hangzó párokkal

(THOROCZKAY MIKLÓS NÉ)

Természetesen a CS=S parafázis gyakorlása mellett ebben az esetben is elvégezzük a motoros differenciálást

1. Hangzó párok motoros differenciálása izolált ejtésben

A hívóképek szemlélete alapján kezdjük a motoros differenciálás szakaszát. Így tesszük érthetővé és érzékelhetővé ezeket a nehéz változtatásokat!

Lásd: CS - C differenciálását

2. CS - S hangzó párok motoros differenciálása szótagokban, három fonetikai helyzetben

Lásd: CS - C differenciálását

3. CS és S hangzók motoros differenciálása szavakban, analóg mondatokban és szó szerkezetekben

◆ CS és S hangállományú képek vegyesen

A legegyszerűbb a vegyesen kirakott képek hívóképekhez csoportosítása és tudatos, tükrös előtti pontos artikulálása. (Itt még sokat segít a hívóképekre mutató!))

◆ CS hangállományú képekhez S hangállományú szavak beiktatása:

Ebben az esetben kibővítjük (S hang beiktatásával) a CS automatizálás szóanyagának feladatsorait. Elindítjuk az analóg mondatokat, vagyis betöltjük az ismert módon az S hangot tartalmazó neveket. (Annus, Misi, Samu, Sanyi...) valamint beiktatjuk a CS hangot tartalmazó szavak mellé azokat a jelzőket, amelyek odaillenek a CS szóanyagunk mellé, és S hangot tartalmaznak:

okos, kedves, sok, kevés, nevetős, éhes, sovány, mosolygós, mesés, mintás, sajtos, súlyos, selymes, síkos, sejtelmes, sebes, sompolygós, sietős, süppedős...stb.

Természetesen valamennyi fonetikai helyzetben gyakorlunk, végül nem hagyjuk ki a mássalhangzó-torlódásos helyzeteket sem!

◆ CS - S motoros differenciálás egy szóban, jelzős szerkezettel:

Bármilyen tanult, automatizált (SZ - Z - C - ZS hangállomány nélküli!) szóanyag mellé beiktathatjuk az odaillő jelzőt az alábbiakból:

csuklós, csutkás, csükkös, csodálatos, csokoládés, csomós, csökönyös, csöppögős, csöndes, csöves, csatakos, csatos, csámpás, csákós, cseles, csendes, csengős, csempés, cseppes, csévé, csiklandós, csíkos, csillagos, csipkés, csípős, bicskás, dombocskás, gubacsos, gyümölcsös, kavicsos, kecses, kincses, kulacsos, lucskos, lyukacsos, mécses, mocskos, pecsétes, talicskás, tócsás...stb.

Természetesen először a szókezdő fonetikai helyzeteket
majd a szóvégi fonetikai helyzeteket
végül a szóközi fonetikai helyzeteket gyakoroljuk.

4. CS - S hangzó párok motoros differenciálása mondatokban

5. CS - S hangzó párok motoros differenciálása oppozíciós szavakban és mondatokban

6. CS - S hangzó párok motoros differenciálása egy szón belül - mondatokban

A fenti (4-5-6.) mondat-, valamint az oppozíciós szó- és mondatgyakorlatokhoz ebben az esetben is **bőséges anyagot találunk a "CSEREBERE" kiadványokban**, amelyek módszeresen vezetnek végig e nélkülözhetetlen feladatokon!

Egyéb lehetőségek:

Rövid mondatok kíséretében automatizáljuk a már gyakorolt szavakat.

(Kérdésekre kérjük a választ; kiegészítéseket várunk; adott szóanyaggal bővítettjük a példamondatunkat, stb.)

Mondatalkotásokat gyakorlunk képekről.

(Ok-okozati összefüggéseket is kerestetünk)

Feladatlapokat állítunk össze az adott feladatra.

7. CS - S hangzó párok motoros differenciálása történetben és bővülő mondatokban

Tisztán artikulálható rövid történet:

Szűrt hangállomány: P - B - M - J - T - D - L - N - F - V - H - K - G - GY - NY - CS - S

Csendes májusi este volt. Sok csillag mosolygott a sötét égbolton. Csaba és Annuska kettesben mentek sétálni. Annuskán csipkés új ingecske volt, Csaba a csíkos pólóját viselte. Csaba csokoládéval kedveskedett Annuskának. Csendben lépegettek a lombos fák alatti sétányon. Csak a hold és a csillagok figyelhették lépteiket. Csend volt mindenütt és nyugalom. Addig sétáltak, míg meg nem hallották a kis patak csobogását. Csaba és Annuska békésen lépkedtek a kavicsos úton.

Csodálatos volt a patak mentén csendben, kettesben sétálni a csillagos májusi estén!

Aki már a TR -DR hangok birtokában van, jó gyakorlási lehetőséget talál az „**ANDREA ÉS BRUMI SÉTÁJA** „ című mesében!

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: P - B - M - J - T - D - L - N - V - K - G - NY - GY - S - CS

A bácsi csomagot vitt.

A postás bácsi csomagot vitt.

A kedves postás bácsi csomagot vitt.

A kedves postás bácsi egy kis csomagot vitt.

A kedves postás bácsi egy kis csomagot is vitt.

A kedves postás bácsi egy kis pecsétes csomagot is vitt.

A kedves postás bácsi egy kis pecsétes csomagot is vitt táskájában.

A kedves postás bácsi egy kis pecsétes csomagot is vitt leveles táskájában.

A kedves postás bácsi egy kis pecsétes csomagot is vitt a hatalmas leveles táskájában.

A kedves postás bácsi egy kis pecsétes csomagot is vitt a hatalmas leveles táskájában Csillának.

A kedves postás bácsi egy kis pecsétes csomagot is vitt a hatalmas leveles táskájában Csillának meg Misinek.

A kedves postás bácsi egy kis pecséte. csomagot is vitt a hatalmas leveles táskájában Csillának meg Misinek, a mohácsi nagyanyótól.

29 A TY HANG (ANGYAL GUTAI ILDIKÓ)

Zöngétlen, szájpadási zár-réshang.

Képzésmód: Az ajkak és a fogrés nyitottak.(kb. ujjnyi távolságban) A lapos nyelv hegye lefelé néz, a nyelvhat középső része a szájpadás elülső részével pillanatnyi zárlatot képez, mely a zárbontás után szélesebb réssé tágu. A nyelv oldalpereme zárszerűen simul a kemény szájpád széléhez és a zápfogakhoz. A lágy szájpád zárja az orrüreg felé vezető utat. A hangszalagok fúvóállásban vannak. A kiáramló levegő a zárlat mögött a szájüregben sűrűsödik, majd a nyelvhat hossz tengelyén, a középcsatormájának résén határozott, meleg érzettel távozik.

A hibák oka lehet szervi, azaz **organikus**, vagy **működéses, funkcionális** eredetű.

Organikus: amikor a **perifériás** (különböző fog-, fogazat-, harapási-, vagy a szájtéri rendellenességek, nyelv kisebb fokú rendellenességei) vagy **centrális eltérések**, nyílt orrhangzósságnál a **szájpadás és ajkak anatómiai eltérései, anomáliái** okozzák a TY hangzó hibáit.

Nagy részben függ a tiszta hallástól ezeknek a hangzóknak a pontos képzése, ezért a legcsekélyebb **hallássérülés** is már organikus eredetű torzítást eredményez.

Nem csak a hallássérülés, hanem a különféle **beszédpercepció zavarok**, eltérések is TY hibákhoz vezetnek.

Funkcionális: Gyakran a **beszédszervi mozgások ügyetlensége és a hibás automatizmus** együttesen szerepelnek a kiváltó okok között.

Helytelen képzés:

A helytelen képzés módja többnyire a felcserélt képzés.

Általában a megkésett beszédfejlődés tünete, az általános pöszeségnél **GY, NY** hang hibáival együtt fordul elő.

(Megesik, hogy csak a GY és NY hangok sérülnek TY hang nélkül, de a TY mindig GY - és többnyire NY hanggal együtt hiányzik.)

A természetes beszédfejlődési folyamatban a későn megjelenő hangzónk közé tartozik. A helyes hangképzéshez összehangolt artikulációs mozgássor és pontos hallási figyelem szükséges.

A hang pontos képzése igényli:

a beszédszervek összetett munkáját,

a képzési terület biztos érzékelését,

a nyelvműködésben a műveletek sorrendjének precíz végrehajtását.

Felcserélt képzés:

TY = T

TY = K

TY = NY

TY = CS

Leggyakoribb torz képzés:

nazális (orrhangzós)

interdentális (fogközi)

laterális (oldalréses)

Alália:

főleg végeken, illetőleg torlódásban.

Hívóképe: a ketyegő óra

Előkészítő mozgásos gyakorlatok:

- ◆ Laza zárás-nyitás
- ◆ Laza állajtások
- ◆ Nyelvlazító gyakorlatok
 - alsó ajak betakarása széles nyelvvel
 - alsó ajak betakarása széles nyelvvel és tartása: 5 – 10 - 15 mp-ig
- ◆ Nyelverősítő gyakorlatok szájtéren kívül:
 - széles nyelv alsó ajkon, tartással: 5 – 10 - 5 mp-ig
 - hegyes nyelv alsó ajkon, tartással: 5 – 10 - 15 mp-ig
 - széles nyelv - hegyes nyelv alsó ajkon, váltakozva lassan és gyorsan
 - széles nyelv megemelése alsó ajak fölé és vissza
 - széles nyelv visszahúzása a szájtérbe
- ◆ Nyelvhat-emelő gyakorlatok
 - szájtéren kívülre billentések: előre-hátra
 - szájtérben billentések: föl-le
- ◆ Nyelvhat, nyelv oldalszélek izomerejének fejlesztése
 - alsó nyelvhegyi támaszban: széles nyelv
 - alsó nyelvhegyi támaszban: keskeny nyelv
 - alsó nyelvhegyi támaszban: keskeny-széles váltakozások
- ◆ Alsó fogmedernél papírcsík, fogpiszkáló tartások
- ◆ Felső fogmeder mögötti területen pálcika, szívószál, fogpiszkáló tartások:
 - nyelvháttal nyelvhegyi alsó támaszból
 - nyelvháttal nyelvhegyi támasz nélkül

Előkészítő hallásfejlesztések:

- ◆ Finomabb zörejek megkülönböztetései
- ◆ Egyre halkabb zörejek felismerése
- ◆ Széles-szűk légáramok felismerése
- ◆ Folyamatos légáram és pattintott légáram elkülönítése.
- ◆ A felcserélt képzésű hang és hívóképének egyeztetése

TY = T

TY = K

TY = NY

TY = CS

- izoláltan ejtett fonémapárok
- vokálisokhoz kötötten
 - valamennyi fonetikai helyzetben
- szavakban felismerés
 - valamennyi fonetikai helyzetben
- oppozíciós szópárokból
 - valamennyi fonetikai helyzetben

TY = T

pinty - pint

ponty - pont

batyu - Batu

TY = K

toty - tok

Matyi - maki

kutya - kuka

TY = NY

atya - anya

Matyi - Manyi

tyű! - nyű

TY = CS

tyúk - csuk

Pintyi - pinesi

korty - kores

Ezek mindvégig szenzoros differenciálások, s csak a hívóképen jelzi, mutatja novendekünk, hogy melyik hangot hallotta!

TY hang kialakításához vezető gyakorlatok:

Itt megismételjük a legfontosabb mozgássorokat, amelyek a direkt hangfejlesztésnél nélkülözhetetlenek. Tudjuk azonban, hogy munkánkban mindvégig jelen vannak a direkt és indirekt mozzanatok. Adott pillanatban, tehát mindig azt emeljük ki, ami a legdominánsabban segíti a hangfejlesztést.

Eszköz:

iskoláskortól:

TY hívóképe

TY betűképe

(papírszeletke, papírfigurák)

Módszere:

indirekt hangfejlesztés

direkt hangfejlesztés

◆ Célirányos nyelvhat-emelő-gyakorlatoknál:

a nyelvhegy megtámasztása - tartása - elengedése

nyelvhegyi támasszal fel - le irányú nyelvhat mozgások némán

elengedett nyelvheggyel nyelvhat emelések

I folyamatos ejtése közben, elengedett nyelvheggyel nyelvhat emelések

◆ Tükör előtti utánzásokkal célirányosan játszogatunk, figyeljük a domborodó nyelvhatat

◆ Majd váltakozva végezzük az előző utánzásokat némán és I ejtésekkel kombinálva.

◆ Fúvógyakorlatok: erős levegőáram pillanatos fúvása, (papírszelet, papírcsík minél távolabbra repítése poccentéses fúvással, felfüggesztett papírfigurák erőteljes kilendítése, papírgombóc erőteljes kilendítése, gyertya lángjának erőteljes fúvása egyre nagyobb távolság növeléssel stb.)

1. Az indirekt hangfejlesztés

Az óra ketyegését utánozzuk:

TY ejtése hangerők váltakozásával, különböző óra ketyegések,

Hangutánzások:

TY ejtésével: csodálkozás

TY ejtésével: csúfolkodás

2. Direkt hangfejlesztés:

◆ Folyamatos suttogott i ejtése után

◆ A nyelv-középcsatorna részének zárattá szűkítése,

◆ Erőteljes levegő kifúvása, suttogott tyityityi ejtés

TY(i) TY TY TY

TY hang kialakítása és tudatosítása:

Kőbányai gyakorlatunkban sikeresen bevált a hangfejlesztés menetének megismertetése.

Következik az egymásra épült képzőmozzanatok tudatos számbavétele. Ezt a folyamatkövetést, már a nagycsoportos óvodásoknál elkezdjük. Végigkísérjük a tüdőből kiáramló levegő útját. Pontosan meghatározzuk és érzékeltetjük a hangszalagok állását. (Morog-e a hang, rezeg-e a torkunkra helyezett kezünk, avagy nem?)

A lágyszájpad helyzetét is megemlítjük, majd konkretizáljuk, hogy a nyelv melyik része, hol helyezkedik el, hol képez akadályt a kiáramló levegő útjában! Tudatosítjuk még a fogak és ajkak helyzetét, valamint érzékeltetjük a kiáramló levegő nyomtatékának érzetét is!

Tudatos ellenőrzés ismételten:

A levegő kiáramlásakor a nyelv elülső harmada és a kemény szájpad pillanatnyi zárata akadályt képez a levegő útjában. A két ajak lazán nyitott, a nyelv hegye az alsó fogsor felé hajlik. A zár felpattanása után a levegő a nyelvháton képződött hosszanti résen sűrűlődvá távozik. A gége nem morog, nem rezeg, az orron levegő nem távozhat. A kiáramló levegő határozott, erőteljes, melegérzetű.

(Házi feladatként 1 nagy és 9 kis ketyegő óra, amelyeket otthon kell színezn, ha egymás után mindegyiknél legalább négyszer megszólal a ketyegő hang!)

Rögzítés:

A rögzítés folyamán a fonetikai szabályok figyelembevételével történik a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása.

Eszközei:

hívképek,

iskoláskortól: betűkártyák

rögzítőtáblák

szótagkártyák

Módszere:

utánmondás

utánmondás és olvasás

Rögzítésnél feladatunk, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabilá vált fonémát módszeresen kapcsoljuk a magánhangzókhoz. A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk. Természetesen azt figyeljük, hogy hol és milyen ajakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a kapcsolandó magánhangzók sorrendjét. A helyes kapcsolási sorrendet a *képzésmozzanatok rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei* szabják meg.

A rögzítési szakaszt ciklizálásokkal (mondókákban, énekekben) tesszük stabilabbá.

A magánhangzók képzését figyelve: i-é-e-á-a-ó-ő-ú-ű menetben rögzítünk.

hangsor elején:

tyi-tyé-tye-tyá-tya-tyó-tyő-tyú-tyű

hangkapcsolat végén:

ity-éty-ety-áty-aty-óty-őty-úty-űty

vokálisok között:

ityi-étyé-etye-átyá-atya-ótyó-őtyő-útyú-űtyű

Automatizálás:

Az automatizálás a rögzítési sorrend szerint, a hagyományos menetben halad a szógyakorlatoktól a mondatgyakorlatokon át a folyamatos beszédig.

Eszközei:

tárgyképek

iskoláskortól: betűkártyák

eseményképek

szókártyák

versek, mondókák, történetek

mondatok, történetek

feladatlapok

feladatlapok, olvasólapok

Módszere

- utánmondások adott fonetikai helyzetben:

utánmondás, olvasás

szó elején

szó végén

szó belsejében

- képmegnevezések (segítségekkel és önállóan)

- *irányított és önálló mondatalkotások*
- *önálló szövegmondás: vers, történet.*
- spontán beszédben történő gyakorlás*

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások, valamint a motoros differenciálások feladatai zárják a terápiát.

Tiszán artikulálható rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: P - B - M - J - T - D - L - N - F - V - H - K - G - SZ - Z - S - TY

A kutya ugat. Pityu fütyül. Matyi fütyül. A labdán sok a pötty. A bástyán pinty ül. A batyuban kesztyű van. A pinty és a ponty állat. A hattyú és a pinty az égen száll. Matyi gatyája hosszú. Pötyi matyó babát kapott. Pötyi matyó babáján fátyol volt. A hóból latyak lett. Matyi motyója a ládán áll. A labdán alig látható a pötty. Pityu pitypangot talált a latyak mellett. Ildi kontyot fésült Pötyi hajából.

Rövid történet

Szűrt hangállomány: P - M - J - T - D - L - N - K - G - Z - C - S - CS - TY

Matyi a Balaton mellett lakott, ahol sok hattyút élt. Matyi mindennap Pötyivel ment az iskolába, ahol pintyek csipogtak a kalickákban. Matyi is meg Pötyi is félt a kutyáktól, mivel tavaly két kutya megugatta őket. Délutánonként általában kimentek a pöttyös labdájukkal labdázni. Időnként lementek hattyúkat etetni a Balatonhoz. A pontyokat nem figyelték, csupán a hattyúkat csodálták. A kutyák elől mindig elfutottak, de a hattyúktól nem féltek!

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: P - M - J - T - D - L - N - K - G - C - S - TY

A kutya ugat.

A pici kutya ugat.

A pici kutya a tyúktól mellett ugat

A pici Mityú kutya a tyúktól mellett ugat.

A pici Mityú kutya a tyúktól mellett lelkesen ugat.

A pici Mityú kutya éjjel a tyúktól mellett lelkesen ugat.

A pici Mityú kutya éjjel a tyúktól mellett lelkesen ugat Pityuéknál.

30 A GY HANG

(DR. KOSZTÁKNÉ TAMÁS ÉVA)

GY: Zöngés, szájpaddási zár-réshang.

Képzésmód: Azonos a TY képzésmódjával, csak a hangszalagok működése eltérő.

Az ajkak és a fogrés nyitottak. A lapos nyelv hegye lefelé néz, a nyelv hát középső része a szájpaddás elülső részével pillanatnyi zárlatot képez. A zár mögött felgyülemelő levegő a zárat felpattintja. A nyelv oldalpereme zárszerűen simul a kemény szájpaddás széléhez és a zápfogakhoz. A zárbontás után a nyelv hát hossz tengelyén keskeny rés alakul ki, amelyen végigsúrlódik a levegő. A lágy szájpadd zárja az orrűreg felé vezető utat. A hangszalagok zöngéállásban vannak.

A hibák oka lehet szervi, azaz **organikus**, vagy **működéses, funkcionális** eredetű.

Organikus: amikor a **perifériás** (különböző fog-, fogazat-, harapási-, vagy a száj téri rendellenességek, nyelv kisebb fokú rendellenességei) vagy **centrális eltérések**, nyílt orrhangzóságnál a **szájpaddás és ajkak anatómiai eltérései, anomáliái** okozzák a GY hangzó hibáit.

Nagy részben függ a tiszta hallástól ezeknek a hangzóknak a pontos képzése, ezért a legcsekélyebb **hallássérülés** is már organikus eredetű torzítást eredményez.

Nem csak a hallássérülés, hanem a különféle **beszédpercepció zavarok**, eltérések is GY hibákhoz vezetnek.

Funkcionális: Gyakran a **beszédszervi mozgások ügyetlensége és a hibás automatizmus** együttesen szerepelnek a kiváltó okok között.

Helytelen képzés:

A természetes beszédfejlődési folyamatban a későn megjelenő hangzók közé tartozik. A helyes hangképzéshez összehangolt artikulációs mozgássor és pontos hallási figyelem szükséges.

A hang pontos képzése igényli:

- a beszédszervek összetett munkáját,
- a képzési terület biztos érzékelését,
- a nyelvműködésben a műveletek sorrendjének precíz végrehajtását.

Felcserélt képzés:

GY = TY,
GY = D,
GY = T,
GY = NY,
GY = J.

Leggyakoribb torz képzés:

nazális (orrhangzós) képzésmód
interdentális (fogközi)
laterális (oldalréses)

Alália.

főleg végeken, illetőleg torlódásban.

A helytelen képzés módja általában felcserélt képzés.

Jóval ritkább a pontatlan képzés, ejtés.

Hívóképe: a lovat hajtó lovas

„gyí-gyí”képzetéhez társul a hang.

Előkészítő mozgásos gyakorlatok:

- ◆ Laza zárás-nyitás
- ◆ Laza állejtések
- ◆ Fúvógyakorlatok fokozatokban:
 - apró tárgyak, pl. tollpohár, vattadarab, papírgolyó folyamatos ill. pattintott fújása (mérésértékelt erővel)
 - apró tárgyak fújása széles és szűk légárammal
 - keskeny tárgy, pl. szívószálba, üvegcsőbe fújás széles szájjal, miközben a nyelvhegy az alsó fogmederhez támaszkodik
- ◆ Nyelvlazító gyakorlatok
 - alsó ajak betakarása széles nyelvvel
 - alsó ajak betakarása széles nyelvvel és tartása: 5 – 10 - 15mp-ig
- ◆ Nyelverősítő gyakorlatok szájtéren kívül:
 - széles nyelv alsó ajkon, tartással: 5 – 10 - 15mp-ig
 - hegyes nyelv alsó ajkon, tartással: 5 – 10 - 15mp-ig
 - széles nyelv - hegyes nyelv alsó ajkon, váltakozva lassan és gyorsan
 - széles nyelv megemelése alsó ajak fölé és vissza
 - széles nyelv visszahúzása a szájtérbe
- ◆ Dorzális nyelvgyakorlatok
 - lapos nyelv helyezése az alsó ajak elé, az alsó ajakra és az alsó fogmederbe
 - az áll föl-le mozgatása közben a nyelvhegy az alsó fogmederhez tapad
 - nyelvhintá
- ◆ Nyelvhat-emelő gyakorlatok
 - szájtéren kívülre billentések: előre-hátra
 - szájtérben billentések: föl-le
- ◆ Nyelvhat, nyelv oldalszélek izomerejének fejlesztése
 - alsó nyelvhegyi támaszban: széles nyelv
 - alsó nyelvhegyi támaszban: keskeny nyelv
 - alsó nyelvhegyi támaszban: keskeny-széles váltakozások
- ◆ Alsó fogmedernél papírcsík, fogpiszkáló tartások
- ◆ Felső fogmeder mögötti területen pálcika, szívószál, fogpiszkáló megtartások:
 - nyelvháttal nyelvhegyi alsó támaszból
 - nyelvháttal nyelvhegyi támasz nélkül

Előkészítő hallásfejlesztések:

- ◆ Zöngés- zöngétlen fújások differenciálása
- ◆ Széles, szűk levegőáram érzékelte, megkülönböztetése
- ◆ Folyamatos és pattintott (nyelvheggyel, nyelvháttal) légáram megfigyeltetése
- ◆ Folyamatos és pattintott (nyelvheggyel, nyelvháttal) légáram differenciálása
- ◆ Zöngéképző gyakorlatok:
 - suttogott illetve hangos I ejtése, rezgés érzékelte a gégen.
- ◆ A felcserélt képzésű hang és hívóképének egyeztetése
 - GY = TY
 - GY = D
 - GY = T
 - GY = NY
 - GY = J.
 - izoláltan ejtett fonémapárok
 - vokálisokhoz kötöten
 - valamennyi fonetikai helyzetben
 - szavakban felismerés

- valamennyi fonetikai helyzetben
oppozíciós szópárokból
- valamennyi fonetikai helyzetben

GY = TY	GY = D	GY = T	GY = NY	GY = J.
agya - atya	gyűl - dűl	gyúr - túr	gyár - nyár	gyár - jár
egyek - Etyek	igya - Ida	ágya - Áta	megye - menyé	hegye - helye
gyí tyí	higgy - híd	ágy át	így íny	úgy új

GY hang kialakításához vezető gyakorlatok.

Itt megismételjük a legfontosabb mozgássorokat, amelyek a direkt hangfejlesztésnél nélkülözhetetlenek. Tudjuk azonban, hogy munkánkban mindvégig jelen vannak a direkt és indirekt mozzanatok. Adott pillanatban, tehát mindig azt emeljük ki, ami a legdominánsabban segíti a hangfejlesztést.

Eszközei:

iskoláskortól:

GY hívóképe

GY betűképe

(papírszeletke, nagylyukú gyöngy)

Módszere:

indirekt hangfejlesztés

direkt hangfejlesztés

- ◆ Fúvógyakorlatok: főleg folyamatos és pattintott, széles légáram fújása mérsékelt erővel
- ◆ Célrányos nyelvhat-emelő gyakorlatoknál:
a nyelvhegy megtámasztása - tartása - elengedése
alsó nyelvhegyi támasszal fel - le irányú nyelvhat mozgások némán
elengedett nyelvhegygel nyelvhat emelések
I folyamatos ejtése közben, elengedett nyelvhegygel nyelvhat emelések
- ◆ Tükör előtti utánzásokkal célrányosan játszogatunk, figyeljük a domborodó nyelvhatat
- ◆ Majd váltakozva végezzük az előző utánzásokat némán és I ejtésekkel kombinálva.
- ◆ A nyelvhat felnyomása a szájpadohoz, hangos gyí-gyí-gyí ejtés

1. Indirekt hangfejlesztés:

- ◆ "ingyom-bingyom"- "engyem-bengyem" hangutánzásokkal
- ◆ "Egyedem-begyedem" kezdetű mondókával,
- ◆ "lovaglással": "gyí-gyí-gyí" lovak hajtásával

2. Direkt hangfejlesztésű GY fejlesztés:

- ◆ A meglévő TY hang zöngésítésével
- ◆ Folyamatos de-de-de ejtés közben a nyelvhegy lenyomása. gye-gye-gye ejtése.
- ◆ Folyamatos j ejtése közben nyelv-középcsatorna megfigyelése
- ◆ A nyelvhat felnyomása a szájpadohoz, hangos gyí-gyí-gyí ejtés.

GY hang kialakítása és tudatosítása.

Kőbányai gyakorlatunkban sikeresen bevált a hangfejlesztés menetének megismertetése.

Következik az egymásra épült képzőmozzanatok tudatos számbavétele. Ezt a folyamatkövetést, már a nagycsoportos óvodásoknál elkezdjük. Végigkísérjük a tudóból kiáramló levegő útját. Pontosan meghatározzuk és érzékeltetjük a hangszalagok állását. (Morog-e a hang, rezeg-e a torkunkra helyezett kezünk, avagy nem?)

A lágy szájpád helyzetét is megemlítyük, majd konkretizáljuk, hogy a nyelv melyik része, hol helyezkedik el, hol képez akadályt a kiáramló levegő útjában! Tudatosítjuk még a fogak és ajkak helyzetét, valamint érzékeltetjük a kiáramló levegő nyomatakának érzetét is!

Tudatos ellenőrzés ismételten:

A levegő kiáramlásakor a hangszalagok rezegnek. A nyelv elülső harmada és a kemény szájpád pillanatnyi zárata akadályt képez a levegő útjában. A két ajak lazán nyitott, a nyelv hegye az alsó fogsor felé hajlik. A zár felpattanása után a levegő a nyelvháton képződött hosszanti résen súrlódva, sajátos zörejjel a szájüregben távozik.

A kiáramló levegő határozott érzetet ad.

(Házi feladatként 1 nagy és 9 kis lovacska, amelyeket otthon kell színezni, ha egymás után mindegyiknél legalább négyszer megszólal a nógató hang!)

Rögzítés:

A rögzítés folyamán a fonetikai szabályok figyelembevételével történik a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása.

Eszközei:

hívóképek,

rögzítőtáblák

iskoláskortól: betűkártyák

szótagkártyák

Módszere:

utánmondás

utánmondás és olvasás

Rögzítésnél feladatunk, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabillá vált fonémát módszeresen kapcsoljuk a magánhangzókhoz. A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk. Természetesen azt figyeljük, hogy hol és milyen ajakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a kapcsolandó magánhangzók sorrendjét. A helyes kapcsolási sorrendet a *képzésmozzanatok rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei* szabják meg.

A rögzítési szakaszt ciklizálásokkal (mondókákban, énekekben) tesszük stabilabbá.

A magánhangzók képzését figyelve: i-é-e-á-a-ó-ő-ú-ű menetben rögzítünk.

hangsor elején:

gyi-gyé-gye-gyá-gya-gyó-győ-gyú-gyű

hangkapcsolat végén:

így-égy-egy-ágy-agy-ógy-őgy-úgy-űgy

vokálisok között:

igyi-égyé-egye-ágyá-agya-ógyó-őgyő-úgyú-űgyű

Az NGY* kapcsolat segíti a zöngésítést!

* Ekkor négy lépcsős a rögzítés, s általában a következőképpen módosul a rögzítési menet:

vokálisok között NGY kapcsolatban

ingyi-éngyé-engye-ángyá-angya-óngyó-őngyő-úngyú-űngyű

vokálisok között

igyi-égyé-egye-ágyá-agya-ógyó-őgyő-úgyú-űgyű

hangkapcsolat végén

így-égy-egy-ágy-agy-ógy-őgy-úgy-űgy

hangsor elején

gyi-gyé-gye-gyá-gya-gyó-győ-gyú-gyű

Automatizálás:

Az automatizálás a rögzítési sorrend szerint, a hagyományos menetben halad a szógyakorlatoktól a mondatgyakorlatokon át a folyamatos beszédig.

Eszközei:

<i>tárgyképek</i>	<i>iskoláskortól: betűkártyák</i>
<i>eseményképek</i>	<i>szókártyák</i>
<i>versek, mondókák, történetek</i>	<i>mondatok, történetek</i>
<i>feladatlapok</i>	<i>feladatlapok, olvasólapok</i>

Módszere:

- utánmondások adott fonetikai helyzetben:	utánmondás, olvasás
<i>szó belsejében</i>	
<i>szó végén</i>	
<i>szó elején</i>	

* Abban az esetben, ha a rögzítésnél NGY –kapcsolattal indítottunk, akkor a szógyakorlatokat is NGY kapcsolatot tartalmazó szavakkal tanácsos indítani! Tehát az automatizálás is négy lépcsős.

- *képmegnevezések (segítségekkel és önállóan)*
- *irányított és önálló mondatalkotások*
- *önálló szövegmondás: vers, történet.*
- *spontán beszédben történő gyakorlás*

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások, valamint a motoros differenciálások zárják a terápiát.

Szóanyag:

*NGY kapcsolattal

lengyel, kengyel, angyal, hangya, pongyola, ingyen öngyújtó, (langyos, rongyok, varangy)

N nélküli szavak GY szóközi fonetikai helyzetben:

figyel, vigye, higgye, vigyen, négyen, egyen, begye, hegyek, jegyek, kegyelt, legyek, legyen, megye, egyél, igyál, igya, bigyó, kigyó, lágyan, ágyú, agyak, fagyí, vagyon, bogyó, tőgyek

GY szóvégi fonetikai helyzetben:

így, négy, légy, egy, jegy, megy, hegy, ágy, agy, hagy, nagy, hogy, tőgy, ügy, úgy, hölgy, völgy, tölgy,

GY szókezdő fonetikai helyzetben:

gyík, gyémánt, gyp, gyeplő, gyáva, gyalu, gyanú, gyom, gyökjel, gyufa, gyűlöl, (gyűszű)

Rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: P-M-B-J-T-D-N-F-V-L-H-K-G – GY

A nagy meggy mellett még négy nagy meggyet látok.

Gyula gyufát gyújt. Négy nagyon nagy gyöngyöt kapott Gyöngyi nagyapótól.

- Hová tegyem a négy nagyon nagy gyöngyömet? – tűnődött Gyöngyi.

Négyen megyünk a nagy hegyekbe. Vegyetek jegyeket! Egyedül nem megyek!

Gyöngyi gyalogol a nagymamával a hegyek felé.

-Ennek egy fagyit! - mondja Gyöngyi.

Milyen fagyit vegyek? - tudakolja nagyí.

Meggyet, de ne egyet, négy fagyit vegyél! Nagyí, egyél fagyit!

A gyík Gyula mellett tűnt fel a gyomokból. A gyáva gyíkok nem egyenként futottak el. Gyöngyi elment Gyula bódéjába gyufát venni.

Rövid történet:

Szűrt hangállomány: B - P - M F - V - J - T - D - N - L - H - S - K - G - GY

Gyöngyi gyalogosan ment a gyalogúton. A gyepe mellett egy gyík bukkant elő. Gyöngyi megállt. A gyík egy pillanat alatt eltűnt. Gyöngyi nem látta többé.

Talán gyanús lehetek a gyíknak? - tanakodott egymagában Gyöngyi.

Gyöngyi tovább gyalogolt, majd egy kis idő múlva megpillantott a gyepeken egy nagy gyöngyöt.

Jaj, de jó, hogy megláttam, gyűjtöm a gyöngyöket, a nagymamámnak! lelkesedett Gyöngyi.

A gyöngyöt felemelte és óvatosan belebugyolálta a gyapjúkendőjébe. Otthon ismét óvatosan kivette a gyöngyöt a gyapjúkendőjéből és betette a fiókjába a többi gyöngy mellé.

- A nagymamám is boldog lehet majd a sok gyöngyömtől, ha megmutatom neki! - gondolta Gyöngyi nevetve.

Gyapjúfonalon fogom elvinni, hogy együtt legyenek a gyöngyeim még a látogatás idején is! Így megyek gyönggyel a nagymamám elé, hogy meglepjem őt! Majd átadom nagyinak a gyapjúfonalon lógó gyöngyöket! - mondta Gyöngyi gyengéden és lelkesen.

Minden este megsimogatta Gyöngyi a gyöngyeit lefekvés előtt.

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: P-M-B-J-T-D-N-F-V-L-H-K-G - GY

Gyula elmegy.

Gyula elmegy gyalogolni.

Gyula elmegy gyalogolni a hegyekbe.

Gyula egyedül megy el gyalogolni a hegyekbe.

Gyula egyedül megy el gyalogolni a hegyekbe, nem nagyival.

Gyula nem egyedül megy el gyalogolni a hegyekbe, nem nagyival.

Gyula nem egyedül megy el gyalogolni a hegyekbe, nem nagyival, hanem apával.

Gyula nem egyedül megy el gyalogolni a hegyekbe, nem nagyival, hanem nagyapával.

Gyula nem egyedül megy el gyalogolni a hegyekbe, nem nagyival, hanem nagyapával meg Annával.

Vagy:

Szűrt hangállomány: P-M-B-J-T-D-N-F-V-L-H-K-G - GY

Gyöngyi figyel.

Gyöngyi hangyát figyel.

Gyöngyi hangyát, legyet figyel.

Gyöngyi hangyát, legyet figyel a nagyító alatt.

Gyöngyi hangyát, legyet figyel a nagyító alatt Gyomán.

Gyöngyi hangyát, legyet meg kagylót figyel a nagyító alatt Gyomán.

Gyöngyi hangyát, legyet meg kagylót figyel a nagyító alatt Gyomán, Gyula nagyapáéknál.

Gyöngyi hangyát, legyet meg kagylót figyel a nagyító alatt Gyomán, Gyula nagyapáéknál a kagyló fotel mellett.

31 A NY HANG (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)

NY: Zöngés, szájpaddási orrhangállományú zárhang.

Képzésmód: Az ajkak és a fogrés nyitottak. A lapos nyelv hegye lefelé néz, a nyelv hát középső része a szájpaddás elülső részével zárlatot képez, a zárbontás pillanatában a lágy szájpadd nyitja az orrüreg, így a levegő az orrüregen távozik. A nyelv oldalpereme zárszerűen simul a kemény szájpaddás széléhez és a zápfogakhoz. A hangszalagok zöngéállásban vannak. A kiáramló levegő alig érzékelhetően, de folyamatosan távozik az orrüregen.

A hibák oka lehet **szervi**, azaz **organikus**, vagy **működéses, funkcionális** eredetű.

Organikus: amikor a **perifériás** (különböző fog-, fogazat-, harapási-, vagy a szájteri rendellenességek, nyelv kisebb fokú rendellenességei) vagy **centrális eltérések**, nyílt orrhangzóságnál a **szájpaddás és ajkak anatómiai eltérései, anomáliái** okozzák a NY hangzó hibáit.

Nem csak a hallássérülés, hanem a különféle **beszédpercepció**s zavarok, eltérések is NY hibákhoz vezetnek.

Funkcionális: Gyakran a **beszédszervi mozgások ügyetlensége és a hibás automatizmus** együttesen szerepelnek a kiváltó okok között.

Helytelen képzés:

A helyes hangképzéshez összehangolt artikulációs mozgássor és pontos hallási figyelem szükséges.

A hang pontos képzése igényli:

- a beszédszervek összetett munkáját,
- a képzési terület biztos érzékelését,
- a nyelvműködésben a műveletek sorrendjének precíz végrehajtását.

Felcserélt képzés:

NY = N

NY = GY

NY = J.

Leggyakoribb torz képzés:

interdentális (fogközi)

laterális (oldalréses) képzésmód,

Alália:

főleg végeken, illetőleg torlódásban.

A helytelen képzés módja általában felcserélt képzés.

Ritkább a pontatlan képzés, ejtés.

Hívóképe: nyúl vagy

nyávogó macska

Előkészítő mozgásos gyakorlatok:

- ◆ Laza zárás-nyitás
- ◆ Laza állejtések
- ◆ Fúvógyakorlatok fokozatokban:
 - apró tárgyak, pl. tollpohely, vattadarab, papírgolyó folyamatos ill. pattintott fújása (mérsékelt erővel)
 - apró tárgyak fújása széles és szűk légárammal
 - keskeny résbe, pl. szívószálba, üvegesőbe fújás, miközben a nyelvhegy az alsó fogmederhez támaszkodik

- ◆ Fúvógyakorlatok orron át
- ◆ Nyelvlazító gyakorlatok
 - alsó ajak betakarása széles nyelvvel
 - alsó ajak betakarása széles nyelvvel és tartása: 5-10-15 mp-ig
- ◆ Nyelverősítő gyakorlatok szájtéren kívül:
 - széles nyelv alsó ajkon, tartással: 5-10-15mp-ig
 - hegyes nyelv alsó ajkon, tartással: 5-10-15 mp-ig
 - széles nyelv – hegyes nyelv alsó ajkon, váltakozva lassan és gyorsan
 - széles nyelv megemelése alsó ajak fölé és vissza
 - széles nyelv visszahúzása a szájtérbe
- ◆ Dorzális nyelvgyakorlatok
 - lapos nyelv helyezése az alsó ajak elé, az alsó ajakra és az alsó fogmederbe
 - az áll föl-le mozgatása közben a nyelvhegy az alsó fogmederhez tapad
 - nyelvhintá
- ◆ Nyelv hát-emelő gyakorlatok
 - szájtéren kívülre billentések: előre-hátra
 - szájtérben billentések: föl-le
- ◆ Nyelv hát, nyelv oldalszélek izomerejének fejlesztése
 - alsó nyelvhegyi támaszban: széles nyelv
 - alsó nyelvhegyi támaszban: keskeny nyelv
 - alsó nyelvhegyi támaszban: keskeny-széles váltakozások
- ◆ Alsó fogmedernél papírcsík, fogpiszkáló tartások
- ◆ Felső fogmeder mögötti területen pálcika, szívószál, fogpiszkáló megtartások:
 - nyelv háttal alsó nyelvhegyi támaszból
 - nyelv háttal nyelvhegyi támasz nélkül

Előkészítő hallásfejlesztések:

- ◆ Finomabb zörejek megkülönböztetései
- ◆ Egyre halkabb zörejek felismerése
- ◆ Nazális és orális fúvások differenciálása
- ◆ Széles, szűk levegőáram érzékeltetése, megkülönböztetések
- ◆ Szájtéri nyelvheggyel pattintott és nyelv háttal pattintott légáram differenciálása
- ◆ Nazális nyelvheggyel pattintott és nyelv háttal pattintott légáram differenciálása
- ◆ A felcserélt képzésű hang és hívóképeinek egyeztetése

NY = N NY = GY NY = J.

- izoláltan ejtett fonémapárok
- vokálisokhoz kötötten
 - valamennyi fonetikai helyzetben
- szavakban felismerés
 - valamennyi fonetikai helyzetben
- oppozíciós szópárokból
 - valamennyi fonetikai helyzetben

NY = N

nyúl - null
 ennyi – enni
 villany – villan

NY = GY

nyár – gyár
 menyé – megye
 íny így

NY = J.

nyár – jár
 henye – helye
 huny húj

NY hang kialakításához vezető gyakorlatok.

Itt megismétljük a legfontosabb mozgássorokat, amelyek a direkt hangfejlesztésnél nélkülözhetetlenek. Tudjuk azonban, hogy munkánkban mindvégig jelen vannak a

direkt és indirekt mozzanatok. Adott pillanatban, tehát mindig azt emeljük ki, ami a legdominánsabban segíti a hangfejlesztést.

Eszközei:

NY hívóképe

(papírszeletke, nagylyukú gyöngy)

iskoláskortól:

NY betűképe

Módszere:

indirekt hangfejlesztés

direkt hangfejlesztés

- ◆ Fúvógyakorlatok orron: folyamatos, széles légáram fújása mérsékelt erővel
- ◆ Célrányos nyelvhatat emelő gyakorlatoknál:
 - a nyelvhegy megtámasztása – tartása – elengedése
 - nyelvhegyi támasszal fel – le irányú nyelvhati mozgatások némán
 - elengedett nyelvheggyel nyelvhat emelések
 - I folyamatos ejtése közben, elengedett nyelvheggyel nyelvhat emelések
- ◆ Tükör előtti utánzásokkal célrányosan játszogatunk, figyeljük a domborodó nyelvhatat
- ◆ Majd váltakozva végezzük az előző utánzásokat némán és I ejtésekkel kombinálva.
- ◆ A nyelvhat felnyomása a száypadhoz, hangos nyüszítés: NYNYny

1. Indirekt hangfejlesztés

- ◆ Csámcsogás utánzása:
 - nyám-nyám-nyám-nyám
- ◆ Nyávogások utánzásai különböző erőkkkel és magasságokban:
 - nyáu NYÁU nyáu NYÁU nyau NYAU nyau NYAU
- ◆ Hangutánzó: „ingyom-bingyom”-„engyem-bengyem” sorok
- ◆ Lovak nyerítésének utánzásával:
 - NYIHAHA nyihaha – NYIHAHA nyihaha
- ◆ Csúfalkodással:
 - NYIM-NYÁM nyim-nyám
- ◆ Rosszallás kifejezésével különböző színeken és erőkkkel:
 - ejnye-bejnye ejnye-bejnye EJNYE-BEJNYE EJNYE-BEJNYE

2. Direkt hangfejlesztés

- ◆ Folyamatos orrhangzós színezetű I hangoztatással
- ◆ A nyelv-középcsatorna zárlattá szűkítése
- ◆ A zárlat megbontása után: NYINYINYI nyinyinyi
- ◆ NGY kapcsolat elnyújtásával: ingy – iny gyi
- ◆ NJ kapcsolat stabilizálásával:
 - NY NY NY NY NY
- ◆ NYI NYÉ NYE NYÁ hangzósorral éneklések

NY hang kialakítása, tudatosítása

Kőbányai gyakorlatunkban sikeresen bevált a hangfejlesztés menetének megismertetése.

Következik az egymásra épült képzőmozzanatok tudatos számbavétele Ezt a folyamatkövetést, már a nagycsoportos óvodásoknál elkezdjük. Végigkísérjük a tudóból kiáramló levegő útját. Pontosan meghatározzuk és érzékeltetjük a hangszalagok állását. (Morog-e a hang, rezeg-e a torkunkra helyezett kezünk, avagy nem?)

A lágy szajpad helyzetét is megemlítjük, majd konkretizáljuk, hogy a nyelv melyik része, hol helyezkedik el, hol képez akadályt a kiáramló levegő útjában! Tudatosítjuk még a fogak és ajkak helyzetét, valamint érzékeljük a kiáramló levegő nyomatékának érzetét is!

Tudatos ellenőrzés ismételten:

Belégzés után a levegő kiáramlásakor a két ajak és a fogsor lazán nyitott, a nyelv hegye az alsó fogmeder felé lejt, a nyelv hata középcsatornát képez, és emelkedik a szajpadlás felé. Ott pillanatnyi zárat alkot. A nyelvzárlat időtartamára az orrüreg felé szabaddá válik a levegő áramlásának az útja. A hangszalagok zöngéállásban vannak, a gégen a rezgés érzékelhető.

A kiáramló levegő az orron folyamatosan, alig érzékelhetően távozik.

(Házi feladatként 1 nagy és 9 kis nyulacska, vagy nyávogó macska, amelyeket otthon kell színezní, ha egymás után mindegyiknél legalább négyszer megszólal a nyávogó hang!)

Rögzítés:

A rögzítés folyamán a fonetikai szabályok figyelembevételével történik a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása.

Eszközei:

hívóképek,

rögzítőábrák

iskoláskortól: betűkártyák

szótagkártyák

Módszere:

utánmondás

utánmondás és olvasás

Rögzítésnél feladatunk, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabilá vált fonémát módszeresen kapcsoljuk a magánhangzókhoz. A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk. Természetesen azt figyeljük, hogy hol és milyen ajakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a kapcsolandó magánhangzók sorrendjét. A helyes kapcsolási sorrendet a *képzésmozzanatok rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei* szabják meg.

A rögzítési szakaszt ciklizálásokkal (mondókákban, énekekben) tesszük stabilabbá.

A magánhangzók képzését figyelve: i-é-e-á-a-ó-ő-ú-ű menetben rögzítünk.

hangsor elején:

nyi-nyé-nye-nyá-nya-nyó-nyő-nyú-nyű

hangkapcsolat végén:

iny-ény-eny-ány-any-óny-öny-úny-űny

vokálisok között:

inyi-ényé-enye-anya-ányá-ónyó-önyő-únyú-űnyű

Az NGY- NJ* kapcsolat segíti az NY kialakítását, ingy = iny gyi ...stb. inji = iny ji ...stb.

*Ekkor négy lépcsős a rögzítés, s általában a következőképpen módosul a rögzítési menet:

vokálisok között NGY – NJ kapcsolat

ingyi - inji

éngyé- énjé

engye- enje

ányá- ánjá

angya- anja

ónyó- ónjó

őngyő- őnjő

úngyú- únjú

űngyű- űnjű

vokálisok között

inyi-ényé-enye-anya-ányá-ónyó-önyő-únyú-űnyű

hangkapcsolat végén

iny-ény-eny-ány-any-óny-öny-úny-űny

hangsor elején

nyi-nyé-nye-nyá-nya-nyó-nyő-nyú-nyű

Automatizálás:

Az automatizálás a rögzítési sorrend szerint, a hagyományos menetben halad a szógyakorlatoktól a mondatgyakorlatokon át a folyamatos beszédig.

Eszközei:

tárgyképek
eseményképek
versek, mondókák, történetek
feladatlapok

iskoláskortól: betűkártyák
szókártyák
mondatok, történetek
feladatlapok, olvasólapok

Módszere:

- *utánmondások adott fonetikai helyzetben:*

utánmondás, olvasás

szó elején vagy szóvégén***

szó végén

szó belsejében

képmegnevezések (segítségekkel és önállóan)

irányított és önálló mondatalkotások

önálló szövegmondás: vers, történet.

spontán beszédben történő gyakorlás

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások, valamint a motoros differenciálások zárják a terápiát.

Tisztán artikulálható rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: B – P – M – F – V – J – T – D – N – L – H – S – K – G – NY

Manyi a konyhában áll. Mennyi a nyalóka a puttonyban! A nyíl jó éles. A lányok könnyen nevetnek. Hol van a nyúl? A ló nyihog a legelőn. Anyuka a lánya kötényét kötötte maga elé. Nelli nyakán kötés van. Hány lány áll a nyíló fűvenyen? Nyugodtan felel Manyi, megtanulta a feladatot.

Rövid történet:

Szűrt hangállomány: B – P – M – F – V – J – T – D – N – L – H – S – K – G –

GY – NY – TY

A Bakonyban lakott Manyi meg anyukája, Gyöngyi néni. A tanyájuk előtt hatalmas fűvenyen nyihogtak a lovak, legelt a nyugodt nyáj. Manyi pöttyös köténykéjébe gyűjtötte a nyíló ibolyákat, majd odaadta anyukájának. A Bakonyban nagyon sok fa nőtt. A tölgyfa leveleit Manyi sokáig figyelte, később elmesélte otthon, hogy mit látott. Manyi anyukája meglepetésként vendégeket hívott, hogy Manyi ne legyen mindig egyedül. Hétfőn jöttek a vendégek, hatalmas puttonyokkal a hátukon. Gyula és Matyi sokat gyalogoltak a tanyáig. Gyöngyi néni finom ebéddel kínálta a vendégeket. Nagyon éhesek voltak, és boldogan énekelték el együtt Koppány dalát, miután jól laktak a konyhában. Manyi nyalókát kapott a vendégektől ajándékba. Másnap mindannyian lóháton indultak el a hegy lábától, a nyugodt, de nyihogó lovakon. Mindennap megülték a lovakat, majd még gyalogosan is sétáltak a fűvenyen. A lovaglás alatt gyíkokat meg nyulakat is megfigyelhettek.

Vidáman teltek el így a vendégnapok a Bakonyban Manyiéknál.

Rövid történet:

Szűrt hangállomány: B – P – M – F – V – J – T – D – N – L – H SZ – Z – S – K G

– GY – NY – TY

Nagyi, Gyöngyi és Pityu sétálni indul. Hegyen-völgyön át megy . A hegyen Pityu egy nagy nyulat lát.

Figyelj nagy! egy nyúl! Ott a fenyő alatt. Hogy figyel! Fogjuk meg!

Nyúljal felé! - mondja nagy.

Nem hagyja! A sebes nyakát nyalogatja. Elmegy! Gyáva nyúl!

Gyöngyi kökényt gyűjt.

A nagy tölgyek alatt a domboldalon gyalognak le a völgybe.

- Látjátok azt a kígyót? – kiált Pityu. Gyíkot eszik. Vigyük haza!

Vigyázzatok, az nagyon veszélyes! – figyelmezteti nagy az unokáit.

A sok gyaloglástól elgyengülnek, egy tölgy alá leülnek. Nagyanyó a batyujából lépényt meg innivalót vesz elő

Vegyetek! Egyetek!

- Jaj, kilöttyent az üdítő! - kiált Pityu.

- Mennyi szép illatos növény! Most nyílik a sok gyom is a veteményesemben. Otthon majd gyomlálni kell! – mondja nagy.

- Szedjünk anyunak az illatos növényekből! Most menjünk, különben elfonnyadnak, s nem tudom otthon anya hajába tenni! – mondja Gyöngyi nagyinak.

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: B – P – M – F – V – J – T – D – N – L – H – SZ – K – G – NY

A ló nyihog.

A ló nyihog a fővényen.

A ló nyihog a fővényen a nyáj mellett.

A ló nyihog a fővényen a legelésző nyáj mellett.

A ló nyihog a fővényen a legelésző nyáj mellett a napfényben.

A ló nyihog a fővényen a legény előtt a legelésző nyáj mellett a napfényben.

A ló nyihog a fővényen a legény meg a leány előtt a legelésző nyáj mellett a napfényben.

A Bakonyban ló nyihog a fővényen, a legény meg a leány előtt, a legelésző nyáj mellett a napfényben.

A Bakonyban meg Palkonyán ló nyihog a fővényen, a legény meg a leány előtt, a legelésző nyáj mellett a napfényben.

32 A K HANG (KISSNÉ MARKÓ MÁRIA)

K: Zöngétlen, szájpadi (veláris), felpattanó zárhang.

Képzésmód: Ajkak passzívan nyitottak, a fogrés is nyitott, a nyelv pereme és háta a kemény és lágy szájpad határán teljes zárlatot képez. A nyelv hát szélé mindkét oldalon a felső őrlőfogakhoz zárul. A lágy szájpad zárja az orrüreg felé vezető utat. A hangszalagok fúvó állásban vannak.

A kiáramló levegő gyorsan pattintja fel a zárat, mely határozott és meleg érzetű.

Gyakran előforduló beszédhiba.

A helytelen képzés módja általában felcserélt képzés.

Ritkább a pontatlan képzés, ejtés.

A hibák oka lehet **szervi**, azaz **organikus**, vagy **működéses, funkcionális** eredetű.

Organikus: amikor a **perifériás** (különböző fog-, fogazat-, harapási-, vagy a szájteri rendellenességek, nyelv kisebb fokú rendellenességei) vagy **centrális eltérések**, nyílt orrhangzósságnál a **szájpadlás és ajkak anatómiai eltérései** (szájpad-hasadék), **anomáliái** (lágy szájpad rövidülése) okozzák a K hangzó hibáit.

Nagy részben függ a tiszta hallástól ezeknek a hangzóknak a pontos képzése, ezért a legcsekélyebb **hallássérülés** is már organikus eredetű torzítást eredményez.

Nem csak a hallássérülés, hanem a különféle **beszédpercepció zavarok**, eltérések is K hibákhoz vezetnek.

Funkcionális: Gyakran a **beszédszervi mozgások ügyetlensége** és a **hibás automatizmus** együttesen szerepelnek a kiváltó okok között.

Helytelen képzés:

A helyes hangképzéshez összehangolt artikulációs mozgássor és pontos hallási figyelem szükséges.

A hang pontos képzése igényli:

a beszédszervek összetett munkáját,

a képzési terület biztos érzékelését,

a nyelvműködésben a műveletek sorrendjének precíz végrehajtását.

Felcserélt képzés:

K = T

K = TY

K = H

K = N

K = G

Pontatlan, torz képzések:

ha nem teljes a zárképzés, hanem a nyelv szélé egyik oldal felé nyitott, akkor *laterálissá (oldalrészessé)* válik a képzésmód.

lehet *nazális (orrhangzós)* is, amennyiben a lágy szájpad működése nem pontos.

réses ejtés a CH szerű hang, mely az organikus eredetű, szájpad-hasadékos elváltozások jellegzetessége.

Alália

főleg végeken, illetőleg torlódásban.

Hívóképe: a koppanó kalapács, melynek koppanó hangjához társítjuk a hangot.
vagy a kopogtató harkály
máshol a köhögéshez társul a hangzó

Előkészítő mozgásos gyakorlatok:

- ◆ Állgyakorlatok: a zártság oldására.
 - laza zárás-nyitás
 - laza állejtések
- ◆ Magánhangzó gyakorlatsorok
 - önmagukban
 - egymással kötöten
- ◆ Lágyszájpad gyakorlatok
 - nazalitás (orrhangzósság) megszüntetésére
- ◆ Nyelvlazító gyakorlatok
 - alsó ajak betakarása széles nyelvvél
 - alsó ajak betakarása széles nyelvvél és tartása: 5 – 10 - 15mp-ig
- ◆ Nyelverősítő gyakorlatok szájtéren kívül:
 - széles nyelv alsó ajkon, tartással: 5 – 10 - 15mp-ig
 - hegyes nyelv alsó ajkon, tartással: 5 – 10 - 15mp-ig
 - széles nyelv - hegyes nyelv alsó ajkon, váltakozva lassan és gyorsan
 - széles nyelv megemelése alsó ajak fölé és vissza
 - széles nyelv visszahúzása a szájterbe
- ◆ Nyelvhat-emelő gyakorlatok
 - szájtéren kívülre billentések: előre-hátra
 - szájterben billentések: föl-le
 - szájterben hátrabillentés nyelvhegyi támasz nélkül is!
- ◆ Nyelvhat, nyelv oldalszélek izomerejének fejlesztése
 - alsó nyelvhegyi támaszban: széles nyelv
 - alsó nyelvhegyi támaszban: keskeny nyelv
 - alsó nyelvhegyi támaszban: keskeny-széles váltakozások
- ◆ Alsó fogmedernél papírcsik, fogpiszkáló tartások nyelvheggyel
- ◆ Felső fogmeder mögötti területen pálcika, szívószál, fogpiszkáló megtartások
 - nyelvháttal alsó nyelvhegyi támaszból
 - nyelvháttal nyelvhegyi támasz nélkül

Előkészítő hallásfejlesztések:

- ◆ Finomabb zörejek megkülönböztetései
- ◆ Egyre halkabb zörejek felismerése
- ◆ Légáram hatásának megfigyeltetései:
 - zárlat és légárama a bontáskor
 - folyamatos légáram érzékelése
- ◆ Különböző helyen képzett zárlatok elkülönítései és légáram hatásai:
 - ajak zári légáram és pattintás
 - nyelvhegyi zárlat
 - nyelvhati zárlat
- ◆ Nazális és orális képzésű hangok elkülönítése
- ◆ A felcserélt képzésű hang és hívóképének egyeztetése
 - $K = T$ $K = TY$ $K = H$ $K = N$ $K = G$
 - izoláltan ejtett fonémapárok
 - vokálisokhoz kötöten

- valamennyi fonetikai helyzetben szavakban felismerés
- valamennyi fonetikai helyzetben oppozíciós szópárokban
- valamennyi fonetikai helyzetben

K = T	K = TY	K = H	K = N	K = G
kép - tép	maki - Matyi	kő - hő	kád - nád	kép - gép
béka - béta	Makó - matyó	móka - moha	Miki - mini	vakon - vagon
pók - pót	tok - totty	dokk - doh	vak - van	makk - mag

- ◆ Helyes K hang és a helytelen (orrhangzós, oldalréses vagy réses) "K" ejtések megkülönböztetései.

Játékos hangutánzásokkal tesszük pontosabbá a K hang pontatlan képzéseinek megismerését:

hangos, erőteljes zárlatból oldódó K és laterális (oldalréses) vagy réses zárlatú "K" nazális (orrhangzós) "K" és helyes, szájtéri K

Ezek mindvégig szenzoros differenciálások, s csak jelzi, mutatja növendékünk, hogy jót, avagy pontatlan, "rossz" hangot hallott-e!

- ◆ Valamennyi fokozatban kialakítjuk a hallási figyelmet:
 - a jó K hangot elkülönítjük a torz "K" hangtól
 - szótagsorban ejtett hangzókbán (szótag elején, szótag végén, vokálisok között)
 - szavakban is felismertetjük a hangzováltozásokat.

K hang kialakításához vezető gyakorlatok:

Eszközei:

K hívóképe

iskoláskortól:

K betűképe

Módszere:

indirekt hangfejlesztés

direkt hangfejlesztés

Itt megismételjük a legfontosabb mozgássorokat, amelyek a direkt hangfejlesztésnél nélkülözhetetlenek. Tudjuk azonban, hogy munkánkban mindvégig jelen vannak a direkt és indirekt mozzanatok. Adott pillanatban, tehát mindig azt emeljük ki, ami a legdominánsabban segíti a hangfejlesztést.

- ◆ Célrányos nyelvhat-emelő gyakorlatoknál laposra formált nyelvtesttel:
 - a nyelvhegy megtámasztása - tartása - elengedése
 - nyelvhegyi támasszal ki - be irányú nyelvhat mozgások némán
 - nyelvhegyi támasszal fel - le irányú nyelvhat mozgások némán
 - elengedett nyelvhegygel nyelvhat emelések
 - elengedett nyelvhegygel nyelvhat billentések hátra
- ◆ Tükör előtti utánzásokkal célrányosan játszogatunk, figyeljük a domborodó nyelvhatat
- ◆ Majd váltakozva végezzük az előző utánzásokat némán és J ejtésekkel kombinálva.

1. Indirekt hangfejlesztés

Az indirekt hangfejlesztésnél a hangutánzások egyben a hangfejlesztések is!

Játékosan eljátszogatunk a különböző távolságú koppantások megszólaltatásával

- ◆ Koppánók kalapácsok hangjai:

KOPP

KOPP

KIPP - KOPP

Halkulva: KOPP KOPP KIPP - KOPP K K K

- ◆ Tyúk ki' alás különböző magasságokban:

KA₁ KA₂ KA₃
KA₄ KA₅ KA₆

- ◆ Harkály kopácsolások:

KOPP - KOPP - KOPP - K K - K K - K - K

- ◆ Köhögés, krákogás: különböző erejű köhécselések megjelenítései

K K K K k k

- ◆ Torok öblítés, gargalizálás (TV Maci fogmosása) réses képzésű K kialakítása

KH KH khh KH KH K - K
réses képzésű réses képzésű zárlattal képzett

- ◆ Kávéfőző hangjának utánzásával is réses képzésű K kialakítása

KKHHH KH K
réses képzésű zárlattal képzett

2. Direkt hangfejlesztés

- erőteljes TÁTÁTÁ ejtések (nagy szájnyitással) -

- erőteljes TÁTÁTÁ ejtések, közben spatulával lenyomjuk a gyermek nyelvhegyét -
(vigyázzunk, hogy ne riasszuk meg a gyermeket, először ő próbálkozzék, majd kérdezzük meg, hogy segíthetünk-e?)

K ejtése spatulával

K ejtése lefogott nyelvheggyel

- ◆ K ejtése, (már csak a szájba mutatással)

- ◆ K K K K K K hangzók sorozatban

K hang kialakítása, tudatosítása

Kőbányai gyakorlatunkban sikeresen bevált a hangfejlesztés menetének megismertetése.

Következik az egymásra épült képzőmozzanatok tudatos számbavétele. Ezt a folyamatkövetést, már a nagycsoportos óvodásoknál elkezdjük. Végigkísérjük a tüdőből kiáramló levegő útját. Pontosan meghatározzuk és érzékeltetjük a hangszalagok állását. (Morog-e a hang, rezeg-e a torkunkra helyezett kezünk, avagy nem?)

A lágy szájpad helyzetét is megemlítyük, majd konkretizáljuk, hogy a nyelv melyik része, hol helyezkedik el, hol képez akadályt a kiáramló levegő útjában! Tudatosítjuk még a fogak és ajkak helyzetét, valamint érzékeltetjük a kiáramló levegő nyomatékának érzetét is!

Tudatos ellenőrzés ismételten:

A szájpad hátsó részéhez emelkedő nyelvhát teljesen elzárja a kiáramló levegő útját. A nyelv oldalszélei a felső fogsor mentén oldalra is zárnak. A zárbotás pillanatában a felgyülemlett levegő nagy erővel távozik. A hangszalagok fúvóállásban vannak, a lágy szájpad zárja az orrüreg felé vezető utat. A kiáramló levegő határozott, erős nyomatékú és meleg érzetet ad.

(Házi feladatként 1 nagy és 9 kis koppanó kalapács, amelyeket otthon kell színezní, ha egymás után mindegyiknél legalább négyszer megszólal a koppanó hang!)

Rögzítés:

A rögzítés folyamán a fonetikai szabályok figyelembevételével történik a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása.

Eszközei:

hívóképek,
rögzítőtáblák

iskoláskortól: betűkártyák
szótagkártyák

Módszere:

utánmondás

utánmondás és olvasás

Rögzítésnél feladatunk, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabillá vált fonémát módszeresen kapcsoljuk a magánhangzókhoz. A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk. Természetesen azt figyeljük, hogy hol és milyen ajakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a kapcsolandó magánhangzók sorrendjét. A helyes kapcsolási sorrendet a *képzésmozzanatok rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei* szabják meg.

A rögzítési szakaszt ciklizálásokkal (mondókákban, énekekben) tesszük stabilabbá.

A magánhangzók képzését figyelve: á - a - e - o - ő - é - u - ű - i menetben rögzítünk.

hangsor elején*:

ká-ka-ke-kó-kő-ké-kú-kű-ki

hangkapcsolat végén:

ák-ak-ek-ók-ök-ék-úk-űk-ik

vokálisok között:

áká-aka-eke-ókó-ökő-éké-úkú-űkű-iki

* Előfordulhatnak olyan makacs esetek, hogy nagyon nehezen rögződnek a hangkapcsolatok. Ezekben az esetekben nagy segítséget jelent, ha ciklizálunk, főleg hangsoreleji helyzetekben!

ká-ká-ká-ká

ka-ka-ka-ka

ke-ke-ke-ke

kó-kó-kó-kó

kő-kő-kő-kő

ké-ké-ké-ké

ku-ku-ku-ku-

kű-kű-kű-kű

ki-ki-ki-ki

Automatizálás:

Az automatizálás a rögzítési sorrend szerint, a hagyományos menetben halad a szógyakorlatoktól a mondatgyakorlatokon át a folyamatos beszédig.

Eszközei:

tárgyképek

iskoláskortól: betűkártyák

eseményképek

szókártyák

versek, mondókák, történetek

mondatok, történetek

feladatlapok

feladatlapok, olvasólapok

Módszere:

- utánmondások adott fonetikai helyzetben:

utánmondás, olvasás

*szó elején**

szó végén

szó belsejében

- képmegnevezések (segítségekkel és önállóan)

- irányított és önálló mondatalkotások

- önálló szövegmondás: vers, történet.

- spontán beszédben történő gyakorlás

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások, valamint a motoros differenciálások zárják a terápiát.

*Makacs esetekben lehet ciklizálással kezdeni szókezdő fonetikai helyzetben az automatizálást is.

ká ká - ká - ká -

káv

ka ka ka - ka -

kalap

ke - ke - ke - ke -

kefe...stb.

Tisztán artikulálható rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: P - M - N - L - K

Miki kinn kalapál, énekel: kipp - kopp, kipi - kopp. Én kalapálok, én énekelek: kipi kopi, kopp - kopp. Palkó ma nem kalapál, nem énekel.

Szűrt hangállomány: P - B - M - F - V - J - D - N - L - H - K

Kálmán kapál Kelemenéknél. A kapu kőből épül. Anikó kiáll a kőkapu elé. A béka a nád levelén ül. Ildikóé a levelibéka. Apuka kék kalapja új. A Dunán elindul a komp. A nap elé felhők libbennek. A kakadu a maki majom elé libben. Miki mindennap kipakol a homokba. Pannika mindennap elpakol Miki elől. A kupola alá állunk. Pulykából van a finom lakoma.

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: B - P - M - F - V - J - D - N - L - H - K

A kamionok állnak.

A külföldi kamionok állnak.

A kilépő külföldi kamionok állnak.

A kilépő külföldi kamionok állnak a homokban.

A kilépő külföldi kamionok állnak a homokban a vámnál.

A kilépő külföldi kamionok állnak a homokban a vámnál, majd elindulnak.

A kilépő külföldi kamionok állnak a homokban a vámnál, majd elindulnak a kapuk felé.

A kilépő külföldi kamionok állnak a homokban a vámnál, majd elindulnak a kamion-kapuk felé.

32.1 Motoros differenciálás: **K - T** hangzó párokkal (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)

Akiknél beszédpercepció zavarok miatt a beszédészlelés is sérült, azok nagyon nehezen automatizálják a tanult hangokat. Még jellemzőbb beszédük alakulására, hogy az ellentétes képzésű fonémákat, amelyeket eddig paralíliával ejtettek (K - T) képtelenek a beszéd folyamatukba könnyedén beépíteni! Ehhez ad segítséget a szöveges motoros differenciálás, melynek egymásra épülő és nehezedő fokozatai vannak. Bármely paralília esetén is nagy figyelmet kell fordítanunk a motoros differenciálás beiktatására!

Valamennyi hangzó pár motoros differenciálásához bőséges anyagot: gazdag szó- és mondatgyakorlatot találunk a "CSEREBERE" kiadványokban.

A motoros differenciálás

Eszközei:

<i>hívóképek,</i>	<i>iskoláskortól: betűkártyák</i>
<i>rögzítő táblák,</i>	<i>szótagkártyák</i>
<i>logopédiai lottók: tárgyképek</i>	<i>szókártyák</i>
<i>memory (dupla) tárgyképek</i>	<i>tárgykép-szókép</i>
<i>feladatlapok: szó- és mondatgyakorlatok</i>	<i>feladatlapok</i>
<i>eseményképek</i>	<i>olvasólapok</i>

Módszere:

<i>utánmondás</i>	<i>iskoláskortól: utánmondás és olvasás</i>
<i>izolált ejtésben hangzó párok</i>	
<i>szótagsorokban szótag párok</i>	
<i>szavakban hangzó párok</i>	
<i>szószerkezetekben többször előforduló hangzó párok</i>	
<i>vegyesen előforduló hangzó párok egy szóban</i>	
<i>oppozíciós szavakban</i>	
<i>mondatokban</i>	
<i>analóg mondatokban</i>	
<i>oppozíciós szavak egyik hangzó párjával mondatalkotások</i>	
<i>oppozíciós szavak mondatpárokban</i>	
<i>oppozíciós szó párok egy mondatban</i>	
<i>egy mondaton belül előforduló hangzó párok</i>	
<i>történetben</i>	
<i>bővülő mondatokban</i>	
<i>önálló megnevezés</i>	<i>önálló megnevezés és olvasás</i>

Most a gyakran előforduló hangeserepár **K - T** a példa.

A menet egymásra épülő lépései:

1. Hangzó párok motoros differenciálása izolált ejtésben

A hívóképek szemlélete alapján kezdjük a motoros differenciálás szakaszát. Így tesszük érthetővé és érzékelhetővé ezeket a nehéz változtatásokat!

◆ **K hang - T hang izolált megszólaltatása:**

Hangfelidézések hívóképekkel, ritmikus ismétlésekkel:

K - T	K - T	K - T	K - T	K - T
T - K	T - K	T - K	K - T	T - K

Majd a hangos és halk hangzók variációival is bővíthetjük ezeket a feladatsorokat.

K - T	K T	K - T	K T
<i>hangos</i>	<i>halk</i>	<i>hangos</i>	<i>halk</i>

Instrukció: Köszönnek egymásnak a kis kalapácsok és az autók. Utánozd te is a hangjukat! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Egyik tábláról a másik táblára mutass, úgy beszélj! Ha szépen mondtad mind a négyszer, tegyél rá korongot!

A cserélten ejtett hangzópaár izoláltan ejtett hangjait sorozatosan megszólaltatjuk, természetesen többször, s közben a növendékeink a hívóképekre mutatnak, vagy korongokat helyeznek a hívóképekre, vagy egyszerűen csak felemelik azokat.

2. K - T hangzópaár motoros differenciálása szótagokban, három fonetikai helyzetben

GYAKORLÁSI MINTÁK

A mássalhangzó torlódásokat külön nem gyakoroljuk, mivel az eltérő fonetikai helyzetben lévő gyakorlatok egyben ezeket a feladatokat is példázzák!

Óvodás korú gyerekeknél elengedhetetlen, hogy a rögzítő táblákkal, vagy a magánhangzós nevek szemléletével végezzük ezeket a motoros rögzítéseket! Így egyszerűbb a helyzet, mert az aktuálisan cserélt hangzópaár rögzítő tábláit elővesszük, s az ismert optikus képpel vizuális megsegítéssel váltogatjuk az azonos helyzetű hangkapcsolatokat. Mindig többszöri ismétléssel gyakoroljuk be ezeket a fontos, nélkülözhetetlen, de nehezen kivitelezhető, artikulálható szótagsorokat. Egy-egy helyzetet legalább négyszer ismételtetünk!

♦ K - T motoros differenciálása szótagokban:

Rögzítőtábla segítségével, vagy a magánhangzós nevek és a kalapács, valamint az autó hívóképeinek a segítségével végigmegyünk a rögzítési fokozatokon:

o Azonos magánhangzókkal, azonos fonetikai helyzetben:

Instrukció: Beszélgetnek egymással a kis kalapácsok és az autók. Utánozd te is a beszédüket! Egyik tábláról a másikra mutass, úgy beszélj!

Tegyél korongot azokra a képekre, amelyeket mindig hibátlanul mondtál!

valamennyi magánhangzóval:

ká - tá...	ka - ta...	...ki - ti...
ák - át..	ak - at....	...ik - it...
áká - átá...	aka - ata...	...iki - iti

o Változó magánhangzókkal, azonos fonetikai helyzetben:

ká - ti	ka - té...	ki - tá
ák - it	ak - ét...	ik - át
áká - iti	aka - éte...	iki - átá

vagy felcserélve valamennyi magánhangzóval:

tá - ki	ta - ké...	ti - ká
át - ik	at - ék...	it - ák
átá - iki	ata - éké...	iti - áká

Instrukció: Beszélgetnek egymással a kis kalapácsok és az autók. Utánozd te is a beszédüket!
Egyik tábláról a másikra mutass, úgy beszélj!
Tegyél korongot azokra a képekre, amelyeket mindig hibátlanul mondtál!
 Itt is valamennyi helyzetet többször ismétlünk, a hívóképekre mutatva!

- o **Eltérő fonetikai helyen, azaz egymás mellé került K – T hangok kapcsolatainak begyakorlása**

(Mivel ez nagyon nehéz, ezt mindenképpen nagy szájnyitással célszerű indítani!)

ák - tá...

ak - ta...

ek - te...

Itt célszerű kis hívóképekkel és magánhangzót szimbolizáló nevekkel kirakni a sorokat:

Ádám-kalapács	autó-Ádám	Anti-kalapács	autó-Anti...	Eta-kalapács	autó-Eta...
Á K	T Á	A K	T A	E K	T E

Instrukció: Beszélgetnek egymással a kis kalapácsok és az autók. Utánozd te is a beszédüket!
Egyik tábláról a másikra mutass, úgy beszélj!
Tegyél korongot azokra a képekre, amelyeket mindig hibátlanul mondtál!

3. K – T hangzó párok motoros differenciálása szavakban, szó szerkezetekben

♦ K -T hangzók differenciálása szavakban:

- o **Tanult szóanyaggal**

A legegyszerűbb a vegyesen kirakott képeket a hívóképekhez csoportosítani és tudatosan tükrözni, pontosan artikulálni.

Instrukció: Nevezd meg a képeket! Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg!

- o **T hangot tartalmazó nevek beiktatása a K hangállományú szavakhoz**

Ismétlésként végigvehetjük az eddig tanult K-szóanyagot, de most egy új szereplő is színre lép, akinek megmutatjuk és elmondjuk, hogy mi van a füzetünkben!

Berajzolunk a K automatizálási feladatokhoz egy Timi vagy egy Tomi fejet, s **analóg mondatokkal** gyakoroltatjuk a nehéz artikulációs feladatot:

Instrukció: Most mutasd meg a füzetedben lévő képeket Timinek, Tominak! Nevezd meg a képeket! Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Mit látott Timi, Tomi?

- **Tomi látta, hol látható a kávé, a kapa, a kefe, a kofa, a kő... kifli.... stb.!**

Mindig a megfelelő hívóképekre mutatunk! Valamennyi képmegnevezésnél el kell mondania:

Tomi látta, hol látható, hol van a kávé.

- **Tomi látta, hol van a kapa.....**

Tomi látta, hol van a kifli. Stb.

Természetesen először

majd

végül

a szókezdő fonetikai helyzeteket

a szóvégi fonetikai helyzeteket

a szóközi fonetikai helyzeteket gyakoroljuk.

- o **K - T hangzók egy szóban**

Sokszor van segítségünk, ha **leszótagoljuk** a K-T hanganyagú képeket!

(Ezáltal lelassítjuk az artikulációt, s van idő arra is, hogy a nyelvét a megfelelő képzési helyre vigye, melyet a tükrözésben is folyamatosan ellenőrzünk!)

Instrukció: Nevezd meg a képeket! Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg!

Tapsold le a szavakat!

K elöl: *Ka-ta, Ka-ti, Ka-tó, ka-to-na, kö-tő-tű, ka-bát, fe-ke-te, kom-pót...
kuk-ta, buk-ta, ak-ta, bak-tat, lak-tat...*

Nehezítve! K elöl egy szótagban, (szóban) k-t:

*ket-tő, kot-ta, kat-tan, Kit-ti, kat-lan, la-kat, te-kint...
kút, köt, két, kit, kot-kot, kint...stb.*

T elöl: *te-ke, té-ka, tu-bák, te-lek, pa-ti-ka, Pe-ti-ke, pánt-li-ka, e-vet-ke...
mát-ka, pat-kó, at-ka, át-ka...stb.*

Nehezítve! T elöl egy szótagban, (szóban) t-k:

*tek-nő, pa-tak, já-ték, ti-tok, tak-ti-ka, tan-kol, tet-tek...
tank-ha-jó, tank, tok, tök....stb.*

4. K - T hangzópárok egy szóban, folyamatban, szó szerkezetekben, analóg mondatokban

◆ Irány- és helyzetgyakorlatokkal:

A fenti szóanyagot sokszor hosszan kell begyakorolnunk, hogy eredményesen és gördülékenyen menjen a váltás az egyik hangról a másikra.

A szótagolás után következik a megállás nélküli, folyamatos megszólaltatás.

A monotóniát feloldhatjuk különböző irányok bekapcsolásával.

- o Pl.: A **mellett** beiktatásánál a sorban való tájékozódást is gyakoroljuk.

Instrukció: Nevezd meg az egymás mellett látható képeket! Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg!

Pl.: A **mellett** megnevezésekkel a soralkotást gyakoroljuk:

Kata mellett Kati, Kati mellett Kató, Kató mellett a katona, a katona mellett a kötőtű, a kötőtű mellett a kabát, a kabát mellett a fekete... stb.

- o Pl.: Az **alatt** beiktatásánál az oszlopban való tájékozódást is gyakoroljuk.

Instrukció: Nevezd meg az egymás alatt látható képeket! Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg!

Kata alatt a kukta, a kukta alatt a kettő, a kettő alatt a kút, a kút alatt a teke, a teke alatt a mátká, a mátká alatt a teknő, a teknő alatt a tankhajó...stb.

Ugyanezt az anyagot gyakorolhatjuk fordított iránnyal is, azaz elmondjuk, hogy mi látható egymás felett!

- o Pl.: A **felett** beiktatásánál is az oszlopban való tájékozódást gyakoroljuk.

Instrukció: Nevezd meg az egymás felett látható képeket! Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg!

A tankhajó felett van a teknő, a teknő felett van a mátká, a mátká felett van a teke, a teke felett van a kút, a kút felett van a kettő, a kettő felett van kukta, a kukta felett van Kata.

◆ K - T hanganyagú szavak analóg mondatokban:

- o A **között** fogalmának a kialakítása

(Ezt abban az esetben végezzük, ha a Z és a S hang hibátlan!)

A **között** fogalmának a kialakításánál nemcsak hasznos iránygyakorlatokat végzünk, hanem a **K-T** gyakorlása is tovább bővül, erősödik. Célszerű az előző órákon gyakorolt szóanyagot hármásával kitenni az asztalra, folyamatosan megnevezni:

Kata,	Kati,	Kató
kukta,	bukta,	akta
kettő,	kotta,	kattan
kút,	köt,	kot-kot
teke,	téka,	tubák
mátka,	patkó,	atka
teknő,	patak,	játék
tankhajó,	tank,	tok

Majd az általunk feltett kérdésre analóg mondatokkal adják a választ, s közben a **között** is gyakorlásra kerül.

Instrukció: Nevezd meg az egymás között látható képeket! Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg!

Mi látható Kata és Kató között?

Kata és Kató között Kati látható!...stb.

o **Több K - T alkalmazása analóg mondatokban**

Az K hangállományú képsorokat most a következő analógiákkal gyakoroljuk:

Instrukció: Most Petike mindent feketének, Katika mindent kéknek lát!

Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg!

Petikénél a kávé fekete, Katikánál a kávé kék.

Petikénél a kapa fekete, Katikánál a kapa kék.

Petikénél a kefe fekete, Katikánál a kefe kék....stb.

Valamennyi szó külön analóg mondatba kerül. Hogy ne legyen túlságosan mechanikus, váltakozva, felváltva mondják az analógiákat, majd soronként cseréljük, esetleg bővítsük a neveket is!

5. K - T hangzó párok oppozíciós szavakban és mondatokban

6. K - T hangzó párok egy szón belül - mondatokban

A további oppozíciós szó- és mondatgyakorlatokhoz (5-6) bőséges anyagot találunk a "CSEREBERE" kiadványokban.

7. K - T hangzó párok történetben, bővülő mondatokban

Tisztán artikulálható rövid történet:

Szűrt hangállomány: P - B M - J D - L N F - V H SZ NY - GY K - T

Tibike felnőtt lett. Behívták katonának. Petike naponta tudakolta a szüleitől. Mi lehet Tibikével a laktanyában? Van-e ennivalója, van-e kabátja, van-e kakaója, van-e szabadideje, van-e katonai kalapja, van-e katonai főnöke? Apuka pénteken bejelentette, hogy kivett egy szabadnapot. Így elmehetnek Tibike laktanyájába. Petike anyuka mellett, apuka a volánnál ült a Fiatban. Apuka egy út menti kútnál tankolt. A laktanya nagyon messze volt. Petike nem bánta, figyelte a tájat, számolta a szembejövő Fiat autókat. Dél tájban a laktanya előtt voltak.

Kiszálltak a Fiatból, a bemondóval hívták Tibikét: Tibike kimenőt kapott. Petike nem hitt a szemének, Tibike helyett valódi katona állt előttük!

- Milyen a katonacélet? - tudakolta anya.

- Últél tankon? - szólt Petike.

Van tanulnivaló a katonáéknál?

Vannak éjjeli ügyeletek?

- Van katonai ebédlő?

Van uszodátok?

Tibike nem tudott ennyi felé figyelni, így Petike nem kapott feleletet!

- Te mindenkinek feleltél, de én nem kaptam választ! - dobantott Petike.

Tudod mit Petikém! - mutatok neked egy tankot, amelybe beültetlek, ha nem félsz! - mondta Tibike.

- Jaj, de jó lesz! - kiáltotta nevetve Petike.

Vidáman telt a délután. Mindent láttak, mindent hallottak, elköszöntek Tibikétől, majd hét felé útnak indultak.

Petike nyomban elaludt a Fiatban.

Petike álmában katona volt. Szépeket álmodott a hosszú úton.

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: P - B - M - N - F - K - T

Katika köt.

Katika kabátot köt.

Katika kabátot köt fonallal.

Katika kabátot köt kék fonallal.

Katika kabátot köt kék fonallal, kötőtűvel.

Katika pénteken kabátot köt kék fonallal, kötőtűvel.

Katika pénteken titkon kabátot köt kék fonallal, kötőtűvel.

Katika pénteken titkon kabátot köt kék fonallal, kötőtűvel Petikének.

Katika pénteken titkon kabátot köt kék fonallal, kötőtűvel a katona Petikének.

Katika pénteken titkon kötött kabátot köt kék fonallal, kötőtűvel a katona Petikének.

33 A G HANG

(FÜZIK LÁSZLÓNÉ ARADI ANIKÓ)

G: Zöngés, szájpadi (veláris), felpattanó zárhang.

Képzésmód: Csupán a hangszalagok működésében tér el a K hang képzésétől. A zárlat izomfeszültsége gyengébb, mint a K hangnál.

Ajkek passzívan nyitottak, a fogrés is nyitott, a nyelv pereme és háta a kemény és lágy szájpad határán teljes zárlatot képez. A lágy szájpad zárja az orrüreg felé vezető utat. A hangszalagok zöngéállásban vannak.

A kiáramló levegő gyorsan pattintja fel a zárat, a levegő érzete hasonló a K levegő hatásához, de annál lágyabb.

Gyakran előforduló beszédhiba.

A helytelen képzés módja általában felcserélt képzés.

Ritkább a pontatlan képzés, ejtés.

A hibák oka lehet szervi, azaz **organikus**, vagy **működéses, funkcionális** eredetű.

Organikus: amikor a **perifériás** (különböző fog-, fogazat-, harapási-, vagy a szájtéri rendellenességek, nyelv kisebb fokú rendellenességei) vagy **centrális eltérések**, nyílt orrhangzóságnál a **szájpadlás és ajkak anatómiai eltérései** (szájpad-hasadék), **anomáliái** (lágy szájpad rövidülése) okozzák a G hangzó hibáit.

Nagy részben függ a tiszta hallástól ezeknek a hangzóknak a pontos képzése, ezért a legcsekélyebb **hallássérülés** is már organikus eredetű torzítást eredményez.

Nem csak a hallássérülés, hanem a különféle **beszédpercepció zavarok**, eltérések is G hibákhoz vezetnek.

Funkcionális: Gyakran a **beszédszervi mozgások ügyetlensége** és a **hibás automatizmus** együttesen szerepelnek a kiváltó okok között.

Helytelen képzés:

A helyes hangképzéshez összehangolt artikulációs mozgássor és pontos hallási figyelem szükséges.

A hang pontos képzése igényli:

a beszédszervek összetett munkáját,

a képzési terület biztos érzékelését,

a nyelvműködésben a műveletek sorrendjének precíz végrehajtását.

Felcserélt képzés:

G = T

G = D

G = TY

G = GY

G = K

Pontatlan, torz képzések:

- ha nem teljes a zárképzés, hanem a nyelv széle egyik oldal felé nyitott, akkor *laterálissá (oldalrészessé)* válik a képzésmód.

lehet *nazális (orrhangzós)* is, amennyiben a lágy szájpad működése nem pontos.

- *réses ejtés a CH szerű hang*, mely az organikus eredetű, szájpadhasadékos elváltozások jellegzetessége.

Alália:

főleg végeken, illetőleg torlódásban.

Hívóképe: a gágogó liba

(a zöngés gágogás érzetéhez társítjuk a hangot.)

Előkészítő mozgásos gyakorlatok:

- ◆ Állgyakorlatok: a zártság oldására.
 - laza zárás-nyitás
 - laza állejtések
- ◆ Magánhangzó gyakorlatsorok
 - önmagukban
 - egymással kötötten
- ◆ Lágy szájpád gyakorlatok
 - nazalitás (orrhangzósság) megszüntetésére
- ◆ Nyelvlazító gyakorlatok
 - alsó ajak betakarása széles nyelvvel
 - alsó ajak betakarása széles nyelvvel és tartása: 5 – 10 – 15mp-ig
- ◆ Nyelverősítő gyakorlatok szájtéren kívül:
 - széles nyelv alsó ajkon, tartással: 5 – 10 – 15 mp-ig
 - hegyes nyelv alsó ajkon, tartással: 5 – 10 – 15 mp-ig
 - széles nyelv - hegyes nyelv alsó ajkon, váltakozva lassan és gyorsan
 - széles nyelv megemelése alsó ajak fölé és vissza
 - széles nyelv visszahúzása a szájtérbe és vissza
- ◆ Nyelvhat-emelő gyakorlatok
 - szájtéren kívülre billentések: előre-hátra
 - szájtérben billentések: föl-le
 - szájtérben hátrabillentés nyelvhegyi támasz nélkül is!
- ◆ Nyelvhat, nyelv oldalszélek izomerejének fejlesztése
 - alsó nyelvhegyi támaszban: széles nyelv
 - alsó nyelvhegyi támaszban: keskeny nyelv
 - alsó nyelvhegyi támaszban: keskeny-széles váltakozások
- ◆ Alsó fogmedernél papírcsík, fogpiszkáló tartások
- ◆ Felső fogmeder mögötti területen pálcika, szívószál, fogpiszkáló megtartások:
 - nyelvháttal alsó nyelvhegyi támaszból
 - nyelvháttal nyelvhegyi támasz nélkül

Előkészítő hallásfejlesztések:

- ◆ Finomabb zörejek megkülönböztetései
- ◆ Egyre halkabb zörejek felismerése
- ◆ Légáram hatásának megfigyeltetései:
 - különböző zárlatok és légárama
 - folyamatos légáram érzékelése
- ◆ Különböző helyen képzett zárlatok elkülönítései és légáram hatásai:
 - ajak zár: P - B - M
 - nyelvhegyi zárlat: T - D
 - nyelvhati zárlat: (TY - GY) - K - G
- ◆ Nazális és orális képzésű hangok elkülönítése
- ◆ Zöngés- zöngétlen fújások differenciálása (F - V; SZ - Z)
- ◆ Folyamatos és pattintott (nyelvheggyel, nyelvháttal képzett) légáram megfigyeltetése (F-V; T-D; TY-GY; K-G)

- ◆ Folyamatos és pattintott (nyelvheggyel, nyelvháttal képzett) légáram differenciálása (T-D; TY-GY; K-G)

- ◆ Zöngképző gyakorlatok:

suttogott ill. hangos magánhangzó ejtése, rezgés érzékeltetése a gégen.
zöngés (BIMM-BAMM; DIN-DON; VAU-VAU)

- ◆ A felcserélt képzésű hang és hívóképének egyeztetése

G = T G = D G = TY, GY G = K

- izoláltan ejtett fonémapárok
- vokálisokhoz kötötten
 - valamennyi fonetikai helyzetben
- szavakban felismerés
 - valamennyi fonetikai helyzetben
- oppozíciós szópárokban
 - valamennyi fonetikai helyzetben

G = T

gép - tép
megél-metél
mag - matt

G = D

gomb-domb
vagon-vadon
híg híd

G = TY, GY

Gúla- Gyula
vagon-vagyon
vég végy

G = K

gép - kép
vagon-vakon
mag - makk

- ◆ Helyes G hang és a helytelen (orrszájhangos, oldalréses vagy réses) "G" ejtések megkülönböztetései.

Játékos hangutánzásokkal tesszük pontosabbá a G hang pontatlan képzéseinek megismerését:

hangos, erőteljes zárlatból oldódó G és oldalréses vagy réses zárlatú "G"

orrszájhangos "G" és helyes, szájtéri G

(Ezek mindvégig szenzoros differenciálások, s csak jelzi, mutatja növendékünk, hogy jól, avagy pontatlan "rossz" hangot hallott-e!)

- ◆ Valamennyi fokozatban kialakítjuk a hallási figyelmet:

- a jó G hangot elkülönítjük a torz "G" hangtól
- szótagsorban ejtett hangzókból
- (szótag elején, szótag végén, vokálisok között)
- szavakban is felismertetjük a hangzóváltozásokat.

G hang kialakításához vezető gyakorlatok:

Eszközei:

G hívóképe

iskoláskortól:

G betűképe

Módszere:

indirekt hangfejlesztés

direkt hangfejlesztés

Itt megismételjük a legfontosabb mozgássorokat, amelyek a direkt hangfejlesztésnél nélkülözhetetlenek. Tudjuk azonban, hogy munkánkban mindvégig jelen vannak a direkt és indirekt mozzanatok. Adott pillanatban, tehát mindig azt emeljük ki, ami a legdominánsabban segíti a hangfejlesztést.

- ◆ Célrányos nyelvhat-emelő gyakorlatoknál laposra formált nyelvtesttel:
a nyelvhegy megtámasztása - tartása - elengedése
nyelvhegyi támasszal ki - be irányú nyelvhat mozgások némán
nyelvhegyi támasszal fel - le irányú nyelvhat mozgások némán

- elengedett nyelvheggyel nyelvhat emelések
- elengedett nyelvheggyel nyelvhat billentések hátra
- ◆ Tükör előtti utánzásokkal célirányosan játszogatunk, figyeljük a domborodó nyelvhatat
- ◆ Majd váltakozva végezzük az előző utánzásokat némán és "J- K" ejtésekkel kombinálva.

1. Indirekt hangfejlesztés

Az indirekt hangfejlesztésnél a hangutánzások egyben a hangfejlesztések is.

Játékosan eljátszogatunk a különböző libák gágogásainak megszólaltatásával

- ◆ Liba gágogások különböző magasságokban:

GÁ ♪ GÁ ♪ GÁ ♪ GÁ ♪
 GÁ ♪ GÁ ♪ GÁ ♪
 GÁ ♪

- ◆ Csengő hangjának utánzásával NG kapcsolathoz jutunk:

csing ♪ -ling ♪ -ling ♪ -ling ♪
 -ling ♪ -ling ♪ -ling ♪
 csing ♪

csing ♪ -ling ♪ -ling ♪ -ling ♪ -ling ♪ -ling ♪ -ling ♪

- ◆ Különböző harangok hangjának utánzásával is NG kapcsolathoz jutunk:

giling ♪ -galang ♪ giling ♪ -galang ♪ giling ♪ -galang ♪

- ◆ Csengők és harangok hangjai váltakozva különböző hangmagasságokban és erőiben:

csingi ♪ -lingi ♪ -lang ♪ -lang ♪
 giling ♪
 -galang ♪
 -ging ♪ -galang ♪
 -ging-galang ♪

2. Direkt hangfejlesztés:

- erőteljes DÁDÁDÁ ejtések (nagy szájnyitással) -
- erőteljes DÁDÁDÁ ejtések, közben spatulával lenyomjuk a gyermek nyelvhegyét -
 (vigyázzunk, hogy ne riasszuk meg a gyermeket, először ő próbálkozzék, majd kérdezzük meg, hogy segíthetünk-e?)
 G ejtése spatulával
 G ejtése lefogott nyelvheggyel
- ◆ G ejtése (már csak a szájba mutatással)
- ◆ G - G - G - G - G hangok sorozatban
- ◆ K hang zöngésítése:
 - torokra helyezett kézzel érzékeltejtjük a kívánt zöngét -
 (NG kapcsolatból célszerű indulni makacs esetekben!)

G hang kialakítása, tudatosítása

Kőbányai gyakorlatunkban sikeresen bevált a hangfejlesztés menetének megismertetése.

Következik az egymásra épült képzőmozzanatok tudatos számbavétele. Ezt a folyamatkövetést, már a nagycsoportos óvodásoknál elkezdjük. Végigkísérjük a tüdőből kiáramló levegő útját. Pontosan meghatározzuk és érzékeltejtjük a hangszalagok állását. (Morog-e a hang, rezeg-e a torkunkra helyezett kezünk, avagy nem?)

A lágyszájpad helyzetét is megemlítejtjük, majd konkretizáljuk, hogy a nyelv melyik része, hol helyezkedik el, hol képez akadályt a kiáramló levegő útjában! Tudatosítjuk még a fogak és ajkak helyzetét, valamint érzékeltejtjük a kiáramló levegő nyomatékának érzetét is!

Tudatos ellenőrzés ismételten:

A szájpád hátsó részéhez emelkedő nyelvhát teljesen elzárja a kiáramló levegő útját. A nyelv oldalszélei a felső fogsor mentén oldalra is zárnak. A zárbotás pillanatában a felgyülemlett levegő nagy erővel pattan fel. A hangszalagok zárállásban vannak, a lágy szájpád zárja az orrüreg felé vezető utat. A kiáramló zöngés levegő határozott, a K hangzónál kisebb nyomatékú - meleg érzetettel távozik.

(Házi feladatként 1 nagy és 9 gágogó liba, amelyeket otthon kell színezn, ha egymás után mindegyiknél legalább négyszer megszólal a gágogó hang!)

Rögzítés:

A rögzítés folyamán a fonetikai szabályok figyelembevételével történik a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása.

Eszközei:

hívóképek,

iskoláskortól: betűkártyák

rögzítőtáblák

szótagkártyák

Módszere:

utánmondás

utánmondás és olvasás

Rögzítésnél feladatunk, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabillá vált fonémát módszeresen kapcsoljuk a magánhangzókhoz. A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk. Természetesen azt figyeljük, hogy hol és milyen ajakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a kapcsolandó magánhangzók sorrendjét. A helyes kapcsolási sorrendet a *képzésmozzanatok rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei* szabják meg.

A rögzítési szakaszt ciklizálásokkal (mondókákban, énekekben) tesszük stabilabbá.

A magánhangzók képzését figyelve: á - a - e - o - ő - é - u - ű - i menetben rögzítünk.

**hangsor elején:*

gá-ga-ge-gó-gő-gé-gú-gű-gi

hangsor végén:

ág-ag-eg-óg-ög-ég-úg-űg-ig

vokálisok között:

ágá-aga-ege-ógó-ögő-égé-úgú-űgű-igi

**Amennyiben zöngétlenítési tendenciával találkozunk, úgy a rögzítési szakasz négy lépcsős lesz, a hangsor elején lévő rögzítési szakaszt megelőzi az NG kapcsolatú rögzítés:*

*első lesz az *NG kapcsolat:*

ángá-anga-enge-ongo-öngő-éngé-ungu-űngű-ingi

(Erre készíthetünk külön rögzítőtáblát, kis csengőkkel!)

NG rögzítés

(csingi-lingi)

ángá-

anga-

enge-

ongo-

öngő-

éngé-

ungu-

űngű-

ingi

Automatizálás:

Az automatizálás a rögzítési sorrend szerint, a hagyományos menetben halad a szógyakorlatoktól a mondatgyakorlatokon át a folyamatos beszédig.

Eszközei:

*tárgyképek
eseményképek
versek, mondókák, történetek
feladatlapok*

*iskoláskortól: betűkártyák
szókártyák
mondatok, történetek
feladatlapok, olvasólapok*

Módszere:

- utánmondások adott fonetikai helyzetben:

utánmondás, olvasás

NG kapcsolatos szavakban*

*szó elején
szó végén
szó belsejében*

* Az automatizálást is az NG kapcsolatos szavakkal és mondatokkal indítjuk a zöngétlenítési tendenciánál!

lángol, hanga, hangol, hangoló, angol, mangó, mongol, ing, inga, Inge, ingó-bingó, lengő, engem, pengő, pillangó, leng, láng, peng, bong

Tisztán artikulálható rövid mondatok e hanganyaggal:

A hangoló hangol. A mongol nem angol. Jó hangállományú a mongol. Mangó van nálam. Inge inge új. Emma ingó-bingó pallón áll. A pillangó pihen. Lángol a láng. A lángoló láng leng, ing. A lengő inga leng. Peng-bong a pengő.

- képmegnevezések (segítségekkel és önállóan)
- irányított és önálló mondatalkotások
- önálló szövegmondás: vers, történet.
- spontán beszédben történő gyakorlás

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások, valamint a motoros differenciálások zárják a terápiát.

Tisztán artikulálható rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: P - B - M - F - V - N - L - J - H - K - G

Bagoly ül a faágon. Gabi guggol a fűben. Ingó-bingó ágon ül a galamb. A gólya féllábon áll. Ági a gomba mellé lép. Vali golyója új. Gombolom a gombom. Lengő lobogó leng Gabi fejénél. A pillangó pihen. Gágog a liba. A golyó gömbölyű. A gong a falon lóg. A gombolyag puha fonalból áll. A gulya legel. A léggömb lebeg a levegőben. A tömegben tolong Ági meg Gabi. Géppel hangol a hangoló.

Tisztán artikulálható rövid történet:

Szűrt hangállomány: P - B - M - F - V - N - L - J - K - NY - G

Gabi meg Ági lengő lobogóval meneteltek. A lobogókat leállították a ligetben. Tele volt a liget felvonulókkal, akik vígan énekeltek meg meneteltek Ági meg Gabi mellett. Voltak olyan felvonulók, akik gömbölyű léggömböket vittek lobogók helyett. A legények elkapták a lebegő léggömböket. A lányok nem tolongtak a tömegben, inkább meg-megálltak. Végül Gabi meg Ági a felvonulókkal vígan énekelgetett.

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: B - M - F - J - L - T - N - H - G.

Ül a galamb.

Ágon ül a galamb.

Ingó ágon ül a galamb.

Ingó-bingó ágon ül a galamb.

Ingó-bingó ágon ül a galamb a gólya felett.

Ingó-bingó ágon ül a galamb a féllábon álló gólya felett.

Ingó-bingó ágon ül a galamb a féllábon álló gólya felett, a bagoly mellett.

Ingó-bingó ágon ül a bűgő galamb a féllábon álló gólya felett, a bagoly mellett.

Ingó-bingó ágon ül a bűgő galamb a féllábon álló gólya felett, a huhogó bagoly mellett.

33.1 Motoros differenciálás: G – K hangzópárokkal

(THORÓCZKAY MIKLÓSNÉ)

Akiknél beszédpercepció zavarok miatt a beszédészlelés is sérült, azok nagyon nehezen automatizálják a tanult hangokat! Még jellemzőbb beszédük alakulására, hogy az ellentétes képzésű fonémákat, amelyeket eddig paraláliával ejtettek (G=K; G=D) képtelenek a beszéd folyamatukba könnyedén beépíteni! Ehhez ad segítséget a szöveges motoros differenciálás, melynek egymásra épülő és nehezedő fokozatai vannak.

Bármely paralália esetén is nagy figyelmet kell fordítanunk a motoros differenciálás beiktatására!

Valamennyi hangzópár motoros differenciálásához bőséges anyagot: gazdag szó- és mondatgyakorlatot találunk a "CSEREBERE" kiadványokban.

A motoros differenciálás

Eszközei:

<i>hívóképek,</i>	<i>iskoláskortól: betűkártyák</i>
<i>rögzítőtáblák,</i>	<i>szótagkártyák</i>
<i>logopédiai lottók: tárgyképek</i>	<i>szókártyák</i>
<i>memory (dupla) tárgyképek</i>	<i>tárgykép-szóképek</i>
<i>feladatlapok: szó- és mondatgyakorlatok</i>	<i>feladatlapok</i>
<i>eseményképek</i>	<i>olvasólapok</i>

Módszere:

<i>utánmondás</i>	<i>iskoláskortól: utánmondás és olvasás</i>
<i>izolált ejtésben hangzópárok</i>	
<i>szótagsorokban szótagpárok</i>	
<i>szavakban hangzópárok</i>	

szószerkezetekben többször előforduló hangzópárok

vegyesen előforduló hangzópárok egy szóban

oppozíciós szavakban

mondatokban

analóg mondatokban

oppozíciós szavak egyik hangzópárjával mondatalkotások

oppozíciós szavak mondatpárokban

oppozíciós szópárok egy mondatban

egy mondaton belül előforduló hangzópárok

történetben

bővülő mondatokban

önálló megnevezés

önálló megnevezés és olvasás

Most a gyakran előforduló hangcserepár G - K a példa.

A menet egymásra épülő lépései:

1. Hangzópárok motoros differenciálása izolált ejtésben

A hívóképek szemlélete alapján kezdjük a motoros differenciálás szakaszát. Így tesszük érthetővé és érzékelhetővé ezeket a nehéz változtatásokat!

♦ **G hang - K hang izolált megszólaltatása:**

Hangfelidézések hívóképekkel, ritmikus ismétlésekkel:

G - K	G - K	G - K	G -
G - K	GGGG	KKKK	G - K

Majd a hangos és halk hangzók variációival is bővíthetjük ezeket a feladatsorokat.

G - K	G - K	G - K	G - K
hangos	halk	hangos	halk

Instrukció: Köszönnek egymásnak a gágogó libák és a kis kalapácsok. Utánozd te is a hangjukat! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Egyik tábláról a másik táblára mutass, úgy beszélj!

Ha szépen mondtad mind a négyszer, tegyél rá korongot!

A cserélten ejtett hangzópárok izoláltan ejtett hangjait sorozatosan megszólaltatjuk, természetesen többször, s közben a növendékeink a hívóképekre mutatnak, vagy korongokat helyeznek a hívóképekre, vagy egyszerűen csak felemelik azokat.

2. G - K hangzópárok motoros differenciálása szótagokban, három fonetikai helyzetben

GYAKORLÁSI MINTÁK

A mássalhangzó torlódásokat külön nem gyakoroljuk, mivel az eltérő fonetikai helyzetben lévő gyakorlatok egyben ezeket a feladatokat is példázzák!

Óvodás korú gyerekeknél elengedhetetlen, hogy a rögzítő táblákkal, vagy a magánhangzós nevek szemléltetésével végezzük ezeket a motoros rögzítéseket! Így egyszerűbb a helyzet, mert az aktuálisan cserélt hangzópár rögzítő tábláit elővesszük, s az ismert optikus képpel vizuális megsegítéssel váltogatjuk az azonos helyzetű hangkapcsolatokat. Mindig többszöri ismétléssel gyakoroljuk be ezeket a fontos, nélkülözhetetlen, de nehezen kivitelezhető, artikulálható szótagsorokat. Egy-egy helyzetet legalább négyszer ismételtetünk!

♦ **G - K motoros differenciálása szótagokban:**

Rögzítőtábla segítségével, vagy a magánhangzós nevek, valamint a gágogó libák és a kis kalapácsok hívóképeinek a segítségével végigmegyünk a rögzítési fokozatokon:

o **Azonos magánhangzókkal, azonos fonetikai helyzetben:**

Instrukció: Beszélgetnek egymással a gágogó libák és a kis kalapácsok. Utánozd te is a beszédüket! Egyik tábláról a másikra mutass, úgy beszélj!

Tegyél korongot azokra a képekre, amelyeket mindig hibátlanul mondtál!

valamennyi magánhangzóval:

gá - ká...	ga -ka...	...gi -ki
ág - ák...	ag - ak....	...ig - ik
ágá - áká...	aga - aka...	...igi - iki

Változó magánhangzókkal, azonos fonetikai helyzetben:

ká - gi	ka - gé...	ki - gű
ák - ig...	ak - ég...	ik - űg
áká - igi...	aka - égé...	iki - ügű

vagy felcserélve valamennyi magánhangzóval.

gá - ki	ga -ké...	gi - kü
----------------	------------------	----------------

ág - ik
ágá - iki

ag -ék...
aga - éké...

ig - ük
igi- ükü

*Instrukcio Beszélgetnek egymással a gágogó libák és a kis kalapácsok.
beszédüket! Egyik tábláról a másikra mutass, úgy beszélj!*

Tegyél korongot azokra a kepekre, amelyeket mindig hibátlanul mondtál!
itt is valamennyi helyzetet többször ismétlünk, a hívóképekre mutatva

- o **Eltérő fonetikai helyen, azaz egymás mellé került K – G hangok kapcsolatainak begyakorlása**

(Mivel ez nagyon nehéz, ezt mindenképpen nagy szájnyitással célszerű indítani!)

ák - gá...

ak - ga...

ek - ge...

Itt célszerű kis hívóképekkel és magánhangzót szimbolizáló nevekké sorokat kirakni:

Ádám-kalapács-gágogó liba-Ádám Anti-kalapács-gágogó liba-Anti.... stb.

Á K G Á A K G A

(Amennyiben a beszédtempó már nem lassú, úgy ez a szakasz kimarad, hiszen a zöngétlen K a zöngés G hatására zöngéssé válik!)

Instrukció: Beszélgetnek egymással a gágogó libák és a kis kalapácsok. Utánozd te is a beszédüket! Egyik tábláról a másikra mutass, úgy beszélj!

Tegyél korongot azokra a képekre, amelyeket mindig hibátlanul mondtál!

3. K – G hangzó párok motoros differenciálása szavakban, szó szerkezetekben

- ♦ **K -G hangzók differenciálása szavakban:**

- o **Tanult szóanyaggal**

A legegyszerűbb a vegyesen kirakott képeket a hívóképekhez csoportosítani és tudatos zöngéérzékeléssel a tükör előtt kimondani.

Természetesen először a szókezdő fonetikai helyzeteket
majd a szóvégi fonetikai helyzeteket
végül a szóközi fonetikai helyzeteket gyakoroljuk.

Instrukció: Nevezd meg a képeket! Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted!
Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg!

- o **G hangot tartalmazó nevek beiktatása a K hangállományú szavakhoz**

Ismétlésként végigvehetjük az eddig tanult K-szóanyagot, de most egy új szereplő is színre lép, akinek megmutatjuk és elmondjuk, hogy mi van a füzetünkben!

Berajzolunk a K automatizálási feladatokhoz egy Gabi vagy egy Ági fejet, s **analóg mondatokkal** gyakoroltatjuk a nehéz artikulációs feladatot:

Instrukció: Most mutasd meg a füzetedben lévő képeket Gabinak! Nevezd meg a képeket!
Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted!

Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg!

Mutasd meg Gabinak, hol van a kávé, a káka, a kakaó, a kanna, a kanál... a kifli. stb.!

Mindig a megfelelő hívóképekre mutatunk! Valamennyi képmegnevezésnél el kell mondania:

- Megmutatom Gabinak, hol van a kávé.
- Megmutatom Gabinak, hol van a káka.
- Megmutatom Gabinak, hol van a kifli. ...stb.

o **Több G - K alkalmazása analóg mondatokban**

Az K hangállományú képsorokat most a következő analógiákkal gyakoroljuk:

Instrukció: Most mutasd meg a füzetedben lévő képeket Gabinak, Gazsinak (Áginak)! Nevezd meg a képeket! Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted!

Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg!

(Természetesen csak abban az esetben válasszuk a Gazsi nevet, ha a ZS nem hibás!)

Gabi megmutatja Gazsinak (Áginak) hol van a lapon (hol látható) a kávé, a káka, a kakaó, a kanna, a kanál, a kifli...stb.!

a mák, a makk, a vak, a lakk, a bak, a mek-mek,... a fék....stb.

Valamennyi szó külön analóg mondatba kerül. Hogy ne legyen túlságosan mechanikus, váltakozva, felváltva mondják az analógiákat, majd soronként cseréljük, esetleg bővítsük a neveket is!

Természetesen először	a szókezdő fonetikai helyzeteket
majd	a szóvégi fonetikai helyzeteket
végül	a szóközi fonetikai helyzeteket gyakoroljuk.

4. K – G hangzópárok motoros differenciálása mondatokban

◆ **G - K hangállományú szavak mondatokba foglalása:**

Instrukció: Nevezd meg a mondatokat! Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted!

Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg!

Példamondataink egyszerűek. Pl.:

Kompon áll Gabi.

Kompon áll Gabi Ági mellett.

Kamilla ingén gomb van.

Kamilla ingén több kék gomb van.

Gabi inget vett fel.

Gabi kék inget vett fel tegnap.

A gólya kelepel.

A gólya kelepel a levegőben.

A golyó koppan.

A golyó keményen koppan a kövön.

stb.

◆ **Motoros differenciálás egy szóban és egy mondaton belül, többes számok:**

Instrukció: Nevezd meg a mondatokat! Minden mondatnak keresd meg a párját!

Figyeld meg a különbségeket!

Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted!

Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg!

Példamondataink egyszerűek. Pl.:

- *Kopog a galamb.* *Kopognak a galambok.*

- *Huhog a bagoly.* *Huhognak a baglyok.*

- *Koppan golyó.* *Koppannak a golyók. ...stb.*

5. K – G hangzópárok oppozíciós szavakban és mondatokban

6. K – G hangzópárok egy szón belül - mondatokban

A további oppozíciós szó- és mondatgyakorlatokhoz (5-6) bőséges anyagot találunk a "CSEREBERE" kiadványokban.

7. K – G hangzópárok történetben, bővülő mondatokban

Tiszán artikulálható rövid történet

Szűrt hangállomány: P - B - M - J - L - N - T - F - V - H - K - G

A távoli alagútból kibukkant a kamion. A kamion tele volt pakolva kék gombolyagokkal.

Gabi apukája mellett ült a kamionban. Apuka komolyan ült a volán mögött. A kamion melletti legelőn hallgatag lovak menekültek. Gabi meglátta a legelőn vágató lovakat.

-Vajon hová menekülnek? - Gabi nem kapott apukájától feleletet, hiába faggatta még tovább.

Végül eltűntek a lovak, a távolban meg felbukkant a kamionoknak épített kemping.

-Itt megállunk! - kiáltott fel Gabi apukája.

-Jaj, de jó! - ott megkínálnak minket finom enni- meg innivalóval! - kiáltotta Gabi.

-Jót pihenünk holnapig! - felelte Gabinak, apukája.

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: P - B - M - J - L - N - V - K - G

Gabi golyói koppannak.

Gabi üveggolyói koppannak.

Gabi üveggolyói koppannak a köveken.

Gabi kék üveggolyói koppannak köveken.

Gabi kék üveggolyói koppannak a gömbölyű köveken.

Gabi kék üveggolyói koppannak a gömbölyű köveken Ági lábai elé.

Gabi kék üveggolyói koppannak a gömbölyű köveken Kamilla meg Ági lábai elé.

33.2 Motoros differenciálás: G - D hangzópárokkal

(THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)

(K – T illetve a K – G analógiája szerint halad)

1. Hangzópárok motoros differenciálása izolált ejtésben

A hívóképek szemlélete alapján kezdjük a motoros differenciálás szakaszát. Így tesszük érthetővé és érzékelhetővé ezeket a nehéz változtatásokat!

♦ G hang - K hang izolált megszólaltatása:

Hangfelidézések hívóképekkel, ritmikus ismétlésekkel:

G - D	G - D	G - D	G - D
D - G	D - G	D - G	D - G

Majd a hangos és halk hangzók variációival is bővíthetjük ezeket a feladatsorokat.

G - D	G - D	G - D	G - D
hangos	halk	hangos	halk

Instrukció: Köszönnek egymásnak a gágogó libák és a kis dobok. Utánozd te is a hangjukat! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Egyik tábláról a másik táblára mutass, úgy beszélj! Ha szépen mondtad mind a négyszer, tegyél rá korongot!

2. G - D hangzópárok motoros differenciálása szótagokban, három fonetikai helyzetben

GYAKORLÁSI MINTÁK

A mássalhangzó torlódásokat külön nem gyakoroljuk, mivel az eltérő fonetikai helyzetben lévő gyakorlatok egyben ezeket a feladatokat is példázzák!

Óvodás korú gyerekeknél elengedhetetlen, hogy a rögzítő táblákkal, vagy a magánhangzós nevek szemléletével végezzük ezeket a motoros rögzítéseket! Így egyszerűbb a helyzet, mert az aktuálisan cserélt hangzópárok rögzítő tábláit elővesszük, s az ismert optikus képpel vizuális megsegítéssel változtatjuk az azonos helyzetű hangkapcsolatokat. Mindig többszöri ismétléssel gyakoroljuk be ezeket a fontos, nélkülözhetetlen, de nehezen kivitelezhető, artikulálható szótagsorokat. Egy-egy helyzetet legalább négyszer ismételtetünk!

♦ G - D hangzópár motoros differenciálása szótagokban

Rögzítőtábla segítségével, vagy a magánhangzós nevek, valamint a gágogó libák és a kis dobok hívóképeinek a segítségével végigmegyünk a rögzítési fokozatokon:

o Azonos magánhangzókkal, azonos fonetikai helyzetben:

Instrukció: Beszélgetnek egymással a gágogó libák és a kis dobok. Utánozd te is a beszédüket! Egyik tábláról a másikra mutass, úgy beszélj!

Tegyél korongot azokra a képekre, amelyeket mindig hibátlanul mondtál!

Rögzítőtábla segítségével, vagy a magánhangzós nevek és a gágogó liba, valamint a dob hívóképeinek a segítségével végigmegyünk a rögzítési fokozatokon valamennyi magánhangzóval:

gá - dá...	ga - da...	...gi - di...
ág - ád..	ag - ad....	...ig - id...
ágá - ádá...	aga - ada...	...igi - idi

Változó magánhangzókkal, azonos fonetikai helyzetben:

Instrukció Beszélgetnek egymással a gágogó libák és a kis dobok. Utánozd te is a beszédüket! Egyik tábláról a másikra mutass, úgy beszélj!

Tegyél korongot azokra a képekre, amelyeket mindig hibátlanul mondtál!

gá - di...	ga - dé..	gi - dű..
ág - id...	ag - éd...	ig - űd...
ágá - idi...	aga - édé...	igi - űdű
vagy felcserélve:		
dá - gi	da - gé...	di - gű
ád - ig	ad - ég...	id - űg
ádá - igi	ada - égé...	idi - űgű

Itt is valamennyi helyzetet többször ismételünk, s közben a hívóképekre mutatunk.

- o Eltérő fonetikai helyen, lévő hangzó párok gyakorlása

Most következik az **egymás mellé került hangkapcsolatok** begyakorlása:

(Mivel ez nagyon nehéz, ezt mindenképpen nagy szájnyitással célszerű indítani!)

ág - dá...	ag - da...	eg - de...
------------	------------	------------

Itt célszerű kis hívóképekkel és magánhangzót szimbolizáló nevekkkel kirakni a sorokat.

Ádám-gágogó-dob-Ádám	Anti-gágogó-dob-Anti...	Eta-gágogó-dob-Eta...
Á G D Á	A G D A	E G D E

Instrukció: Beszélgetnek egymással a gágogó libák és a kis dobok. Utánozd te is a beszédüket! Egyik tábláról a másikra mutass, úgy beszélj!

Tegyél korongot azokra a képekre, amelyeket mindig hibátlanul mondtál!

3. G – D hangzó párok motoros differenciálása szavakban, szó szerkezetekben

◆ G -D hangzók differenciálása szavakban

- o **Tanult szóanyaggal**

A legegyszerűbb a vegyesen kirakott képeket a hívóképekhez csoportosítani és tudatos zöngéérzékeléssel a tükör előtt kimondani.

Instrukció: Nevezd meg a képeket! Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg!

Természetesen először	a szókezdő fonetikai helyzeteket
majd	a szóvégi fonetikai helyzeteket
végül	a szóközi fonetikai helyzeteket gyakoroljuk.

- o **G - D hangzó párok megszólaltatása egy szóban**

Sokszor van segítségünkre, ha *leszótagoljuk* a G-D hanganyagú képeket!

(Ezáltal lelassítjuk az artikulációt, s van idő arra is, hogy a nyelvét a megfelelő képzési helyre vigye, melyet a tükörben is állandóan figyelünk, ellenőrizzük közösen!)

Instrukció: Nevezd meg a képeket! Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted!

Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg!

Tapsolva mondd!

G elől: gi-da, Ge-de-on, Mag-di, Mag-dol-na, gon-dol, gon-do-la, le-gen-da, vag-dalt, je-ges-med-ve, he-ge-dű, en-ged...stb.

D elöl: da-gi, da-gad, du-gó, don-gó, in-di-gó, bol-do-gan, dö-nög,
da-ga-dó, ven-dég, ven-dé-gel, do-bo-gó, dü-lön-gél...stb.

o **G - D hangzók egy szóban, folyamatban:**

A fenti szóanyagot sokszor hosszan kell begyakorolnunk, hogy eredményesen és gördülékenyen menjen a váltás az egyik hangról a másikra.

A szótagolás után következik a megállás nélküli, folyamatos megszólaltatás.

Segíthet az átmenethez, ha Magdi Dagi Dugó Dani különböző tárgyakat kap, illetve cselekvéseket végez:

Instrukció: Nevezd meg a képeket! Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted!

Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg!

Mondd el, mije van Magdinak - Daginak - Dugó Daninak!

- Magdi dongója	- Dagi dongója	- Dugó Dani dongója
- Magdi fogadója	- Dagi fogadója	- Dugó Dani fogadója
- Magdi dagadója	- Dagi dagadója	- Dugó Dani dagadója
- Magdi lobogója	- Dagi lobogója	- Dugó Dani lobogója stb.

4. G – D hangzó párok motoros differenciálása analóg mondatokban

♦ **G -D hangzók differenciálása szószerkezetekben, analóg mondatokban**

o **D hangot tartalmazó nevek beiktatása a G hangállományú szavakhoz**

Ismétlésként végigvehetjük az eddig tanult G-szóanyagot, de most új szereplők is színre lépnek, akiknek megmutatjuk és elmondjuk, hogy mi van a füzetünkben!

Berajzolunk a G automatizálási szavakhoz egy Dani meg egy Ida fejet, s **analóg mondatokkal** gyakoroltatjuk a nehéz artikulációs feladatot.

Instrukció: Most mutasd meg a füzetedben lévő képeket Daninak meg Idának! Nevezd meg a képeket! Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted! Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! Mondd el, mit lát Dani meg Ida!

Dani meg Ida látja, hol van a gálya, a gála, a gabona, a galamb, a gebe, a gól, a gomb, a gomba, a gömb, a gömbölyű, a gép, a gubó, a gúla, a gulya, a gümő, a Gitta stb..!

Mindig a megfelelő hívóképekre mutatunk! Valamennyi képmegnevezésnél el kell mondania:

Dani meg Ida látja, hol van a gálya.

Dani meg Ida látja, hol van a gabona.

Dani meg Ida látja, hol van a gili-gili gólya. stb.

Természetesen először	a szókezdő fonetikai helyzeteket
majd	a szóvégi fonetikai helyzeteket
végül	a szóközi fonetikai helyzeteket gyakoroljuk.

5. G - D hangzó párok egy szóban - mondatokban

o **Magdi - Dagi - Dugó Dani különböző tárgyakkal különböző cselekvéseket végez:**

Instrukció. Nevezd meg a képeket! Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted!

Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg!

Mondd el, milyen tárgyakkal mit csinál, Magdi - Dagi- meg Dugó Dani!

<i>Magdi dugója megdagad.</i>	<i>Dagi dugója megdagad.</i>
<i>Magdi megdob a labdával.</i>	<i>Dagi megdob a labdával.</i>
<i>Dugó Dani beül a gondolába.</i>	<i>Dagi meg Magdi nem ül be a gondolába. ...stb.</i>

Többször előforduló G - D hangzó párok:

Instrukció: Nevezd meg, amit hallottál! Figyeld meg, hogy melyik hangzót ejtetted!
Mindig mutasd, hogy melyik szólalt meg! (Lassú tempójú utánmondással!)

Magdi dongója nem lehet Dugó Dani dongója.
Magdi dagadó dugója még mindig nem Dugó Dani dagadó dugója.
Magdi dagadó dugója még mindig nem lehet Dugó Dani dagadó dugója.
Nem Dagié, még mindig nem Dugó Danié a dagadó dugó, hanem Magdié dagadó dugó!

o Tisztán artikulálható rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: P - B - M - F - V - J - L - T - N - H - D - G.
Gabi meg Ede tegnap délután papagájt meg gémet látott a tévében.
Télen melegíti a bunda Andit.
A vagonban, de nem a vadonban aludt Dani ma éjjel.
A padon volt Ági limonádéja, amit nem ivott meg időben.
Gabi a hídon futott a déli melegben.
Ádi meg Ági elindult hegedűt venni.
Lengő lobogót emelt a levegőbe Ida néni a gáton.

6. G - D hangzó párok oppozíciós szavakban és mondatokban

A további oppozíciós szó- és mondatgyakorlatokhoz bőséges anyagot találunk a "CSEREBERE" kiadványokban.

7. G - D hangzó párok történetben és bővülő mondatokban.

Tisztán artikulálható rövid történet:

Szűrt hangállomány: P - B - M - J - T - L - N - F - V - H - NY - GY - K - G - D
Ági meg Ida elindultak egy távoli vendégfogadóba. Jól kigondolták, hogy egy hetet töltenek majd vidéken. Mindennap hajnalban keltek. Így megfigyelhették a napfelkeltét, ahogy felkel a nap, meg a napnyugtát, ahogy eltűnik a nap.
Volt élményük bőven: A fa mögül látták a legelő gidákat, a gallyon pihenő pillangókat, a faodrában alvó éjjeli baglyot. A vadonban málnát meg gombát találtak. Vékony pallón átlépdelték a patak felett. Ági megpillantott a patakban egy féllábon pihenő gólyát, amely tőlük megijedve kelepelve eltűnt a levegőben. Boldogan telt a hét a vendégfogadóban.

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: P - B - M - F - J - L - T - N - H - D - G.
A gida legelt.
A dagi gida legelt.
A dagi gida legelt a fogadóban.
A dagi gida legelt a dunántúli fogadóban.
A dagi gida legelt a dunántúli fogadóban, a domboldalon.
A dagi gida legelt a dunántúli fogadóban, a domboldalon haladó Magdi mellett.
A dagi gida legelt a dunántúli fogadóban, a domboldalon haladó Magdi gombolyagja mellett.
A dagi gida legelt a dunántúli fogadóban, a domboldalon haladó Magdi gömbölyű gombolyagja mellett.

34 A H HANG (THOROCZKAY MIKLÓSNÉ)

H: Zöngétlen, gége-réshang.

Képzésmód: Nyitott ajkak, nyitott fográs, passzív nyelv, a lágy szájpad zárja az orrüreg felé vezető utat, a hangszalagok 5-10 fokos szöget alkotó, H-állásban vannak. A hang ebben az esetben a gégében keletkezik, a kiáramló levegő súrolja a hangszalagokat.

A légáram hatása határozott és meleg.

A hibák oka lehet szervi, azaz **organikus**, vagy működéses, funkcionális eredetű.

Organikus: amikor a **perifériás** rendellenességek, (hangszalagok, gége rendellenességei) vagy **centrális eltérések** okozzák a H hangzó hibáit.

Nem csak a hallássérülés, hanem a különféle **beszédpercepció**s zavarok is H hibákhoz vezetnek.

Funkcionális: Ha hibás az automatizmus a levegő és hangindításban.

Helytelen képzés: Mindig súlyos, általános artikulációs hibákhoz társul a H hiba.

Sokszor több tényező együttes következménye (súlyos beszédészlelési zavar és megkésett beszédfejlődés) a hiba oka.

Torz képzés: erőltet H, a hangszalagok nyitottak, ezért sok levegő áramlik ki.

Felcserélt képzés: H = J

H = SZ-szerű orr-réshang (rinofóniásoknál)

Alália: főleg szóelején!

Hívóképe: eszkimó;
hóember
kézre lehelés

Előkészítő mozgásos gyakorlatok:

- ◆ laza állajtások
- ◆ laza ajakzár
- ◆ feszes ajakzár
- ◆ magánhangzó ejtések

Előkészítő hallásfejlesztések:

- ◆ finomabb zörejek megkülönböztetései
- ◆ egyre halkabb zörejek felismerése
- ◆ zörejek hangsorának felidézése
- ◆ suttogott hang és hangos hang megkülönböztetései
- ◆ hehezetes és néma légzés felismertetése
- ◆ aláliás és H-kezdések megkülönböztetései

Ó! - hó

éj - héj

álló - háló

olló - holló

- ◆ hang hívóképekhez kötése, valamennyi parak

H = J

H = SZ-szerű orr-réshang

izoláltan ejtett fonémapárok

vokálisokhoz kötötten

- valamennyi fonetikai helyzetben

ist külön tudatosítunk

szavakban felismerés

- valamennyi fonetikai helyzetben
oppozíciós szópárokból

- valamennyi fonetikai helyzetben

H = J (leggyakrabban előforduló cserék)

hó - jó

méhek - mélyek

MÉH - mély

H = SZ

hét - szét

pihe - pisze

MÉH - mész

H hang kialakításához vezető gyakorlatok:

Eszközei:

H hívóképe

(papírszeletke, nagylyukú gyöngy, szívószál,)

iskoláskortól:

H betűképe

Módszere:

indirekt hangfejlesztés

direkt hangfejlesztés

◆ A folyamatos és szaggatott fúvások mellett tudatos levegőirányításra van szükség!

◆ Hangtalan és suttogott ásítás.

◆ Folyamatos ajaknyitás - zárás,

◆ Fúvógyakorlatok:

Különösen sok és változatos fúvógyakorlatot kell végezni az előkészítő gyakorlatok idején, hogy a levegőirányítás szájtéri legyen! Mindig ellenőrizni kell, hogy a levegő a szájon, és ne az orron távozzon!

Különböző átmérőjű szívószálakkal szívunk, fúvunk, szappanbuborékokat fújunk,

-zabpelyhet szedegetünk fel az asztalról szívószállal,

-némán tátogunk, mint a halak

◆ Hangszalag gyakorlatok (Légző gyakorlatok): A hang ejtése: **hangosan**
némán
suttogva

◆ Jól hallható lehelés kézfejre, tenyérbe.

1. Indirekt hangfejlesztés

◆ Hangutánzó gyakorlatok egyben az indirekt hangfejlesztések:

tenyér melegítése fúvással

H - H - H.

hosszabb és rövidebb lehelések tenyérbe

H(Á) HHHHH(Á)

képzeletbeli jégvirág olvasztása leheléssel

HHH(A) HHH(O)

szél hangjának utánzása

HHHH(U) HHHH(U)

vízhiánynál a kinyitott vízcsap hangjának utánzása

HHHHH(I) HHHHH(I)

suttogva telefonálunk

halló - halló - halló

2. Direkt hangfejlesztés

Jól hallható lehelés érzékeltetése

H - ejtése

Természetesen a kialakított **H** hangot tudatosítjuk, ellenőrizzük a részmozzanatokat!

H hang kialakítása, tudatosítása

Kőbányai gyakorlatunkban sikeresen bevált a hangfejlesztés menetének megismertetése.

Következik az egymásra épült képzőmozzanatok tudatos számbavétele. Ezt a folyamatkövetést, már a nagycsoportos óvodásoknál elkezdjük. Végigkísérjük a tüdőből kiáramló levegő útját. Pontosán meghatározzuk és érzékeltetjük a hangszalagok állását. (Morog-e a hang, rezeg-e a torkunkra helyezett kezünk, avagy nem?)

A lágy szájpad helyzetét is megemlítyük, majd konkretizáljuk, hogy a nyelv melyik része, hol helyezkedik el, hol képez akadályt a kiáramló levegő útjában! Tudatosítjuk még a fogak és ajkak helyzetét, valamint érzékeltetjük a kiáramló levegő nyomatakának érzetét is!

Tudatos ellenőrzés ismételten:

Az ajkak passzív szerepet játszanak, az áll leereszkedik. (Az állajtás mértéke a H hangot követő magánhangzótól függ.) A lágy szájpad zárja az orrüreg felé vezető utat. A hangszalagok nem érnek össze, csak közelítenek egymáshoz, a kiáramló levegő súrolja a hangszálakat és folyamatos zörejjel jut a szájüregbe. A távozó levegő határozott és meleg nyomatékú.

(Házi feladatként 1 nagy és 9 kis eszkimó, (hóember, kezét lehelő fejecske) amelyeket otthon kell színezni, ha egymás után mindegyiknél legalább négyszer megszólal a H hang!)

Rögzítés:

A rögzítés folyamán a fonetikai szabályok figyelembevételével történik a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása.

Eszközei:

hívóképek,

iskoláskortól: betűkártyák

rögzítő táblák

szótagkártyák

Módszere:

utánmondás

utánmondás és olvasás

Rögzítésnél feladatunk, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabillá vált fonémát módszeresen kapcsoljuk a magánhangzókhoz. A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk. Természetesen azt figyeljük, hogy hol és milyen ajakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a kapcsolandó magánhangzók sorrendjét. A helyes kapcsolási sorrendet a *képzőmozzanatok rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei* szabják meg.

Kezdetben nagyobb biztonságot ad, ha suttogva kezdjük a rögzítést.

Sokszor segít, ha kézfejre, tenyérbe leheljük a szótagokat, így érzékletesebb a H hang légárama!

Kezdetben vokálisok között, majd szótag eleji helyzetben rögzítünk

A magánhangzók képzését figyelve: á - a - e - o - ő - é - u - ű - i menetben rögzítünk.

suttogva vokálisok között:

áhá-aha-ehe-oho-őhő-éhe-uhu-űhű-ihí

hangosan vokálisok között:

áhá-aha-ehe-oho-őhő-éhe-uhu-űhű-ihí

hangsor elején:

há-ha-he-hő-hő-hé-hu-hű-hi

A magyar nyelv jellegzetességéből adódóan ennél a hangnál nem végzünk rögzítést a hangkapcsolatok végén!

Automatizálás:

Az automatizálás a rögzítési sorrend szerint, a hagyományos menetben halad a szógyakorlatoktól a mondatgyakorlatokon át a folyamatos beszédig.

Eszközei:

<i>tárgyképek</i>	<i>iskoláskortól: betűkártyák</i>
<i>eseményképek</i>	<i>szókártyák</i>
<i>versek, mondókák, történetek</i>	<i>mondatok, történetek</i>
<i>feladatlapok</i>	<i>feladatlapok, olvasólapok</i>

Módszere:

- *utánmondások adott fonetikai helyzetben:* *utánmondás, olvasás*
 - szó elején*
 - szó belsejében*
- *képmegnevezések (segítségekkel és önállóan)*
- *irányított és önálló mondatalkotások*
- *önálló szövegmondás: vers, történet.*
- *spontán beszédben történő gyakorlás*

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások, valamint a motoros differenciálások zárják a terápiát.

Tisztán artikulálható rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: P - B - M - F - V - J - L - T - D - N - K - NY - H

A háló a hajón látható. A hajó tele van hallal. Hullik a hajam. Hilda haja olyan, mint a holló tolla. Hédi a hintán ül. A tehén a puha fűvön áll. A pihe finom felhőt a hold elé fújta a fuvallat. Hat után jön a hét. Hét előtt áll a hat. A hetvenhat után a hetvenhét áll. Hetvenhét előtt a hetvenhat áll.

-Halló, halló! – kiáltott Hédi a konyhában.

A hajó a habok hátán hánykolódott.

Tisztán artikulálható rövid történet:

Szűrt hangállomány: P - B - M - J - T - D - L - N - F - V - NY - GY - K - G - H

A hétvégén Hilda meghívta Hédit meg Mihályt pihenni. A vendégek pénteken a hajnali vonattal indultak otthonukból. A vonat megállt Dunakömlődnél.

- Megjöttünk! - mondta Mihály.

Hilda volt a vendéglátó, ő mutatta meg a vendégeknek, hogy hol lehet majd halat fogni.

Láttak patakot pallóval, tavat halakkal, meg teheneket kolompokkal.

- Holnap eljöhettek halat fogni? - tudakolta Mihály Hildától.

- Nem bánom, ha hajnalban felkeltek, eljöhettek! - felelte Hilda.

- Jaj, de jó! Holnap halat foghatok! - kiáltotta Mihály a lányoknak.

Mihály jó néhány halat tett a halhálóba pénteken hajnaltól. A lányok találgatták, hogy Mihály hány halat foghatott!

Majd péntek délután kimehettek a vadonba, ahol jó nagyokat futhattak.

Hétfő hajnalig gyűjtötték Hédiék élményeiket vidéken, Hildáéknál.

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: P - B - M - F - V - J - L - T - D - N - K - NY - H

A hajó tele volt hallal.

A hajó tele volt hallal, hálóval.

A hajó hánykolódott, mely tele volt hallal, hálóval.

A hajó a habok hátán hánykolódott, mely tele volt hallal, hálóval.

A hajó hajnalban a habok hátán hánykolódott, mely tele volt hallal, hálóval.

A hajó a hideg hajnalban a habok hátán hánykolódott, mely tele volt hallal, hálóval.

A hajó a hihetetlenül hideg hajnalban a habok hátán hánykolódott, mely tele volt hallal, hálóval.

A hajó a hihetetlenül hideg hajnalban a habok hátán hánykolódott, mely tele volt hallal, hömpölygő hálóval.

35 AZ Ö - Ő HANG

(BELLÁKNÉ HOMOR ILDIKÓ – CSORBÁNÉ TORMA MAGDOLNA)

Ö Ő Zöngés, elől képzett, (palatális) ajakkerekítéses, középső nyelvállású, magas magánhangzó.

Képzésmód: Az ajkak közepesen, lazán kerekítettek, a fogak nyitottak az ajakállásnak megfelelően. A nyelv hegye az alsó fogsor hátsó oldalához ér, a nyelv hát elülső része erősebben feldomborodik. A lágy szájpad zárja az orrüreg felé vezető utat. A hangszalagok zöngéállásban vannak.

A kiáramló levegő meleg érzettel akadály nélkül távozik.

A hibák oka lehet szervi, azaz **organikus**, vagy **működéses, funkcionális** eredetű.

Organikus: amikor a **perifériás** (különböző fog-, fogazat-, harapási-, vagy a szájtéri rendellenességek, nyelv kisebb fokú rendellenességei) vagy **centrális eltérések**, nyílt orrhangzóságnál a **szájpadlás és ajkak anatómiai eltérései, anomáliái** okozzák az Ö-Ő hangzó hibáit.

Nem csak a hallássérülés, hanem a különféle **beszédpercepciók zavarok**, eltérések is Ö-Ő hibákhoz vezetnek.

Funkcionális: Gyakran a **beszédszervi mozgások ügyetlensége és a hibás automatizmus** együttesen szerepelnek a kiváltó okok között.

Helytelen képzés:

A hang pontos képzése igényli:

- a beszédszervek összetett munkáját,
- a képzési terület biztos érzékelését,
- a nyelvműködésben a műveletek sorrendjének precíz végrehajtását.

Helytelen képzés: Aránylag gyakori hanghiba, melynek oka mindig a fonematikus hallás fejletlensége, bizonytalansága. Önmagában ritkán fordul elő, az Ő hiba mindig együtt jár az Ű hibájával.

Pontatlan képzés: hehezetes Ö, hangszalag működési zavar miatt
fátyolos Ö, hangszalag működési zavar, vagy rossz beszédtechnika
orrhangzós (nazális) Ö, lágy szájpad működési zavar (lehet organikus)
diftongusos (tájnyelvi) ejtés

Hangcsere: Ö, Ő = O, Ó vagy: Ö, Ő = É (ritka)

Hívóképe: szirénázó mentőautó

Előkészítő mozgásos gyakorlatok:

- ◆ Laza állajtások
- ◆ Laza ajakzár
- ◆ Labializációs ajakgyakorlatok
- ◆ Magánhangzó ejtések pregnáns artikulációval (Ö- Ű nélkül)
- ◆ Nyelvlazító gyakorlatok
 - alsó ajak betakarása széles nyelvvel
 - alsó ajak betakarása széles nyelvvel és tartása: 5 – 10 – 15 mp-ig
- ◆ Nyelverősítő gyakorlatok szájtéren kívül:
 - széles nyelv alsó ajkon, tartással: 5 – 10 – 15 mp-ig
 - hegyes nyelv alsó ajkon, tartással: 5 – 10 – 15 mp-ig

széles nyelv - hegyes nyelv alsó ajkon, váltakozva lassan és gyorsan
 széles nyelv megemelése alsó ajak fölé és vissza
 széles nyelv visszahúzása a szájterbe

- ◆ **Dorzális nyelvgyakorlatok**
 lapos nyelv helyezése az alsó ajak elé, az alsó ajakra és az alsó fogmederbe
 az áll föl-le mozgatása közben a nyelvhegy az alsó fogmederhez tapad
 nyelvhinta
- ◆ **Nyelvhát-emelő gyakorlatok**
 szájteren kívülre billentések: előre-hátra
 szájterben billentések: föl-le
- ◆ **Nyelvhát, nyelv oldalszélek izomerejének fejlesztése**
 alsó nyelvhegyi támaszban: széles nyelv
 alsó nyelvhegyi támaszban: keskeny nyelv
 alsó nyelvhegyi támaszban: keskeny-széles váltakozások
- ◆ **Alsó fogmedernél papírcsík, fogpiszkáló tartások nyelvheggyel**

Előkészítő hallásfejlesztések:

- ◆ **Finomabb zörejek megkülönböztetései**
- ◆ **Magas hangállományú zajok, zörejek felismeretése az elhangzás sorrendjében**
- ◆ **Hosszú és rövid hangok megkülönböztetései**
- ◆ **Helyes és torzított képzésű Ö-Ő hangok megkülönböztetései**
- ◆ **Felcserélt képzésű hang és hívóképének egyeztetése**
 - izoláltan ejtett fonémapárok
 - vokálisokhoz kötötten
 - valamennyi fonetikai helyzetben
 - szavakban felismerés
 - valamennyi fonetikai helyzetben
 - oppozíciós szópárokbán
 - valamennyi fonetikai helyzetben

O, Ó = Ö, Ő

olt ölt

Óz őz

tok tök

jó jő

lő lő

Ö, Ő = É

öv év

őr ér

kör - kér

lő lé

nő né

◆ **Hangutánzó gyakorlatok**

Itt megismételjük a legfontosabb mozgássorokat, amelyek a direkt hangfejlesztésnél nélkülözhetetlenek. Tudjuk azonban, hogy munkánkban mindvégig jelen vannak a direkt és indirekt mozzanatok. Adott pillanatban, tehát mindig azt emeljük ki, ami a legdominánsabban segíti a hangfejlesztést.

Eszközei:

Ö hívóképe

iskoláskortól:

Ö-Ő betűképe

Módszere

indirekt hangfejlesztés

direkt hangfejlesztés

1. Indirekt hangfejlesztés

A hangutánzások egyben az indirekt hangfejlesztések:

szirénázó mentőautó utánzása:

éő - éő - éő - éő

hangos - halk szirénahang utánzása

ÉŐ - éő - éő ÉŐ - ÉŐ éő - éő - ÉŐ

halk-hangos váltogatással ÉŐ -ből az Ő leválasztása

é Ő é Ő é Ő é Ő

erőlködés, nyögés utánzása:

Ö Ö Ö Ö

2. Direkt hangfejlesztés:

É hang folyamatos hangoztatása közben ajakkerekítések tükör előtt (befogott füllel)

É hang folyamatos hangoztatása közben ajakkerekítések tükör előtt = Ő Ő Ő

(Házi feladatként 1 nagy és 9 kis mentőautó, amelyek szirénáit (villogóit) otthon kell színezní, ha egymás után mindegyiknél legalább négyszer megszólal a sziréna =Ő hangzó!)

Ö - Ő hang tudatosítása:

Kőbányai gyakorlatunkban sikeresen bevált a hangfejlesztés menetének megismertetése.

Következik az egymásra épült képzőmozzanatok tudatos számbavétele. Ezt a folyamatkövetést, már a nagycsoportos óvodásoknál elkezdjük. Végigkísérjük a tüdőből kiáramló levegő útját. Pontosan meghatározzuk és érzékeltetjük a hangszalagok állását. (Morog-e a hang, rezeg-e a torkunkra helyezett kezünk, avagy nem?)

A lágy száypad helyzetét is megemlítjük, majd konkretizáljuk, hogy a nyelv melyik része, hol helyezkedik el, hol képez akadályt a kiáramló levegő útjában! Tudatosítjuk még a fogak és ajkak helyzetét, valamint érzékeltetjük a kiáramló levegő nyomatékának érzetét is!

Tudatos ellenőrzés ismételt:

A két ajak közepesen kerekített, a fogsor lazán nyitott. A nyelv hát elülső része erősen domborodik, de nem érinti a szápadlást, a nyelv hegye az alsó fogsorhoz támaszkodik. A gége rezeg, a lágy száypad zárja az orrüreg felé vezető utat, a levegő akadálytalanul távozik. Az Ő - hangzónál az ajkak és nyelv lazák, az Ő hangzónál a nyelv feszesebb, az ajkak előrébb húzódva szűkülnek.

A kiáramló levegő kör alakú területen érzékelhető, határozott és meleg.

Rögzítés:

A rögzítés folyamán a fonetikai szabályok figyelembevételével történik a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása.

Eszközei:

hívóképek,

rögzítőtáblák

iskoláskortól: betűkártyák

szótagkártyák

Módszere:

utánmondás

utánmondás és olvasás

Rögzítésnél feladatunk, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabillá vált fonémát módszeresen kapcsoljuk a vokálisokhoz. A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk. Természetesen azt figyeljük, hogy hol és milyen ajakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a kapcsolandó hangzók sorrendjét.

A helyes kapcsolási sorrendet a képzőmozzanatok rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei szabják meg.

A nyelv jó helyre kerülését a P - B M F - V T D - L - J hangokkal rögzítjük mind a három fonetikai helyzetben:

Hangkapcsolat elején:

ÖP - ÖB - ŐM - ŐF - ŐV - ŐT - ŐD - ŐL - ŐJ

Hangkapcsolat végén:

PÖ - BÖ - MÖ - FÖ - VÖ - TÖ - DÖ - LÖ - JÖ

Vokálisok között:

ÖPÖ - ÖBÖ - ŐMÖ - ŐFÖ - ŐVÖ - ŐTÖ - ŐDÖ - ŐLÖ - ŐJÖ

Automatizálás:

Az automatizálás a rögzítési sorrend szerint, a hagyományos menetben halad a szógyakorlatoktól a mondatgyakorlatokon át a folyamatos beszédig.

Eszközei:

tárgyképek

iskoláskortól: betűkártyák

eseményképek

szókártyák

versek, mondókák, történetek

mondatok, történetek

feladatlapok

feladatlapok, olvasólapok

Módszere:

- *utánmondások adott fonetikai helyzetben:*

utánmondás, olvasás

szó elején

szó végén

szó belsejében

- *képmegnevezések (segítségekkel és önállóan)*

- *irányított és önálló mondatalkotások*

- *önálló szövegmondás: vers, történet.*

- *spontán beszédben történő gyakorlás*

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások, valamint a motoros differenciálások zárják a terápiát.

Az automatizálást a rögzítési sorrend szerinti mássalhangzókat tartalmazó szavakkal célszerű kezdeni.

Tisztán artikulálható rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: Nem tartalmaz O-Ó; Ü-Ű; U-Ú; SZ-Z-C; S-ZS-CS; R hangokat.

Kemény kő van a földön Böbe előtt. Ödön fellökte a földgömböt. Jenő előtt két öv van a földön. Ödön öt tököt ad Jenőnek, kettőt meg Bőbének. Gödöllőn töltötte Döme meg Benő a hétvégét. Öt kendő meg öt lepedő van a teknőben.

Tisztán artikulálható rövid történet:

Szűrt hangállomány:

Nem tartalmaz: Ü-Ű; S-ZS-CS; C; TY; R hangokat.

Ödönke apukája telket vett Gödöllőn. Minden hétvégét Gödöllőn töltöttek ettől az időtől kezdve. Ödönke apukája a kapu előtt kikövezte a földet. A kövön állt ezután Ödönkéék zöld Ladája. Ödönke meg apukája Gödöllőn zöld melegítőbe öltözött, mamája kötényt meg kendőt kötött. Ödönke apukájával a földet öntözte, amiből hetek alatt zöld levelek nőttek ki. Ödönke mamája zöld ládákban nevelte a palántákat, amelyeket egy idő után a szabad földre telepítettek. Ödönke az új öntözőkannájával mindig megöntözte a palántatöveket.

Ha majd minden zöld lesz, vendégeket hívunk! - mondta Ödönke mamája. Öt hét elteltével minden zöld lett Ödönkéék gödöllői telken.

A jövő héten jöhetnek a vendégek - kiáltotta Ödönke apukája boldogan.

Azon a hétvégén délelőtt Fiattal jött Böbe meg Döme az apukájával. Benő mamájával a gödöllői Hévvél, meg busszal utazott.

Valamennyien vidáman töltötték a hétvégét a gödöllői jó levegőn. Ödönkééknel!

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: Nem tartalmaz O-Ó; Ü-Ű; S-ZS-CS; R hangokat.

Ödön öntöz Benőék telkén.

Ödön öntöz Benőék hétvégi telkén.

Ödön szőlőtövet öntöz Benőék hétvégi telkén.

Ödön öt szőlőtövet öntöz Benőék hétvégi telkén.

Ödön öntözőkannával öt szőlőtövet öntöz Benőék hétvégi telkén.

Ödön teletöltött öntözőkannával öt szőlőtövet öntöz Benőék hétvégi telkén.

Ödön teletöltött, díszített öntözőkannával öt szőlőtövet öntöz Benőék hétvégi telkén.

Ödön teletöltött, pöttyökkel díszített öntözőkannával öt szőlőtövet öntöz Benőék hétvégi telkén.

Ödön teletöltött, zöld pöttyökkel díszített öntözőkannával öt szőlőtövet öntöz Benőék hétvégi telkén.

36 AZ Ű - Ű HANG (GENZELMANN GYÖRGYI)

Ü Ű: Zöngés, elöl képzett, (palatális) ajakkerekítéses, felső nyelvvállású, magas magánhangzó.

Képzésmód: A legszűkebb ajakkerekítéssel képzett magánhangzó. A fogak kissé nyitottak az ajakállásnak megfelelően. A nyelv hegye az alsó fogsor hátsó oldalához támaszkodik, a nyelv hát elülső része erőteljesen feldomborodik, és pereme érinti a szájpadlást. A lágy szájpad zárja az orrüreg felé vezető utat. A hangszalagok zöngéállásban vannak. A kiáramló levegő meleg érzettel, akadály nélkül távozik.

A hibák oka lehet **szervi**, azaz **organikus**, vagy **működéses**, **funkcionális** eredetű.

Organikus: amikor a **perifériás** (különböző fog-, fogazat-, harapási-, vagy a szájtéri rendellenességek, nyelv kisebb fokú rendellenességei) vagy **centrális eltérések**, nyílt orrhangzóságnál a **szájpadlás és ajkak anatómiai eltérései, anomáliái** okozzák az Ű-Ű hangzó hibáit.

Nem csak a hallássérülés, hanem a különféle **beszédpercepció zavarok**, eltérések is Ű-Ű hibákhoz vezetnek.

Funkcionális: Gyakran a **beszédszervi mozgások ügyetlensége** és a **hibás automatizmus** együttesen szerepelnek a kiváltó okok között.

Helytelen képzés:

A hang pontos képzése igényli:

- a beszédszervek összetett munkáját,
- a képzési terület biztos érzékelését,
- a nyelvműködésben a műveletek sorrendjének precíz végrehajtását.

Helytelen képzés: Aránylag gyakori hanghiba, melynek oka mindig a fonematikus hallás fejletlensége, bizonytalansága. Önmagában ritkán fordul elő, az Ű hiba mindig együtt jár az Ő hibájával.

Pontatlan képzés: hehezetes Ű-Ű, hangszalag működési zavar miatt
fátyolos Ű-Ű, hangszalag működési zavar, vagy rossz beszédtechnika
orrhangzós Ű-Ű, lágy szájpad működési zavar (lehet organikus)
diftongusos (tájnyelvi) ejtés

Hangcsere: Ű-Ű = U-Ú Ű-Ű = O-Ó Ű-Ű = Í (ritka)

Hívóképe: szirénázó tűzoltóautó

Előkészítő mozgásos gyakorlatok:

- ◆ Laza állejtések
- ◆ Laza ajakzár
- ◆ Labializációs ajakgyakorlatok folyamatos szűkítéssel
- ◆ Magánhangzó ejtések pregnáns artikulációval (Ű- Ű nélkül)
- ◆ Nyelvlazító gyakorlatok
 - alsó ajak betakarása széles nyelvvel
 - alsó ajak betakarása széles nyelvvel és tartással. 5 – 10 – 15 mp-ig
- ◆ Nyelverősítő gyakorlatok szájtéren kívül:

széles nyelv alsó ajkon, tartással: 5 – 10 – 15 mp-ig
 hegyes nyelv alsó ajkon, tartással: 5 – 10 – 15 mp-ig
 széles nyelv hegyes nyelv alsó ajkon, váltakozva lassan és gyorsan
 széles nyelv megemlése alsó ajak fölé és vissza
 széles nyelv visszahúzása a szájterbe

- ◆ Dorzális nyelvgyakorlatok
 - lapos nyelv helyezése az alsó ajak elé, az alsó ajakra és az alsó fogmederbe
 - az áll föl-le mozgataása közben a nyelvhegy az alsó fogmederhez tapad
 - nyelvhinta
- ◆ Nyelvhat-emelő gyakorlatok
 - szájteren kívülre billentések: előre-hátra
 - szájterben billentések: föl-le
- ◆ Nyelvhat, nyelv oldalszélek izomerejének fejlesztése
 - alsó nyelvhegyi támaszban: széles nyelv
 - alsó nyelvhegyi támaszban: keskeny nyelv
 - alsó nyelvhegyi támaszban: keskeny-széles váltakozások
- ◆ Alsó fogmedernél papírcsík, fogpiszkáló tartások nyelvheggyel: 5 – 10 – 15 mp-ig

Előkészítő hallásfejlesztések:

Mivel a beszédhiba oka a fonematikus hallásbizonytalanság, ezért nagy hangsúllyal végezzük a hallásfejlesztést!

- ◆ Finomabb és erősebb zörejek elkülönítése.
- ◆ Finomabb zörejek megkülönböztetése sorozatban is.
- ◆ Magas hangállományú zajok, zörejek felismertetése az elhangzás sorrendjében
- ◆ Hosszú és rövid hangok megkülönböztetése
- ◆ Helyes és torzított képzésű Ű-Ű hangok megkülönböztetése
- ◆ Felcserélt képzésű hang és hívóképének egyeztetése
 - izoláltan ejtett fonémapárok
 - vokálisokhoz kötöten
 - valamennyi fonetikai helyzetben
 - szavakban felismerés
 - valamennyi fonetikai helyzetben
 - oppozíciós szópárookban
 - valamennyi fonetikai helyzetben

Ű, Ű = U-Ű

üt üt
 hús hús
 űr űr
 szűr - szűr

Ű-Ű = O-Ó

ül ól
 ült olt
 tű tó
 tüll toll

Ű, Ű = Í

űr ír
 szűk - szűk
 tű ti
 hűt hit

Hangfejlesztés

Itt megismételjük a legfontosabb mozgássorokat, amelyek a direkt hangfejlesztésnél nélkülözhetetlenek. Tudjuk azonban, hogy munkánkban mindvégig jelen vannak a direkt és indirekt mozzanatok. Adott pillanatban, tehát mindig azt emeljük ki, ami a legdominánsabban segíti a hangfejlesztést.

Eszközei:

Ű hívóképe

iskoláskortól:

Ű-Ű betűképe

Módszere:

indirekt hangfejlesztés

direkt hangfejlesztés

1. Indirekt hangfejlesztés

- ◆ Hangutánzó gyakorlatok egyben az indirekt hangfejlesztések:

szirénázó tűzoltóautó utánzása:

íű íű íű íű

hangos - halk szirénahang utánzása

ÍŰ - ÍŰ - ÍŰ - ÍŰ - ÍŰ - ÍŰ

halk-hangos váltogatással ÍŰ -ből az Ű leválasztása

í Ű í Ű í Ű í Ű

erőlködés, nyögés utánzása:

Űű Űű Űű Űű

autó dudájának utánzása:

TŰ- TŰ - TŰ- TŰ

Hümmögés, fejcsóválás:

HÜMMM - HÜMM ÜHÜM

méhecske zümmögésének utánzása:

ZÜMM - ZÜMM ZÜMM - ZÜMM

versenyautók startolásának utánzása bilabiális tremulánsokkal:

BRÜMM - BRÜMM

gyerek sírások imitálása bilabiális tremulánsokkal:

BRÜHÜHÜ - BRÜHÜHÜ

2. Direkt hangfejlesztés:

Í hang folyamatos hangoztatása közben ajakkerekítések tükör előtt (befogott füllel)

(Segíthet, ha az Í-ből Ű-be való átmenetnél befogjuk a gyermek fülét, s csak a helyesen ejtett Ű hangot engedjük hallani.)

Í hang folyamatos hangoztatása közben ajakkerekítések tükör előtt = Ű Ű Ű

Ű -Ű hang tudatosítása:

Kőbányai gyakorlatunkban sikeresen bevált a hangfejlesztés menetének megismertetése.

Következik az egymásra épült képzőmozzanatok tudatos számbavétele. Ezt a folyamatkövetést, már a nagycsoportos óvodásoknál elkezdjük. Végigkísérjük a tüdőből kiáramló levegő útját. Pontosan meghatározzuk és érzékeltetjük a hangszalagok állását. (Morog-e a hang, rezeg-e a torkunkra helyezett kezünk, avagy nem?)

A lágyszájpad helyzetét is megemlítjük, majd konkretizáljuk, hogy a nyelv melyik része, hol helyezkedik el, hol képez akadályt a kiáramló levegő útjában! Tudatosítjuk még a fogak és ajkak helyzetét, valamint érzékeltetjük a kiáramló levegő nyomatékának érzetét is!

Tudatos ellenőrzés ismételten:

A két ajak kicsi kört formál, a fogsor lazán nyitott. A nyelv hát elülső része erősen domborodik, pereme érinti a szájpadlást, a nyelv hegye az alsó fogsorhoz támaszkodik. A gége rezeg, a lágyszájpad zárja az orrüreg felé vezető utat, a levegő akadálytalanul távozik. A kiáramló levegő kicsi kör alakú területen érzékelhető, határozott és meleg. Az Ű hangzónál az ajkak és nyelv lazák, az Ű hangzónál a nyelv fesesebb, az ajkak előrebb húzóva szűkülnek.

(Házi feladatként 1 nagy és 9 kis tűzoltóautó, amelyek szirénáit (villogóit) otthon kell színezní, ha egymás után mindegyiknél legalább négyszer megszólal a sziréna = Ű hang!)

Rögzítés:

A rögzítés folyamán a fonetikai szabályok figyelembevételével történik a hangkapcsolatok, szótagsorok megszilárdítása.

Eszközei

hívóképek,
rögzítőablak

iskoláskortól: betűkártyák
szótagkártyák

Módszere

Utánmondás

utánmondás és olvasás

Rögzítésnél feladatunk, hogy az önállóan, izoláltan ejtett, de már stabillá vált fonémát módszeresen kapcsoljuk a mássalhangzókhoz. A legkönnyebben ejthető formáktól a fonetikai szabályoknak és a fokozatosságnak a betartásával a legnehezebben ejthető kapcsolatokig vezető úton haladunk. Tükör előtt dolgozunk. Természetesen azt figyeljük, hogy hol és milyen ajakállással képeztük a rögzítendő hangot, s ennek megfelelően alakítjuk a kapcsolandó hangzók sorrendjét.

A helyes kapcsolási sorrendet a *képzésmozzanatok rokonsága, a vizuális kép és a szemléltetés lehetőségei* szabják meg.

A nyelv jó helyre kerülését a P - B - M - F - V - T - D - L - J hangokkal rögzítjük mind a három fonetikai helyzetben:

Hangkapcsolat elején:

ÚP - ÚB - ÚM - ÚF - ÚV - ÚT - ÚD - ÚL - ÚJ

Hangkapcsolat végén:

PÚ - BÚ - MÚ - FÚ - VÚ - TÚ - DÚ - LÚ - JÚ

Vokálisok között:

ÜPÚ - ÜBÚ - ÜMÚ - ÜFÚ - ÜVÚ - ÜTÚ - ÜDÚ - ÜLÚ - ÜJÚ

Automatizálás:

Az automatizálás a rögzítési sorrend szerint, a hagyományos menetben halad a szógyakorlatoktól a mondatgyakorlatokon át a folyamatos beszédig.

Eszközei:

tárgyképek
eseményképek
versek, mondókák, történetek
feladatlapok

iskoláskortól: betűkártyák
szókártyák
mondatok, történetek
feladatlapok, olvasólapok

Módszere:

- **utánmondások adott fonetikai helyzetben:**

utánmondás, olvasás

szó elején

szó végén

szó belsejében

- képmegnevezések (segítségekkel és önállóan)
- irányított és önálló mondatalkotások
- önálló szövegmondás: vers, történet.
- spontán beszédben történő gyakorlás

A kis versek, speciális gyakorlóanyagok és a spontán megnyilatkozások, valamint a motoros differenciálások zárják a terápiát.

Az automatizálást a rögzítési sorrend szerinti mássalhangzókat tartalmazó szavakkal célszerű kezdeni.

Tisztán artikulálható rövid mondatok:

Szűrt hangállomány: P-B-M-T-D-F-V-L-J-N-K-G-H; Ü-Ű

Nem tartalmaz: Ö-Ő; U-Ú magánhangzókat!

Itt ül Tünde üdén a padon. Betűt vet. Ütemet üt a padon. Fáj a fülem. Palántát ültetett Tünde a fű mellé. Tünde Übünél üdül. A fűben Nünükét találtam. Tünde megfogta a tűt. Itt van a nedű, ami üdít a melegben. A fűben üget a ló, hátán ül Übü. A nünuke elmenekül, eltűnik a fűben. A bükkfa ágán ült a fülemüle, nem menekült. Tünde meghűlt.

Tiszán artikulálható rövid történet:

Szűrt hangállomány: P-B-M-T-D-F-V-L-J-N-K-G-H-NY-GY-S-CS; Ü-Ű; Ö-Ő

Tünde hegedűt kapott ajándékba. Egy év elteltével ügyesen hegedült. Mindennap kivette a hegedűjét a tokból, majd ülve elhegedülte a sok kedves dalt.

- Talán tücsök lettél a sok hegedüléstől? Sohasem hagyod abba a hegedülést?- évődött Benő Tündével.

- Figyelj! Most jön a "Süss fel nap!" - és vége a mai hegedülésemnek - mondta Tünde.

- Ujjé, valóban kisütött a nap! Előjött a felhők mögül! kiáltott Benő. Tünde mosolygott Benőn, majd letette a hegedűjét.

- Menjünk, fussunk együtt a füvesben, amíg süt a nap! Hallgassuk meg, hogyan hegedülnek a tücskök a fűben! - mondta Tünde Benőnek.

- Gyűjtsünk leveleket is a füvesben! - kiáltott Benő Tündének.

Sokáig hajlongtak, míg a sok levelet gyűjtögettek, még tüskés sünit is láttak a fűben.

Tiszán artikulálható rövid történet (motoros differenciálás):

Szűrt hangállomány: Vegyesen tartalmaz O-Ó; Ö-Ő; U-Ú; Ű-Ű magánhangzókat.

Nem tartalmaz: R hangokat.

Füles Mackó a bükkfa mellett lakott. A bükkfán fészkelte a csattogó fülemüle. A bükkfa odvában lakott Uhu, a bölcs bagoly. A fűben nünükék meg tücskök tanyáztak. A tündöklő napsütésben sokan sétáltak a zöld fűben a lombos fák alatt, de senki sem láthatta onnan Füles Mackó otthonát. Az állatok tavasztól hallgatták a vidáman éneklő fiúk és lányok csapatát. Vidám csiviteléssel válaszoltak a fülemülék meg a csalogányok a zöld levelek közül az énekeseknek. A tücskök is állandóan zenéltek, hegedültek a látogatóknak. Füles Mackó nem félt a zsvajtól, mégis mindig jól elbújt otthonában, s csak hajnalonként jött elő. Boldogan cammogott a jó levegőn, és szedegette a mézédese málnaszemeket. Uhu is bölcsen hallgatott a napsütésben, s csak éjjel huhogott a fényes csillagoknak.

Bővülő mondatok:

Szűrt hangállomány: P-B-M-T-D-F-V-N-L-K-G; Ü-Ű

Nem tartalmaz: Ö-Ő; U-Ú magánhangzókat!

Tünde üt.

Üde Tünde üt.

Üde Tünde ütemet üt.

Üde Tünde ütemet üt tűvel.

Üde Tünde ütemet üt tűvel a büfében.

Üde Tünde ütemet üt tűvel a büfében, a nedűn.

Üde Tünde ütemet üt tűvel a büfében, a fügenedűn.

Üde Tünde ütemet üt tűvel a büfében, a lehűlt fügenedűn.

Üde Tünde ütemet üt tűvel a büfében, a lehűlt fügenedűn, a padon.

Üde Tünde ütemet üt tűvel a büfében, a lehűlt fügenedűn, a padon ülve.

Üde Tünde ütemet üt tűvel a büfében, a lehűlt fügenedűn, a bükkfapadon ülve.

Üde Tünde ütemet üt tűvel a büfében, a lehűlt fügenedűn, a bükkfapadon ülve, Übünék.

*"Ha keressük az okát annak, ami történik,
rájövünk arra, ami történni fog."
Stendal*

37 UTÓSZÓ

A X. kerületben, Kőbányán 1969 óta, azaz 32 esztendeje folyik logopédiai gyakorlati munka, melynek előzményei 1956-ig nyúlnak vissza. Feletteseink kezdettől fontosnak és lehetségesnek tartották a helyi logopédiai hálózat kialakítását, majd folyamatos bővítését.

Legelsőként én kaptam logopédiai kinevezést a kerületben, 1969-ben.

A 32 éves logopédusi tevékenységem alatt a legnagyobb logopédiai tagozat vezetője lettem. A 2002/2003. tanévig Kőbányán 34 logopédiai álláshelyet teremtettek fenntartóink!

1999-ben, a 30 éves évfordulónkon, megrendeztük a Kőbányai Logopédiai Napok Kongresszusát, mely nagy elismerést és ismertséget hozott kerületünknek! Ez alkalommal videofelvételeken mutattuk be a szakmának a tagozatunkban kialakított és eredményesnek ítélt logopédiai gyakorlatunkat. A Kőbányai Logopédiai Tagozat mára már nem csak a legnagyobb, hanem a legismertebb is lett a fővárosban.

Hogyan keletkezett ez a logopédiai gyakorlati útmutató?

Közösen elhatároztuk, hogy segítséget nyújtunk minden kezdőnek, akik a gyakorlat rejtelmeiben még nagyon járatlanok!

Évről évre egyre több friss diplomás logopédus került hozzánk, s a helyettesítési gondjainkon is a főiskolai hallgatók évről-évre folyamatosan segítettek. Sok hasznos gyakorlati tapasztalatot gyűjtöttünk össze közösen, s ezt mindig megosztottuk a hozzánk gyakorlatra kerülő logopédusokkal. Ők mindig nagyon hálásak voltak a gyakorlati tanácsokért, az apró mozzanatokért és a hangfejlesztési fortélyokért!

"Egységben az erő" gondolatával vágtunk bele ennek a gyűjteménynek az összeállításába, s közös megvitatással és egyetértéssel alakítottuk ki a hangfejlesztési meneteket.

Valamennyi X. kerületi logopédus részt vállalt a munkában, bár az összeállítás oroszlán részét én végeztem (én pötyögtem le a klaviatúrán valamennyi betűt), s az egyes hangok hangfejlesztési menetét én formáltam azonos felépítésűvé.

Az elméleti munka, a motoros differenciálás, az alábbi felsorolásban nem szereplő hangok szerzője szintén én vagyok.

Egy - egy hang kidolgozásában közreműködtek:

Rátkai Krisztina:	T
Johannis (Mellau) Éva:	L
Hertlik Éva:	D
Szilágyi Tünde:	SZ
Mihályi Emese:	Z
Elges Renáta:	C
Lakos Tamásné (Horváth Anikó):	S
Sümegi Mónika:	CS
Angyal (Gutai) Ildikó:	TY
Dr. Kosztákné Tamás Éva:	GY
Kissné Markó Mária:	K
Fűzik Lászlóné (Aradi Anikó):	G

Bellákné Homor Ildikó:	Ö - Ő
Csorba Ottóné (Torma Magdolna):	Ö - Ő
Genzelmann Györgyi:	Ü - Ú
Kőrössi Csilla:	Beszédtechnikai elmélet

Bonczné Tóth Mária: a fotókat és a szövegben való elhelyezést készíti.

Lakos Tamásné (Horváth Anikó) még az idézetek keresésében is kitűnő segítőm volt.

Az elmúlt tanév (2000/2001.) és az idei nyár szellemi termését a 2001/2002. tanév első félévében átolvastuk, javítottuk, s végül formáltam olyan kéziratrá, mely lektorálásra alkalmassá vált.

Az átolvasásban, a betűhibák, a nyelvhelyességi hibák felderítésében az eddig felsorolt logopédusokon kívül részt vettek még:

Nagy Zoltán igazgató úr
Kovácsné Hajdu Mária fővárosi logopédiai szaktanácsadó
Rátkai Eszter
Ürögdi Éva
Kozák Judit
Dr. Kissné Mihálovics Judit
Bányai Dorottya
Bencze Zsuzsa

Úgy gondoljuk, hogy segítséget ad majd összeállításunk a gyakorlati munkában még járatlan, kezdő logopédusoknak, valamint a GYES-GYED-ről visszatérőknek is.

Munkánk összeállításában a jó szándék és a segíteni akarás vezérelt.

2002. januárjában felkértem egykori tanáromat Dr. Vassné Kovács Emőke volt tanszékvezető, főiskolai tanárt, valamint Korompai Istvánné gyakorlatvezető tanárt a kézirat lektorálására.

Ezúton köszönöm a segítő, kritikai észrevételeket, tanácsokat és a személyes beszélgetésben adott útmutatásokat és a kiegészítő szakmai anyagokat!

Valamennyi tanácsot igyekeztem megfogadni, melyeket Dr. Vassné Kovács Emőke főiskolai tanártól, valamint Korompai Istvánné kollégámtól kaptam!

Köszönöm, hogy türelmük volt a lektorálásra!

Köszönöm Vinczéné Bíró Etelka és Huszár Lászlóné önzetlen segítőkézségét, melyet a Beszédtechnika anyagához adtak!

Köszönöm, hogy segítettek abban, hogy szakszerűbbé és áttekinthetőbbé váljon kiadványunk!

Thoroczkay Miklósné (Kövesi Lucia)
X. kerületi logopédiai tagozat vezetője

Budapest, 2003. február 15.

*"Mint jelképes hatalom, a magyar szó nekünk a legnagyobb ereklje.
Kegyelet, hűség és becsület illeti őt."
Tamási Áron*

38 IRODALOMJEGYZÉK

- Ajtony Péter szerkesztésében: *Logopédia a gyakorlatban Kézirat* (Bp. 1987. Tankönyvkiadó)
- Bihari gyermekmondókák (Bukarest. 1982. Kriterion könyvkiadó)
- Fischer Sándor: *A beszéd művészete* (Bp. 1966. Gondolat Kiadó)
- Gyakorlóanyag a pöszesség javításához*
Szerk.: Vinczéné Bíró Etelka (Bp. 1976. Tankönyvkiadó)
- DR. Gósy Mária: *Beszédészlelés* (Bp.1989. MTA Nyelvtudományi Intézete)
- DR. Gósy Mária: *A beszédészlelés és a megértés fejlesztése* (Bp.1994. NIKOL GMK)
- Hernádi Sándor: *Beszédművelés* (Bp. 1976. Tankönyvkiadó)
- Huba Judit: *Pszichomotoros fejlesztés a gyógypedagógiában* (Bp. 1991. Tankönyvkiadó)
- Kanizsai Dezső: *A beszédhibák javítása* (Bp. 1961. Tankönyvkiadó)
- Korompai Istvánné: *Cserebere 1. 2. 3. 4.* (Bp. 1999. 2000. 2002. Logopédia kiadó)
- Kovács Emőke szerkesztésében: *Logopédiai jegyzet I. Kézirat* (Bp. 1970. Tankönyvkiadó)
- Kovács Emőke - Mérei Ferencné: *Tanulmányok a logopédia köréből*
Kézirat (Bp. 1969. Tankönyvkiadó)
- Kovács Emőke: *személyes közlés*
- Porkolábné Dr. Balogh Katalin szerkesztésében: *Kudarcc nélkül az iskolában*
(Bp. 1992. Alex – typo Kiadó)
- Laziczius Gyula: *Fonetika Egyetemi segédkönyv* (Bp. 1963. Tankönyvkiadó)
- Molnár József: *A magyar beszédhangok atlasza* (Bp. 1970. Tankönyvkiadó)
- Subosits István: *Bevezetés a beszédpedagógiába I-III. Kézirat* (Bp. 1966. Tankönyvkiadó)
- Szabó László szerkesztésében: *A gyakori beszédhibák* (Bp. 1970. Tankönyvkiadó)
- Szende A. - Károly S. - Soltész K.: *A szép magyar nyelv* (Bp. 1967. Minerva Kiadó)
- Thoroczkay Miklósné: *A kósbányai logopédiai hálózat alakulása 1969-1999*
(Bp. 1999. Plantin Kiadó és nyomda Kft.)
- Wacha Imre: *Szöveg és hangzása.*
Cikkek, tanulmányok a beszédről (Bp. 1999.)